

**PRZEDMIĘCIE ZA BERNARDYNAMI
W LUBLINIE**

KRZYSZTOF JANUS

Przedmieście za bernardynami
w Lublinie

Krzysztof Janus

Przedmieście za bernardynami w Lublinie

Przekształcenia architektoniczne

Lublin 2019

RECENZENCI

Dr hab. inż. arch. Wojciech Brzezowski

Dr hab. inż. Małgorzata Milecka

Monografia powstała na podstawie pracy doktorskiej autora, pt. „Przekształcenia urbanistyczno-architektoniczne przedmieścia za bernardynami w Lublinie od średniowiecza do schyłku XIX w.” napisanej pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Roberta Kunkla, obronionej w 2017 r., na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej.

SKŁAD I ŁAMANIE

Marek Popielnicki

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Teresa Markowska

PROJEKT OKŁADKI

Krzysztof Janus

© Copyright by Politechnika Lubelska, 2019

© Copyright by Krzysztof Janus, 2019

ISBN 978-83-7947-393-9

WYDAWCA

Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej
www.biblioteka.pollub.pl/wydawnictwa
ul. Nadbystrzycka 36C, 20-618 Lublin
tel. (81) 538-46-59

Spis treści

1. WSTĘP	9
1.1. PRZEDMIOT I CEL BADAŃ	11
1.2. ZAKRES TERYTORIALNY I CZASOWY BADAŃ	11
1.3. METODYKA BADAŃ	11
1.4. PRZEGLĄD LITERATURY, STAN BADAŃ	12
ANALIZA URBANISTYCZNA PRZEDMIEŚCIA ZA BERNARDYNAMI NA TLE MIASTA	12
ANALIZY POSZCZEGÓLNYCH OBIEKTÓW	13
2. PRZEKSZTAŁCENIA URBANISTYCZNE PRZEDMIEŚCIA ZA BERNARDYNAMI	15
2.1. PRZEDMIEŚCIA LUBELSKIE	18
2.2. PRZEKSZTAŁCENIA TERENU – PRÓBA REKONSTRUKCJI	20
UKŁAD DROŻNY	23
2.3. NAZWY POTOCZNE I PRÓBA ICH IDENTYFIKACJI	24
2.4. PRZEDMIEŚCIA ZA BERNARDYNAMI NA TLE ROZWOJU PRZESTRZENNEGO MIASTA	26
2.4.1. OKRES PRZEDLOKACYJNY	26
PRZEDMIEŚCIE ZA BERNARDYNAMI	29
2.4.2. OKRES LOKACYJNY 1317 R. – XVI W.	29
PRZEDMIEŚCIE ZA BERNARDYNAMI	32
2.4.3. OKRES XVI–XVII W.	32
JURYDYKI	35
PRZEDMIEŚCIE ZA BERNARDYNAMI	36
UKŁAD KOMUNIKACYJNY	39
JURYDYKA GORAJSZCZYŻNA	39
2.4.4. OKRES XVII–XVIII W.	41
PRZEDMIEŚCIE ZA BERNARDYNAMI	44
2.4.5. W LATACH 1794–1864	44
2.4.6. W LATACH 1864–1915	47
PRZEDMIEŚCIE ZA BERNARDYNAMI	48
2.4.7. WIEK XX	52

3. PRZEKSZTAŁCENIA ARCHITEKTONICZNE WYBRANYCH OBIEKTÓW	53
3.1. BERNARDYŃSKA 4	55
3.2. BERNARDYŃSKA 6	65
3.3. BERNARDYŃSKA 8	75
3.4. BERNARDYŃSKA 10	83
3.5. BERNARDYŃSKA 12 – DWÓR/KAMIENICA GORAJSKICH, KAMIENICA MIESZKALNA	91
3.6. BERNARDYŃSKA 14, 14A – DWÓR CZERNEGO, KOŚCIÓŁ I KLASZTOR PP. BERNARDYNEK, SZKOŁA HANDLOWA	107
3.7. BERNARDYŃSKA 16, 18 – DAWNIEJ 240, 240B	129
3.8. BERNARDYŃSKA 20 – DWÓR TĘCZYŃSKIEGO, BURSA JEZUITÓW, FABRYKA A. PLEGGE, KAMIENICA MIESZKALNA	141
POSESJA 245 STARY NUMER 130, OBECNIE STANOWI ZAPLECZE POSESJI BERNARDYŃSKA 20	148
3.9. BERNARDYŃSKA 24–28 – DWÓR SUCHODOLSKICH, DOM NESTOROWICZA, KAMIENICE MIESZKALNE	155
BERNARDYŃSKA 28	162
BERNARDYŃSKA 24	162
BERNARDYŃSKA 26	162
WYSZYŃSKIEGO 17	162
WYSZYŃSKIEGO 19	163
3.10. BERNARDYŃSKA 5 – KOŚCIÓŁ I KLASZTOR BERNARDYNÓW	167
KAPLICE	205
„DOM POD ORŁEM” – OBIEKT NIEISTNIEJĄCY WYBURZONY W LATACH 90. XX WIEKU	205
3.11. BERNARDYŃSKA 9, 11, 11A	213
BERNARDYŃSKA 9	213
BERNARDYŃSKA 11, 11A	213
3.12. BERNARDYŃSKA 13 – DWÓR CUROSÓW, DWÓR SOBIESKICH, PAŁAC SOBIESKICH, PAŁAC RADZIWIŁŁÓW, MŁYN BOCZARSKIEGO, KAMIENICA MIESZKALNA	225
3.13. BERNARDYŃSKA 15 – ŁĄKA OSMOLIŃSKIEGO, DWÓR SAPIEHÓW, KOŚCIÓŁ I KLASZTOR OO. REFORMATÓW, BROWAR VETTERA	249
3.14. BERNARDYŃSKA 17/19 – DWOREK GROMOWSKICH, DWOREK JABŁONOWSKICH, DWÓR JEZUITÓW, FOLWARK, POD KOGUCIKIEM	273
KAMIENICA 17 (260) – OBIEKT NIEISTNIEJĄCY	273
KAMIENICA 19 (259) – OBIEKT NIEISTNIEJĄCY	282
4. PRZEKSZTAŁCENIA URBANISTYCZNE	291
4.1. PRZEKSZTAŁCENIA TERENU	293
4.2. FAZY PRZEKSZTAŁCENIA ZABUDOWY PRZEDMIEŚCIA	304
5. WNIOSKI	319
6. BIBLIOGRAFIA	325
WYKAZ SKRÓTÓW	326
A. ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE	326
APL – ARCHIWUM PAŃSTWOWE W LUBLINIE	326

B. MATERIAŁY KARTOGRAFICZNE I PLANISTYCZNE	327
C. ŹRÓDŁA IKONOGRAFICZNE	328
D. ŹRÓDŁA DRUKOWANE I LITERATURA	331
E. CZASOPISMA	333
7. ANEKS	335
SPIS TREŚCI ANEKSU	336
OSZACOWANIA DOMÓW W MIEŚCIE DOKONANE W ZWIĄZKU Z UBEZPIECZENIEM OD OGNIA	337
1. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 4	337
2. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 6	340
3. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 8	344
4. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 10	350
5. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 12	354
6. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 20 POSESJA 244	356
7. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 20 POSESJA 245	359
8. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 20 POSESJA 247 (OBECNIE OKOLICE MIEDZIANA 1)	359
9. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 24	361
10. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 9-11	363
11. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 13	363
12. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 15	372
13. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 17	382
14. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 19	385
15. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA (ZA NIEISTNIEJĄCĄ POSESJĄ 17 I 19)	386

1. Wstęp

1.1. PRZEDMIOT I CEL BADAŃ

Przedmiotem badań są przekształcenia architektoniczno-urbanistyczne przedmieścia za bernardynami w Lublinie od średniowiecza do końca XIX w. Analizie poddane zostały poszczególne budynki, układ urbanistyczny i ukształtowanie terenu.

Głównym celem pracy jest zebranie, uporządkowanie i usystematyzowanie dotychczasowej wiedzy na temat przeobrażeń tego fragmentu Lublina wraz z określeniem faz jego przekształceń zarówno w skali urbanistycznej, jak i w odniesieniu do poszczególnych obiektów. W pracy podjęto również próbę odtworzenia pierwotnego układu terenu, czynników wpływających na rozwój tej części miasta i stopnia zachowania substancji zabytkowej, przy jednoczesnym uwzględnieniu wpływu uwarunkowań historycznych, politycznych i gospodarczych, mających znaczenie dla rozwoju przedmieścia do pierwszych lat XX w.

1.2. ZAKRES TERYTORIALNY I CZASOWY BADAŃ

Zakres terytorialny zamyka się w obszarze ograniczonym od strony zachodniej przez skarpę bernardyńską, od wschodniej wąwóz znajdujący się pomiędzy ulicą Bernardyńską

a Królewską (obecnie w większej części nieistniejący), od południa ulicą Zamojską/Wyszyńskiego z północy i Kozią. W pracy szczegółowo przedstawiono posesje zlokalizowane przy ulicy Bernardyńskiej 5, 7, 9, 11, 11a, 13, 15, 17, 19, 4, 6, 8, 10, 14a, 14, 16, 18, 20, 24, 26, 28.

Zakres czasowy badań obejmuje okres od pierwszych śladów osadnictwa (średniowiecze), aż do końca XIX w.

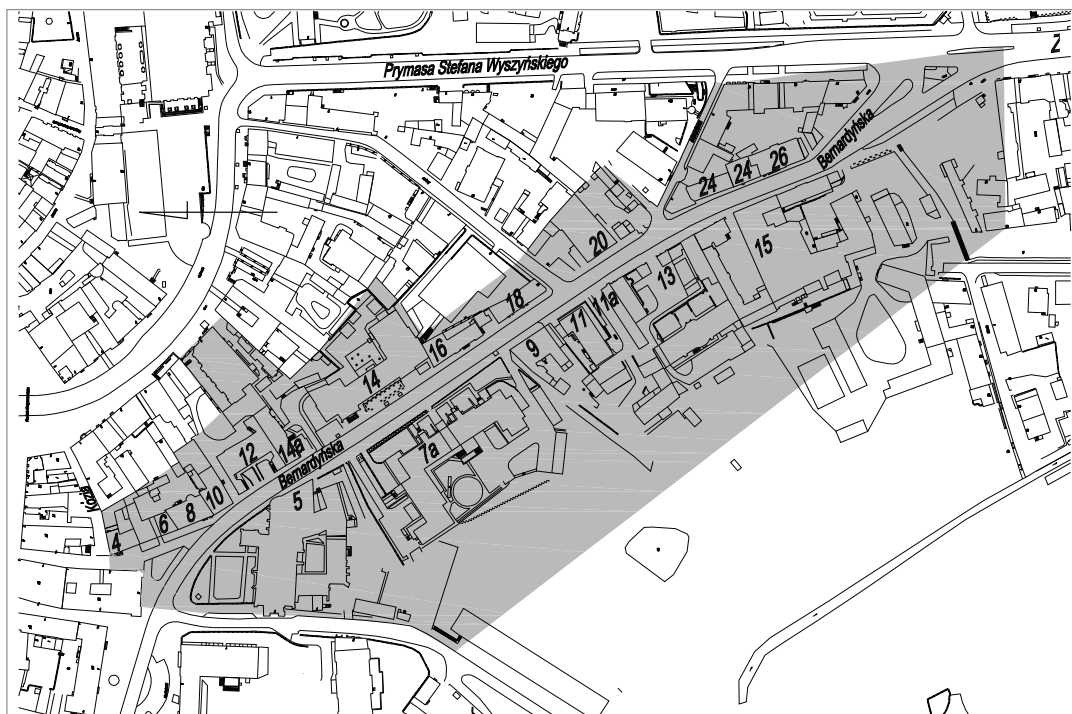
1.3. METODYKA BADAŃ

Na potrzeby niniejszej pracy wykonano kwerendę archiwalną oraz przeprowadzono analizę materiałów kartograficznych i ikonograficznych dla omawianego obszaru i najbliższej okolicy.

Bardzo dużą ilość danych przyniosły badania własne, które objęły oględziny obiektów, badania architektoniczne (lub udział w nich), badania georadarowe, skaning 3d, badania geotechniczne.

Do wyodrębnienia i opisanego poszczególnych obiektów, podlegających analizie, przyjęto współczesne ich granice i oznaczenia.

W rozdziale dotyczącym analizy urbanistycznej wprowadzono podział chronologiczny związany z wydarzeniami, mającymi znaczący wpływ na rozwój lub zmiany przedmieścia.

Il. 1. Obszar badań z obecnie funkcjonującym oznaczeniem posesji, oprac. K. Janus, 2017 r.

Z uwagi na różną ilość materiałów źródłowych, literatury, wielkości poszczególnych obiektów i czas ich powstania struktura rozdziałów określających poszczególne posesje różni się od siebie.

1.4. PRZEGLĄD LITERATURY, STAN BADAŃ

Literatura dotycząca omawianego obszaru jest uboga i skupia się głównie na pobieżnym przedstawieniu przedmieścia w tle Lublina. Ze względu na charakter pracy i bardzo niewielki stopień rozpoznania historycznego ważną jej część stanowią materiały pozyskane w drodze kwerendy archiwalnej.

Analiza urbanistyczna przedmieścia
za bernardynami na tle miasta

Lublin do chwili obecnej nie doczekał się pełnego opracowania z dziedziny historii urbanistyki. Pierwszy raz tematykę przekształceń urbanistycznych podjął Czesław Gawdzik w 1954 r.¹, pisząc artykuł, w którym wprawdzie przedstawiał rozwój Lublina od czasu przedlokacyjnego, jednak w sposób ogólny (jest to jak do tej pory jedyne opracowanie, które przedstawia urbanistykę Lublina od jego powstania, aż do XX w.). Istotną pozycję stanowi opracowanie *Dzieje Lublina*, t. I (1965 r. – pod red. J. Kłoczowskiego) i *Dzieje Lublina*, t. II (1975 r. – pod red. S. Krzykały). Bardzo duży wpływ na rozpoznanie tematu miały badania Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej PKZ, Oddział Lublin, która w 1969 r. wykonała *Studium historyczno-urbanistyczne dla planu szczegółowego śródmieścia*. Opracowanie to w połączeniu

¹ Cz. Gawdzik, *Rozwój urbanistyczny starego Lublina*, „Ochrona Zabytków”, 1954, r. 7, nr 3(26), s. 143–160.

z dokumentacjami naukowo-historycznymi poszczególnych kamienic i późniejszymi dokumentacjami stało się podstawą dla przyszłych prac, w szczególności z dziedziny historii urbanistyki. O Lublinie w zbliżonej tematyce pisali również: K. Myśliński (1966)², S. Michalczyk (1970)³, I. Kutylowska (1990)⁴, D. Kociuba (2009)⁵, A. Rozwałka (1994, 1997)⁶. Najistotniejsze opracowania, związane z przekształceniami urbanistycznymi Lublina, skupiające się na poszczególnych okresach historycznych, to: *Lublin. Przeobrażenia urbanistyczne 1815–1939* (N. Przesmycka, 2012), w dziedzinie archeologii: *Lublin wczesnośredniowieczny* (A. Rozwałka, M. Stasiak, R. Niedźwiadek, 2006), w dziedzinie rozwoju przestrzennego: *Rozwój przestrzenny i funkcjonalny Lublina* (D. Kociuba, 2012 r.).

Analizy poszczególnych obiektów

Omawiany obszar jak do tej pory był zaniedbany pod względem naukowym i badawczym. Jedyne opracowania historyczne powstały dla posesji 4, 6, 8, 10, 12, 14 (W. Boruch, 1994 r.), 5 (J. Kowalczyk, 1957 r., J. Czerepińska, 1971 r.), 15 (tylko dla kościoła, z pominięciem klasztoru – E. Szczęch, 1973 r.), 14 (J. Paszenda, 1955 r.,

A. Kurzątkowska, 1976 r., A. Szylar, 2009 r.). Do 2008 r. żaden z obiektów nie miał wykonanych badań architektonicznych. Obecnie badania architektoniczne, głównie częściowe, wykonane zostały dla obiektu 5 (Janus, Stankiewicz – 2013 r.), 12 (Janus – 2010 r.), 13 (Łukacz, Mysiak, Janus – 2008 r.), 15 (Janus, Stankiewicz – 2014 r.). Badania na obecność polichromii wykonano dla 5 (Kawiak – 2013 r.), 12 (E. Jodłowska – 2008 r.), 14 (M. Makal – 2016 r.), 14a (R. Mazurek – 1999 r.), 13 (M. Łukacz i inni – 2008 r.), 15 (M. Makal – 2015 r.).

Ze względu na stosunkowo późno pojawiające się informacje historyczne, dotyczące Lublina, bardzo pomocne w poznaniu jego przekształceń okazują się prace badawcze, głównie archeologiczne. Jednak jak do tej pory na omawianym obszarze nie wykonano badań, a jedynie nadzory. Najstarsze opracowanie archeologiczne powstało w 1994 r., późniejsze prace prowadzili w: 1998 – A. Hunicz, 2002 – M. Matyaszewski, 2002 – R. Niedźwiadek, 2005, 2006 – R. Niedźwiadek, 2008 – A. Hunicz, 2008 – D. Włodarczyk, 2011 – S. Gołub, 2016 – A. Hunicz, 2016 – J. Tkaczyk. Wykonano ponadto badania geofizyczne dla obiektów 5 (K. Janus – 2012 r.) i 13 (L. Gazda – 2008 r.).

- 2 K. Myśliński, *Najstarszy Lublin – proces tworzenia się średniowiecznego miasta*, „Rocznik Lubelski”, 1966 r., nr 9, s. 145–188.
- 3 S. Michalczyk, *O początkach Lublina, czyli geneza układu urbanistycznego Starego Miasta*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 1970, nr 2, s. 230–236.
- 4 I. Kutylowska, *Rozwój Lublina w VI–XIV wieku na tle urbanizacji międzyrzecza środkowej Wisły i Bugu*, Lublin 1990 r.
- 5 D. Kociuba, *Naturalne uwarunkowania rozwoju przedlokacyjnego Lublina*, „Archeologia Polski”, t. LIV: 2009, z. 1, s. 37–66.
- 6 A. Rozwałka, *Lubelskie wzgórze staromiejskie w procesie formowania średniowiecznego miasta*, Lublin 1997; A. Rozwałka, *Przemieszczanie lubelskiego grodu w czasach średniowiecza i jego związki z powstaniem miasta*, [w:] *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, Lublin 1997 r., s. 7–21; A. Rozwałka, *Rola wzgórze staromiejskiego w formowaniu się lubelskiego ośrodka miejskiego w średniowieczu*, „Archeologiczne Listy”, 1994, nr 4, s. 1–12; A. Rozwałka, *Wędrowniki lubelskiego grodu*, [w:] *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, Lublin 1997 r., s. 39–5.

2. Przekształcenia urbanistyczne przedmieścia za bernardynami

Pierwszym istotnym problemem przy ustalaniu przekształceń urbanistycznych omawianego obszaru było zlokalizowanie dróg prowadzących do miasta. Wiadomo, że głównym wjazdem do miasta, po powstaniu obronnych murów miejskich, była Brama Krakowska, a Brama Grodzka łączyła miasto ze wzgórzem zamkowym. W przypadku Bramy Grodzkiej połączenie z zamkiem jest czytelne i prawdopodobnie biegnie w jego pierwotnym miejscu. Natomiast w przypadku Bramy Krakowskiej żadna z obecnych dróg (Krakowskie Przedmieście, Kozia, Narutowicza) nie wydają się stanowić oryginalnych traktów. Przedłużenie światła przejazdu Bramy Krakowskiej prowadzi centralnie w kierunku działek zajmowanych przez obecną kamienicę Krakowskie Przedmieście 2 i dalej w kierunku zespołu pobrygidkowskiego. W różnych opracowaniach rozpatrywane są możliwości komunikacji przez ulicę Kozią do Narutowicza lub przez Krakowskie Przedmieście, jednak znów nie ma na to żadnych dowodów. Pewne jest, że układ komunikacyjny miasta w murach uformował się przed powstaniem Bramy Krakowskiej. Na podstawie odkryć archeologicznych na placu Łokietka można stwierdzić jed-

noznacznie, że na przestrzeni wieków uległ on daleko idącym zmianom, zarówno pod względem ukształtowania wysokościowego, jak i funkcjonalnym⁷. Wiemy, że drewniana nawierzchnia odsłonięta na placu Łokietka znajdowała się od 1,1 do 1,5 m poniżej obecnego poziomu nawierzchni drogi⁸. Odkrycia te są jednak punktowe i niewystarczające do określenia przebiegu i układu drożnego. Nadal brakuje konkretnych danych, które pozwoliłyby nakreślić formy kształtowania przestrzeni miejskiej, zabudowy przedmieścia i układu urbanistycznego. Można założyć, że pod koniec XV w. główny trakt miał przebieg inny niż obecnie, a jego przekształcenia wynikały z burzliwej historii, jaką przeżyło miasto. Wiemy, że istniał jeden wjazd główny do miasta (w okolicy Bramy Krakowskiej), co wynikało głównie z ukształtowania terenu i warunków obronnych. Wiemy również, że do miasta prowadziły dwa szlaki z Małopolski i Mazowsza, które w pewnym miejscu musiały się łączyć. Pod koniec XIV i na początku XV w. powstały dwie fundacje sakralne na przedmieściu: kaplica Najświętszej Panny Marii (ul. Narutowicza) i kościół Świętego Ducha (Krakowskie Przedmieście). Możliwe jest, że obie

7 Niestety, większość prac archeologicznych ograniczona była do nadzorów, co nie pozwoliło na określenie poziomów posadowienia poszczególnych obiektów, gruntu rodzimego, lokalizacji fosy, wału lub wąwozu, czy też dokładnego uchwycenia kierunku, szerokości i przebiegu nawierzchni drogowych.

8 Po liczbie odnalezionych przez archeologów podków i podkówek można jednoznacznie stwierdzić, że był to intensywnie uczęszczany ciąg komunikacyjny.

Il. 2. Lokalizacja odsłoniętych relikwów budynków, poziomu gruntu rodzimego oraz starszych nawierzchni drewnianych odsłoniętych podczas prac archeologicznych, oprac. K. Janus, 2017 r.

te fundacje znajdowały się przy dwóch różnych szlakach, które łączyły się dopiero przed Bramą Krakowską.

2.1. PRZEDMIĘCIA LUBELSKIE

W obecnym kształcie Lublin można podzielić na ok. 25 dzielnic (Kalinowszczyzna, Dziesiąta⁹, Hajdów, Ponikwoda, Wieniawa, Wrotków, Bursaki, Zemborzyce, Czechów, Abramowice, Sławin i Sławinek, Czuby, Rury (LSM), Śródmieście, Stare Miasto, Majdan Tatarski, Piaski, Bronowice, Kośminek, Tatary, Felin, Szerokie, Węglin, Za Cukrownią, Głusk). Większość z tych części stanowiła pierwotnie wsie, osady, folwarki, jurydyki czy nawet miasteczka stopniowo wchłaniane przez rozrastający się Lublin.

W 1317 r. w przywileju lokacyjnym nadano Lublinowi 100 łanów ziemi (ok. 24 km²)¹⁰.

Nie zachowały się obecnie źródła mówiące o, jak wyglądały przedmieścia w tym okresie, ale można przypuszczać, że istniała zabudowa Krakowskiego Przedmieścia i Czwartku. W 1244 r. przy okazji opisu walk pod Lublinem wymieniono przedmieścia lub podgrodzie, wspomniano również o spaleniu kościołów¹¹. Informacja ta jest najstarszym przekazem mówiącym o istnieniu przedmieść. Z badań archeologicznych wynika, że poza granicami miasta w murach istniało osadnictwo na wzgórzu Czwartek w VI–VIII w., czy też obecnie odkrywana osada do VIII–XI w. przy ul. Lubartowskiej¹². Informacje te, mimo iż bardzo istotne dla historii Lublina, nie pozwalają na określenie rozwoju przedmieść na tle miasta.

Nazwy i wielkość obszarów na przedmieściach Lublina często ulegały zmianom. W 1647¹³ r. w wykazie przychodów miejskich

9 Dzielnicę opisuje H. Danczowska, *Dzielnica Dziesiąta*, Lublin 1998 r.

10 D. Kociuba, *Lublin, rozwój przestrzenny i funkcjonalny od średniowiecza do współczesności*, 2001 r., s. 92.

11 Z. Sułowski, *O początkach Lublina spokojnie*, „Kamena” nr 9, 1967 r., s. 4.

12 Obecnie trwające badania archeologiczne prowadzone przez R. Niedźwiadka przy budowie kompleksu „Alchemia” przy ul. Lubartowskiej, do tej pory odsłonięto 15 chat – półziemianek.

13 APL, Dokumenty Miasta Lublina, Księgi Miejskie 1464–1810, Rejestry Dochodów, Wydatków, Podatkowe sygn. 274, s. 10–60.

Il. 3. Obecnie przyjęty podział Lublina na dzielnice, www.um.lublin.eu

wymieniono 15 obszarów na przedmieściach (Grunt P. Konopnickiej, Kowalska ulica, Pod Mostem idąc do Zamku, Woskobośnia, Domy Jezuickie, Probstwo Świętego Ducha, Klasztor Panien Zakonnych Karmelitanek, Szpitalna ulica, Za Szańcami, Panny Maryi ulica, Grunt Pana Chełmskiego, Za Bernardynami idąc na Żmigród, Żmigród, Podzamcze miejskie, Dyski Gościniec). Osiemnaście lat później wymieniono już tylko 6 (Krakowskie Przedmieście, Za Szańcami, Wieniawę, Żmigród, Dyski Gościniec, Za Ruską Cerkwią). Do dnia dzisiejszego utrzymały się jedynie nazwy Krakowskie Przedmieście i Żmigród, pozostałe w większości przypadków są zapomniane i trudne do zlokalizowania. Wszystkie znajdowały się w obszarze obecnej dzielnicy Stare Miasto i Śródmieście.

2.2. PRZEKSZTAŁCENIA TERENU – PRÓBA REKONSTRUKCJI

Skarpa bernardyńska była naturalną barierą odcinającą rozlewiska Bystrzycy od przedmieścia. Do momentu uregulowania rzeki, obecne łąki Rusalka i ul. Zamojska z ulicami bocznymi stanowiły teren zalewowy¹⁴. Nie udało się zidentyfikować naturalnych cieków wodnych czy źródeł, jednak zapewne w tej okolicy takie się znajdowały. Już w XVIII w. u podnóża skarpy znajdowały się dwa stawy na terenie należącym do bernardynów, na kanale odchodzącym od Bystrzycy, przekopanym w XV w. na potrzeby funkcjonowania młynów, prochowni i blechu¹⁵. W XIX w. pojawiły się dodatkowo

stawy na terenie Sobieskich oraz reformatów/Vetterów, wszystkie połączone jednym kanałem z Bystrzycą.

Pomiędzy murami miejskimi a skarpią bernardyńską istniał wąwóz, którego spadek gwałtownie zwiększał się tuż za linią zabudowy obecnej ulicy Królewskiej. Naturalny układ terenu omawianego obszaru jest obecnie niemalże całkowicie zatarty. Wprawdzie widoczny jest fragment wąwozu od posesji Bernardyńska 14, aż do ulicy Żmigród, jednak grunt rodzimy znajduje się około 7 m poniżej obecnej nawierzchni¹⁶. Sytuacja ta powtarza się w wielu miejscach, co w znacznym stopniu utrudnia określenie pierwotnego ukształtowania terenu.

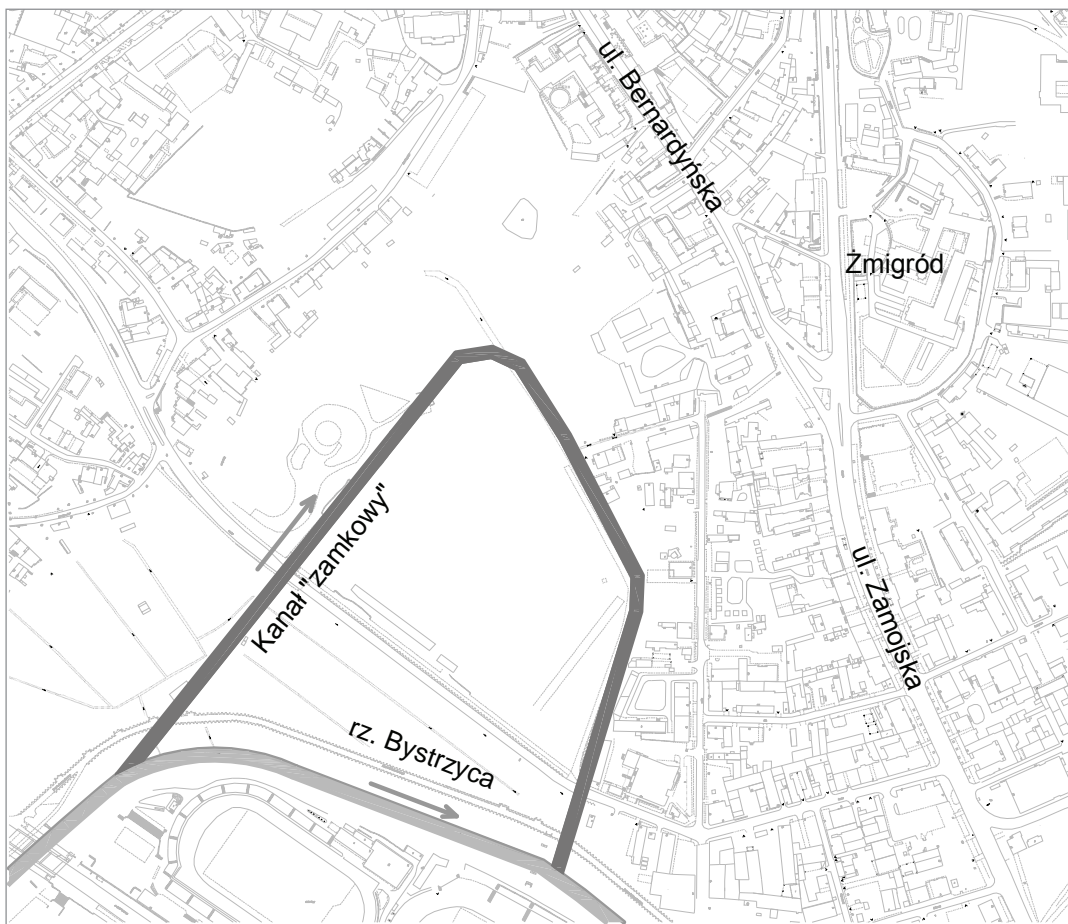
W przypadku ulicy Bernardyńskiej grunt rodzimy znajduje się stosunkowo płytko i w zależności od lokalizacji wartość ta waha się w granicach od 0,4 do 1,6 m. W przypadku placu Wolności nie natrafiono na grunt rodzimy, mimo iż wykopy sięgały 3 m, podobnie jest w przypadku placu Łokietka, grunt rodzimy odnaleziono zaledwie w kilku miejscach na głębokości przekraczającej 2 m. W przypadku ulicy Królewskiej poziom gruntu rodzimego w wielu miejscach nie został ustalony, a największa miąższość przekraczała 4 m. W tym przypadku im bliżej Żmigrodu, tym płycej zalegał grunt rodzimy, co sugeruje formę „wypląszczenia” w okolicy obecnego kościoła katedralnego i parkingu przed nim. Ogólny pogląd na pierwotny układ terenu daje przypadek kamienicy Królewska 1, gdzie grunt rodzimy udało się zadokumentować na poziomie 184,30 m n.p.m. (11,5 m poniżej nawierzchni ulicy)¹⁷.

14 Ulica Zamojska położona jest na warstwie namulów (o miąższości około 2 m) i wtórnych nasypów – R. Niedźwiadek, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych przeprowadzonych w związku z przebudową sieci wodociągowej na ulicy Zamojskiej w Lublinie*, Lublin 2005, Archiwum LWKZ, sygn. 19530.

15 Przekop ten widoczny jest na sztychu Hogenberga/Brauna.

16 J. Stec, *Badania gruntowe posesji Żmigród 5 i 5a*, 2010 r., w posiadaniu właściciela posesji.

17 J. Tkaczyk, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych nad remontem fundamentów Banku PKO SA przy ul. Królewskiej 1 w Lublinie*, 2016 r., Archiwum LWKZ, sygn. 28663, ryc. 4–8.

Il. 4. Próba rekonstrukcji XVI-wiecznego kanału „Rów zamkowy dawny” zasilającego w wodę prochownię i blech, oprac. K. Janus, 2017 r.

Tuż przed Bramą Krakowską wąwóz wypłycał się, co umożliwiło budowę mostu (może zwodzonego). Na posesji Bernardyńska 4 grunt rodzimy znajduje się przynajmniej 8 m poniżej obecnej nawierzchni, a w przypadku pałacu Parysów z pewnością poniżej 4 m. Dodatkowo na całym placu Wolności, mimo 4-metrowych wykopów, nie udało się natrafić na grunt rodzimy. Pojawia się on dopiero przy ul. Wróblewskiego około 2,5 m poniżej obecnej nawierzchni.

Najpłycej, bo kilkadziesiąt centymetrów poniżej obecnej nawierzchni, grunt rodzimy odsłonięto przed kościołem Bernardynów, który znajdował się na wzniesieniu oraz w uli-

cy Miedzianej, która stanowiła część wzgórza Żmigród.

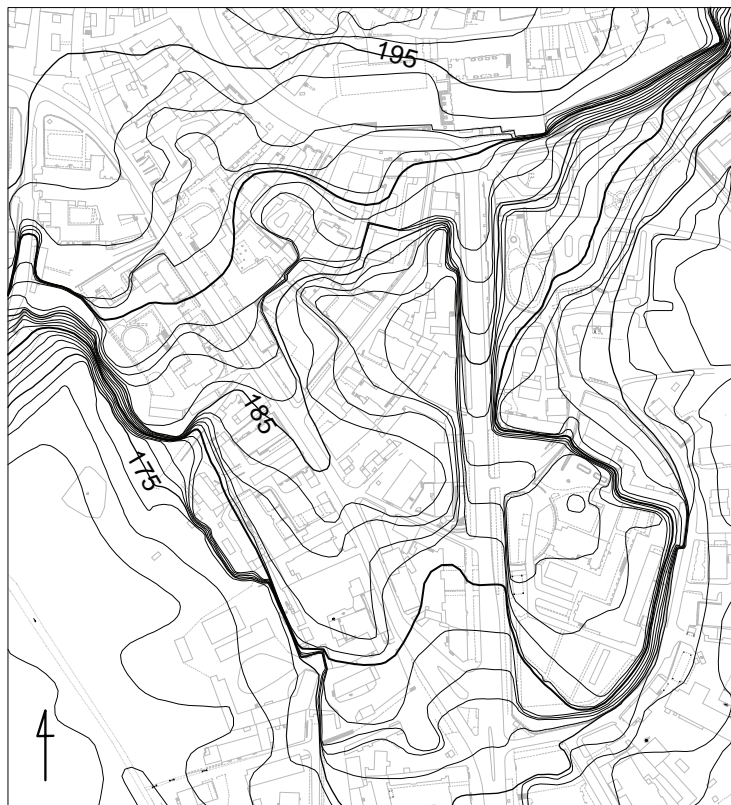
Próbę rekonstrukcji pierwotnego ukształtowania terenu przedstawiono na ilustracji 5.

Największe przekształcenia terenu miały miejsce zapewne na początku XVII w., kiedy to powstał nowy plac targowy po wcześniejszej niwelacji obszaru pomiędzy Bramą Krakowską a kościołem Jezuitów. Wówczas krawędź skarpy została znacznie odsunięta w kierunku południowym, co umożliwiło swobodne poruszanie się po nowo utworzonym placu, jak i powstanie nowej linii zabudowy. Możliwość wykonania placu wynikała bezpośrednio z dekretu królewskiego¹⁸, ale

18 E. Bortkiewicz, *Dokumentacja naukowo-historyczna, Ciągi piesze ulic Krakowskiego Przedmieścia i Królewskiej w Lublinie*, Lublin 1986 r., s. 39.

Il. 5. Próba rekonstrukcji ukształtowania terenu w okresie przedosadniczym, oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 6. Obecne ukształtowanie terenu, UM Lublin, Wydział Geodezji

również z faktu, że średniowieczne mury straciły swoją funkcję obronną.

W XIX w. powstał projekt wykonania ścieku miejskiego prowadzącego przez wąwóz, celem zmniejszenia fetoru, jaki powodowały zalegające nieczystości wyrzucane przez mieszkańców. Z tego też okresu pochodzą pierwsze konkretne dane na temat układu wysokościowego okolicy¹⁹. Wiemy, że obecnie układ terenu kamienic od ulicy Koziej aż do posesji Bernardyńska 14a jest wynikiem zintensyfikowanych prac prowadzonych w XIX w.

W 1815 r. rozpoczęto budowę nowego traktu zamojskiego, podczas której rozebrano lub zasypano przynajmniej 10 budynków i zajęto część sadów oo. misjonarzy. Układ terenu wymusił jednocześnie zniwelowanie dużej różnicy wysokości od ulicy Królewskiej, aż do granic wzgórza Żmigród. Zgodnie z legendą część wąwozu została zasypana gruzem z rozbieranego zespołu oo. jezuitów²⁰. W trakcie tej niwelacji usunięte lub nawet zasypane zostały budynki przy ulicy Wyszyńskiego 2 (obecna Kuria Biskupia), a na ich fundamentach powstały nowe, dostosowane do nowo ukształtowanego terenu. Ogrom prac niwelacyjnych, jakie musiały być wykonane, najlepiej obrazuje różnica poziomów pomiędzy ulicą Wyszyńskiego, a budynkiem Żmigród 3. Proces ostatecznego kształtowania się drogi trwał jeszcze w XX w., kiedy to zniwelowano część wzgórza Żmigród, aby uzyskać jednorodny spadek²¹. Około 1840 r. Dominik Boczarowski w miejscu dawnego pałacu Sobieskich zniwelował podwórko i uformował taras od stro-

ny skarpy z pozyskanego gruntu, jak również z materiału rozbiórkowego pałacu. Taras ten rysuje się obecnie jako niemal wysunięty „cypel” obronny. W XX w. niwelacje miały miejsce w przypadku budowy szkoły handlowej (Bernardyńska 14), domu księży emerytów (Bernardyńska 7), remontów nawierzchni drogowych (na bruk układano nawierzchnię klinierową, a na nią bitumiczną).

Układ drożny

Najstarsze informacje na temat ulicy Bernardyńskiej pochodzą z planu Bekiewicza, gdzie nazwana została jako „Ulica do Żmigroda”, trakt ten musiał funkcjonować od początku istnienia Lublina jako jedyne połączenie miasta ze wzgórzem Żmigród²². Nazwa ta utrzymała się do pierwszych lat XIX w., kiedy to wytyczono i wykonano trakt zamojski, a droga do Żmigrodu przyjęła nazwę ulicy Bernardyńskiej. Jednak do XVIII w. ulica ta była ślepa i prowadziła jedynie do Żmigrodu. Wprawdzie istnieje pewna możliwość, że przez ulicę Bernardyńską i dalej Zamojską biegła droga do wsi Piaski-Kazimierz, przez bród w okolicy obecnego mostu na ul. Zamojskiej, jednak jest to mało prawdopodobne i możliwe byłoby jedynie przed powstaniem Wielkiego Stawu Królewskiego.

W XVII w. istniało połączenie pomiędzy ulicą Królewską a Bernardyńską na wysokości kamienic Bernardyńska 10 – „Ławki Bernardyńskie”²³.

19 *Miasto Lublin z projektem usunięcia głównych przyczyn zanieczyszczających w niem powietrze*, F. Bieczyński 1852 r., APL, PmL, sygn. 4, *Plan nowo uprojektowanego wjazdu do Miasta Lublina na Trakcie głównym z Warszawy do Rossyi z Sytuacją i Niwelacją*, Ł. Rodakiewicz, ok. 1820 r., AGAD, KIO sygn. 52.

20 Potrzebowano jednak znacznie większej ilości materiału do zniwelowania wąwozu, który pozyskano również ze „ścięcia” części samego wzgórza Żmigród.

21 APL, IB, sygn. 86, str. 5.

22 Od strony północnej znajdował się duży wąwóz.

23 Plan K. Bekiewicza, ok. 1649 r., WBPL, Dział Zbiorów Specjalnych, sygn. 12/VI.

Il. 7. Próba rekonstrukcji układu komunikacyjnego z połowy XVII w., oprac. K. Janus, 2017 r.

Ulica Miedziana utworzona została jako forma dojazdu do posesji wydzielonych na tyłach ulicy Bernardyńskiej.

Dwie drogi okalające wzgórze Żmigród i cypel w okolicy posesji Bernardyńska 17 i 19 funkcjonowały do momentu wykonania nowego traktu zamojskiego, później stopniowo ztraciły swe znaczenie, a w XX w. zostały zabudowane.

Ulica Żmigród w obecnej formie stanowiła ścieżkę i formę dojazdu na tył posesji, znajdujących się przy ulicach Bernardyńskiej i Królewskiej, obecną formę zawdzięcza powstaniu traktu zamojskiego i XIX-wiecznej regulacji.

2.3. NAZWY POTOCZNE I PRÓBA ICH IDENTYFIKACJI

Na omawianym terenie przyjęły się liczne określenia zwyczajowe. Potoczne nazwy zakorzeniły się zarówno w odniesieniu do po-

szczególnych obiektów, zespołów, obszarów, jak i ulic. Nazwy te miały związek z ważniejszymi obiektami lub właścicielami. Obszar ten zamieszkiwali zarówno ludzie znani na skalę ogólnopolską, jak i lokalną (Sobiescy, Radziwiłłowie, Vetterowie, Janowscy, Poniatowscy, itp.). Tylko niektórzy mieszkańcy zdołali się wpisać w nazewnictwo zwyczajowe.

W obrębie omawianego obszaru występują ulice Królewska, Zamojska, Miedziana, Wyszynskiego, Żmigród, Bernardyńska.

Nazwa ul. Miedzianej związana jest z fabryką (a raczej z warsztatem kotlarskim) wyrobów miedzianych, A. Plagego.

Ulica Królewska, „Lwowskie Przedmieście”, Korce. Obecna nazwa ulicy upamiętnia pobyt cara Aleksandra I w Lublinie²⁴. Nazwa Korce wynikała ze sposobu pomiaru towarów sypkich, które odmierzano w korcach.

Ulica Bernardyńska, wcześniej „Ulica do Żmigrodu”, Żmigród, w 1951 r. przemianowana została na ul. J. Dąbrowskiego. Powstała jako połączenie miasta ze wzgórzem Żmigród.

Nazwę swą „Do Żmigrodu” utrzymała do początku XIX w., kiedy to powstał nowy trakt zamojski. Od tego momentu przyjęła nazwę od znajdującego się tu klasztoru oo. bernardynów. W pełni ukształtowała się dopiero na początku XX w.

Ulica Zamojska związana jest z traktem, który prowadził w kierunku Zamościa. Powstała jako nowy trakt, wytyczony w celach wojskowych po 1815 r. Jej ukształtowanie i rozwój zabudowy były związane z doprowadzeniem kolei do Lublina.

Plac Wolności, wcześniej pl. Bernardyński lub Targowy, został utworzony w wyniku usunięcia oficyny pałacu Tarłów. Targ był wybrukowany i zajęty nie w pełni legalnie przez miasto, z czego wynikało bardzo wiele konfliktów pomiędzy miastem, a bernardynami. Sprawę rozwiązano dopiero pod koniec XIX w., kiedy to targ przeniesiono w inne miejsce. Na placu znajdowała się wieża ciśnień uszkodzona w czasie II wojny i niedługo później rozebrana.

Żmigród. Obecnie kojarzony jest głównie z wąską uliczką o znacznym spadku, łączącą ul. Królewską z Bernardyńską. Pierwotnie określenie Żmigród obejmowało obszar wzgórza i najbliższego otoczenia.

Do chwili obecnej ani na podstawie danych archiwalnych, ani w badaniach archeologicznych nie potwierdzono istnienia w tym miejscu działalności ludzkiej pochodzącej sprzed wieku XVI. Stąd też określanie tego miejsca

grodem, jest raczej potoczne i zwyczajowe, aniżeli adekwatne do znaczenia tego słowa. Najstarsza informacja na temat Żmigrodu pochodzi z 1539 r. i mówi, że burmistrz i rajcy lubelscy kupili część stoku wzgórza Żmigród od Mikołaja Żmigrodzkiego syna Jana Woronki²⁵. Wzgórze było otoczone mokradłami a dodatkowo niemalże z każdej strony skarpią o różnej wysokości. Przy uwzględnieniu niedaleko położonego wzgórza staromiejskiego, czy wzniesienia w miejscu klasztoru Bernardynów, które znajdowały się znacznie wyżej, można założyć, że wzgórze Żmigród nie miało żadnych walorów obronnych.

Etymologicznie słowo „żmigród” można wiązać z:

- plemionami Awarów o smoczym wyglądzie (wielokrotnie najeżdżających ziemie polskie), co miało miejsce w VI–VIII w.²⁶ Jednak nie uzyskano na to żadnego potwierdzenia,
- kultem Żmija – pioruna, mitycznej postaci związanej z mitologią słowiańską²⁷. Jednak znów w tym przypadku nie mamy ani dowodów historycznych, ani archeologicznych na jego kult w tym miejscu,
- nazwą grodu obronnego, gdzie dzwoniło („zwieć”) w razie niebezpieczeństwa, co miałyby miejsce w wieku XII²⁸,
- spotyka się również przypisanie nazwy błotnistym i lesistym wzgórzom, na których występowało skupisko żmij.

24 Cz. Gawdzik, H. Gawarecki, *Ulicami Lublina*, 1976, s. 111.

25 Prawdopodobnie Mikołaj Woronka po wejściu w posiadanie bardzo rozległego terenu Żmigrodu zmienił nazwisko na Żmigrodzki, J. Mazurkiewicz, *Jurydyki lubelskie*, Wrocław 1956 r., s. 41.

26 A. Rozwałka, R. Niedźwiadek, M. Stasiak, *Lublin wczesnośredniowieczny*, 2006 r., s. 76.

27 A. Rozwałka, R. Niedźwiadek, M. Stasiak, op. cit., s. 75.

28 M. Buczyński, *Nazwy dzielnic i przedmieść Lublina*, „Rocznik Lubelski”, Lublin 1962, s. 265.

2.4. PRZEDMIEŚCIA ZA BERNARDYNAMI NA TLE ROZWOJU PRZESTRZENNEGO MIASTA

Jak wspomniano wyżej, dużym problemem przy ustalaniu przekształceń urbanistycznych Lublina jest brak dokładnej ich analizy na tle dziejów. W przypadku miasta w murach układ przestrzenny jest dosyć dobrze rozpoznany i czytelny. Od XIV w. był w niewielkim stopniu zmieniony, a wątpliwości co do jego formowania są niewielkie. Przedmieścia natomiast, przez lata historii były nękane pożarami, najazdami, stopniowo ulegały znacznym przekształceniom, o których właściwie nic nie wiemy. Dopiero w ostatnich 20. latach tereny te zaczęły być obiektem zainteresowania służb konserwatorskich i od niedawna np. prowadzone są nadzory nad remontami czy przebudowami obiektów. Wiedza, którą kryją przedmieścia lubelskie, dopiero zaczęła być poznawana.

2.4.1. Okres przedlokacyjny

Najstarsza informacja na temat Lublina pochodzi z 1139 r. i mówi o przekazaniu Lublina i Sandomierza Henrykowi, synowi Bolesława Krzywoustego²⁹. W 1198 r. wymieniony został archidiacon lubelski – Jan³⁰. Informacje te dają pewne wskazówki, które zrównują rangą Lublin i Sandomierz, a pojawienie się

archidiakona wskazuje na istnienie przynajmniej świątyni³¹. Jak na razie nie mamy żadnych informacji, gdzie mogła znajdować się pierwsza jego siedziba i świątynia lubelska. Pod koniec XIII w. istniał już w Lublinie kościół św. Michała³², a zgodnie z legendą powstał w miejscu, gdzie Leszek Czarny pod dębem wyśnił zwycięstwo nad Jadźwingami, co miało nastąpić po 1282 r.³³ Ulica łącząca plac, na którym znajdował się kościół z klasztorem Dominikanów nosi nazwę Archidiakońska³⁴ i jak na razie jest to jedyny ślad, który odnosi się do archidiakona. W 1224 r. pojawiła się pierwsza wzmianka na temat kasztelana lubelskiego Wojciecha syna Stępoty³⁵, jednak znów nie wiemy, gdzie znajdowała się jego siedziba.

Teren przy dominikanach znajduje się około 5 m wyżej niż zamek, co dawałoby znakomity punkt wypadowy i obserwacyjny dla wojsk oblegających. Wzgórze staromiejskie zajmowało powierzchnię kilka razy większą od wzgórza zamkowego (około 7,3 ha), a najwyższy punkt (wręcz górka) znajdował się na terenie obecnego klasztoru Dominikanów. Tu też lokować należy punkt obronny z wieżą otoczoną wałem³⁶. Stąd wydaje się, że siedziba kasztelana w pierwszej kolejności mogła znajdować się na wzgórzu staromiejskim, a później przeniesiona została na wzgórze zamkowe, co mogło nastąpić w połowie XIII w.

Zgodnie z tezą stawianą przez J. Kłoczowskiego, około 1260 r. dominikanie już znaj-

29 J. Teodorowicz-Czerepińska, *Mury obronne miasta Lublina*, 1984 r., s. 1.

30 *Monumenta Poloniae historica*, t. II, Lwów 1872 r., s. 26.

31 Informacje te sugerują, że Lublin już w tym okresie był ważnym miastem na mapie Polski.

32 I. Kutylowska sugeruje, że druga przebudowa kościoła św. Michała była związana z jego przybyciem do Lublina – I. Kutylowska, op. cit., s. 148.

33 Z badań archeologicznych wiemy, że kościół ten powstał na starszym cmentarzu.

34 Murowane kamienice przy ul. Archidiakońskiej 1 i 3 istniały w XV w., możliwe nawet, że w XIV, ich układ nie jest zależny od przebiegu muru miejskiego, więc istnieje pewna szansa, że układ posesji ukształtował się przed 1341 r.

35 J. Kurtyka, *Urzednicy małopolscy XII–XV wieku*, 1990 r., s. 15.

36 Lokalizację jednej ze ścian wieży i wału od jej wschodniej strony odkryto w trakcie trwających obecnie prac remontowych w kamienicy Dominikańska 7.

dowali się w Lublinie³⁷. Wiemy, że bracia osiedlali się w ważnych ośrodkach miejskich a dodatkowo nie na „surowym korzeniu”. Wiemy również, że w 1288 r. książę czeski zatrzymał się na „górze u mnichów”, gdzie schronił się z drużyną i dworem przed nadciągającymi wojskami w wieży u mnichów³⁸. Informacje te wskazują, że dominikanie³⁹ posiadali wieżę obronną, którą np. otrzymali od kasztelana z infrastrukturą zdolną do przyjęcia księcia, dworu i drużyny⁴⁰. Wieża ta⁴¹ mogła stanowić jeden z elementów kompleksu obronnego, który przenoszący się kasztelan przekazał mnichom, aby mogli utworzyć w Lublinie konwent⁴². Czy mogła się tu znajdować pierwsza siedziba kasztelana, możliwe, że uda się to wykazać w drodze badań przy trwającym obecnie remoncie kościoła dominikańskiego⁴³. Wszystkie te wzmianki, mimo że są bardzo skromne i nie mówią nic na temat ukształtowania miasta, niosą ze sobą zadziwiająco dużo informacji.

W XIII w. Lublin co najmniej trzydzieści razy był oblegany, zdobywany, odbijany,

plądrowany lub niszczony⁴⁴. Znajdowała się w nim siedziba archidiacona, kasztelana i klasztor oo. dominikanów, co skłania do przypuszczenia, że był to ważny lub bardzo ważny ośrodek miejski, który mimo wielokrotnego niszczenia był odbudowywany. Wiemy również, że jeszcze w XIII w. zarówno na terenie wzgórza staromiejskiego, jak i zamkowego znajdowały się zabudowania murowane. Nie wiadomo jedynie z jakiej przyczyny, mimo wielokrotnego, niemalże doszczętnego, jego niszczenia, powtórnie był odbudowywany i wracał do życia. Czy miało to miejsce na wzgórzu staromiejskim, czy na którymś z sąsiednich, tego najprawdopodobniej nigdy nie uda się ustalić.

Na podstawie badań archeologicznych można stwierdzić, że osadnictwo na wzgórzu staromiejskim istniało już w neolicie. Znalezisk z tego okresu jest znacznie więcej niż średniowiecznych⁴⁵. Czy może to oznaczać, że już we wczesnym średniowieczu ukształtował się układ zabudowy zbliżony do tego dzisiejszego, tego nie możemy być pewni. Udało się to określić dokładnie jedynie w przypadku wzgó-

- 37 Na podstawie wykazu klasztorów dominikanów w prowincjach z 1304 r., konwent lubelski znajdował się na 17 miejscu, na tej podstawie J. Kłoczowski interpretuje powstanie klasztoru lubelskiego na rok 1260, J. Kłoczowski. *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII w.*, Lublin 1959, s. 299–300.
- 38 A. Kasiborski, *Wieża przy kościele oo. dominikanów w Lublinie*, „Wiadomości Konserwatorskie”, 2010, s. 263.
- 39 W tym okresie w Lublinie jedynymi „mnichami” byli dominikanie.
- 40 Tabor z dworem składał się z kilku lub kilkunastu wozów i koni oraz co najmniej kilkunastu osób dworu i drużyny.
- 41 Relikty tej wieży zachowane w postaci trójkondygnacyjnego ogrodzenia znajdują się pomiędzy kościołem Dominikanów, a podwórkiem posesji Dominikańska 7, obecnie trwają prace remontowe, które mogą uwidocznić jej dokładny kształt.
- 42 Po przybyciu do nowej siedziby dominikanie zasiedlali istniejące obiekty i stopniowo je przekształcali, rozbudowali do standardowego założenia składającego się z kościoła i przylegającego do niego klasztoru.
- 43 Na tym etapie remontu wiemy, że przed wieżą na podwórku posesji Dominikańska 7 odsłonięto wał ziemny, który otaczał wieżę od zachodu.
- 44 Ze względu na swoje przygraniczne położenie główne walki toczone były przez Tatarów, Jadźwingów, Mongołów, Rusinów, co miało miejsce w latach 1205, 1235, 1241, 1244, 1255, 1260, 1266, 1273, 1278, 1280, 1287, 1288, 1292.
- 45 *W obrębie lubelskiego wzgórza staromiejskiego odkrywano ślady osadnictwa pradziejowego, najczęściej reprezentowane przez neolityczną kulturę pucharów lejkowatych. Niekiedy zabytki ruchome charakterystyczne dla tego społeczeństwa, w postaci ułamków ceramiki naczyniowej i narzędzi krzemiennych znajdują się bądź w obrębie zagłębionych w geologiczne podłoże lessowe jam o charakterze gospodarczym, bądź też mieszkalnych w postaci półziemianek* – Mariusz Matyaszewski, archeolog, autor kilkuset opracowań archeologicznych dotyczących Lublina i Lubelszczyzny.

Il. 8. Układ funkcjonalny przedmieścia za bernardynami do XV w., oprac. K. Janus, 2017 r.

rza Czwartek⁴⁶ i to dzięki temu, że większa jego część miała zostać zniszczona⁴⁷. Wiadomo, że budowa morfologiczna terenu Lublina od fazy lokacyjnej do dnia dzisiejszego uległa ogromnym zmianom⁴⁸. Ulica Grodzka na odcinku przed Bramą Grodzką została obniżona (przynajmniej o jeden metr), w przypadku ulicy Złotej, Rynku, Rybnej poziom ten został podwyższony (1–3 m), co miało na celu zniwelowanie wąwozu, który tamtędy przebiegał. Poza murami miejskimi ulice Królewska, Bernardyńska, część Lubartowskiej i Krakowskiego Przedmieścia zostały nadsypane, przez co został zniwelowany wąwóz, który był naturalną formą suchej fosy broniącej Lublin od stro-

ny południowej i wschodniej (w tym przypadku miąższość nasypów wynosiła nawet 11 m). W wielu miejscach odsłonięto relikty zabudowy, znajdującej się na obecnych ciągach komunikacyjnych, jak w przypadku placu Łokietka, tuż przed Bramą Krakowską, na placu Wolności czy na ul. Bernardyńskiej. Stąd można wnioskować, że informacje, jakimi dysponujemy na temat fazy przedlokacyjnej Lublina, są do tego stopnia skromne, że nie jest możliwe odwzorowanie układu urbanistycznego miasta, a w szczególności przedmieść z tego okresu. Możliwe, że był on bardzo zbliżony do układu z okresu po wykonaniu muru miejskiego, choć z pewnymi różnicami.

- 46 Wiemy również, że osiedle to „rozlewało się” dalej w kierunku północnym, aż do „Biskupiaka” (budynek przy ul. ks. M. Słowikowskiego 6, gdzie w trakcie wykonywania przyłączy technicznych odsłonięto szereg relikwów pradziejowych).
- 47 Przy przebudowie ulicy Ruskiej, przewidziano niwelację około 30-metrowego odcinka wzgórza Czwartek, na potrzeby utworzenia obecnego przebiegu ciągu drogowego.
- 48 W niektórych miejscach wzgórza były „ścianane”, a w niektórych niwelowano wąwozy 11-metrową warstwą nasypów.

Można stwierdzić z dużą dozą prawdopodobieństwa, że tworzący się układ urbanistyczny w przypadku Lublina związany był głównie z jego dostosowywaniem do istniejącego układu terenu i położeniem nacisku na obronność. Wydaje się również, że podobnie jak obecnie, główny wjazd do miasta znajdował się w okolicy Bramy Krakowskiej, a na pewno od strony zachodniej, co wynikało z naturalnego ukształtowania terenu, lokalizacji rozlewisk i terenów podmokłych z pozostałych stron. Trakt główny stanowiła ulica Grodzka, a rynek znajdował się w obecnej lokalizacji i posiadał zbliżony układ⁴⁹. Wymiary działek znacznie odbiegały od tych obecnie istniejących.

Przedmieście za bernardynami

Nie udało się pozyskać żadnych informacji z okresu przedlokacyjnego, które mogłyby sugerować, że na przedmieściu istniała jakakolwiek forma zabudowy czy osadnictwa (najprawdopodobniej jej tam nie było).

Na omawianym obszarze mogły istnieć pola uprawne, pastwiska lub sady. Nie wiadomo, kiedy wykształciła się pierwsza droga lub ścieżka (obecna ulica Bernardyńska), ale wydaje się, że powstała lub już istniała w tym okresie jako forma połączenia miasta ze Żmigrodem.

2.4.2. OKRES LOKACYJNY 1317 – XVI w.

Okres rozpoczyna się nadaniem miastu pierwszego znanego przywileju lokacyjnego, wydanego przez księcia Władysława (późniejszego króla Łokietka). 15 sierpnia 1317 r. książę po-

lecił Maciejowi, wójtowi z Opatowca, lokację miasta na prawie magdeburskim i nadał mu 100 łanów ziemi⁵⁰. Oznaczało to bezpośrednio wyłączenie miasta z jurysdykcji księżęcej, kasztelańskiej i wojewody na rzecz wójta, którym jako pierwszy został Maciej z Opatowca. Podobnie jak w przypadku wcześniejszego okresu nie dysponujemy bezpośrednimi danymi dotyczącymi układu urbanistycznego, ale można przypuszczać, że próbowano dostosować stan zastany do układu niemieckiego. Można również założyć, że plac targowy (obecny Rynek) o wymiarach ok. 57 x 48 x 69 x 92 m i część dróg do niego dochodząca były już ukształtowane, a konsekwencją prawa magdeburskiego była np. próba nadania regularnej szerokości parceli. Ulica Złota, przechodząca przez Rynek i ulicę Rybną, stanowiła naturalny wąwóz, który dotychczas był uważany jako zamknięcie wzgórza staromiejskiego z okresu przedlokacyjnego. W przypadku ulicy Złotej wiemy, że prawostronna jej zabudowa była odsunięta o jeden trakt w kierunku południowym⁵¹, co powodowało otwarcie widokowe na kościół Dominikanów z rynku. Podobną sytuację zauważyć można w przypadku kamienicy Rybna 5, gdzie również zauważalne jest odsunięcie najstarszej zabudowy o około 4 metry od obecnej, co wynikało z ukształtowania terenu. Największy wpływ na układ urbanistyczny Lublina miało powstanie murów miejskich, których budowę rozpoczęto po najeździe tatarskim z 1341 r.⁵² W wyniku zniszczenia wzgórza staromiejskiego i obrony wzgórza zamkowego rok później rozpoczęto budowę murów miejskich, tworzących pierścień zamykający całe wzgórze. Powstałe miasto zamknęło się w obszarze około 7,3 ha, ze zbliżonym do obecnego układem droż-

49 W przypadku, gdyby linia zabudowy powstała w okresie po nadaniu prawa magdeburskiego, przybrałaby zapewne kształt prostokątny, a poszczególne pierzeje układ prostoliniowy, a nie łukowy jak obecnie.

50 N. Przesmycka, *Lublin. Przeobrażenia urbanistyczne 1815–1939*, Lublin 2012 r., s. 18.

51 Badania architektoniczne kamienic Złota 3, Złota 5, Dominikańska 7.

52 J. Teodorowicz-Czerepińska, *Mury ...*, op. cit., s. 8.

nym i dwiema bramami (Grodzką i Krakowską). Mury zostały zaopatrzone w szereg wież, baszt, wykuszy, furt i mniejszych bram, które ułatwiały funkcjonowanie miasta⁵³. Wzdłuż murów, po wewnętrznej stronie wytyczona została uliczka „Przymurna”, której szerokość była zmienna⁵⁴. Przy takich założeniach programowych oraz istniejącym układzie miasta wytworzyło się bardzo specyficzne i nieregularne założenie urbanistyczne, na które w głównej mierze miało wpływ ukształtowanie terenu, istniejąca zabudowa i właśnie wprowadzenie murów miejskich. Do najmniej dogodnych obszarów pod względem budowlanym można zaliczyć ten przy Bramie Grodzkiej, gdzie wytwarza się „wąskie gardło”, które powodowało, że parcele budowlane były bardzo wąskie, miejscami budynki miały szerokość jednego traktu. Zabudowa tej części jest późna i pochodzi głównie z końca XVI lub XVII w. Szerokość parceli przy rynku wynosiła około 8 m, gdzie pierwsza zabudowa murowana miała charakter parterowy z przejazdem na podwórko tylne. Niewiele wiadomo na temat zabudowy pozarynkowej z tej fazy.

W 1342 r., w wyniku najazdu Tatarów, nastąpiła odbudowa wójtostwa i dominikanów⁵⁵, rycerstwo polskie zdobyło „Lublin nowy” i ruszyło w pogon za Tatarami, dopiero wracając odzyskało „gród lubelski silny”. Można tylko przypuszczać, że określenie „nowy” dotyczyło miasta na wzgórzu staromiejskim, a „gród silny” oznaczało wzgórze zamkowe

z zamkiem. Tak czy inaczej Tatarzy poczynili dotkliwie szkody w mieście⁵⁶.

Rozwój przedmieść nastąpił jeszcze w okresie przedlokacyjnym. Wiemy, że miasto o powierzchni około 7,3 ha zapełniło się stosunkowo szybko i bez szans rozwoju wewnątrz murów miejskich musiało rozlewać się na przedmieścia. Najbardziej dogodne warunki takiego rozwoju znajdowały się od strony zachodniej, gdzie teren był głównie płaski, niepodmokły i znajdował się przy głównym trakcie wjazdowym do miasta. Najstarsza znana fundacja poza murami miejskimi funkcjonowała w 1396 r., kiedy to przy obecnej ulicy Narutowicza (ówczesnym trakcie) miała miejsce lokacja kaplicy Najświętszej Marii Panny, która przekształciła się w klasztor i kościół ss. brygidek⁵⁷. Drugą fundacją był kościół i szpital Świętego Ducha założony w 1419 r.⁵⁸, a trzecią klasztor oo. bernardynów w 1459 r.

Wszystkie te obiekty, mimo iż były murowane i jednocześnie zmniejszające obronność miasta, przyczyniły się w sposób znaczny do jego rozwoju. Dodatkowo wpływ na rozwój przedmieść miał dekret królewski, wydany w 1453 r., który zakazał nabywania ziem w Lublinie szlachcie i duchowieństwu⁵⁹. Wynikał on głównie z faktu wyczerpania wolnego miejsca⁶⁰, w dodatku szlachta i duchowieństwo nie miały aż tak dużego wpływu na rozwój miasta, jak np. kupcy. Przywilej ten był często łamany, ale nowe zespoły kościelne i kla-

53 Których liczba ulegała zmianie na tle wieków.

54 Średnio wynosiła około 5 m.

55 J. Kłoczowski, *Lublin po nadaniu prawa miejskiego*, [w:] *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. I, 1965 r., s. 48.

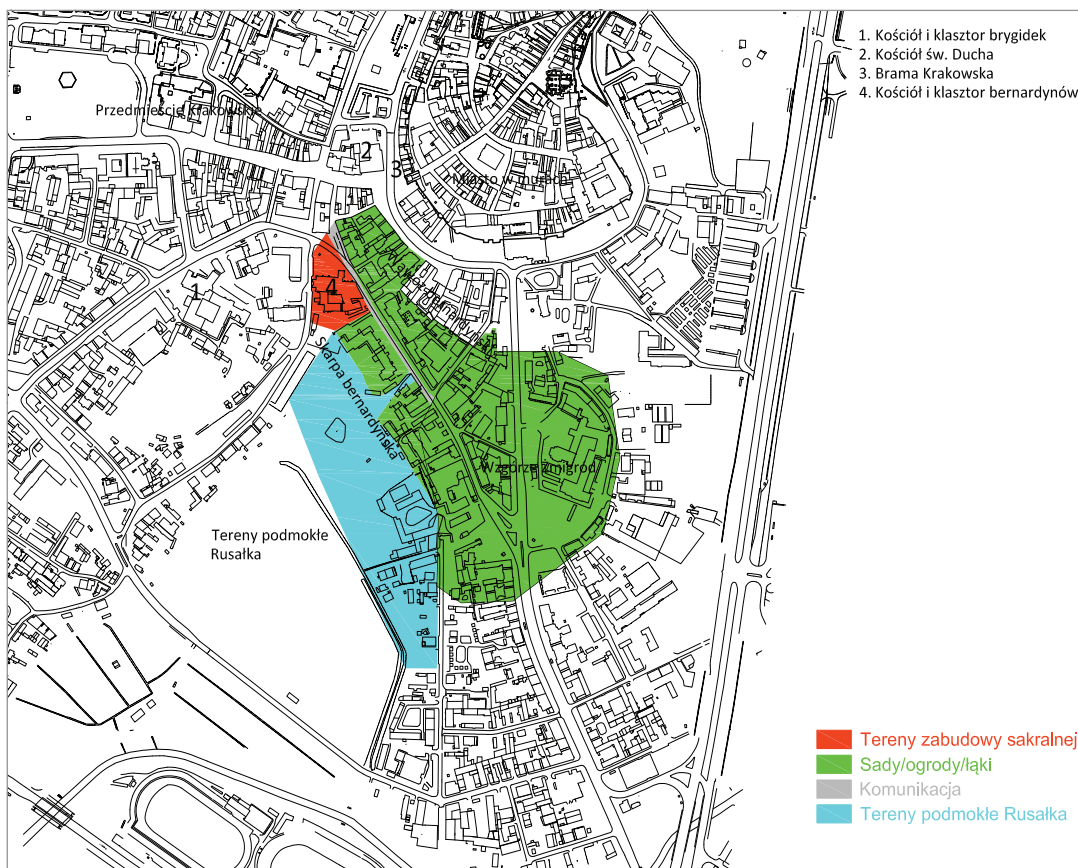
56 W trakcie remontu pomieszczeń II piętra od strony frontowej kamienicy Grodzka 3, odsłonięto groty strzał wbitych w warstwy stropu, które zostały zinterpretowane jako strzały zapalające – relacja arch. Tomasza Stankiewicza, biorącego udział w remoncie.

57 K. Janus, T. Stankiewicz, *Badania architektoniczne elewacji kościoła WNMPZ przy ul. Narutowicza 6 w Lublinie*, 2012 r., Archiwum LWKZ, sygn. 25428

58 Myśliński K., *Najstarszy Lublin ...*, op. cit., s. 183.

59 J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 28.

60 Przy i tak dużym obszarze zajmowanym przez kler.

Il. 9. Układ funkcjonalny przedmieścia za bernardynami pod koniec XV w., oprac. K. Janus, 2017 r.

sztorne powstawały już poza jego murami⁶¹. W miarę stopniowego rozwoju miasta w murach, okazało się, że nie jest ono w stanie pomieścić wszystkich rzemieślników, w szczególności tych wykonujących prace najbardziej uciążliwe i stwarzające niebezpieczeństwo zaprószenia ognia (np. kowalstwo, czy rzemiosła związane z przetwórstwem drewna). Dodatkowo nie było możliwości, aby uzyskać w mieście duże powierzchnie składu⁶², z tego też powodu blech czy szlifiernię (1527 r.) zlokalizowano na łąkach poniżej skarpy bernardyńskiej⁶³ z dostępem do wody, nieosiągalnej dla miasta

w murach. Dodatkowo utworzona została nowa ulica – obecna Dolna Panny Marii, która prowadziła do blechu kładką przerzuconą nad kanałem, wykonanym na potrzeby dostarczania wody do miasta. Kanał ten w XVII w. zasilał koła młyńskie i prochnię w energię mechaniczną⁶⁴. Już w 1471 r. pojawiły się pierwsze zapisy o konieczności budowy rurociągu miejskiego, który rozpoczęto realizować dopiero w 1506 r. W XV w. istotnym czynnikiem, mającym wpływ na przeobrażenie przedmieścia, było spiętrzanie wód Bystrzycy i Czechówki, co spowodowało powstanie Wielkiego Stawu

61 Zespół bernardynów zajmował teren odpowiadający powierzchni rynku, więc nie było mowy o jego lokowaniu wewnątrz murów.

62 W latach późniejszych do tego celu wykorzystywano piwnice, drążone, o kilku poziomach, które często znajdowały się poniżej kamienic, ale wychodziły również pod ulice i rynki.

63 S. Tworek, *Rozkwit miasta, renesans*, [w:] *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. I, 1965 r., s. 80.

64 Co przedstawione zostało na sztychu Hogenberga/Brauna wydanego w 1617 r.

Królewskiego i Stawu Na Żydy⁶⁵. Przyczyniło się to wprawdzie do zwiększenia rangi miasta i jego obronności, utworzenia młynów i papierni, ale całkowicie zmieniło układ i klimat lubelski oraz utrudniło prowadzenie nowych szlaków komunikacyjnych⁶⁶.

Przedmieście za bernardynami

Przed 1459 r. (przybycie oo. bernardynów do Lublina) wzdłuż obecnej ul. Bernardyńskiej, przynajmniej po stronie zachodniej, znajdowały się ogrody, sady mieszczan i rajców lubelskich. Po stronie wschodniej, zaczynając od Krakowskiego Przedmieścia, ciągnął się wąwóz, niemalże do murów miejskich, który był wykorzystywany jako ściek lub nawet „sucha fosa” prowadzący do rozlewisk Bystrzycy. Wprawdzie istnieje prawdopodobieństwo, że przed przybyciem bernardynów do Lublina mogła istnieć już zabudowa murowana w postaci budynku wieżowego, lokowana tuż przy krawędzi skarpy, jednak ze względu na fakt jej wyburzenia około 1991 r. nie będzie to możliwe do potwierdzenia⁶⁷. Powstanie klasztoru bernardyńskiego, ukończonego pod koniec XV w., stało się swego rodzaju punktem zwrotnym dla rozwoju tej części Lublina, który nastąpił dopiero w wieku XVI. W trakcie trwania prac archeologicznych nie pozyskano żadnego materiału, który mógłby wskazywać na osadnictwo z tego okresu. Ciekawym odkryciem były pochówki na posesji 11a⁶⁸, które nie zostały wydатовane.

2.4.3. Okres XVI–XVII w.

W 1532 r. Lublin stał się miejscem obrad sejmu⁶⁹. W tym samym roku dekret wydany przez króla Zygmunta I wprowadził nakaz zabudowy pustych parceli w mieście w ciągu roku, w przeciwnym wypadku place te podlegały konfiskacie na rzecz skarbu miejskiego⁷⁰. Przyczyniło się to do zwiększenia tempa rozwoju zabudowy miasta, ale ze względu na krótki czas realizacji budynki były wznoszone w pośpiechu i minimalnym kosztem, w zakresie uniemożliwiającym konfiskatę posesji, na czym cierpiała architektura. W 1543 r. w Lublinie działalność zapoczątkowały sejmy walne⁷¹, a w 1578 r. Trybunał Główny Koronny dla Małopolski. Czynniki te miały znaczący wpływ na rozwój miasta i zmianę charakteru jego funkcjonowania. Powstało zapotrzebowanie na dosyć specyficzny rodzaj zabudowy wykorzystywanej okazjnie. Szlachta ściągająca na sejm podróżowała najczęściej z całymi rodzinami i stawiała się w Lublinie nawet kilka tygodni przed rozpoczęciem obrad⁷². Podróżowano najczęściej z taborom liczącym kilka wozów, w którym znajdowała się zarówno rodzina jak i służba. Znalezienie lokum na sejmik lub obrady trybunału w mieście w murach graniczyło z cudem, a ulokowanie taboru w mieście było praktycznie niemożliwe.

Dosyć szybko kamienice staromiejskie były nadbudowywane, a dodawane kondygnacje, przeznaczane na wynajem, nosiły nazwę pięter

65 N. Przesmycka, op. cit., s. 22.

66 Regularne namulanie widoczne jest w przypadku ulic Zamojskiej, czy Łąk Rusałki.

67 Jediną szansą są w tym przypadku badania archeologiczne.

68 S. Gołub, *Bernardyńska 11a, Dokumentacja z nadzorów i badań archeologicznych wykopaliskowych sezonu 2011*, Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 25234.

69 R. Kunkel, *Perły polskiej architektury*, 2008 r., s. 29.

70 E. Bortkiewicz, op. cit., s. 37.

71 N. Przesmycka, op. cit. s. 23.

72 Sytuację tę wykorzystywali jako swego rodzaju rozrywkę, a np. zużycie piwa w okresie sejmiku czy trybunału wzrastało nawet do 100 beczek dziennie. Lokalne browary nie radziły sobie z tak dużym zapotrzebowaniem i piwo sprowadzano z miejscowości sąsiednich.

Il. 10. Widok Lublina wykonany na początku XVII w., Georg Braun, Frans Hogenberg, „Civitates Orbis Terrarum”, t. VI, „Theatri praecipuarum totius mundi urbium liber sextus”, „TIPUS CIVITATIS LVBLINESI IN REGNO POLONIAE EX OMNIBVS PARTIBVS MVDI EMPORIO TER IN ANO CELEBRARI COSVETOCLARE...”, Bonn 1617

„deputackich”. Szybko okazało się, że zabieg rozbudowy kamienic nie był wystarczający, a zabudowa mieszkaniowa wyszła poza granice murów miejskich. Najprężniej rozwijały się Krakowskie Przedmieście i Podwale, znacznie wolniej przedmieście za bernardynami, gdzie postawiono raczej na jakość zabudowy (dwory, pałace, klasztory) aniżeli ilość. W 1558 r. król Zygmunt August wydał zakaz wznoszenia zabudowań pomiędzy wałami miejskimi a kościołem Bernardynów, co wynikało z tragicznego w skutkach pożaru, który przenosząc się z Krakowskiego Przedmieścia zniszczył całą zabudowę drewnianą i niemalże zrujnował murowany kościół i klasztor Bernardynów⁷³. Dekret ten nie był do końca przestrzegany, ale w okolicy bernardynów nie powstawały już

żadne zabudowania drewniane. Opis pożaru jest na tyle istotny, że wskazuje na gęstą zabudowę drewnianą ciągnącą się od Krakowskiego Przedmieścia aż do murów kościoła Bernardynów.

W 1565 r. na przedmieściach istniało 12 dworów⁷⁴, w 1570 r. 117 domów (w tym 69 żydowskich)⁷⁵, a w 1660 r. liczba dworów wzrosła do 95⁷⁶. W miarę rozwoju przedmieść i różnicowania w prawach i przywilejach mieszczan i przedmieszczań zaczęły narastać konflikty, które często kończyły się na drodze prawnej. W 1570 r. król zezwolił na warzenie piwa, gorzałki i miodu przedmieszczańom⁷⁷, a 10 lat później potwierdził prawo do budynków na Podwalu, nakazał ich naprawę i dopuścił budowę nowych, mieszkańcom na-

73 J. A. Wadowski, *Kościół lubelskie*, 1907 r., s. 527.

74 A. Wyczański, *Lustracja województwa lubelskiego 1565*, 1959 r., s. 16.

75 S. Tworek, op. cit., s. 96.

76 Ibid., s. 97.

77 Ibid., s. 90.

kazał opłatę cła od piwa⁷⁸. Prawa przedmieszczan coraz bardziej zbliżały się do mieszczańskich, ale ciągle istniała ogromna bariera, która powodowała jeszcze większe konflikty. W 1603 r. król Zygmunt III Waza wydał dekret, który pozwalał na zabudowę Krakowskiego Przedmieścia domami murowanymi wzdłuż drogi brukowanej i ulic aż do „Śląkowych wrót” oraz od bramy w kierunku brygidek⁷⁹. Dziewięć lat później w dekreście wspomniano, że głębokość parceli powinna wynosić 24 łokcie (około 14 m)⁸⁰. Zabudowę taką spotykamy w przypadku większości kamienic o nr 5–25 oraz 20–34, stąd można przypuszczać, że ich murowana forma powstała w wieku XVII. W przypadku kamienic o nr 2–18 układ jest odmienny, przebieg linii zabudowy nieregularny⁸¹. W 1611 r. król Zygmunt III zezwolił władzom miejskim na wyrównanie i umocnienie części doliny na odcinku od Bramy Krakowskiej aż do kościoła Jezuitów, gdzie miało znaleźć się nowe centrum handlowe miasta⁸². Na tak przygotowanym placu umieszczono dwie wagi miejskie oraz miarę towarów sypkich – Korzec. W tym okresie powstała linia zabudowy obecnej ulicy Królewskiej (po stronie południowej).

Oprócz średniowiecznych murów miejskich w Lublinie powstały 4 linie fortyfikacji, ale tylko od strony zachodniej. Linia na

wysokości ul. Świętoduskiej powstała jeszcze w XV w., kolejne w 1560 r., latach 20. i 70. XVII w.⁸³ Dokładna lokalizacja ich przebiegu nie została precyzyjnie określona, ale najbardziej czytelna jest ostatnia linia ciągnąca się od obecnego Ogrodu Saskiego wzdłuż ulicy Lipowej⁸⁴. W trakcie przebudowy placu Litewskiego odsłonięto drugą linię przebiegającą przez jego środkową część i dalej wzdłuż ulicy Niecałej. Natomiast trzecia linia mogła mieć formę muru⁸⁵, którego fundamenty udało się uchwycić na placu przed budynkiem Centrum Kultury (Peowiaków 12)⁸⁶ i w piwnicy budynku Krakowskie Przedmieście 37⁸⁷.

Nastąpił również znaczny rozwój budownictwa sakralnego. Powstały kościoły św. Wojciecha (1610–35), klasztor Franciszkanów (ok. 1619), Karmelitów bosych (1619), kościół św. Jana (1604), Karmelitanek (1644), Bonifratrów (1654), Pijarów. Szpital miejski pw. św. Łazarza, a w mieście żydowskim szpital (XVI w.) i murowana synagoga (1632). Dodatkowo w miejscu drewnianej cerkwi powstała murowana (1633). Wokół tych ośrodków najczęściej rozwijała się specyficzna zabudowa towarzysząca.

Bardzo często uposażenie klasztorów nie ograniczało się do terenów wokół, ale przypisywane im były dziedziczne wsie, stawy, młyny, itp. Przy klasztorach często znajdowały się

78 S. Tworek, op. cit., s. 90.

79 A. Kaisborski, *Kamienica mieszczańska przy Krakowskim Przedmieściu 6 – badania architektoniczne*, Lublin 1991, s. 13.

80 Ibid., s. 13.

81 Kamienice Krakowskiego Przedmieścia niestety rozpoznane są w bardzo niewielkim stopniu, badania architektoniczne wykonano jedynie dla kamienicy nr 6, tylko kilka kamienic ma opracowanie naukowo-historyczne, a wiemy, że w trakcie remontów odsłaniane były belki stropowe stropów nagich prawdopodobnie polichromowane, jak w przypadku kamienicy 34, co datuje powstanie tych kamienic przynajmniej na XVIII wiek.

82 N. Przesmycka, op. cit., s. 28.

83 Ibid., s. 33.

84 W trakcie budowy kompleksu „Plaza” przy ul. Lipowej odsłonięto fragment umocnień, który miał zostać wyekspozowany i oznaczony na poziomie parkingu podziemnego, czego jednak nie dokonano.

85 Przynajmniej w kilku odcinkach.

86 K. Janus, T. Stankiewicz, *Badania architektoniczne dawnego zespołu wizek przy ul. Peowiaków 12 w Lublinie*, Archiwum LWKZ, sygn. 25428.

87 Relacja T. Stankiewicza, obecnego przy pracach remontowych na obiekcie.

Il. 11. Plan Lublina K. Bekiewicza z ok. 1649 r., WBPŁ, sygn. 12/VI

karczmy, zajazdy, folwarki, jurydyki, prowadzono w nich szkoły, itp. Wszystkie te funkcje wymuszały wytworzenie się pewnego rodzaju usług, które miały podstawowe znaczenie dla rozwoju danej okolicy.

Układ komunikacyjny Lublina w obrębie murów nie uległ większym zmianom, został zmodyfikowany w wyniku odbudowy (w nowoczesnej renesansowej formie) po pożarze z 1575 r. Na przedmieściach powstawały nowe ciągi komunikacyjne związane z „rozlewaniem się” miasta.

Jurydyki

Pierwsze informacje na temat jurydyk lubelskich pochodzą z wieku XVI⁸⁸. Najprawdopodobniej pierwsza była jurydyka na Czwartku. W 1529 r. czynsze płacone przez mieszkańców Czwartku pobierał prebendarz⁸⁹. Jurydyka ta była najlepiej zorganizowana i funkcjonująca, a utrzymała się aż do XIX w. Schemat powstawania jurydyk był stosunkowo prosty, w pierwszej kolejności szlachta stawała się posiadaczem obszaru, a później musiała uzyskać przywilej królewski na założenie jurydyki. Taki sam tryb postępowania dotyczył duchowieństwa. W przypadku dużych klasztorów nie było to szczególnie skomplikowane,

88 J. Mazurkiewicz, *Jurydyki lubelskie*, 1956 r., s. 17.

89 J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 35.

w przypadku środowisk świeckich taki przywilej otrzymywały najczęściej osoby bardzo zamożne i wpływowe, zajmujące wysokie stanowiska państwowe. Jurydyki, po ich utworzeniu, działały na zasadach zbliżonych do miasta prywatnego. Ich rozwój postępował bardzo szybko, na co wpływ miało choćby niepłacenie podatków na rzecz miasta (powodowało to wiele konfliktów pomiędzy mieszczanami, a przedmieszczanami). W 1595 i 1614 r. król Zygmunt III potwierdził dla jurydyki Podzamcze nawet prawo magdeburskie z własnym sądownictwem i wójtem⁹⁰.

W 1604 r. Bernard Maciejowski, biskup krakowski, zatwierdził powstanie jurydyki na gruntach klasztornych brygidek z wójtem, elektami i ławnikami. Przywilej ten nie został potwierdzony ani przez króla, ani sejm, a jurydyka działała już w 1565 r. ze szkodą dla budżetu miasta⁹¹.

Mieszkańcy jurydyk byli przede wszystkim rzemieślnikami (szewcy, kuśnierze, pończosznicy, mularze, stolarze, a nawet złotnicy, itp.)⁹². Każda jurydyka była nieco inna, jej charakter zależał od lokalizacji, ukształtowania terenu, rodzaju gruntu, itp. (w każdej jurydyce znajdował się browar lub gorzelnia), dodatkowo w każdej szynkowano piwo, wino lub gorzałkę. Czasem znajdowały się w nich karczmy i zajazdy. W przypadku Lublina panowała zasada im dalej od miasta, tym funkcja jurydyki zmieniała się na bardziej rolniczą, gdzie przeważali ogrodnicy, a dominującą zabudową były chaty drewniane, stodoły, obory, itp. W tych bliżej miasta zawody rolnicze miały mniejsze znaczenie, a w jurydykach pojawiły się dwory, kamienice i domy.

Największym problemem dla miasta w murach, jaki stwarzały jurydyki, był fakt, iż wszelkie dochody, podatki omijały miasto, a rzemieślnicy w nich pracujący (partacze) nie musieli zrzeszać się w cechach, ponadto omijał ich długotrwały proces nauki, który również był stosunkowo kosztowny. Głównie na tym tle, choć i z innych powodów, wybuchały często konflikty, które kończyły się zarówno w sposób siłowy, jak i na drodze sądowej. W 1656 r. król Jan Kazimierz wydał dekret o likwidacji jurydyk⁹³, jednak nie miał on odzwierciedlenia w praktyce i nie zmienił ich funkcjonowania.

Jurydyki rozwijały się stosunkowo szybko, a w XVIII w. było ich na terenie lokacyjnym Lublina 21 (św. Mikołaja, Fary Lubelskiej, Podzamecka, Brygidkowska, Bazylikańska, Białkowska Góra, Zebrzydowskiego, Sierakowskiego, Wieniawa, Gorajszczyzna, Czechówka Dolna, Słomiany Rynek, Czartoryskiego, Augustiańska, Piaski, Karmelitów, Świętego Ducha, Bursacka Jezuitów, Franciszkanów, Grunty miejskie przy „Drodze Lewartowskiej”)⁹⁴.

Przedmieście za bernardynami

Na początku wieku XVI kościół i klasztor Bernardynów były już ukończone. Pierwsze informacje na temat zabudowy niezwiązanej z bernardynami pochodzą z 1523 r. i mówią o klasztorze drewnianym bernardynek („kletek”), który znajdował się tuż obok bernardynów⁹⁵. W 1557 r. pożar, który wybuchł na Krakowskim Przedmieściu, przeniósł się do kościoła przez zabudowania drewniane, które do niego przylegały⁹⁶. Informacje te niemalże

90 J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 36.

91 Ibid., s. 37.

92 Ibid., s. 45.

93 E. Bortkiewicz, op. cit., s. 38.

94 J. Mazurkiewicz, op. cit., plansza jurydyki m. Lublina XVI–XVIII w.

95 H. E. Wyczawski, *Klasztory bernardyńskie w Polsce*, Kalwaria Zebrzydowska 1985 r., s. 524.

96 J. A. Wadowski, op. cit., s. 527.

jednoznacznie wskazują, że przedmieście było gęsto zabudowane budynkami drewnianymi, w dodatku niektóre z nich przylegały do kościoła Bernardynów, na co prawdopodobnie ojcowie mogli pozwolić jedynie siostrzenicom bernardynkom. Rok później dekret królewski zakazywał zabudowy pomiędzy kościołem Bernardynów a murami miejskimi. Jak się niedługo później okazało, zakaz ten nie był respektowany, a zabudowa nie powstawała jedynie w najbliższej okolicy kościoła. Wpływ na układ przedmieścia za bernardynami miał przede wszystkim rozwój Lublina, spowodowany napływającą do niego szlachtą i magnaterią ściągającą na sejmy, sejmiki i obrady trybunału. Nie wiadomo dokładnie kiedy, ale najprawdopodobniej już w połowie wieku XVI powstawały pierwsze zabudowania dworskie, jak pałac Sobieskich (13), należący w końcu XVI w. do braci Curo. Największy rozkwit tej części Lublina przypada jednak na lata po powstaniu Trybunału Koronnego w 1578 r. Lustracja z 1602 r. wymienia na ulicy Bernardyńskiej 6 dworów od jurydyki Gorajszczyzna, aż do ogrodu Osmolińskiego (obecnie Bernardyńska 15)⁹⁷. Wiemy również, że naprzeciwko pałacu Sobieskich znajdował się dwór Tęczyńskiego (późniejszego wojewody), który w 1616 r. pełnił już funkcję bursy jezuickiej. Przed 1616 r. powstał na terenie ogrodu Osmolińskiego dwór i dwa budynki „Pana Sapiehy”. Niedługo później w okolicy posesji Bernardyńska 17 i 19 na charakterystycznym cyplu powstał zespół budynków dworskich, należących do różnych rodzin. Na posesji Bernardyńska 24/26 dwory

swe wybudowali Suchodolscy. Wprawdzie nie udało się ustalić lokalizacji dworów Czernego, Borkowskich i Branińskich, ale wydaje się, że musiały być zlokalizowane gdzieś na terenie dawnego klasztoru Bernardynek (14, 14a, 16, 18). W taki oto sposób omawiany obszar przyjął charakter magnackiej dzielnicy Lublina.

Kolejne zmiany, jakie miały istotny wpływ na ukształtowanie się zabudowy przedmieścia, związane były z przekształceniami i ekspansją zabudowań klasztornych. Na początku XVII w. nawa główna kościoła Bernardynów wydłużona została o jedno przęsło w kierunku zachodnim, a w kierunku wschodnim wydłużone zostało prezbiterium, przez co obecnie niemalże wchodzi w pas drogi⁹⁸.

Po 1617 r., w miejscu zniszczonych poza rem z 1602 r. dworów, rozpoczęła się budowa klasztoru Bernardynek, którego zasadnicza bryła została ukończona około 1650 r. W tym momencie oba założenia bernardynów i bernardynek niebezpiecznie zbliżyły się do siebie, co niemalże zamknęło światło drogi i zmniejszyło jej przepustowość⁹⁹. W 1674 r. rozpoczęto budowę kościoła i klasztoru Reformatów w miejscu dworu Mikołaja Sapiehy. Od tego momentu ukształtował się układ urbanistyczny tej części Lublina, który w prawie niezmięnionej formie przetrwał do 1864 r.

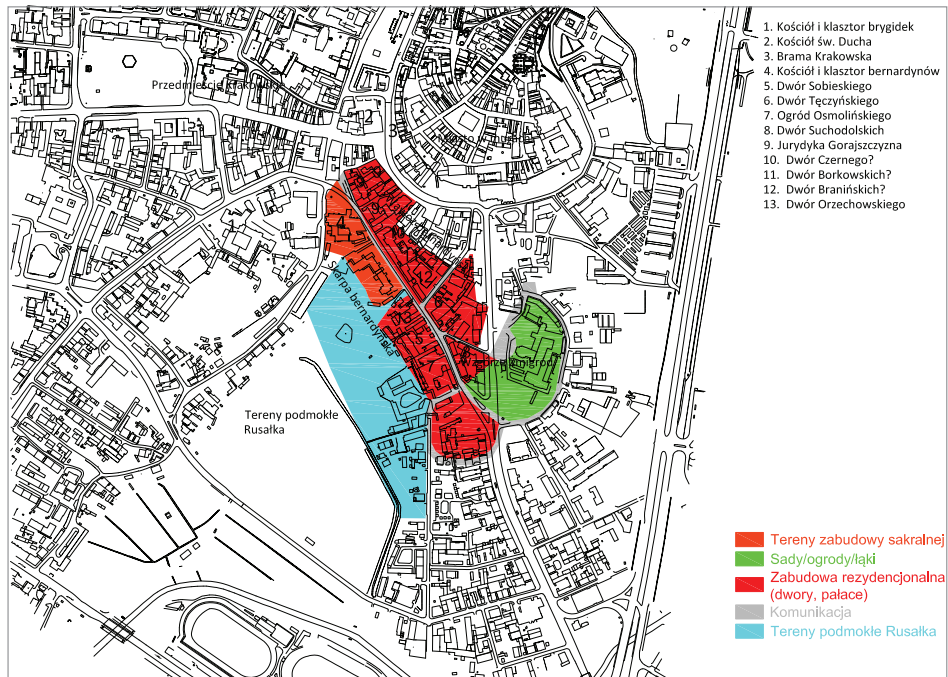
Układ i wielkość działki były ściśle powiązane z ukształtowaniem terenu¹⁰⁰. Jedną działką, która w niewielkim stopniu uległa zmianie to Bernardyńska 13 o szerokości około 52 m. Podobny podział zauważyć można w przypadku posesji nr 20, 5, 7. Budynki dwor-

97 Dwór potomków Pana Adama Gorajskiego pogorzały, do którego jest kilka domów, które się z jurydykacji zamkowej i miejskiej wyłączają i wójta z siebie uczynili (12), Dwór drugi tegoż Pana Gorajskiego, Dwór Czernego zgorzały (dawny klasztor Bernardynek), Dwór Panów Borkowskich pogorzały, Dwór Pana Branińskiego, Dwór Panów Kurośów którego jegomość pan wojewoda lubelski kupił (13), Ogród Pana Osmolińskiego (15), APL, Księgi Miejskie, 1465-1810, sygn. 312, s. 13v.

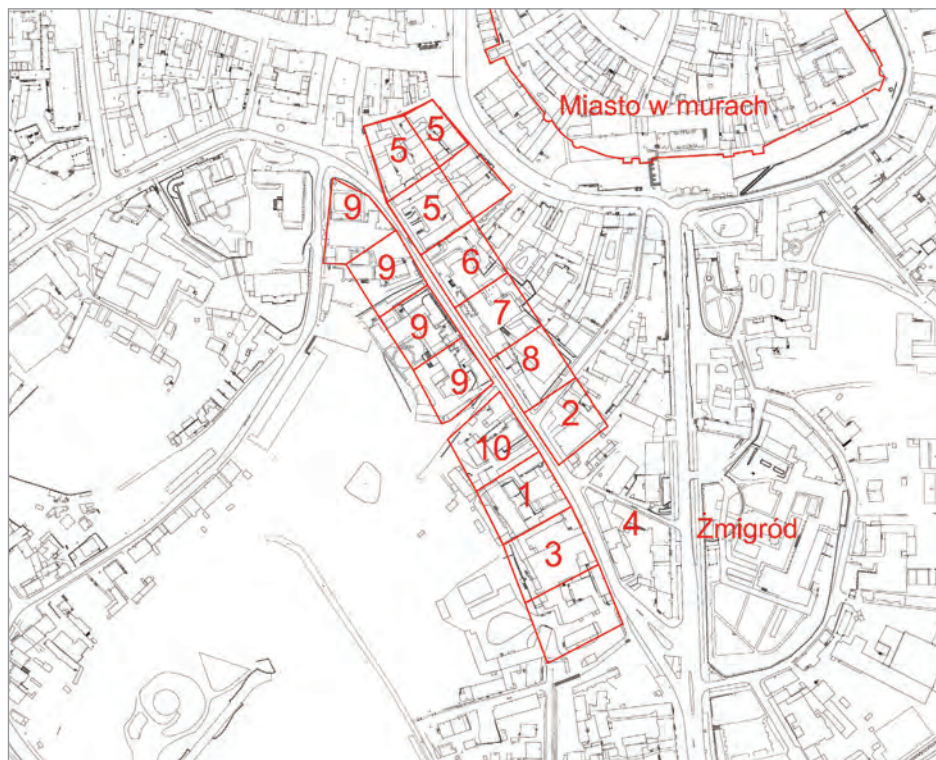
98 Jedną z przypór zamykających wydłużone prezbiterium wykonana została prostopadle do drogi, patrz opis obiektu.

99 Najwyraźniej droga nie miała większego znaczenia komunikacyjnego.

100 Dwie skarpy po obu stronach ulicy Bernardyńskiej były tu głównym czynnikiem wyznaczającym układ urbanistyczny i sposób zabudowy.

Il. 12. Układ funkcjonalny przedmieścia za bernardynami na początku XVII w., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 13. Próba odtworzenia podziału własnościowego z przełomu XVI i XVII w. (1. Dwór Sobieskiego, 2. Dwór Tęczyńskiego, 3. Ogród Osmolińskiego, 4. Dwór Suchodolskich, 5. Jurydyka Gorajszczyzna, 6. Dwór Czernego?, 7. Dwór Borkowskich?, 8. Dwór Branińskich?, 9. Własność oo. bernardynów, 10. dwór Orzechowskiego), oprac. K. Janus, 2017 r.

skie były lokowane tuż przy krawędzi skarpy zarówno północnej, jak i południowej, od frontu znajdował się zapewne dziedziniec. W dolnej części ulicy Bernardyńskiej na charakterystycznym cyplu, gdzie skarpa jest już niewysoka, a jednocześnie stanowi barierę dla rozlewającej się Bystrzycy, powstało szereg niewielkich dworów w gęstej zabudowie. Były to zapewne dwory mniej zamożnych szlachciców niż występujące wyżej pałace¹⁰¹. Cypel ów był niemalże płasko ukształtowany, a powstające obiekty nie wymagały wykonania głębokich fundamentów, czy potężnych oskarpo-

Układ komunikacyjny

Droga „Do Żmigroda”¹⁰² biegła na niewielkim spadku w kierunku północnym, jednak stosunkowo szybko została zniwelowana. Nie jest dokładnie ustalone, kiedy powstały pierwsze nawierzchnie drogowe, ale było to najpewniej w XVI w. Do jednych z najstarszych nawierzchni można zaliczyć warstwę drewnianą, znajdującą się około 120 cm poniżej obecnego terenu¹⁰³. Wyznacza ona podobny przebieg jak obecna, a zidentyfikowano ją na odcinku od skrzyżowania z ulicą Zamojską, aż do wysokości posesji Bernardyńska 9¹⁰⁴. Nawierzchnię tę należy wiązać prawdopodobnie z powstaniem i rozwojem zabudowy dworskiej i magnackiej z XVI i XVII w.¹⁰⁵ Budowa drogi drewnianej

w tym miejscu była podyktowana raczej charakterem zabudowy i rangą mieszkańców, aniżeli faktem, że była to główna droga wjazdowa do miasta¹⁰⁶. Gdyby tak było, nikt nie pozwoliłby na rozszerzenie zabudowy zarówno bernardynom, jak i bernardynkom ograniczając ruch do jednostronnego. Stąd można stwierdzić, że droga ta była drogą lokalną, prowadzącą jedynie do tej części przedmieścia i Żmigrodu.

Jurydyka Gorajszczyzna

Nie wiemy, kiedy jurydyka powstała, ale pod tą nazwą wymienia ją lustracja Lublina z 1602 r. Wspomina o „pogorzałym” dworze Gorajskiego, do którego przynależą kilka domów, wyłączonych z jurysdykcji zamkowej i miejskiej z wójtem Gorajskim¹⁰⁷. Wiemy również, że kamienica/dwór Gorajskich zbudowana została około 1565¹⁰⁸ r.

Wielkościami zajmowała około 1 ha, z czego ponad połowa znajdowała się na terenie nieprzystającym budownictwu, czyli wąwozie, przez który płynął ściek miejski. Ograniczona była ulicami Bernardyńską, Kozią, Królewską i zamykała się gdzieś w okolicy posesji 14–14a¹⁰⁹. W 1611 r. rozpoczął się proces kształtowania ulicy Królewskiej, związany z przekształceniem tej części Lublina na plac handlowy. Związane to było z częściową nivelacją wąwozu i stworzeniem płaskiego terenu pomiędzy Bramą Krakowską a kościołem

101 W tej okolicy mieszkało w XIX w. dwóch prezydentów Lublina.

102 Ul. Bernardyńska.

103 Matyszewski, 1997, Niedźwiadek, 2002, Hunicz, 2016.

104 W dalszym ciągu nie natrafiono na relikty nawierzchni.

105 Koszt budowy drogi był ogromny jak na owe czasy, stąd musiał istnieć bardzo ważny powód ku temu.

106 W połowie XVII w. szerokość drogi na wysokości klasztoru Bernardynów i Bernardynek wynosiła około 3,5 m.

107 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 312, s. 13v.

108 K. Janus, *Zapomniany dwór Gorajskich przy ul. Bernardyńskiej 12 w Lublinie*, „Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN”, 2015, nr 1, vol. 11, s. 85.

109 O czym świadczą okna istniejące do dziś w ścianie granicznej z bernardynkami, zamurwane w trakcie budowy zachodniego skrzydła klasztoru.

Il. 14. Prawdopodobny obszar i lokalizacja jurydyki Gorajszczyzna w momencie jej utworzenia, oprac. K. Janus, 2017 r.

Jezuitów. Sytuacja ta umożliwiła tworzenie nowej zabudowy mniej więcej na linii obecnej południowej strony ulicy Królewskiej. Układ taki pozwolił na powstanie zabudowy po obu stronach wąwozu, a nowy plac targowy przyczynił się do umocnienia i zwiększenia znaczenia funkcji jurydyki. W 1650 r. część terenów jurydyki znajdowała się w rękach bernardynek, gdzie istniało już skrzydło zachodnie klasztoru, przylegające do ściany kamienicy Gorajskich. Nie jest wiadome, kiedy dokładnie i w jakich okolicznościach ziemie te przeszły we władanie bernardynek, ale miało to miejsce po 1617 r.¹¹⁰. Ciekawy jest fakt, że Gorajscy posiadali kamienicę w mieście, dwa dwory na przedmieściu i jurydykę¹¹¹.

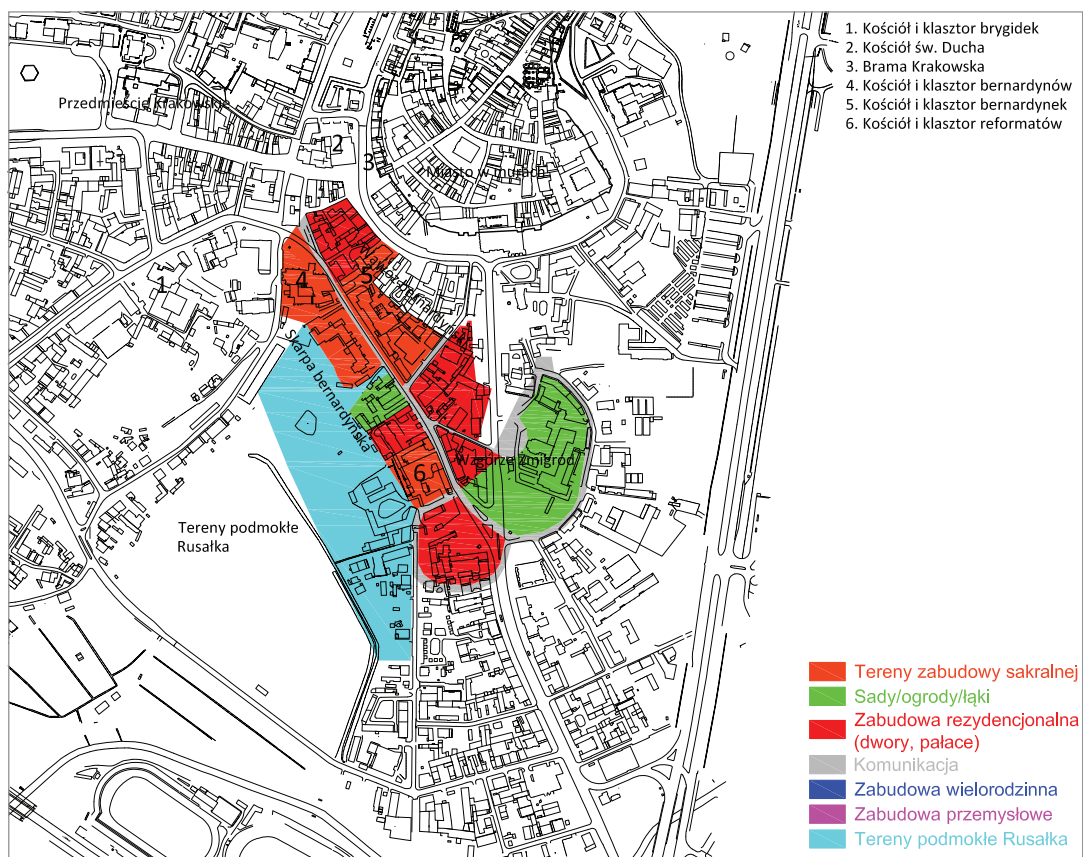
W 1732 r. po raz pierwszy pojawiła się informacja o odebraniu od wójta jurydyki „pogłównego” na rzecz miasta¹¹². W tym czasie Gorajszczyzna była podzielona na dwie strony, po jednej znajdowały się dwa domy drewniane i kamienica, po drugiej pięć, a mieszkańcami byli kowal, mularze, szewc, dodatkowo do jurydyki należała piwnica w zabudowaniach świętoduskich¹¹³. Podział ten wynikał zapewne z istnienia wąwozu, a opisane zabudowania zlokalizowane były przy ulicach Bernardyńskiej i Królewskiej. Wąwóz stopniowo był niwelowany zarówno przez mieszkańców, jak i w naturalny sposób, jednak utrzymał się aż do XIX w. Pod koniec XVIII w. nazwa jurydyki utrzymała się jeszcze w dokumentach urzędo-

110 Możliwe, że były to ziemie zakupione i przekazane przez Wojciecha Gniewosza w 1627 r.

111 Co stało w pewnej sprzeczności interesów miasta i przedmieścia.

112 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 278, s. 218v.

113 *Kamienica pana Saleckiego przy mostku, Domostwo Baczyńskiego szewca, Domostwo Jakuba Waszkiewicza rzeźnika, Domostwo szewca podłe Waszkiewicza, Na drugiej stronie Domostwo Łukasza szewca, Domostwo Kazimierza szewca, Domostwa Daniela tuszczowskiego, Domostwo Bartłomieja mularza, Domostwo drugiego mularza, Pomieszczenie w piwnicy Świętego Ducha.*

Il. 15. Układ funkcjonalny przedmieścia za bernardynami pod koniec XVII w., oprac. K. Janus, 2017 r.

wych, jednak była to jedynie nazwa zwyczajowa, a niedługo później wyszła z powszechnego użytku.

2.4.4. Okres XVII–XVIII w.

Okres ten rozpoczął stopniowy regres i upadek miasta, na co miały wpływ zarówno sytuacja gospodarcza, polityczna, jak i zdarzenia losowe. W 1630 r. przeszła przez Lublin zaraza, która zdiesiątkowała jego mieszkańców. Najazdy kozackie, szwedzkie, moskiewskie i siedmiogrodzkie z lat 1649–1657 spowodowały wielkie zniszczenia zarówno w mieście, jak i na przedmieściach. Ludność została zdiesiątkowana, a zniszczone budynki z wypalonymi dachami i osmolonymi ścianami straszły

przejezdnych¹¹⁴. Mimo wielu zwolnień królewskich, zniesienia jurydyk, sytuacja nie uległa poprawie. Lublin miał coraz mniejsze znaczenie na szlakach handlowych, a kupcy woleli omijać go kosztem bezpośrednich kontaktów ze Lwowem, Poznaniem, Gdańskiem, Krakowem. Mimo tych następstw powstały nowe założenia klasztorne, szpital bonifratrów (1653), klasztor Bernardynek (1658), klasztor Reformatów (1660), kościół św. Agnieszki z klasztorem Augustianów (1667). Charakter miasta z handlowo-rzemieślniczego, zmienił się na miasto Trybunału Koronnego, sejmików, sądów ziemskich i grodzkich oraz klasztorów¹¹⁵. Na początku XVIII w. przez miasto przetaczały się liczne przemarsze oraz stacjonowały w nim wojska. Nawet w przypadku wojsk polskich żołnierze pozostawali na utrzymaniu

114 W.K. Zieliński, *Monografia Lublina*, t. II, Warszawa 1887 r., s. 126.

115 N. Przesmycka, op. cit., s. 36.

Il. 16. Widok Lublina od strony południowej, J. Maszewski, 1774 r., Muzeum Lubelskie w Lublinie, sygn. ML/H/1564

Il. 17. Plan Lublina z 1716 r., WBPE, sygn. 1/VI

Il. 18. Kopia planu J.N. Łęckiego 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., APL, PmL. sygn. 3

mieszczan, co nie sprzyjało w żaden sposób odbudowie miasta, nie mówiąc o jego rozwoju. W tym okresie przestał funkcjonować blech, szlifiernia, postrzygalnia, wodociąg i łaźnie. Jedyne prace, na jakie było stać miasto, to remonty nawierzchni rynku i ulic oraz remont ratusza. W latach 1726–1733 zbudowano klasztor Kapucynów na Krakowskim Przedmieściu, tuż obok, przy ul. Peowiaków, około 1750 r. ukończono klasztor Wizytek. Obie te wręcz monumentalne budowle były jedyną formą rozwoju budownictwa. Terytorialnie Lublin w II połowie XVIII w. obejmował, poza miastem w murach, Krakowskie Przedmieście, ul. Narutowicza, Podgrodzie, ul. Dolną Panny Marii, Probostwo św. Mikołaja, Bursaki, Sie-

rakowszczyznę, Kalinowszczyznę, Białkowską Górę, Słomiany Rynek, Ponikwodę, Tatarsy i Piaski (Nowy Kazimierz)¹¹⁶. Teren ten był bardzo zróżnicowany zarówno pod względem ukształtowania, zurbanizowania, jak i zawodów mieszkańców. Tereny poza miastem w murach i Krakowskim Przedmieściem były słabo zaludnione i głównie podmokłe.

W 1780 r. powołana została do życia Komisja Boni Ordinis, której zadaniem miało być uporządkowanie spraw finansowych większych miast królewskich, organizowanie władz miejskich i uporządkowanie własności¹¹⁷. W Lublinie komisja zreformowała ustrój władz, uregulowała fundusze, zajęła się ogólnym stanem miasta, który według jej pierw-

116 N. Przesmycka, op. cit., s. 37.

117 Ibid., s. 38.

szego raportu był zły¹¹⁸. Dzięki działalności komisji wybrukowano część ulic, usunięto ruiny, powstałe jeszcze w XVII w., nakazano przeniesienie warsztatów garncarskich, piekarskich i kowalskich poza obręb centrum¹¹⁹, zabudowa rynku została odbudowana, główne ulice miasta otrzymały kanały ściekowe i bruki, wyremontowano Bramę Krakowską i Grodzką, zagospodarowano przedpola murów miejskich. Powstała ulica „Nowa”, obecnie Lubartowska. W 1783 r. powstał pierwszy plan pomiarowy miasta, autorstwa Jana Nepomucena Łęckiego. W 1794 r. rozpoczęto budowę kościoła ewangelicko-augsburskiego. Komisja wydawała również liczne przywileje i zwolnienia dla osób przybywających do Lublina, chcących się w nim osiedlić i budować lub przebudowywać obiekty.

Przedmieście za bernardynami

W XVIII w. na przedmieściu nie odnotowano większych przekształceń. Główne zmiany miały miejsce na terenie poszczególnych posesji. Nie zmienił się również układ drożny.

2.4.5. W LATACH 1794–1864

Lublin w latach 1794–1809 znalazł się pod zaborem austriackim. Stan miasta był bardzo zły, zamek pozostawał w ruinie, dawne pałace Sapiehów, Radziwiłłów, Czartoryskich, Lubomirskich były opuszczone. Ogromne zespoły klasztorne, bez protekcji i finansowania przez możnowładców szybko ubożały, a budynki szybko niszczały. W 1794 r. utworzono cmen-

tarz miejski przy obecnej ulicy Lipowej¹²⁰. W 1803 r. w kamienicy przy ul. Królewskiej wybuchł pożar, który trwał niemalże dwa tygodnie i zniszczył znaczną część zabudowy miasta¹²¹. W pożarze tym zniszczone zostały budynki klasztorów Jezuitów i Karmelitów Bosych. W 1808 r. spalone budynki pokarmelickie władze sprzedały na publicznej licytacji, a w kościele pojezuickim urządzono magazyn. W wyniku napraw zniszczeń po raz kolejny zniwelowano ulicę Królewską (przykrywając warstwę spalenizny nową nawierzchnią). W tym okresie rozpoczęto wytyczanie nowej drogi – traktu zamojskiego. Niedługo później rozpoczął się proces zmiany funkcji klasztorów na koszary (wizytki przy ul. Peowiaków). Wycofujące się wojska austriackie w 1809 r. zrabowały z kasy miasta 84 tys. złp, co spowodowało, że w kolejnych latach miasto musiało gospodarować bez funduszy¹²². W okresie Księstwa Warszawskiego inwestycje miejskie związane były głównie z rozbudową garnizonu lub adaptacją dawnych klasztorów na funkcje wojskowe (dominikanie obserwanci, wizytki i franciszkanie na Kalinowszczyźnie).

Po 1815 r. tempa nabrała budowa nowych traktów wojskowych. Przedłużono ulicę Nową, tworząc nowy trakt lubartowski, w miejscu wyburzonych zabudowań jezuitów powstał plac, wytyczono ulice Zamojską i Królewską w nowym biegu. Powstał również nowy trakt warszawski, wybudowany przez prefekta Macieja Jabłonowskiego. Nowe drogi przyczyniły się do utworzenia nowego centrum Lublina niejako z odsunięciem wzgórza staromiejskiego, a stare drogi stały się formą lokalnej komunikacji¹²³. W 1817 r. po rozebraniu muru ogrodów oo. kapucynów podzielono

118 N. Przesmycka, op. cit., s. 39

119 Ibid.

120 Ibid., s. 42.

121 E. Bortkiewicz, op. cit., s. 45.

122 N. Przesmycka, op. cit., s. 43.

123 T. Mencil, *Lublin przedkapitalistyczny*, [w:] *Dzieje Lublina, Próba syntezy*, t. I, 1965 r., s. 202.

Il. 19. Fragment widoku Lublina. L. Horwarth około 1836 r., Muzeum Lubelskie w Lublinie, R/5226/ML

je na parcele budowlane, na których niedługo później powstała zabudowa świecka. Resztki średniowiecznych murów miejskich zostały rozebrane. Ulice przebudowano, brukowano, wysypywano żwirem, sadzono drzewa oraz wykonywano oświetlenie. Centrum miasta przesunęło się przed Bramę Krakowską¹²⁴.

W latach 1819–1830 rozpoczęto wiele inwestycji miejskich, służących poprawie wyglądu i wizerunku miasta. Dawny pałac Radziwiłłowski przekształcono w siedzibę Komisji Województwa, wybudowano gmach Komory Celnej, na ruinach kościoła Karmelitów Bosych powstał ratusz, zamek przekształcono i przebudowano na więzienie, w 1822 r. powstał teatr¹²⁵. W 1821 r. rozpoczęto odbudowę kamieniczek lubelskich i pokrywanie ich dachówkami, jednocześnie rozebrano pozostałości ruin budynków drewnianych i murowanych¹²⁶. W tym okresie powstał również plac Litewski, plac Katedralny, plac Targowy przed kościołem Bernardynów i targ jarmarczny przed kościołem wizytkowskim. Drogi zyskały nowe

nawierzchnie i murowane mosty, a trakty były obsadzone topolami, powstały również 132 latarnie łożowe, niedługo zamienione na rewerberowe¹²⁷. W tym okresie pojawiały się coroczne wydatki na meliorację¹²⁸.

W 1831 r. powstał pierwszy plan regulacyjny Lublina, który wykonał Feliks Bieczyński¹²⁹. Plan ten odnosił się jedynie do śródmieścia. Powstanie listopadowe przyniosło miastu wstrzymanie wszelkich napraw, a w wyniku jego upadku władzę nad Lublinem przejęło wojsko. Po uspokojeniu sytuacji po stłumionym powstaniu i ustabilizowaniu budżetu miasta, wykonano szereg prac ingerujących w infrastrukturę. Wybrukowano większość ulic, odbudowano most na Kalinowszczyźnie i w ciągu ul. Zamojskiej usypano groblę, mającą zmniejszyć zakres rozlewania się Bystrzycy na tereny miejskie. W dalszym ciągu przebudowywano obiekty istniejące; i tak szpital św. Łazarza zmieniono na mieszkania, pałac Sobieskich przebudowano na młyn, w klasztorze Reformatów powstał browar,

124 E. Bortkiewicz, op. cit., s. 48.

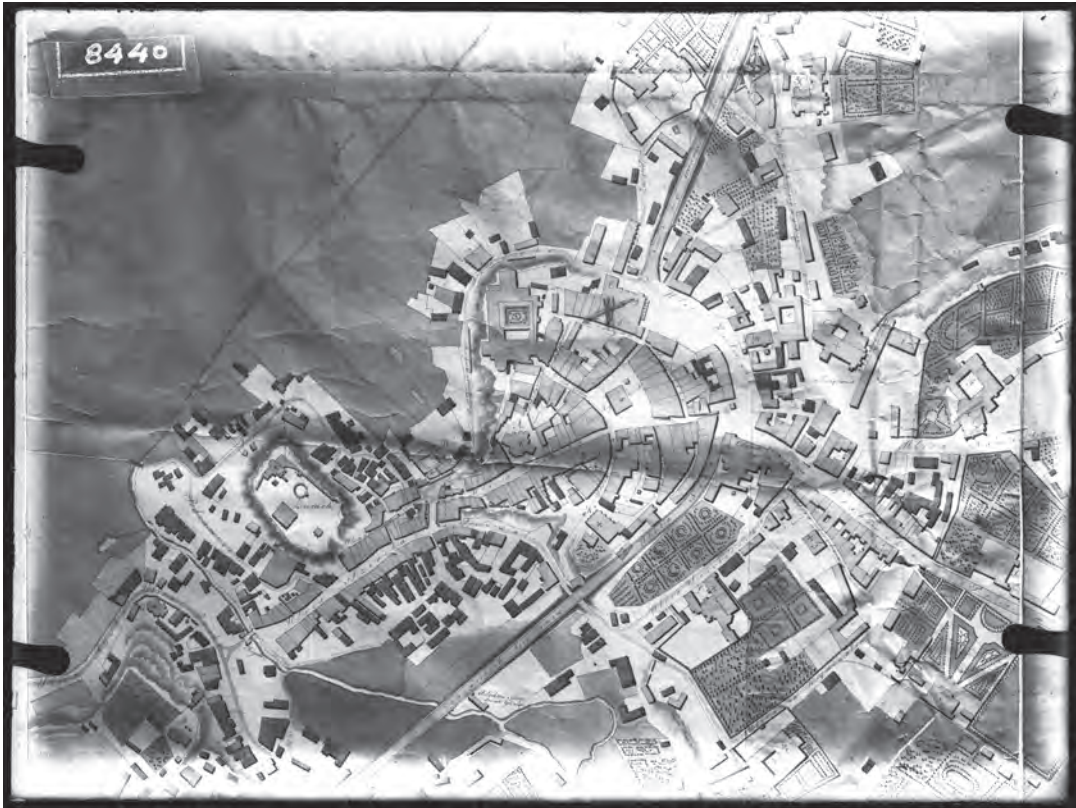
125 T. Mencil, op. cit., s. 203.

126 Ibid.

127 Ibid.

128 Ibid., s. 205.

129 Ibid., s. 209.

Il. 20. Fragment planu Lublina sprzed 1830 r., IS PAN 8440 B

Il. 21. Plan Lublina F. Bieczyńskiego z 1852 r., APL, PmL styg. 4

Il. 22. Plan Lublina z 1870 r., APL, PmL., sygn. 5

w 1846 r. rozpoczęto rozbiórkę kościoła farnego. W 1837 r. na miejscu wysypiska powstał Ogród Saski. Ruch budowlany znacznie zwolnił. W 1842 r. wybudowano dwanaście nowych domów, w 1850 trzy, w 1864 r. dziewięć¹³⁰. Same inwestycje miejskie utrzymywały się na dobrym poziomie, czego dowodem była próba wybrukowania w 1862 r. Krakowskiego Przedmieścia marmurem chęcińskim, jednak ze względu na duży koszt wykonano nawierzchnię bitumiczną. Rozwinął się również system ochrony powiadamiania o pożarach, a miasto weszło w posiadanie narzędzi gaśniczych, które w razie zaproszenia ognia mieli wykorzystywać mieszkańcy z prezydentem na czele.

2.4.6. W latach 1864–1915

Po upadku powstania w 1864 r. wprowadzono administrację rosyjską z rosyjskim językiem urzędowym. W tym samym roku de-

kretem carskim skasowane zostały wszystkie klasztory w mieście. Ich losy były różne, ale najczęściej zmieniano ich funkcję, zdarzały się również wyburzenia. W 1864 r. powstał projekt wyburzenia dawnego seminarium księży świeckich przy ul. Grodzkiej 20 na potrzeby komunikacyjnego połączenia ul. Grodzkiej i placu Rybnego¹³¹. Kościół i klasztor Bernardynów po raz kolejny zostały przeznaczone do rozbiórki ze względu na zły stan techniczny. Klasztor Bernardynek rozebrano zgodnie z zaleceniami, z uwagi na konieczność poszerzenia ulicy Bernardyńskiej. W miejscu tym później powstało liceum ekonomiczne. Zabudowania klasztorne były dzielone pomiędzy różne instytucje miejskie, a teren rozparcelowany na działki budowlane i sprzedawany na licytacjach. Krokiem milowym w rozwoju miasta było doprowadzenie do Lublina kolei w 1877 r. Zaczęły powstawać pierwsze duże zakłady przemysłowe z własnymi bocznkami. Usytuowanie dworca przy placu Bychawskim spowodowało automatycznie konieczność wy-

130 T. Mencil, op. cit., s. 211

131 APL, RGL BI, sygn. 1869:2.

konania nowego połączenia komunikacyjnego z miastem. Okolice dworca i Piaski zaczęły się szybko rozbudowywać.

Powstawały tam, w początkowej fazie, niewielkie zabudowania robotnicze. Okazała zabudowa z mieszkaniami o wysokim standardzie zlokalizowana była przy nowym trakcie, ale bliżej miasta (od ulicy Wyszyńskiego, aż do ul. Rusałka), gdzie powstawały 3- i 4-piętrowe kamienice z oficynami i niewielkimi podwórkami lub dziedzińcami wewnętrznymi. W okresie tym do Lublina zaczęła napływać ludność z okolic, jak również z pobliskiego podzamcza¹³², w związku z czym nastąpił wręcz kryzys mieszkaniowy. Początkowo próbowano adaptować istniejące kamienice poprzez ich nadbudowę, budowę oficyn, adaptację poddaszy a nawet przystosowywanie suterren i piwnic na potrzeby mieszkaniowe. Młyn w dawnym pałacu Sobieskich również został przekształcony na funkcję mieszkaniową.

Stale rozwijający się przemysł powodował nagły napływ ludności do miasta, co przyczyniło się do jego rozrostu i stopniowego wchłaniania kolejnych obszarów. Centrum, mimo iż ciągle atrakcyjne, ze względu na intensywność zabudowy i brak możliwości rozwijania się, musiało ustąpić i pozwolić rozrastać się nowym dzielnicom.

Okres rozrostu miasta został powstrzymany przez I wojnę światową, kiedy to ruch budowlany został zatrzymany, a w mieście powstawały głównie lazarety i inwestycje związane z wojskiem.

Przedmieście za bernardynami

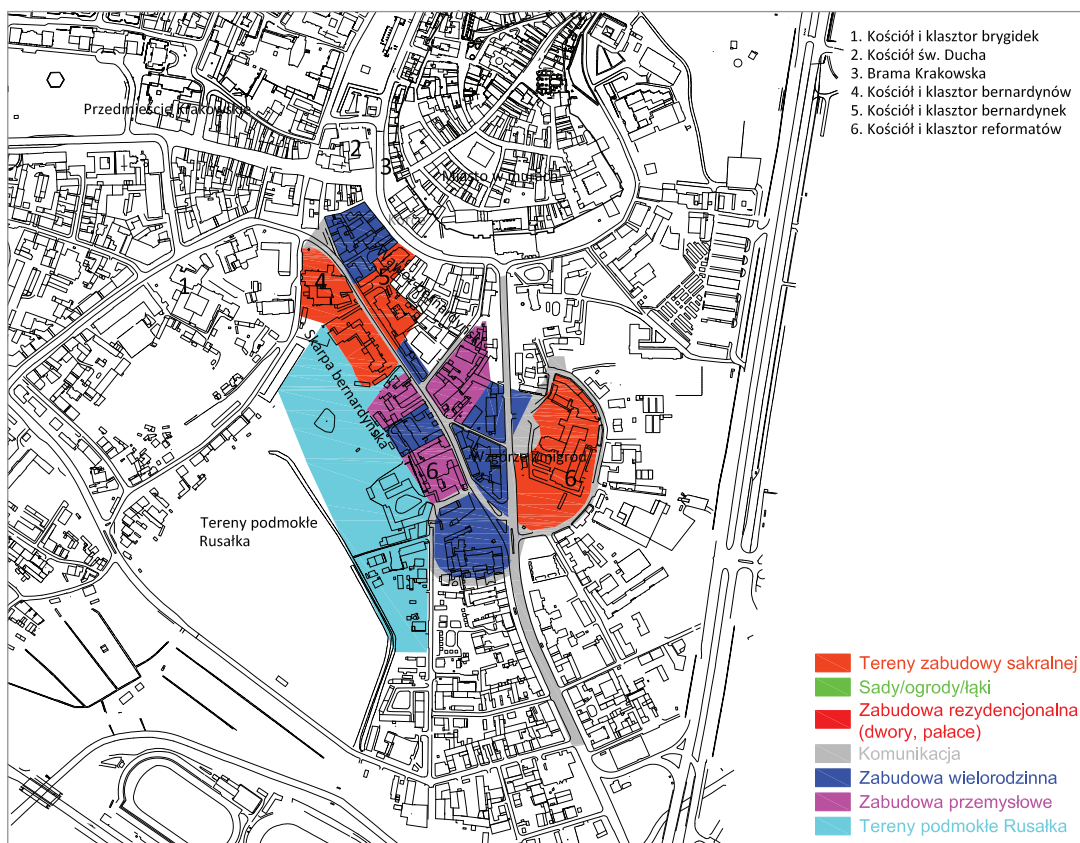
Po 1794 r., w związku z sytuacją polityczną, szlachta i magnateria opuszczały miasto

i zapominały o swoich dworach i pałacach lubelskich. W przypadku ul. Bernardyńskiej pałac Sobieskich, będący przez 40 lat bez opieki, popadał w ruinę. Pobliskie klasztory znalazły się w tarapatkach, kiedy szlachta i mieszczaństwo przestały je finansować. Kościół Bernardynów, który był miejscem kultu o skali lokalnej oraz bernardynki, które prowadziły szkołę dla dziewcząt, nie odczuły tego tak mocno. W przypadku klasztoru Reformatów problem był na tyle duży, że w pierwszych latach XIX w. zaczął popadać w ruinę i stał się miejscem wielu zmian i relokacji zarówno innych klasztorów, jak i wojska. Później obiekt sprzedano na publicznej licytacji z zaznaczeniem, że istniejące budynki mają być wyremontowane na potrzeby przemysłu lub mieszkań, władze nie rozpatrywały wyburzeń. Na początku XIX w. większość dworów, zlokalizowanych u zbiegu ulic Bernardyńskiej 19 i 28, wymagała remontu lub nawet rozbiórki¹³³.

Lata 30. XIX w. przyniosły przedmieściu przede wszystkim zmiany funkcji. W miejscu pałacu Sobieskich powstał młyn wiatrak z deptakiem. Klasztor Reformatów zmienił funkcję na przemysłową. W pierwszej kolejności produkowano w nim mydło i likiery, a następnie piwo. Niedługo później nastąpił rozwój strefy przemysłowej, głównie wokół browaru. Oprócz niewielkich zakładów produkujących drut czy siatki powstawały warsztaty związane z usługami świadczonymi na potrzeby rozwijającego się browaru. W 1880 r. na posesji 20 powstał warsztat Emila Plage, który początkowo produkował naczynia, kotły i aparaty gorzelniane (urządzenia miedziane). Stopniowo, rozwijając się w fabrykę, wykupił cztery działki, na których rozszerzał swą działalność, aż do 1902 r., kiedy to sprzedał nieruchomości, a fabryka została przeniesiona

132 Po powstaniu zniesiono zakaz nabywania ziem ludności wyznania mojżeszowego zamieszkałej na podzamczu.

133 Dwory te były najczęściej drewniane lub drewniano-murowane.

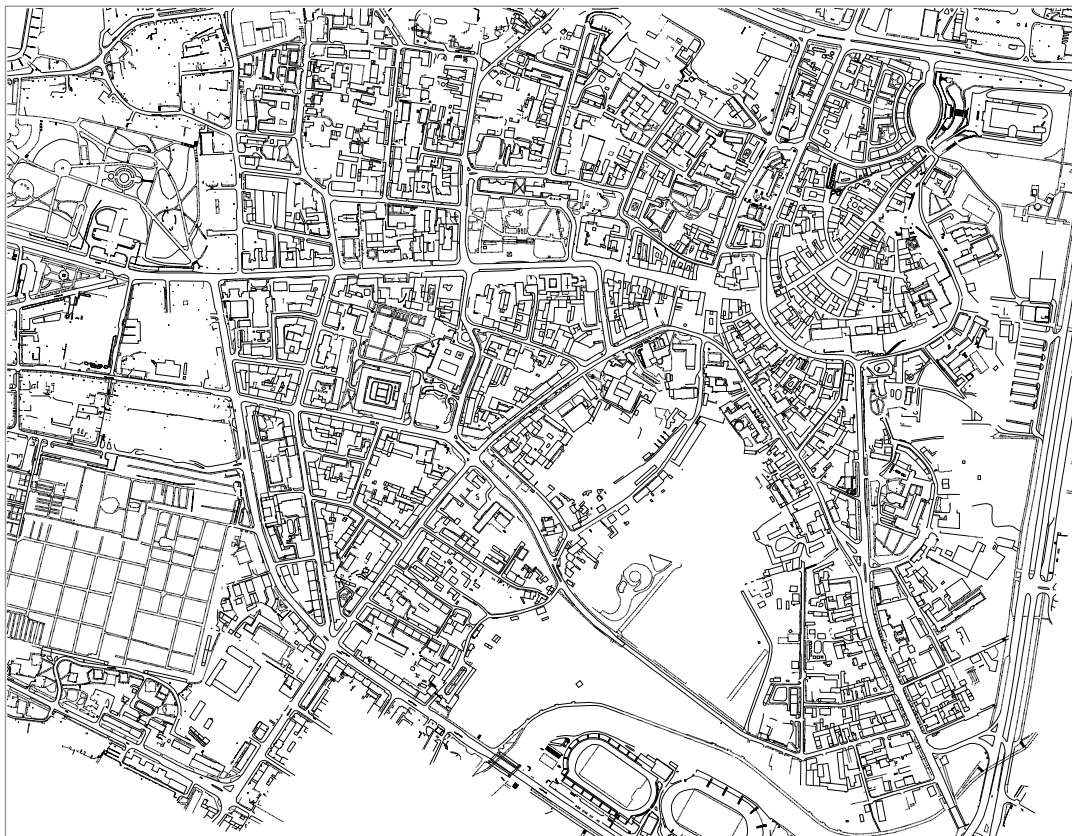
Il. 23. Układ funkcjonalny przedmieścia za bernardynami pod koniec XIX w., oprac. K. Janus, 2017 r.

na Bronowice. W II połowie XIX w. funkcje przemysłowe ciągnęły się od posesji Bernardyńska 9, aż do ulicy Zamojskiej. Do końca XIX w. powstały jeszcze fabryka/warsztat produkujący powozy (Bernardyńska 11a) i warsztaty mechaniczne przy ul. Żmigród 3 i 10. Sama ulica Żmigród znana była z kobiet „lekkich obyczajów”. Na skrzyżowaniu z ulicą Żmigród znajdowała się karczma należąca do bernardynek.

Układ komunikacyjny na początku XIX w. niewiele różnił się od tego XVII-wiecznego. Z obecnego placu Wolności prowadziła droga przez wąski przesmyk pomiędzy klasztorami w dół do ulicy Zamojskiej. Z ulicy Królewskiej na wysokości kamienicy wzdłuż posesji Bernardyńska 12 prowadziła ścieżka w kierunku kościoła Bernardynów. Ulica Żmigród istniała

w tym okresie, ale miała inny przebieg i stanowiła raczej ścieżkę. Nowy trakt zamojski powstał po 1815 r., co miało znaczący wpływ na rozwój przedmieścia. Z tego też okresu pochodzą pierwsze informacje, które mówią o konieczności regulacji i poszerzenia ulicy Bernardyńskiej. Powstanie traktu zamojskiego wymusiło automatycznie zasypanie wąwozu tuż przy kościele katedralnym, ale i ścięcie części wzgórza Żmigród, jak również zlikwidowanie drogi komunikacyjnej u podnóża wzniesienia od strony zachodniej z jednoczesną likwidacją kilku budynków (około dziesięciu). Powstanie tego traktu zmieniło również układ terenu i ukształtowanie wysokościowe całej okolicy¹³⁴. W tym czasie istniała jeszcze uliczka łącząca ulicę Bernardyńską z Wesołą. Uliczkę tę zabudował browar już w XX w.

134 W przypadku budynku Żmigród 3 poziom obecnej ul. Wyszyńskiego znajduje się na wysokości II piętra kamienicy.

Il. 24. Obecny plan miasta Lublin, UM Lublin, Wydział Geodezji

Względy sanitarne były powodem powstania w 1852 r. projektu „Miasto Lublin z projektem usunięcia głównych przyczyn zanieczyszczających w niem powietrze” autorstwa Feliksa Bieczynskiego, który przewidywał wykonanie podłączenia do kanalizacji miejskiej wszystkich kamienic z ulicy Królewskiej, północnej strony ulicy Bernardyńskiej, kilku z Krakowskiego Przedmieścia i pałacu Parysów w kierunku wschodnim, aż do opuszczonego koryta Czechówki¹³⁵. Projekt ten w miejsce kanału drewnianego¹³⁶ zakładał wykonanie kanału murowanego, podziemnego.

Okres powstania styczniowego i represje, jakie miały miejsce w wyniku jego stłumienia, spowodowały wiele zmian i odcisnęły się piętnem na omawianym przedmieściu. Zmiany te widoczne są do dnia dzisiejszego zarówno w infrastrukturze, jak i samych budynkach. W przypadku bernardynów, klasztor został podzielony na kilka części, gdzie umieszczono różne instytucje, a kościół zmienił funkcję na parafialną. Część terenów bernardynów około 1874 r. została podzielona i wystawiona na licytację. W przypadku klasztoru Bernardynek sytuacja wyglądała znacznie poważniej, był to jeden z nielicznych obiektów sakralnych w Lublinie, który został wyburzony¹³⁷.

135 *Miasto Lublin z projektem usunięcia głównych przyczyn zanieczyszczających w niem powietrze*, F. Bieczynski, 1852 r., APL, PmL, sygn.4.

136 Relikty kanału drewnianego prowadzącego z pałacu Parysów odnaleziono w 2016 r. podczas wykonywania instalacji c.o. w ulicy Bernardyńskiej.

137 Niemalże w każdym przypadku klasztor, kościoły lub zabudowania towarzyszące były przewidziane do wyburzenia najczęściej ze względu na zły stan techniczny.

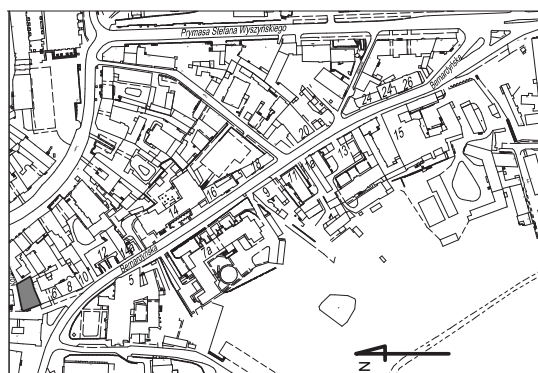
Il. 25. Oznaczenia policyjne posesji funkcjonujące w XIX w.

Proces wyburzania rozpoczął się od skrzydła południowego, co tłumaczono koniecznością poszerzenia ulicy Bernardyńskiej, a na początku XX w. wyburzono pozostałą część, ze wskazaniem na zły stan techniczny. Regulacja ulicy trwała do pierwszych lat XX w., jednak w żadnym z przypadków już nie była tak drastyczna. Na posesji 12 zajęto niewielki pas około metrowej szerokości, w przypadku posesji 13 zyskała ona około 3 metrów, kamienica 20 została skrócona o około 3 metry, wtedy to również w całości ją przebudowano.

2.4.7. Wiek XX

Największe zmiany, jakie miały miejsce przy ulicy Bernardyńskiej w XX w., to dokończenie burzenia klasztoru Bernardynek i powstanie w jego miejscu szkoły ekonomicznej (14), powstanie czterokondygnacyjnych kamienic na posesji 16 i 18, zabudowa kwartału Bernardyńska / Miedziana / Wyszyńskiego czterema nowymi kamienicami, dalsza rozbudowa browaru, wyburzenie kamienic 17 i 19 na potrzeby poszerzenia ciągu komunikacyjnego, wyburzenie budynków posesji 5 i budowa domu księży emerytów.

3. Przekształcenia architektoniczne wybranych obiektów

Il. 26. a) Widok kamienicy Bernardyńska 4 od strony północnej, fot. K. Janus, b) lokalizacja kamienicy na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

3.1. BERNARDYŃSKA 4

Historia zabudowy działki była dosyć burzliwa. Jej lokalizacja tuż przy głównym trakcie, ze względu na częste ataki na miasto, pożary (1557, 1575, XVIII w.), XVII-wieczne zarazy, wojny szwedzkie i kozackie, wymuszała częste zmiany w zabudowie, które powodowały powstawanie nowych budynków w miejsce zniszczonych. W 1557 r. wybuchł pożar, który przenosząc się z Krakowskiego Przedmieścia przez zabudowania drewniane dotarł aż do kościoła Bernardynów. Wiemy, że pożar ten zniszczył doszczętnie zabudowę przedmieścia, która w tym okresie musiała być jeszcze drewniana. Rok później, na podstawie dekretu królewskiego, zakazano zabudowy przestrzeni pomiędzy kościołem Bernardynów, a murem miejskim¹³⁸, jak się niedługo później okazało dekret ten nie był respektowany. Pierwsze zabudowania murowane mogły powstawać na omawianej działce nie wcześniej niż po 1603 r., kiedy to król Zygmunt III Waza wydał dekret, zezwalający na zabudowę Krakowskiego Przedmieścia domami murowanymi wzdłuż drogi brukowanej, aż do „Śląkowych wrót”

oraz od bramy w kierunku brygidek¹³⁹. Najstarsza informacja na temat posesji pochodzi z planu Karola Bekiewicza, wykonanego około 1649 r. Dzięki charakterystycznej lokalizacji u zbiegu ulic można bez problemu wyróżnić omawianą posesję, która znacznie różni się sposobem zabudowy od obecnego. W części od strony wschodniej istniał plac¹⁴⁰, który był niezabudowany ze względu na wąwóz i płynący nim rynsztok. Od strony ul. Bernardyńskiej znajdował się obszar niezabudowany, może niewielki ogródek. Budynek oddzielony był od kamienicy 6 „*Rinstokiem*”. Niestety, układ przedstawionych budynków nie ma odzwierciedlenia w XIX- i XX-wiecznym układzie kamienicy. Kolejna informacja na temat obiektu pochodzi z planu z 1783 r., gdzie przedstawiony został budynek na rogu ulic Koziej i Bernardyńskiej, jednak znajdował się w innym układzie niż obecny.

Najstarsza informacja pisana na temat omawianego obiektu pochodzi z 1798 r. i mówi, że „domostwo”¹⁴¹ i działka o wymiarach 22x25 łokci¹⁴² (ok. 12,6x14,4 m) przechodzi z rąk Anny Morawińskiej i Tekli Welanowskiej na własność Tomasza i Elżbiety

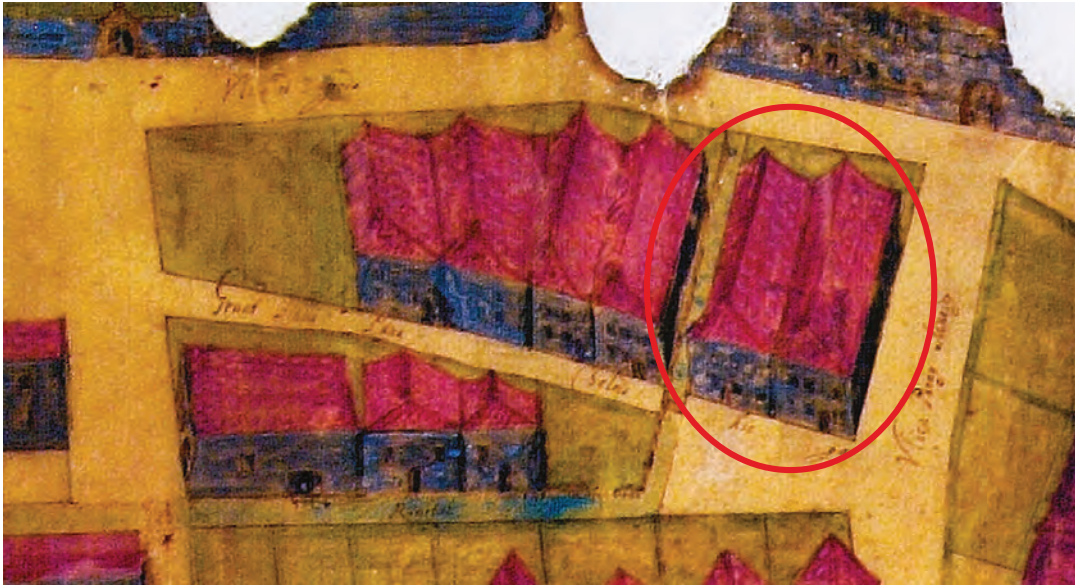
138 J. A. Wadowski, op. cit., s. 527.

139 A. Kasiborski, *Kamienica*, op. cit., s. 13.

140 Który utrzymał się jeszcze do początków XX w.

141 W późniejszym okresie budynek jest opisywany jako dworek.

142 Odpowiada to działce od ulicy Bernardyńskiej do sieni obecnej kamienicy.

Il. 27. Fragment planu K. Bekiewicza z ok. 1649 r. (na czerwono oznaczono omawiany obiekt), WBPL, sygn. 12/VI

Dąbrowskich¹⁴³. Informacja ta nie precyzuje wyglądu zabudowań, ale określa, że działka była o połowę mniejsza niż obecnie, a głębokość jej zabudowy wynosiła 14 m¹⁴⁴. W 1809 r. działka z dworkiem przeszła w ręce Andrzeja i Krystyny Heyno za kwotę 3000 złp¹⁴⁵. W 1816 r. na publicznej licytacji obiekt za kwotę 1211 złp przeszedł w ręce Andrzeja Jankiewicza. W późniejszych latach kilkakrotnie zmieniał właścicieli, jednak cena jego sprzedaży utrzymywała się na zbliżonym poziomie. W 1833 r. wartość sprzedaży obiektu wzrosła do 16 tys. złp¹⁴⁶, co wynikało z budowy kamienicy piętrowej „z gruntu” w 1829 r.¹⁴⁷

W akcie sprzedaży wyłączono stajnię i wozownię, znajdujące się „po lewej stronie od wejścia”, które sprzedający zostawił sobie do użytku¹⁴⁸. Nie jest pewne czy nowo powstały

obiekt został zbudowany na starszym domostwie/dworku. Wydawać by się mogło, że była to całkowicie nowa konstrukcja, która w późniejszym okresie była modyfikowana¹⁴⁹. Oszacowanie pożarowe wykonane w 1847 r. wymienia na posesji (w obecnych jej granicach) budynek piętrowy (14,7x8,6x7,8 m) z sienią, dachem pulpitowym pokrytym dachówką, drwalnią i kloakę dwukondygnacyjną na podwórku¹⁵⁰. Budynek posiadał piwnicę ze schodami zlokalizowanymi wzdłuż elewacji tylnej, na parterze znajdowała się kuchnia, stropy drewniane „trzcinowe”, posadzki drewniane, pomieszczenia ogrzewane piecami kaflowymi i piecem w kuchni. Na piętro prowadziło 19 stopni schodów z podwórka na galerię drewnianą o długości ok. 12 m, gdzie znajdowała się sień, przedpokój, kuchnia i pomieszczenia

143 Archiwum X Wydziału Ksiąg Wieczystych Lublin Wschód, KH 159, t. II, załączniki.

144 Taką głębokość zabudowy wyznaczono dla Krakowskiego Przedmieścia i okolicznych uliczek w 1612 r.

145 Archiwum X Wydziału Ksiąg Wieczystych Lublin Wschód, KH159, t. I, s. 3.

146 Ibid. I, s. 4.

147 Archiwum X Wydziału Ksiąg Wieczystych Lublin Wschód, KH 159, t. II, załączniki.

148 Był właścicielem kamienicy Krakowskie Przedmieście 8, stąd dla niego przydatne było posiadanie dodatkowego zaplecza.

149 Niestety, ze względu na akcję wyburzeniową po 1991 r., nie będzie to możliwe do określenia, ponieważ prawie cała substancja zabytkowa została usunięta.

150 APL, AML 1874-1915, sygn. 7200.

Il. 28. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., strzałką oznaczono omawiany obiekt, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., strzałką oznaczono omawiany obiekt, APL, PmL. sygn. 2

Il. 29. Fragment elewacji kamienicy Bernardyńska 4 przed 1944 r. (A – Bernardyńska 4, B – Bernardyńska 6), <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=45>, dostęp 5.12.2009 r.

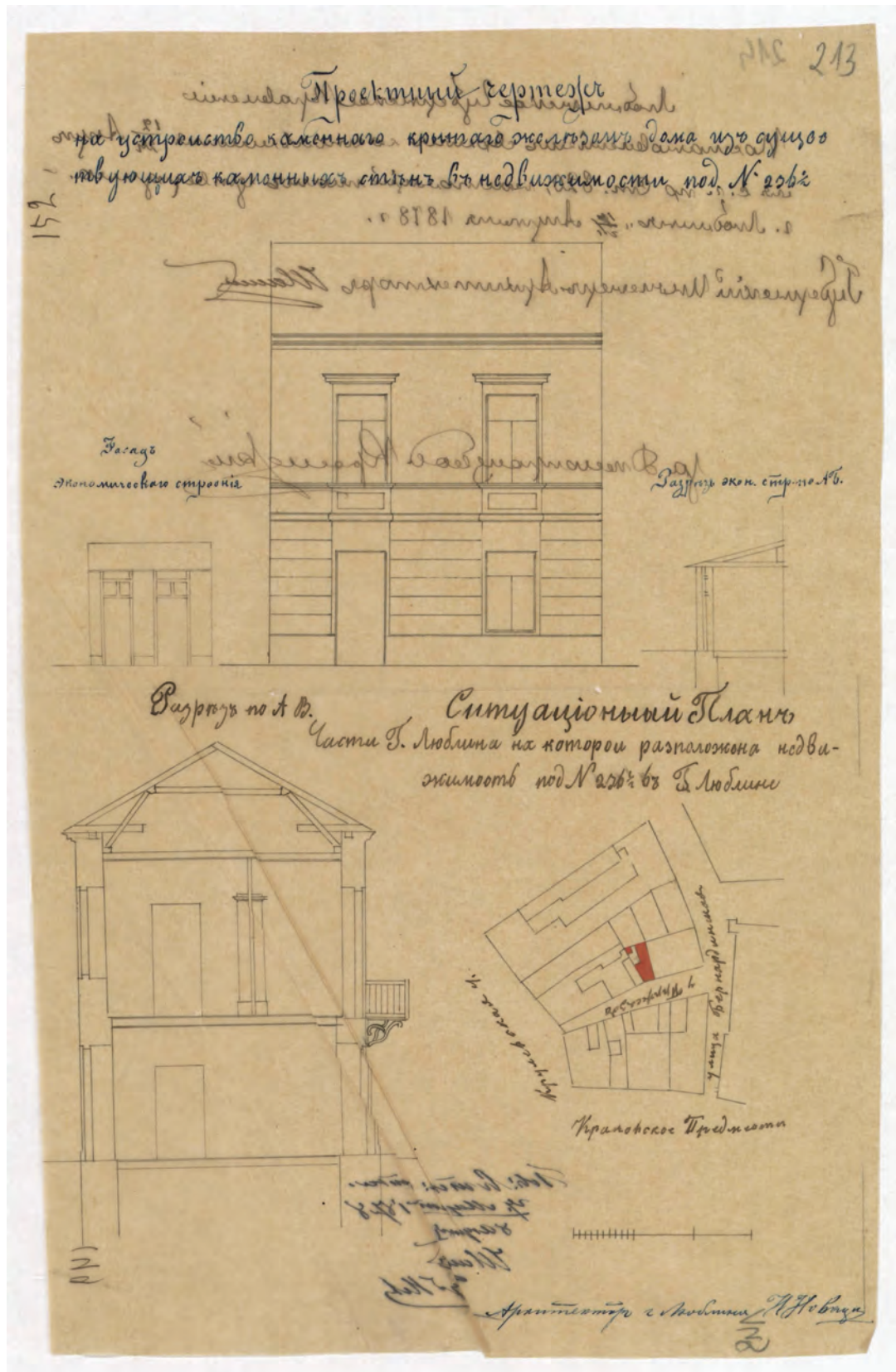

Il. 30. Kamienica Bernardyńska 4 w trakcie remontu, fot. A. Kasiborski, 1991 r., Archiwum LWKZ sygn. 5146P

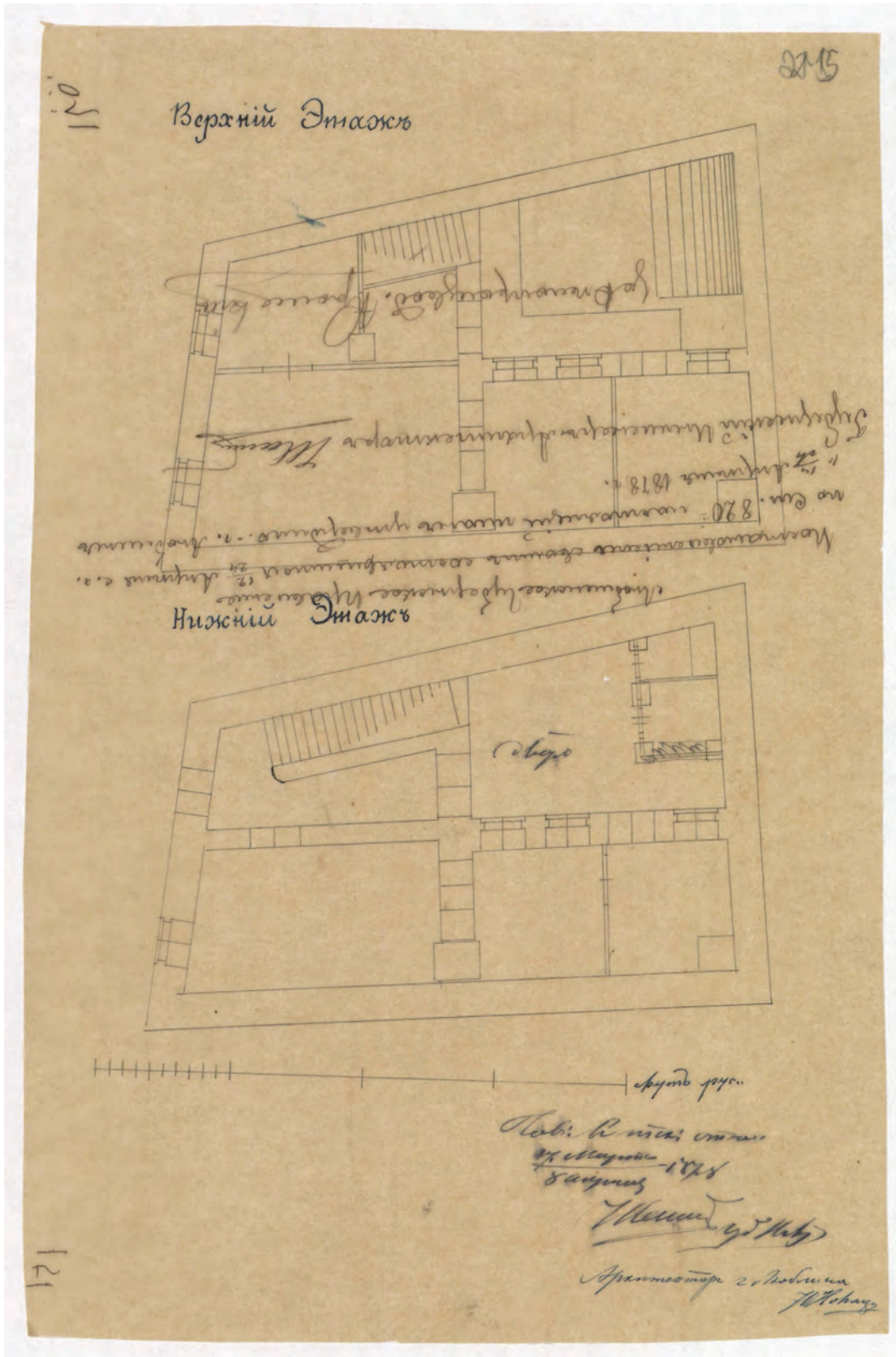
Il. 31. Kamienica Bernardyńska 4 w trakcie remontu, fot. A. Kasiborski, 1991 r., Archiwum LWKZ sygn. 5145P

Il. 32. Kamienica Bernardyńska 4, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 33. Projekt budowy oficyny posesji Bernardyńska 4, APL, RGL BI, sygn. 1878:30, s. 214

Il. 34. Projekt budowy oficyny posesji Bernardyńska 4, APL, RGL BI, sygn. 1878:30, s. 216

mieszkalne. Połowa pomieszczeń posiadała „podłogi krzyżowe”, pozostała część z „tarcic”. Na kondygnacji zarejestrowano również „47 łokci opaski pod oknami”. W 1878 r. powstał projekt budowy oficyny murowanej (il. 28) na granicy z posesją Królewska 1¹⁵¹. Prawdopodobnie nie został zrealizowany¹⁵² lub też w trakcie jego realizacji został znacznie zmodyfikowany, np. ze względu na skomplikowane warunki gruntowe¹⁵³. Nie są znane późniejsze prace, które zmieniałyby układ zabudowy kamienicy, wiadomo jednak, że pod koniec XIX w. kamienica była piętrowa i posiadała oficynę. W części od ul. Koziej znajdowała się sień z przejazdem na podwórko wewnętrzne, komunikacja pionowa odbywała się za pomocą galerii zewnętrznej i klatki schodowej w oficynie. Kamienica obecny wystrój zewnętrzny i wysokość uzyskała wg projektu z 1904 r.¹⁵⁴ W późniejszym okresie często zmieniała właścicieli, a w samej kamienicy wykonywano jedynie bieżące remonty i naprawy. Ostatnimi prywatnymi właścicielami kamienicy byli potomkowie Szmula i Chaji Gru, a w 1961 r. posesja przeszła na własność Skarbu Państwa przez zasiedzenie¹⁵⁵.

Obecnie istniejący układ, podział wnętrza i funkcję, kamienica uzyskała w wyniku zespolenia z budynkiem Królewska 1 i całkowitej zmianie mającej ułatwić funkcjonowanie banku po 1991 r. W trakcie remontu wprowadzono różnicę poziomów pomiędzy poszczególnymi kamienicami i wystrój elewacji, ale wewnątrz zostało całkowicie pozbawione substancji zabytkowej przez wyburzenie wszystkich ścian wewnętrznych i wprowadzenie żelbetowej konstrukcji słupowej. W 1988 r. stwierdzono, że ściany fundamentowe posadowione są 8 m poniżej nawierzchni ulicy, ale w gruncie nasypowym¹⁵⁶, co jest bardzo istotną informacją, jeżeli chodzi o ukształtowanie terenu w tej części ulicy Bernardyńskiej. Jak się okazało, problem ten zignorowano, co doprowadziło do poważnego porysowania ścian i wytworzenia się kawerny poniżej posadzki kondygnacji piwnicy¹⁵⁷. Dzięki temu udało się określić poziom gruntu rodzimego od strony kamienicy Królewska 1 na 11 m poniżej nawierzchni ulicy¹⁵⁸. Informacja ta w prosty sposób uświadamia, jak burzliwe dzieje zabudowy musiały mieć miejsce na omawianej działce.

151 APL, RGL BI, sygn. 1878:30, s. 148.

152 Nie nosi cech później zadokumentowanej zabudowy.

153 Wielometrowe nasypy.

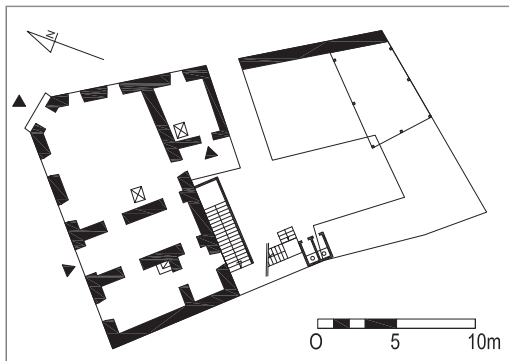
154 APL, RGL, 1904:1, cz.1, s. 33.

155 Archiwum X Wydziału Ksiąg Wieczystych Lublin Wschód, KH 159, t. I, s. 9.

156 Notatka Miejskiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 17.06. 1988 r. Archiwum LWKZ, sygn. 2192.

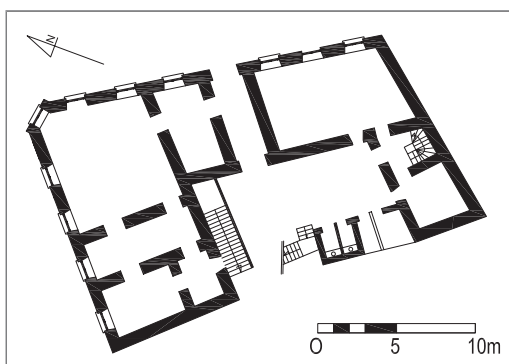
157 Niestety, zarządca budynku odmówił udostępnienia jakichkolwiek informacji na temat budynku, nawet tych sprzed powstania obecnego układu.

158 J. Tkaczyk, Dokumentacja z nadzorów archeologicznych nad remontem fundamentów Banku PKO SA przy ul. Królewskiej 1 w Lublinie, 2016 r. Archiwum LWKZ sygn. 28663.

Il. 35. Rzut przyziemia, faza przed 1847 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 36. Faza przed 1847 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn., oprac. K. Janus, 2017 r.

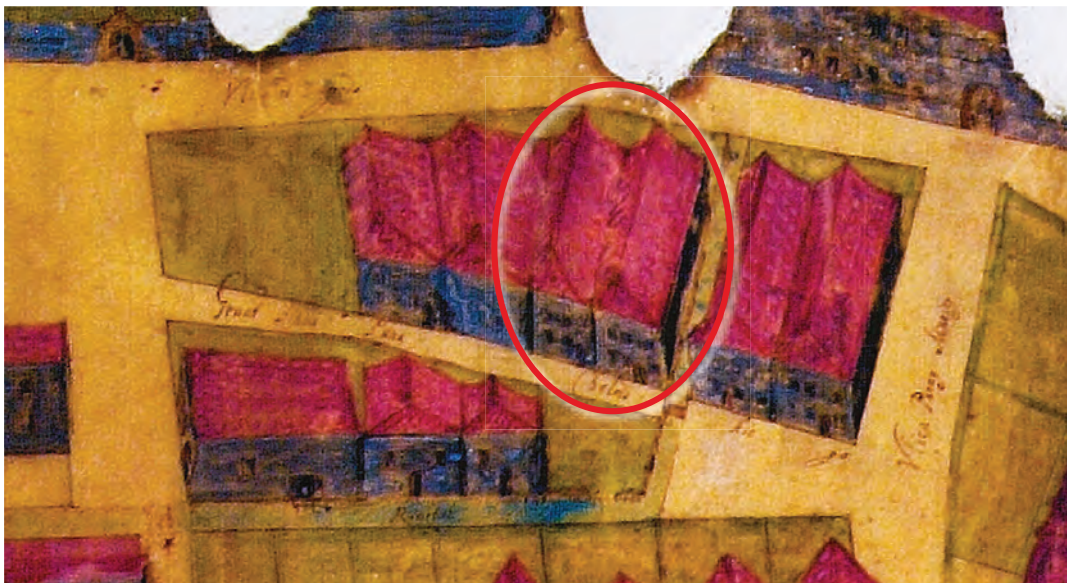

Il. 37. Rzut przyziemia, faza przed 1901 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 38. Faza przed 1901 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 39. a) Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 6, fot. K. Janus, b) Układ rzutu kamienicy, oprac. K. Janus, c) Lokalizacja kamienicy na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 40. Fragment planu K. Bekiewicza z ok. 1649 r. (na czerwono oznaczono omawiany obiekt), WBPL, sygn. 12/VI

3.2. BERNARDYŃSKA 6

Najstarsze znane informacje na temat omawianego obiektu pochodzą z planu Karola Bekiewicza, wykonanego około 1649 r. Podobnie jak w przypadku kamienicy Bernardyńska 4 plan ukazuje budynek w sposób uproszczony, a bardziej lokalizuje zabudowę na działce niż jego rzeczywisty wygląd. Wydaje się, że linia zabudowy przedstawiona na planie jest nieco odsunięta od obecnej, a budynek posiada podwórko/ogród od strony ulicy Bernardyńskiej¹⁵⁹. Kolejna informacja na temat obiektu pochodzi również z planu, tym razem wykonanego przez J. N. Łęckiego w 1783 r. i jednoznacznie wskazuje brak zabudowy na działce. Stąd przypuszczać można, że w bliżej nieokreślonym czasie budynek uległ jednej z często występujących katastrof na przedmieściu lub też ze względu na zły stan techniczny został rozebrany.

Pierwsze wzmianki pisane na temat kamienicy pochodzą z końca XVIII w. i związane są z rozpoczęciem parcelacji i wywłaszczenia terenu jurydyki. W 1787 r. Stanisław Zgliczyński sprzedał Kajetanowi Konopce część Gorajszczyzny¹⁶⁰, omawiana działka stanowiła część dużo większej własności, której głównym budynkiem był Packhaus na posesji Królewska 1/3. W 1827 r. na posesji, „stał kiedyś domek Dyrowskich”¹⁶¹. Budynek ten „zdezelowany i niebezpieczeństwem grożący” został wyburzony, w jego miejscu powstały budynki składowe¹⁶².

Nie udało się ustalić dokładnie, kiedy powstała kamienica murowana, jednak musiało to nastąpić pomiędzy 1827 a 1847 r. Po raz pierwszy budynek został opisany w 1847 r. w oszacowaniu pożarowym. Zajmował w tej fazie całą szerokość działki, w układzie trójtaktowym z dwoma działkami, z czego jeden trakt stanowiła sień przelotowa na podwór-

159 Będzie to możliwe do określenia dopiero po wykonaniu badań archeologicznych ul. Bernardyńskiej na tym odcinku.

160 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 137, t. II.

161 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 136, t. II.

162 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 160.

Il. 41. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., strzałką oznaczono omawiany obiekt, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., strzałką oznaczono omawiany obiekt, APL, PmL. sygn. 2

Il. 42. Fragment elewacji frontowej kamienicy Bernardyńska 6, projekt szyldu reklamowego, APL, IB, sygn. 70, s. 19

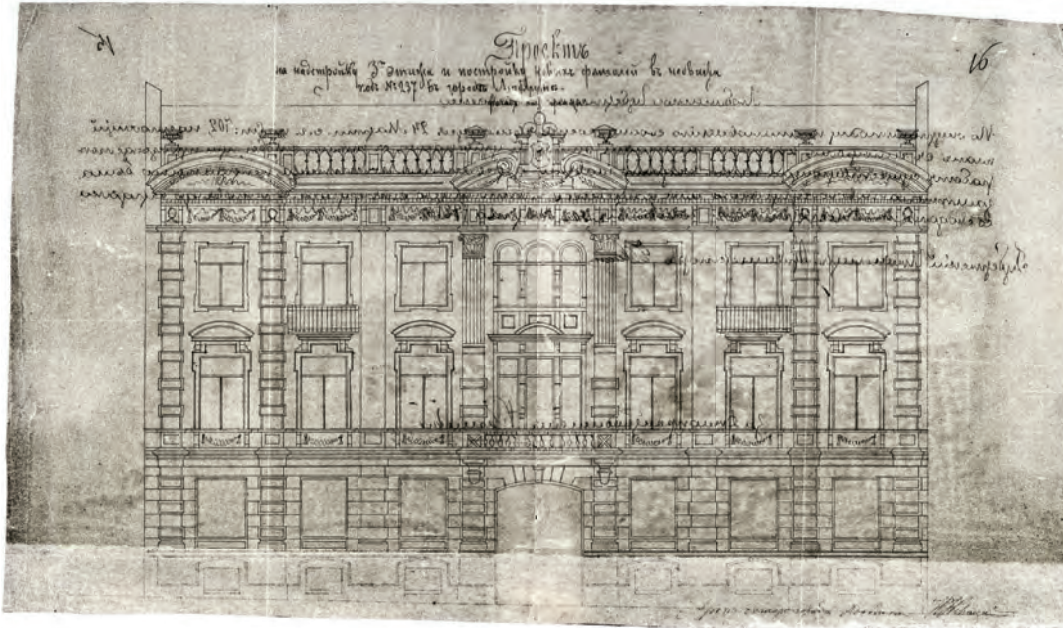
Il. 43. Fragment elewacji kamienicy Bernardyńska 6 przed 1944 r. (A – Bernardyńska 6, B – Bernardyńska 8), <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=45>, dostęp 5.12.2009 r.

Il. 44. Fragment elewacji kamienicy Bernardyńska 6 po spaleniu w 1944 r. (A – Bernardyńska 4, B – Bernardyńska 6, C – Bernardyńska 8), Fot. Jerzy Krystosik, ze zbiorów Krystyny Krystosik w zasobach Pracowni Ikonografii Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”

Il. 45. Kamienica Bernardyńska 6, po walkach ulicznych, Witkowski, ok. 1943 r., <https://www.dws.org.pl/viewtopic.php?f=2&p=1489787>, dostęp 11.03.2018 r.

Il. 46. Fragment elewacji kamienicy Bernardyńska 6 przed 1944 r. (A – Bernardyńska 6, B – Bernardyńska 8), <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=45>, dostęp 5.12.2009 r.

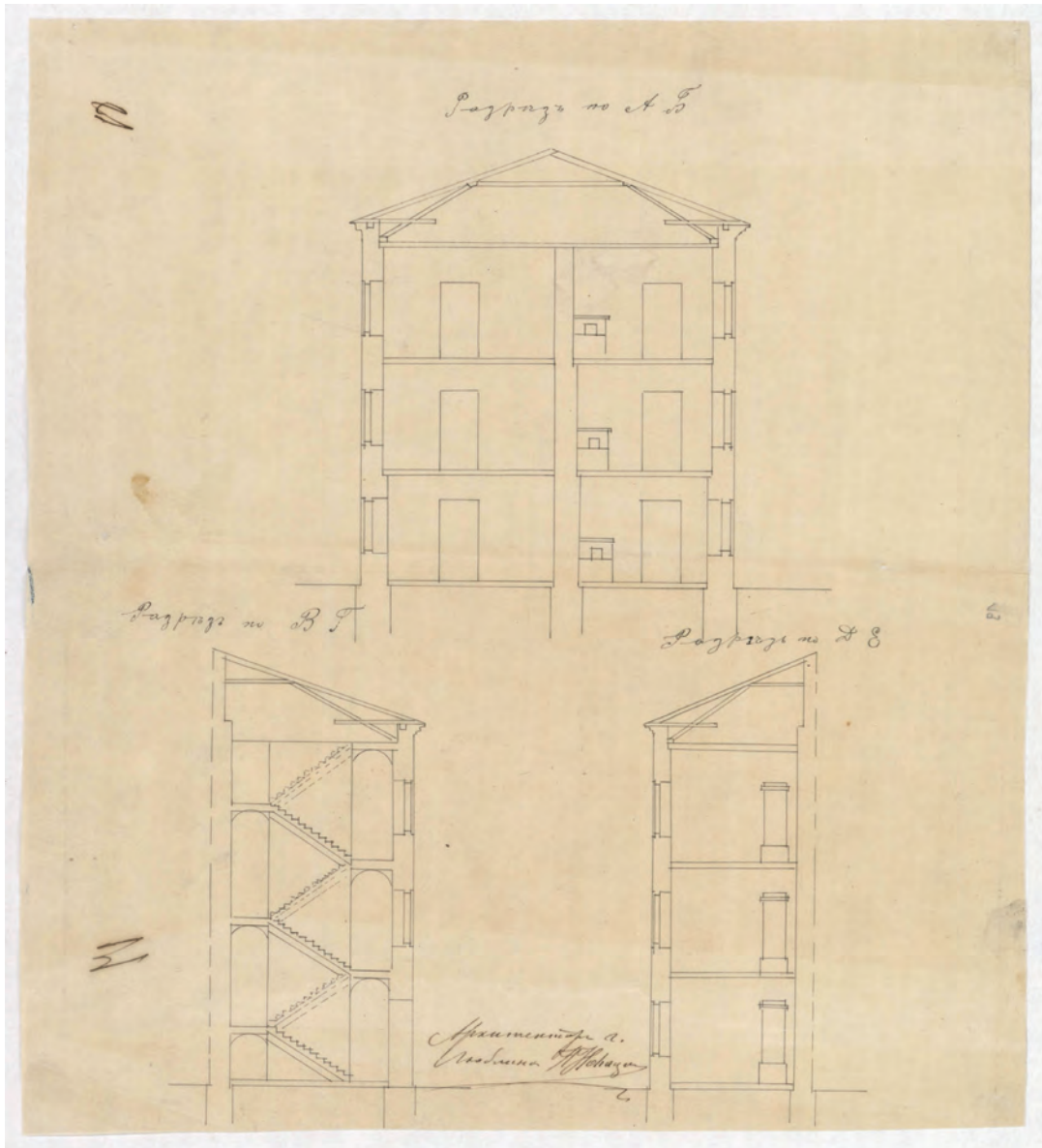
ko. Na parterze znajdowało się osiem pomieszczeń, które posiadały stropy drewniane z podsufitką tynkowaną na macie trzciniowej, podłogi drewniane na całej kondygnacji¹⁶³. W sieni znajdowały się dwie bramy, jedna od strony ulicy, druga od podwórka. Na piętro prowadziły 22 stopnie schodów z poręczą drewnianą i galerią na poziomie pierwszego piętra o długości około 9 m. Kondygnacja była ogrzewana piecami z kafli białych i kominkami, w bliżej nieokreślonym miejscu znajdowała się kuchnia „angielska”, ustępy znajdowały się na podwórku w postaci dwukondygnacyjnego budynku drewnianego, dostępnego z podwórka i galerii. Stropy pierwszego piętra belkowe z podsufitką, tynkowane, podłogi z cegły, sosnowe oraz dębowe w układzie krzyżowym, na strych prowadziły schody o 14-tu stopniach. Dodatkowo na podwórku znajdowała się drewniana wozownia z jedną ścianą murowaną oraz drewniana stajnia i drwalnia. Kamienica nie była podpiwniczona, a jej

wartość oszacowano na 2070 rs¹⁶⁴. W 1881 r. powstał projekt nadbudowy kamienicy o dodatkową kondygnację i budowy dwóch oficyn. W sieni wykonano klatkę schodową przez wszystkie kondygnacje, wyburzono część ściany tylnej na wysokości nowo powstałej oficyny. W projekcie przewidziano po dwa mieszkania na kondygnacji składające się z gabinetu, salonu, kuchni i po jednym o niskim standardzie w oficynach. Elewacja uzyskała bardzo efektowną, secesyjną szatę, która utrzymała się do końca II wojny światowej. W 1882 r. wartość kamienicy wzrosła z 2070 rs do 9750 rs, stąd przypuszczać można, że projekt został szybko zrealizowany. W lipcu 1944 r., w trakcie walk ulicznych, kamienica zapaliła się od zniszczonego w pobliżu czołgu. W protokole z oględzin określono, że budynek uległ zniszczeniu w 85%¹⁶⁵. Na fotografiach archiwalnych wyraźnie widoczne jest, że spaleni uległ cały dach oraz strop nad drugim i pierwszym piętrem. Ponad wszystkimi okna-

163 APL, AML 1874–1915, sygn. 7201.

164 Ibid., sygn. 7201.

165 APL, IB, sygn. 70, s. 36.

Il. 47. Projekt rozbudowy kamienicy Bernardyńska 6, APL, RGL BI 1881:4, s. 21

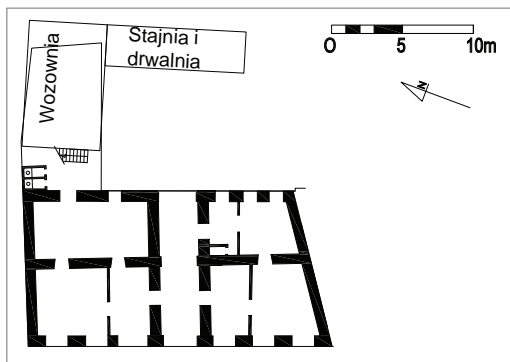

Il. 49. Elewacja tylna kamienicy i oficyny, fot. K. Janus, 2017 r.

mi elewacji frontowej widoczne są okopcenia, które świadczą, że każde pomieszczenie od ulicy dotknięte zostało pożarem. Kamienicę odbudowano, jednak nie odtworzono układu elewacji, pierwotnej wysokości dachu oraz oficyny.

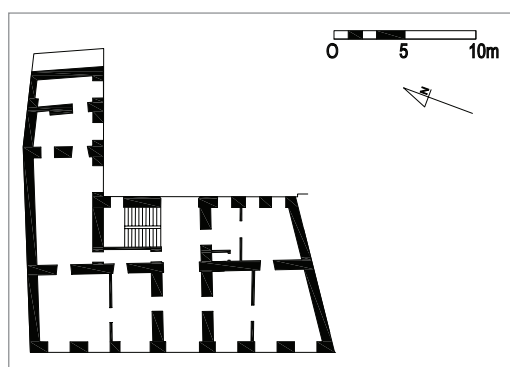
Po II wojnie światowej wykonano kilka niewielkich remontów. Obecnie kamienica znaj-

duje się w złym stanie technicznym, stopniowo wykwaterowywani są mieszkańcy, a obiekt ulega postępującej destrukcji (prowadzone są prace doraźne, jak: stemplowanie stropu sieni, klatki schodowej, usuwanie balkonów zamiast ich remontowania, itp.).

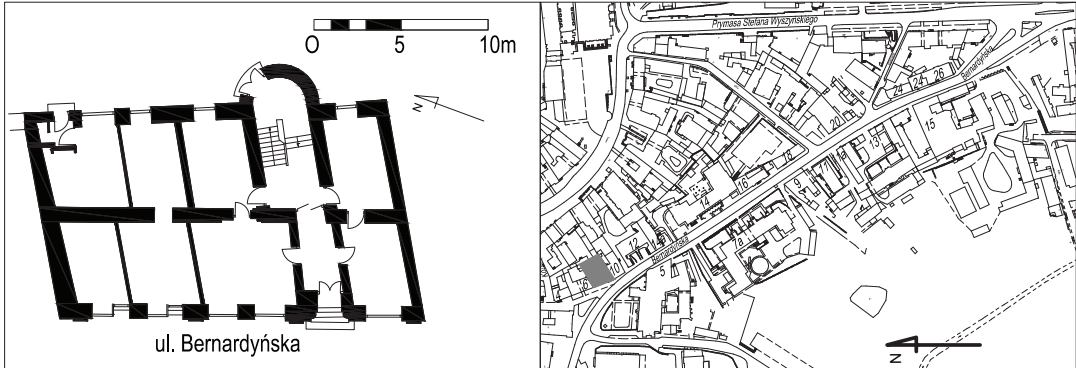
Il. 50. Rzut przyziemia, faza przed 1847 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 51. Faza przed 1847 r. – próba rekonstrukcji, widok od pñ., oprac. K. Janus, 2017 r.

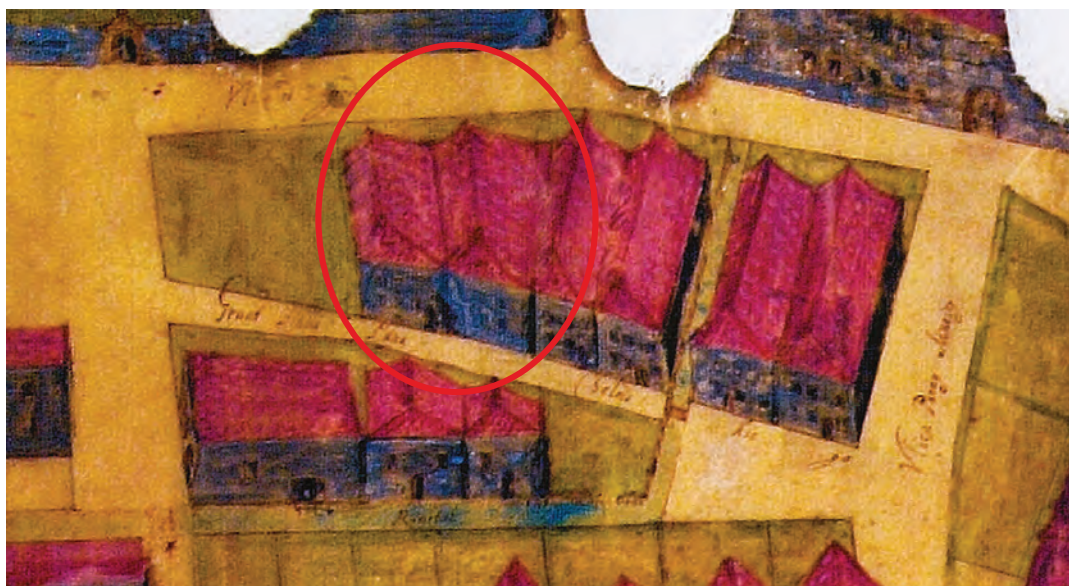

Il. 52. Rzut przyziemia, faza 1881 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 53. Faza 1881 r. – próba rekonstrukcji, widok od pñ., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 54. a) Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 8, fot. K. Janus, b) Po lewej układ rzutu kamienicy, oprac. K. Janus, c) lokalizacja kamienicy na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 55. Fragment planu K. Bekiewicza z ok. 1649 r. (na czerwono oznaczono omawiany obiekt), WBPL, sygn. 12/VI

3.3. BERNARDYŃSKA 8

Najstarsze informacje na temat kamienicy pochodzą z dokumentów kartograficznych, a pierwsza z nich z planu Karola Bekiewicza, powstałego około 1649 r. Podobnie jak w przypadku kamienic Bernardyńska 4 i 6 plan ukazuje kamienicę w sposób uproszczony (bardziej lokalizuje zabudowę na działce), która przedstawiona została w postaci budynku lub dwóch budynków w zwartej zabudowie z dachem pograżonym¹⁶⁶. Mapa z 1783 r. przedstawia na omawianej działce budynek w kształcie litery „L”, który wydaje się być lokowany w obecnej linii zabudowy. Niestety, na rzucie nie udało się odnaleźć cech budynku, które mogłyby wskazywać na zachowanie zabudowy z tego okresu. Pierwsza informacja pisana na temat

omawianej działki pojawia się na początku XIX w. i mówi, że Mikołaj Giżowski był właścicielem niewielkiego domu drewnianego z ogrodem¹⁶⁷. Nie wiadomo, co stało się z tym budynkiem, ale w 1851 r. znajdował się tu plac niezabudowany, a od ulicy Bernardyńskiej wykonano ogrodzenie murowane¹⁶⁸. Na mapie z 1852 r. przedstawiona została drewniana zabudowa zlokalizowana na podwórzu, jednak stanowiła ona zaplecze techniczne kamienicy przy ul. Królewskiej. Sytuacja ta wygląda podobnie w przypadku mapy z 1823 r.

Pierwsze wzmianki na temat kamienicy pochodzą z 1865 r. i mówią, że na posesji znajdował się dom murowany z oficyną w trakcie budowy, a właścicielem był Dawid Warman¹⁶⁹. Wartość ubezpieczenia w tym roku oszacowano na kwotę 2500 rs¹⁷⁰, pół roku później kwota

166 Podobnie jak w przypadku kamienic sąsiednich przedstawiony układ okien uniemożliwiłby stworzenie podziału wewnętrznego, a okna skrajne wypadałyby w ścianach zewnętrznych.

167 W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 8 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*, Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5438, s. 2.

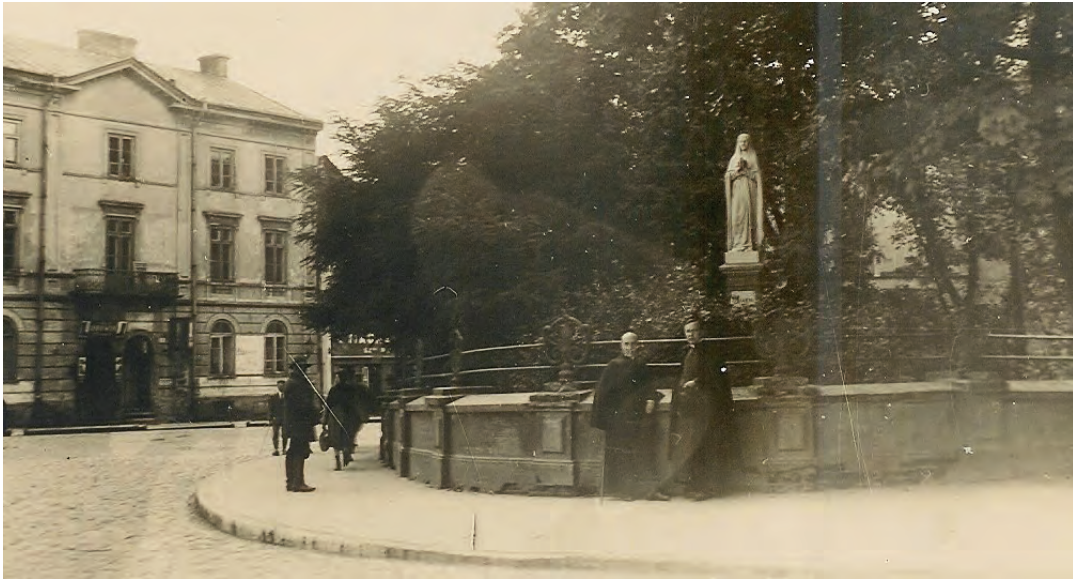
168 Ibid., s. 3.

169 Niestety, nie zachował się projekt budowlany kamienicy.

170 APL, AML 1874-1915, sygn. 7202.

Il. 56. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., strzałką oznaczono omawiany obiekt, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., strzałką oznaczono omawiany obiekt, APL, PmL. sygn. 2

Il. 57. Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 8, pocz. XX w.,
<https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=259>, dostęp 5.05.2013 r.

Il. 58. Fragment elewacji kamienicy Bernardyńska 6 przed 1944 r. (A – Bernardyńska 6, B – Bernardyńska 8,
C – Bernardyńska 10), <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=45>, dostęp 5.12.2009 r.

Il. 59. Fragment elewacji kamienicy Bernardyńska 6, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 60. Fotografia z początku XX w., po lewej kamienica Bernardyńska 8, Fragment panoramy Lublina z wieży ciśnień, fotograf nieznan, szklany negatyw ze zbiorów Pracowni Ikografii Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”

Il. 61. Elewacja frontowa kamienicy, fot. K. Janus, 2010 r.

Il. 62. Elewacja tylna kamienicy Bernardyńska 8, fot. K. Janus, 2017 r.

ta wzrosła do 7140 rs¹⁷¹, co wynikało z oddania części kamienicy do użytku. Budynek posiadał 4 kondygnacje (suterena, parter, pierwsze i drugie piętro). Elewacja była pięćosiowa z boniowaniem na poziomie parteru oraz oknami sklepionymi łukowo, wyższe kondygnacje posiadały otwory płaskie z obramieniami lub nadokiennikami na konsolach gipsowych. Na poziomie pierwszego piętra znajdował się szeroki balkon na wspornikach żeliwnych lub stalowych. Sień przelotowa z arkadą¹⁷² znajdowała się na osi budynku, wejście do niej w późniejszym okresie zostało przerobione na dwa otwory sklepienie łukowo. Nie jest zrozumiałe, z jakiej przyczyny zastosowano taki układ, ale wyeliminował on możliwość wjazdu na podwórko z ulicy Bernardyńskiej. Klatka schodowa znajdowała się w trakcie tylnym i prowadziła na dwa poziomy galerii drewnianych, z których dopiero odbywała się komunikacja na wyższych kondygnacjach. Klatka schodowa (w oszacowaniu pożarowym nazwana „rotundą”) posiadała na każdej kondygnacji po dwa duże okna, całkowicie przekształcone w XX w. Oficyna dwukondygnacyjna od strony pół-

nocnej ukończona została przed 1866 r., jednak nie wiadomo, jak wyglądała, nie zachowały się żadne materiały na jej temat, nawet nie wiadomo dlaczego i kiedy została rozebrana. W 1872 r. rozpoczęto proces przyłączenia kamienicy do wodociągu i kanalizacji. W przypadku odprowadzenia wody deszczowej z dachu i ścieków sanitarnych bezwzględnie nakazano przyłączenie ich do rury drewnianej¹⁷³, znajdującej się na granicy posesji 201 (a nie jak do tej pory do rynsztoku). W niewiele zmienionej formie kamienica dotrwała do połowy XX w.

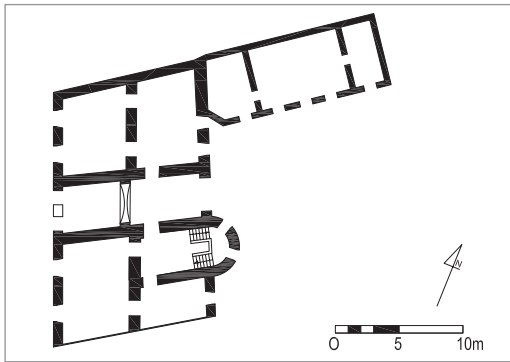
Obecny wygląd, zarówno elewacja jak i rzut, kamienica zawdzięcza przebudowie, która wynikała z tragicznego w skutkach pożaru spowodowanego przez płonący czołg w 1944 r. Kamienica nie ucierpiała aż w takim stopniu jak sąsiednia, jednak zniszczeniu uległ cały dach i większa część stropów. W wyniku odbudowy kamienicy zmieniono układ otworów na elewacji¹⁷⁴, usunięto większość zdobień i obniżono kalenicę dachu. W układzie budynku zachowano ścianę podłużną, poprzeczne zostały wyburzone.

171 Prawdopodobnie chodziło tu o częściowe zajęcie lokali przez mieszkańców, skąd wynikała potrzeba częściowego odprowadzenia składki ubezpieczeniowej.

172 Jej fragmenty widoczne są obecnie w księgarni Avalon.

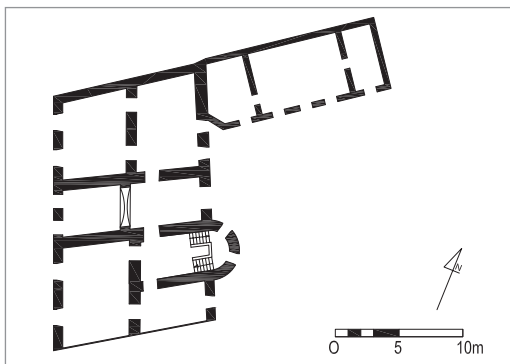
173 Większy jej fragment odsłonięto w trakcie wykopu na potrzeby modernizacji CO w 2016 r.

174 Choć nie wydawało się, aby była taka konieczność.

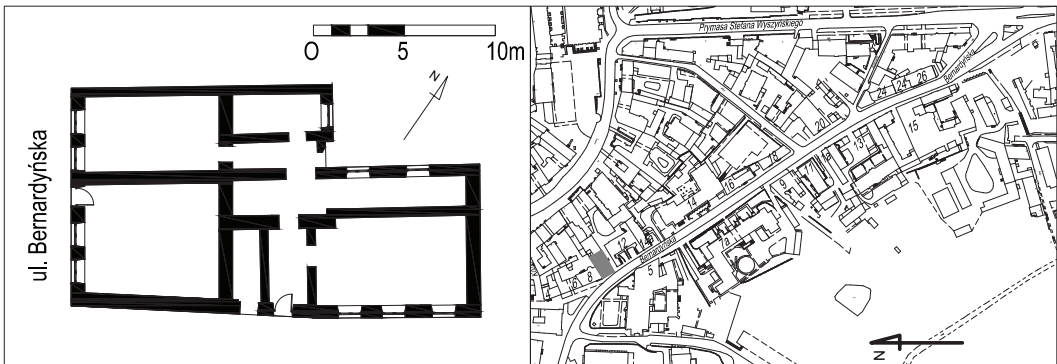
Il. 63. Rzut przyziemia, faza 1865 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 64. Faza 1865 r. – próba rekonstrukcji, widok od zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

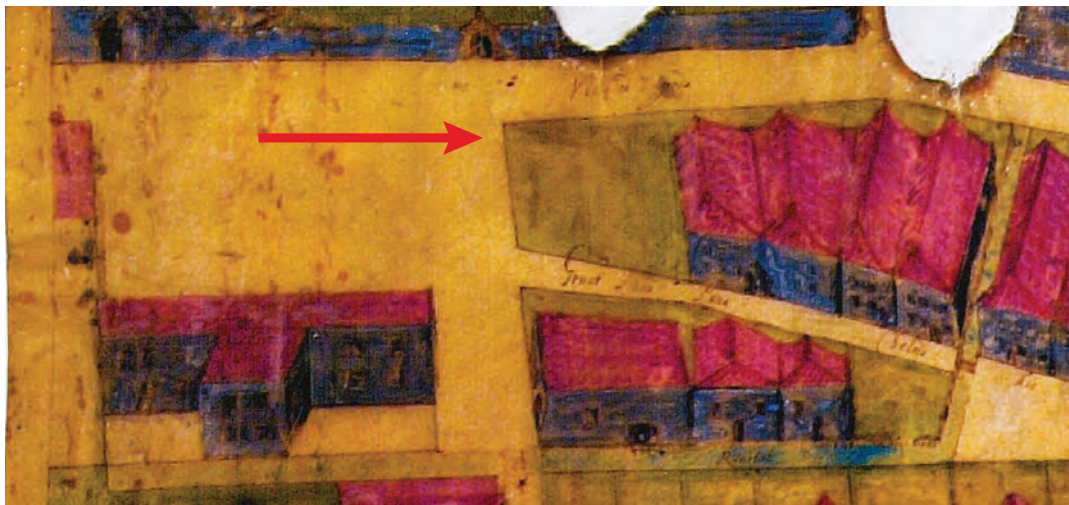

Il. 65. Rzut przyziemia, faza ok. 1900 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 66. Faza ok. 1900 r. – próba rekonstrukcji, widok od zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 67. a) Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 8, fot. K. Janus, b) Po lewej układ rzutu kamienicy, oprac. K. Janus, c) lokalizacja kamienicy na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 68. Fragment planu K. Bekiewicza z około 1649 r., strzałką oznaczono omawianą posesję, WBpŁ, sygn. 12/VI

3.4. BERNARDYŃSKA 10

Dzięki charakterystycznemu, narożnemu położeniu działki bez problemu można stwierdzić, że na planach z 1649, 1783 i 1823 r. na omawianej działce nie przedstawiono żadnej zabudowy. Wprawdzie na planach z 1783 i 1823 r. pokazane zostały budynki, jednak znajdują się one na tyłach posesji Królewska 3. W przypadku planu z 1823 r. przedstawiony został najprawdopodobniej podział własnościowy działek lub inna forma podziału (np. przebieg ogrodzenia, układ placów, nawierzchni itp.). Sposób przebiegu tej linii sugeruje, że linia zabudowy placu Wolności i ulicy Bernardyńskiej była przesunięta w głąb zabudowy działki¹⁷⁵. Niestety, jest to jedyny plan, który przedstawia taką sytuację, nie znaleziono innych informacji potwierdzających zmianę przebiegu regulacyjnego placu.

Najstarsze informacje pisane na temat zabudowy posesji pochodzą z 1822 r.¹⁷⁶, nie precyzują formy, a jedynie mówią o istnieniu budynku. W 1830 r. ówczesni właściciele, Abramowiczowie, starali się o uzyskanie pożyczki na remont budynku i pokrycie go dachówką¹⁷⁷. Pożyczkę w wysokości 3000 złp uzyskali w 1830 r. i w ciągu dwóch lat zobowiązali się do wybudowania nowego domu¹⁷⁸. W 1837 r. działkę zlicytowano, a z protokołu wynika, że budynek był piętrowy z piwnicą murowaną i „izdebką” ze starego domku drewnianą¹⁷⁹. Z opisu wynika również, że w 1828 r. mur zewnętrzny do poziomu I piętra został wykonany z cegły. Opis wymienia również piwnicę o wymiarach ok. 5,2x2,9 m z dwunastoma belkami żelaznymi¹⁸⁰. Nie wiadomo, gdzie dokładnie mogły się one znajdować, ale sam fakt ich zastosowania w tym okresie jest dużym zaskoczeniem. Z 1847 r. pochodzi

175 Linia ta dodatkowo pokrywa się z linią dworu Gorajskich i jest równoległa do zabudowy i przebiegu ulicy Bernardyńskiej w dolnej jej części.

176 W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 10 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*, Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5438, s. 2.

177 Ibid., s. 2.

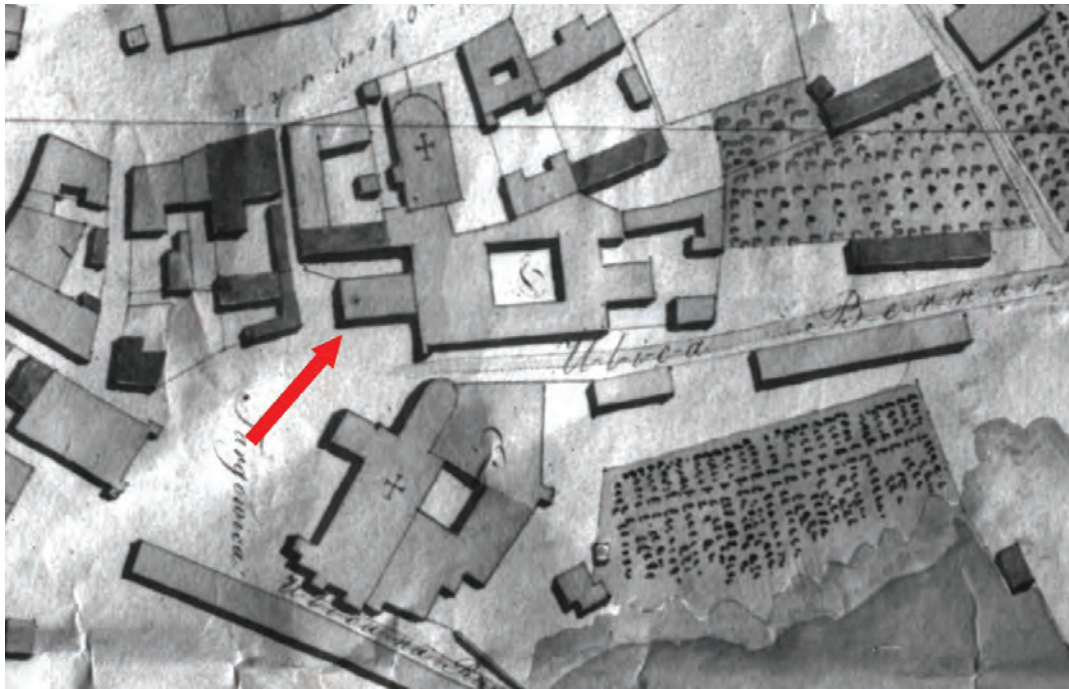
178 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 161, s. 90.

179 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 161, t. II, zał. J.

180 Ibid.

Il. 69. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., strzałką oznaczono omawianą działkę, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., strzałką oznaczono omawianą działkę, APL, PmL. sygn. 2

Il. 70. Fragment planu Lublina (kopia na podstawie zdjęcia z negatywu szklanego), oryginał nieznany, IS PAN 8440 B

Il. 71. Fragment litografii „Kościół X.X. Bernardynów w Lublinie”, A. Lerue, *Album Lubelskie*, www.polona.pl, sygn. A.2741/G.XIX/III-29, cz. 1

Il. 72. Widok kamienicy Bernardyńska 10 z dachu prezbiterium kościoła pobernardyńskiego, fot. K. Janus, 2014 r.

Il. 73. Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 10, fot. K. Janus, 2017 r.

pierwsze oszacowanie pożarowe¹⁸¹, które wymienia dom murowany kryty gontem, nowo wyremontowany. Oszacowanie opiewało na kwotę 180 rs, co jest zatrważająco niską wartością. Dodatkowo opisane zostało podwórko o wymiarach 6x4,6 m, które znajdowało się na tyłach posesji od strony kamienicy Bernardyńska 8. Sama działka była w tym okresie jeszcze nieco krótsza niż obecnie. W 1852 r., dzięki Adamowi Lerue, obiekt został uwieczniony w tle kościoła Bernardynów. W tym okresie budynek posiadał parter i piętro z wyraźnymi podziałami częściowo zachowanymi do dnia dzisiejszego, układem pięcioosiowym, charakterystyczną markizą na pierwszym piętrze, opisaną w oszacowaniu pożarowym w 1856 r. oraz bardzo charakterystycznymi pięcioma niewielkimi okienkami na poziomie poddasza¹⁸². W 1853 r. posesja przeszła w posiadanie Michała Kamińskiego (budowniczego miejskiego), który niedługo później rozpoczął rozbudowę, na którą rok później uzyskał pożyczkę w wysokości 1500 rs „na restaurację i wzniesienie pierwszego piętra domu nr 238”¹⁸³. Prace budowlane rozpoczęły się od wzmocnienia fundamentów od strony tylnej i zasypania „głębokiej fosy”, która w tym przypadku stanowiła jeszcze istniejący w tym okresie wąż. Wążu tego nie zasypano jeszcze całkowicie, o czym świadczył ganek na parterze wsparty na krokwiniach z poręczą. Sam budynek był podzielony na kilka części połączonych ze sobą, z których część frontowa przykryta była dachówką holenderską, a pozostałe dachówką i blachą. Wiemy, że

Kamiński rozpoczął proces rozbudowy, ale dotyczył on zabudowań na tyłach. Stąd można przypuszczać, że podwyższył i zmodyfikował trakt mieszczący klatkę schodową, sień i kuchnię oraz zajął się rozbudową tylnej części budynku i stabilizacją jej konstrukcji¹⁸⁴. Sporządzony kosztorys przewidywał zużycie 150 tys. cegieł nowych, 10 tys. cegieł rozbiórkowych, 52 m³ wapna, 395 fur piasku, 74 fury gliny, 938 beczek wody, około 800 m bieżących drewna grubego, 8 kop gwoździ szpernali, 88 kop gwoździ bratnali, itp., prace pod fundamenty i piwnice przewidywały wykopy około 330 m³ – „200 dni pieszych”¹⁸⁵. Ilości materiałów zawarte w kosztorysie umożliwiłyby zbudowanie nowego budynku, jednak kosztorys został nieco zawyżony prawdopodobnie na potrzeby uzyskania kredytu. Całość prac wyceniono na 4689 rs. W 1879 r. wybudowana została dwukondygnacyjna szopa¹⁸⁶ na tyle działki. W 1880 r. wartość ubezpieczenia wzrosła z 1350 (w 1872 r.) do 6270 rs. Wzrost tej wartości wynikał z faktu, iż na tyłach powstała trójkondygnacyjna oficyna, zmodyfikowano klatkę schodową, powiększyła się sama posesja. Nie udało się odnaleźć projektu na budowę tej części¹⁸⁷. W tej fazie ukształtował się ostateczny układ zabudowy działki. Jedyne większe zmiany miały miejsce w 1912 r., kiedy to zmodernizowano poziom parteru na potrzeby funkcjonowania w nim sklepu meblowego oraz podwyższono kamienicę o dodatkową kondygnację w części frontowej, co miało miejsce w 1948 r. Obecnie kamienica jest w części zamieszкана.

181 APL, AML 1874–1915, sygn. 7203.

182 Autor, podobnie jak w innych ujęciach Lublina, precyzyjnie ukazuje detale architektoniczne, ale rzadko przedstawia prawidłowe proporcje, co ma miejsce również i w tym przypadku.

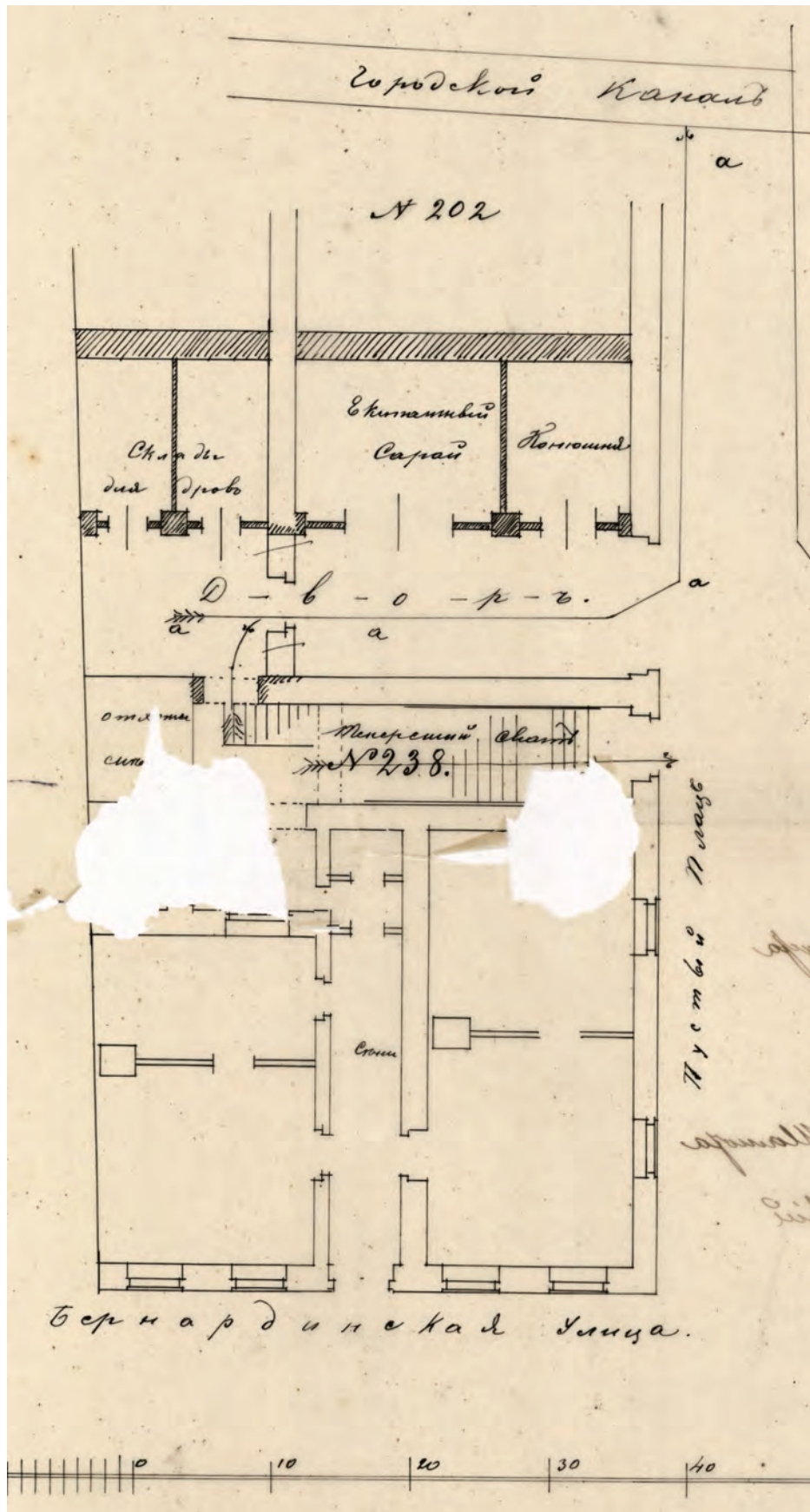
183 APL, AML 1809–1874, sygn. 638.

184 Można przypuszczać, że konieczność podbicia ścian i niwelacji wążu pochłonęła całą kwotę pożyczki – kamienica Bernardyńska 4 grunt rodzimy posiada około 9–12 m poniżej obecnej nawierzchni.

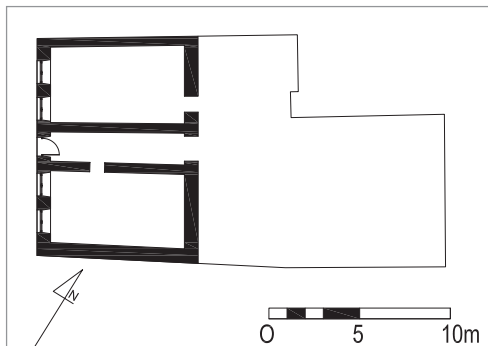
185 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 161, t. II, zał. P.

186 APL, AML 1874–1915, sygn. 7203.

187 W tym okresie egzekwowano projekty ustępów czy ogrodzeń, budowa trójkondygnacyjnej oficyny nie mogła umknąć oku urzędników.

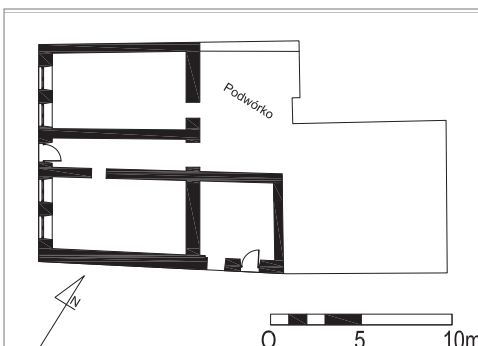
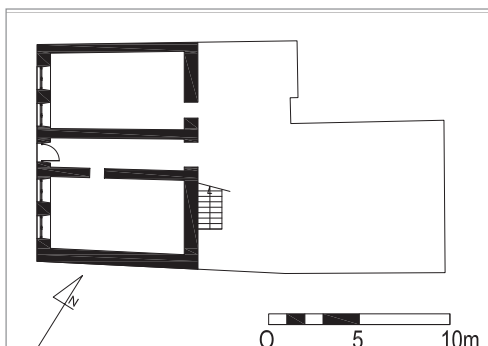

Il. 74. Projekt stajni, drwalni i budynku gospodarczego na posesji Bernardyńska 10, APL, RGL BI, 1888:9, s. 68

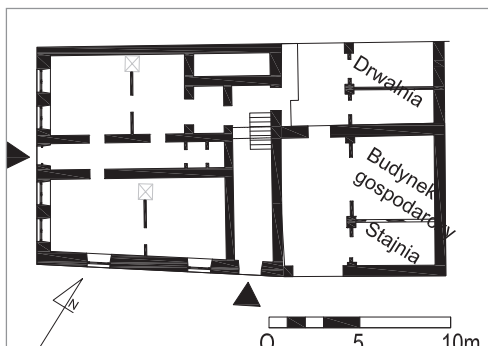
Il. 75. Rzut przyziemia, faza pocz. XIX w., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 76. Początek XIX w. – próba rekonstrukcji, widok od zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

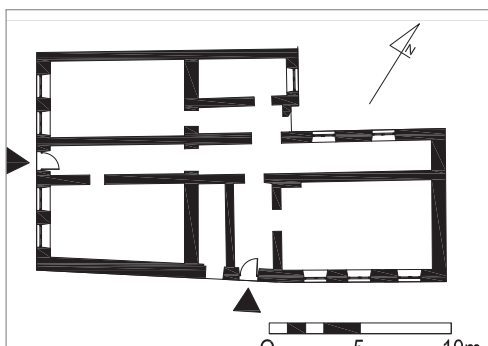
Il. 77. Rzut przyziemia, faza 1837 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 78. Rzut parteru 1848 r. – próba rekonstrukcji, widok od zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 79. Rzut przyziemia, faza 1873 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 80. 1873 r. – próba rekonstrukcji, widok od zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 81. Rzut przyziemia, faza 1880 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 82. Faza 1880 r. – próba rekonstrukcji, widok od zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 83. a) Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 10, fot. K. Janus, b) układ rzutu kamienicy, oprac. K. Janus, c) lokalizacja kamienicy na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 84. Fragment planu K. Bekiewicza z ok. 1649 r. (na czerwono oznaczono omawiany obiekt), WBPL, sygn. 12/VI

3.5. BERNARDYŃSKA 12 (DWÓR/KAMIENICA GORAJSKICH, KAMIENICA MIESZKALNA)

Budynek dworu/kamienicy Gorajskich jest jednym z nielicznych budynków na przedmieściach lubelskich, pochodzącym z XVI w. i zachowanym w tak dużym stopniu. Powstał pomiędzy 1565 a 1570 r.¹⁸⁸ Wiemy, że stanowił własność Adama Gorajskiego, który wokół niego utworzył niewielką jurydycę. Mimo iż obiekt wielokrotnie płonął¹⁸⁹ i był odbudowywany, to najstarsze fazy są wyraźnie rozpoznawalne na jego rzucie.

W 1602 r. pojawiła się pierwsza wzmianka na temat omawianego obiektu¹⁹⁰, który został określony jako „kamienica”¹⁹¹. Informacja ta wskazuje, że budynek był murowany i co najmniej jednopiętrowy. Nie zachowały się żadne informacje historyczne na temat jego wyglądu, ale przy uwzględnieniu ikonografii oraz badań i oględzin udało się określić wstępne fazy przekształceń na poziomie piwnicy¹⁹² oraz dokonać pewnych założeń co do układu parteru.

W pierwszym etapie zabudowy obiekt był murowany i lokowany szczytowo względem ulicy, na planie smukłego prostokąta¹⁹³,

188 K. Janus, *Zapomniane ...*, op. cit., s. 85.

189 W 1602 r. był „pogorzały”, APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 312, s. 13v.

190 B. Winiarczyk, W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 12 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*, 1994 r., Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5440, s. 2.

191 Określenie to pojawia się również na planie Bekiewicza z ok. 1649 r.

192 Ze względu na brak tynków, w większości pomieszczeń piwnicy relacje pomiędzy poszczególnymi ścianami udało się określić bez wykonywania odkuwek, jednak do pełnej analizy kamienicy należałoby wykonać pełne badania architektoniczne oraz przede wszystkim uprzątnąć wszystkie pomieszczenia piwniczne.

193 Możliwe, że na sztychu Hogenberga/Brauna z 1617 r. przedstawiony został fragment elewacji frontowej ze szczytem wąskiego, dwuosioowego budynku.

Il. 85. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., strzałką oznaczono omawiany obiekt, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., strzałką oznaczono omawiany obiekt, APL, PmL. sygn. 2

Il. 86. Fragment planu Lublina (kopia na podstawie zdjęcia z negatywu szklanego), oryginał nieznany, IS PAN 8440 B

Il. 87. Fragment Litografii „Kościół X.X. Bernardynów w Lublinie”, A. Lerue, *Album Lubelskie*, www.polona.pl, sygn. A.2741/G.XIX/III-29 cz. 1

Il. 88. Strzałką oznaczono kamienicę Bernardyńska 12, początek XX w., Fragment panoramy Lublina z wieży ciśnień, fotograf nieznan, szklany negatyw ze zbiorów Pracowni Ikonografii Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”

Il. 89. Pocztaówka z początku XX w., w lewym rogu widoczny fragment kamienicy Bernardyńska 12, w posiadaniu autora

Il. 90. Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 12, fot. K. Janus, 2015 r.

Il. 91. Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 12, fot. K. Janus, 2015 r.

Il. 92. Elewacja tylna kamienicy Bernardyńska 12, fot. K. Janus, 2015 r.

Il. 93. Piwnica kamienicy Bernardyńska 12, widok na jeden z otworów sklepionych ostrołukowo, fot. K. Janus, 2011 r.

Il. 94. Piwnica kamienicy Bernardyńska 12, widok ogólny, fot. K. Janus, 2011 r.

Il. 95. Piwnica kamienicy Bernardyńska 12, widok na jeden z otworów sklepionych ostrołukowo, fot. K. Janus, 2011 r.

czytelny do dziś¹⁹⁴. Lokalizacja budynku tuż przy zboczu wąwozu powodowała pewne komplikacje przy jego budowie. Poziom gruntu przed kościołem Bernardynów znajdował się znacznie wyżej niż obecnie¹⁹⁵, przed budynkiem około 150 cm poniżej¹⁹⁶, za budynkiem znacznie niżej¹⁹⁷. Różnica pomiędzy frontem budynku, a dnem wąwozu mogła sięgać nawet kilkunastu metrów. Wąwóz ten służył mieszkańcom Krakowskiego Przedmieścia jako naturalny ściek „rynsztok”, obmurowany i wpuszczony pod ziemię dopiero w XIX w. Przy takich warunkach terenowych lokalizacja obiektu nie była przypadkowa, ale określona w bardzo precyzyjny i zapewne przemyślany sposób. Dwór zbudował Adam Gorajski, który był deputatem do Trybunału Koronnego, marszałkiem sejmiku województwa lubelskiego, przywódcą kalwinów lubelskich. Wprawdzie posiadał w tym okresie kamienicę w mieście i jeszcze dodatkowy dwór na przedmieściach, ale nie przeszkadzało to, aby jeszcze utworzył jurydykę.

Nie wiadomo, kiedy Adam Gorajski i w jakich okolicznościach stał się posiadaczem ziemi w Lublinie, ale musiało to nastąpić w drugiej połowie XVI w. Nabył duży obszar znajdujący się pomiędzy ulicą Królew-

ską a Bernardyńską, zajmujący w tym okresie część późniejszej własności bernardynek¹⁹⁸. Budynek wzniesiony przez Gorajskiego o wymiarach około 6x12 m posiadał jeden trakt¹⁹⁹. Możliwe, że był on w części drewniany, a w części murowany, jednak będzie to możliwe do określenia jedynie w drodze badań architektonicznych i archeologicznych. Wiemy, że Gorajski udostępnił swoją kamienicę na potrzeby zboru w 1570 r., a pięć lat później został przywódcą kalwinów lubelskich. Wydarzenia te mogły mieć wpływ na pewne zmiany i modyfikacje w obiekcie, jednak nie ma na to przesłanek historycznych. Kamienica z pierwszego etapu miała piwnicę/suterenę z dostępną ścianą od strony tylnej, nie wiadomo jednak nic na temat wyższych kondygnacji. Wiemy na pewno, że skrzydła boczne zostały dodane w drugim etapie budowlanym, który był związany z rozbudową kamienicy, ale jeszcze nie w obecnej formie²⁰⁰. Etap ten nastąpił przed 1617 r., a właściwie przed powstaniem skrzydła zachodniego klasztoru Bernardynek, co potwierdza plan Karola Bekiewicza z około 1649 r., gdzie „Kamienica Pana Chełmskiego²⁰¹” była obiektem dwukondygnacyjnym z wydatnym ryzalitem. Nie wiadomo, czy ryzalit wyznacza obecna ściana tylna, czy też

194 K. Janus, *Zapomniani...*, op. cit., s. 86.

195 Teren przed kościołem został „ścięty”, a bezpośrednio przed kamienicą „nadsypany”, co w znacznym stopniu zmniejszyło jego pochylenie przed budynkiem, proces ten następował stopniowo i trwał kilkadziesiąt lat. Obecnie poziom gruntu przed budynkiem znajduje się około 40 cm poniżej poziomu ulicy i około 30 cm powyżej poziomu parteru, wiadomo również, że poziom parteru znajdował się około 80–90 cm poniżej obecnego poziomu.

196 A. Hunicz, *Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową przyłączy ciepłowniczych Bernardyńska 7, 12*, 2016 r., Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 28161.

197 Nie udało się potwierdzić tu miąższości nasypów, w trakcie wykonywania odwiertów geotechnicznych w 4 różnych miejscach na głębokości od 40–80 cm poniżej gruntu natrafiono na bliżej nieokreślone konstrukcje murowane, które uniemożliwiły wykonanie odwiertów.

198 O czym świadczą zamurowane otwory w ścianie wschodniej na poziomie parteru.

199 Zabudowania tego typu odsłonięto na Słomianym Rynku na Kalinowszczyźnie – długi jednotraktowy, XVII-wieczny budynek.

200 K. Janus, *Zapomniani...*, op. cit., s. 94.

201 Zbigniew Gorajski, od 1641 r. kasztelan chełmski.

jego część została wyburzona w późniejszym okresie²⁰². Dopiero w trzeciej fazie budowlanej obiekt przyjął przybliżony do dzisiejszego układ. Oba skrzydła boczne zostały rozbudowane do obecnej szerokości zacierając ryzalit, jednak nie uzyskały jeszcze obecnego podziału. Przejścia z części środkowej do bocznych na poziomie piwnicy odbywały się za pomocą dwóch otworów, znajdujących się na osi ściany. Kolejna, czwarta już faza, wprowadziła podział piwnicy, który z niewielkimi zmianami dotrwał do dnia dzisiejszego. Wykonano wówczas dwie ściany z charakterystycznymi otworami ostrołukowymi, zamurowano dwa otwory komunikacyjne i wykonano sklepienia. Obie te ściany, mimo iż zostały wykonane jednoetapowo, nie pozostają w jednej linii a dodatkowo prowadzone są pod innym kątem. Nie wiadomo, z czego wynikała aż tak duża rozbieżność, ale najprawdopodobniej nie powstała ona przypadkowo²⁰³. Nie udało się również przypisać konkretnej funkcji takim wnętrzom. Pewne jest, że wymagana była łatwość komunikacji, wiemy również, że skrzydła boczne miały dostępne wejścia od strony elewacji tylnej. Mogły być to zarówno pomieszczenia produkcyjne²⁰⁴, jak i magazynowe, jednak bez badań nie da się tego określić²⁰⁵. W XVII w. powstały również piwnice pod podwórkiem

frontowym²⁰⁶, zostały one wydrążone w lessie i obmurowane cegłą, w tym przypadku miały charakter magazynowy²⁰⁷. Lokalizacja tych piwnic paradoksalnie wynikała z braku miejsca przy obiekcie. Od strony wschodniej znajdował się klasztor Bernardynek, od tyłu wąwóz, od zachodu uliczka, a od frontu podwórk.

W XVII w. miały miejsce trzy fazy przekształcenia obiektu. Wiązało się to z rozwojem przedmieścia i powstałym tuż obok placem targowym, ale i z dynamicznym rozwojem samej jurydyki. Część zmian mogła wynikać z burzliwych wydarzeń zapoczątkowanych w połowie XVII w. (pożary i wojny), ale część była wyraźną formą rozwoju obiektu.

W latach 1717–35 na Gorajszczyźnie istniała 1 kamienica i 8 domów drewnianych²⁰⁸. Niedługo później, bo w 1732 r., po raz pierwszy od wójta jurydyki odebrano „pogłowne” na rzecz miasta²⁰⁹, a sama jurydyka wchłonięta została pod jurysdykcję miasta. W 1768 r., w wyniku pożaru przenoszącego się z Krakowskiego Przedmieścia na ulicę Królewską, niemalże doszczętnie spłonęła zabudowa bernardynek²¹⁰. W 1783 r. na mapie Łęckiego obiekt opisany został jako „rudera”, stąd prawdopodobnie można wnioskować, że nie został jeszcze odbudowany po pożarze. Nie wiadomo, co działo się z nim później, ale wie-

202 Możliwe, że ryzalit znajdował się na obecnej linii zabudowy, a ściany części bocznych zostały cofnięte, lub też ściany części bocznych znajdowały się w linii obecnej ściany tylnej, a ryzalit był bardziej wycofany.

203 Sposób obróbki kamienia sklepień i ścian, wykonanie obróbki ostrołukowych przejść i samych sklepień wskazują na duże umiejętności zarówno kamieniarzy, jak i muratorów, stąd przypuszczać można, że tak duże „pokrzywienie” ścian, zamurowanie przejść musiało być związane z bardzo konkretnym powodem, który możliwe że uda się określić w drodze badań archeologicznych.

204 Np. browar, który znajdował się niemal w każdej jurydyce lubelskiej, gdzie szynkowano piwo.

205 Możliwe, że funkcje pomieszczeń uda się określić w drodze badań archeologicznych.

206 K. Janus, *Zapomniane...*, op. cit., s. 95.

207 Rozwój tego typu piwnic nastąpił w Lublinie w wieku XVII, co wynikało bezpośrednio z uzyskania przez miasto prawa składu.

208 M. Stankowa, *Zmierzch znaczenia Lublina. Upadek (1648–1764)*, [w:] *Dzieje Lublina, Próba syntezy*, t. I, 1965, s. 143.

209 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 278, s. 218v.

210 W tym czasie najprawdopodobniej spłonął również omawiany obiekt.

my, że Jakub Helbort wykonał remont budynku, na który uzyskał kredyt przed 1822 r. Remontu tego nie ukończył, ponieważ w tym r. zmarł, a jego posiadłość została zlicytowana. W 1823 r. obiekt wraz z działką o powierzchni około 1400 m² kupił Dominik Boczarski za kwotę 24 tys. złp, co jest kwotą dosyć wysoką jak na nieruchomości w tej lokalizacji i czasie. Dzięki dokumentom licytacji wiemy, że budynek posiadał się z dwoma skrzydłami dwudziałowymi. Na parterze znajdowały się dwie „stancje”, na piętrze w jednej części dwa pokoje z sienią i kuchnią, druga nie została wyremontowana, budynek posiadał dwie piwnice. Na podwórku tylnym istniała szopa i dwie stajenki drewniane²¹¹. Prawdopodobnie Boczarski ukończył remont kamienicy, jednak nie wiadomo kiedy. W 1858 r. powstał pierwszy opis sporządzony na potrzeby ubezpieczenia pożarowego. Posesja składała się w tym czasie z dwukondygnacyjnego domu muranego, pokrytego dachówką holenderką oraz drewnianej stajni i drwalni, oszacowanych na wartość 1620 rs²¹². Na parterze domu znajdowała się kuchnia i sień ze stropem z „tarcic calowych”, kilka pokoi, z których jeden „po lewej stronie” posiadał strop na trzcinie i posadzkę „krzyżową z fryzami”. Na piętro prowadziły schody o dziewiętnastu stopniach z balustradą i galerią. Układ kondygnacji „dwie ściany poprzeczne, jedna podłużna” odpowiadał temu dzisiejszemu. Wysokość pomieszczeń kondygnacji: 375 cm, również zgadza się z obecną. Na parterze znajdowało się sześć okien „dubeltowych”, jedno okno pojedyncze w kuchni, drzwi frontowe, dwuskrzydłowe, tambur przy drzwiach na tył prowadzący, dwa piece kafłowe, jeden piecyk okrągły, kuchnia angielska, kominek szafiasty z blachą. Na pierwszym piętrze znajdowała się sień, kuchnia i spiżarnia

z „podsufitką na zakład” i podłogą drewnianą. W pozostałych pokojach „strop trzcinowy” oraz podłoga „krzyżowa z fryzami dębowymi”. Na poddasze prowadziły schody o siedemnastu stopniach. Od frontu znajdował się balkon na czterech filarach z galerią i podłogą drewnianą, od tyłu ganek. Piętro oświetlało dziewięć okien dubeltowych, dwa okna pojedyncze, drzwi na balkon, drzwi „ordynaryjne” na ganek od tyłu, drzwi wewnętrzne. Cały ten opis dokładnie odwzorowuje układ budynku, z wyraźnymi cechami obecnej zabudowy²¹³.

W 1872 r. powstał projekt budynku drwalni z ustępami na tyłach posesji. Został on zrealizowany, jednak najprawdopodobniej posadowiony w gruntach nasypowych i kilkadziesiąt lat później ze względu na fatalny stan techniczny rozebrany²¹⁴. Kolejna, wręcz radykalna, zmiana wizerunku obiektu miała miejsce w 1899 r., kiedy to uzyskał on dzisiejszy wygląd i funkcję. Podstawowym założeniem projektu była dobudowa dodatkowego skrzydła w kierunku zachodnim (ok. 5 m), dodanie dwóch ryzalitów frontowych, niewielkiej oficyny mieszczącej klatkę schodową od tyłu oraz nadbudowa obiektu o dodatkową kondygnację. Zgodnie z projektem elewacja miała uzyskać podział sześciosiowy, co przy uwzględnieniu nowej części wymusiło modyfikację istniejących otworów na elewacji.

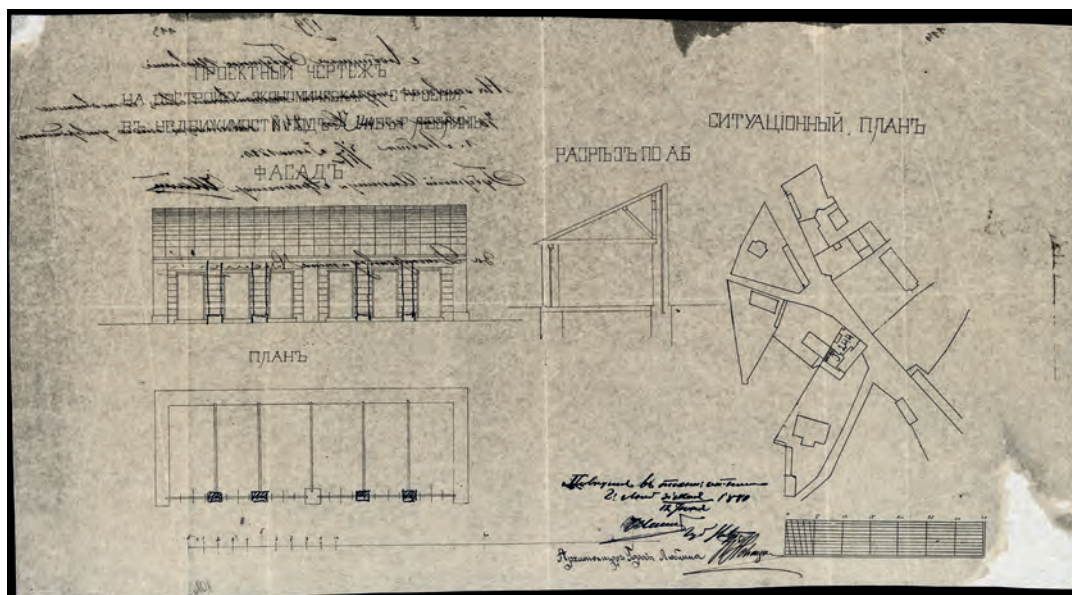
W trakcie realizacji prac znacznie podwyższono kalenicę dachu, zwiększono liczbę osi na elewacji frontowej do 11, co miało duże konsekwencje w przypadku pogodzenia otworów z istniejącymi ścianami wewnętrznymi. Stąd część otworów, wypadających na wysokości ścian konstrukcyjnych, została jedynie zasygnalizowana na elewacji blendami, w niektórych oknach podcięto ściany, które przeszkadzały w ich lokalizacji. Wejście głów-

211 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/59, s. 606.

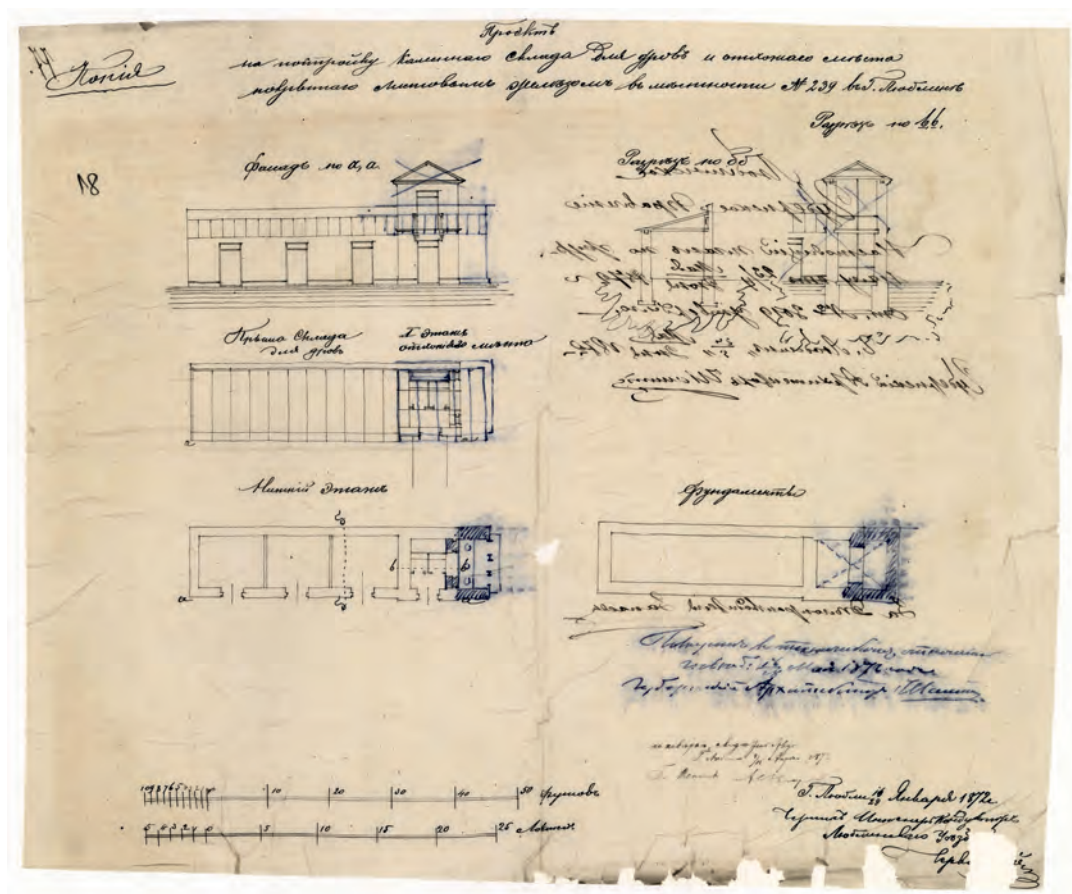
212 APL, AML 1874-1915, sygn. 7204, s. 8.

213 K. Janus, *Zapomniani...*, op. cit., s. 89.

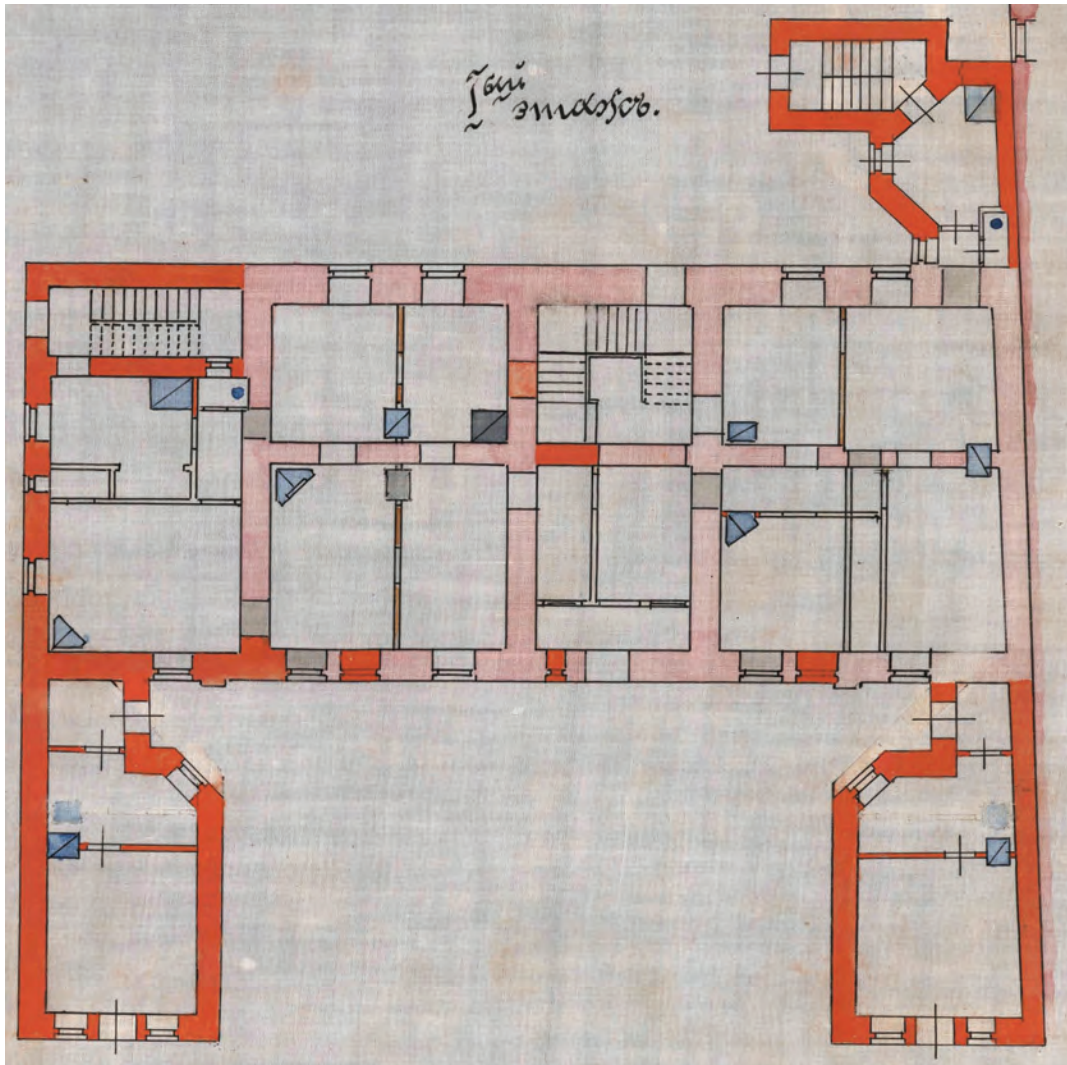
214 APL, RGL, BI, sygn. 1872:3, s. 81.

Il. 96. Projekt na budowę drwalni z ustępami na posesji Bernardyńska 12, APL, RGL, BI, sygn. 1872:3, s. 81

Il. 97. Projekt budynku gospodarczego na posesji Bernardyńska 12 z 1872 r., 37, s. 81

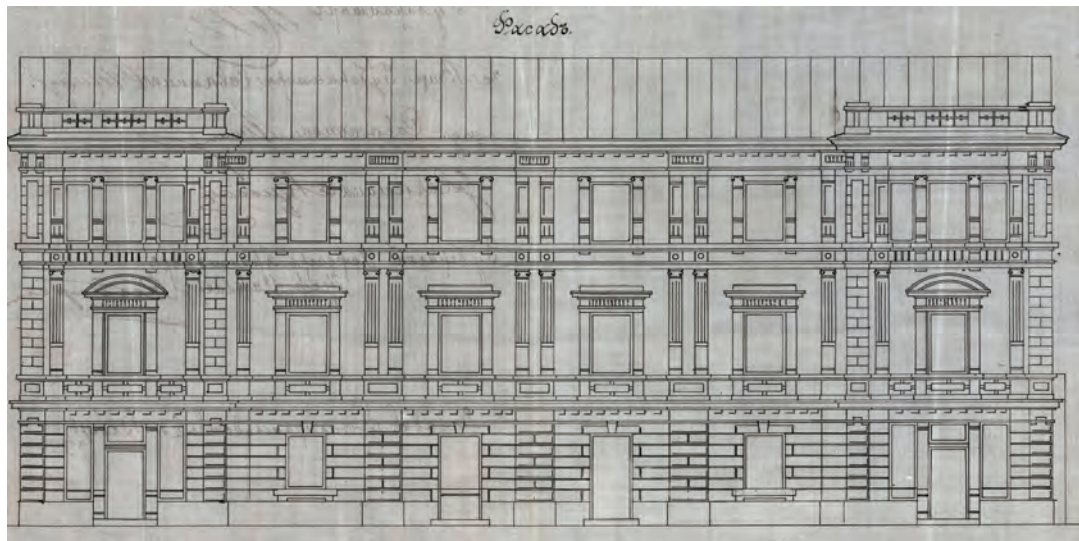

Il. 98. Projekt rozbudowy kamienicy Bernardyńska 12 – rzut parteru, APL, RGL, BI, sygn. 1889:4, s. 195

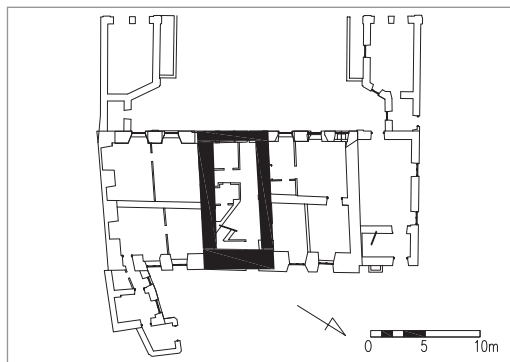
ne wypadło na linii ściany sieni, stąd jest ona znacznie podkuta i nienaturalnie przekrzywiona²¹⁵. Wykonano dwa tarasy nad ryzalitami dostępne z poziomu II piętra. Elewacja tylna, poza dodaniem nowego skrzydła i nadbudowy, nie została zmieniona. Na poziomie piwnicy wykonano niewielkie prace remontowe, dodano również trzy słupy ceglane na potrzeby wzmocnienia sklepienia. Wy-

konano nową klatkę schodową, która została przebudowana do stanu obecnego już w XX w. W 1899 r. wykonano jeszcze projekt na podwyższenie o dodatkową kondygnację dwóch ryzalitów frontowych, czego jednak nie zrealizowano. W XX w. obiekt był poddawany jedynie bieżącym remontom i naprawom. Obecnie znajdują się w nim lokale usługowe i mieszkania.

215 K. Janus, *Zapomniani...*, op. cit., s. 93.

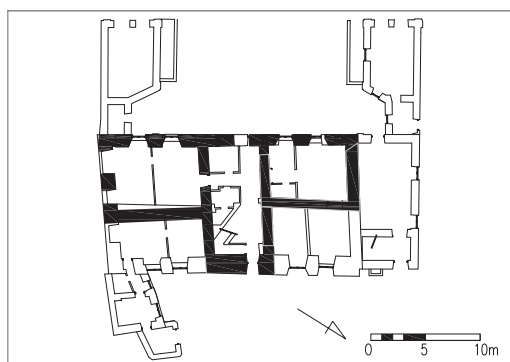

Il. 99. Projekt rozbudowy kamienicy Bernardyńska 12 – elewacja, APL, RGL, BI, sygn. 1889:4, s. 195

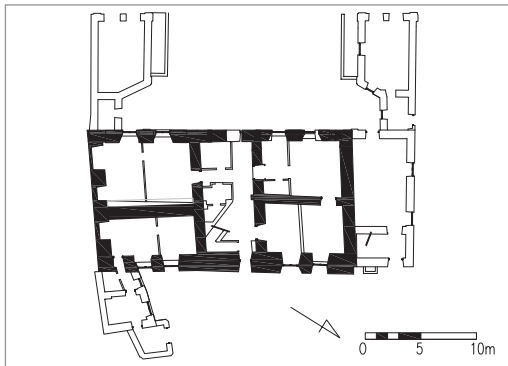
Il. 100. Rzut przyziemia, faza 2 poł. XVI w., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 101. Faza 2 poł. XVI w., próba rekonstrukcji, widok od pld. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

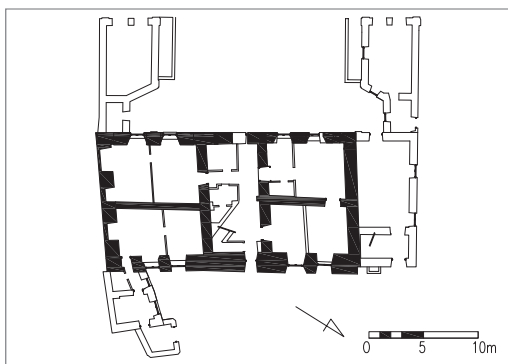
Il. 102. Rzut przyziemia, faza ok. 1650 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 103. Faza ok. 1650 r., próba rekonstrukcji, widok od pld. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

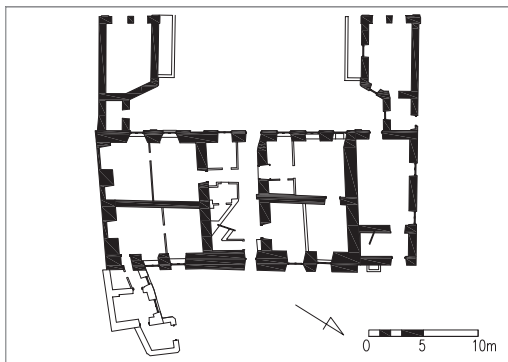
Il. 104. Rzut przyziemia, faza XVII/ XVIII w., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 105. Faza 1880 r., próba rekonstrukcji, widok od płd. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

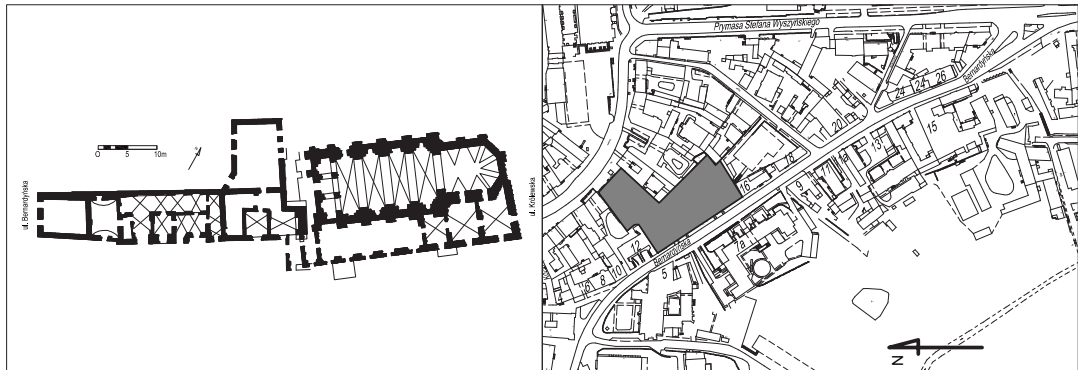
Il. 106. Rzut przyziemia, faza 1880 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 107. Faza 1880 r., próba rekonstrukcji, widok od płd. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

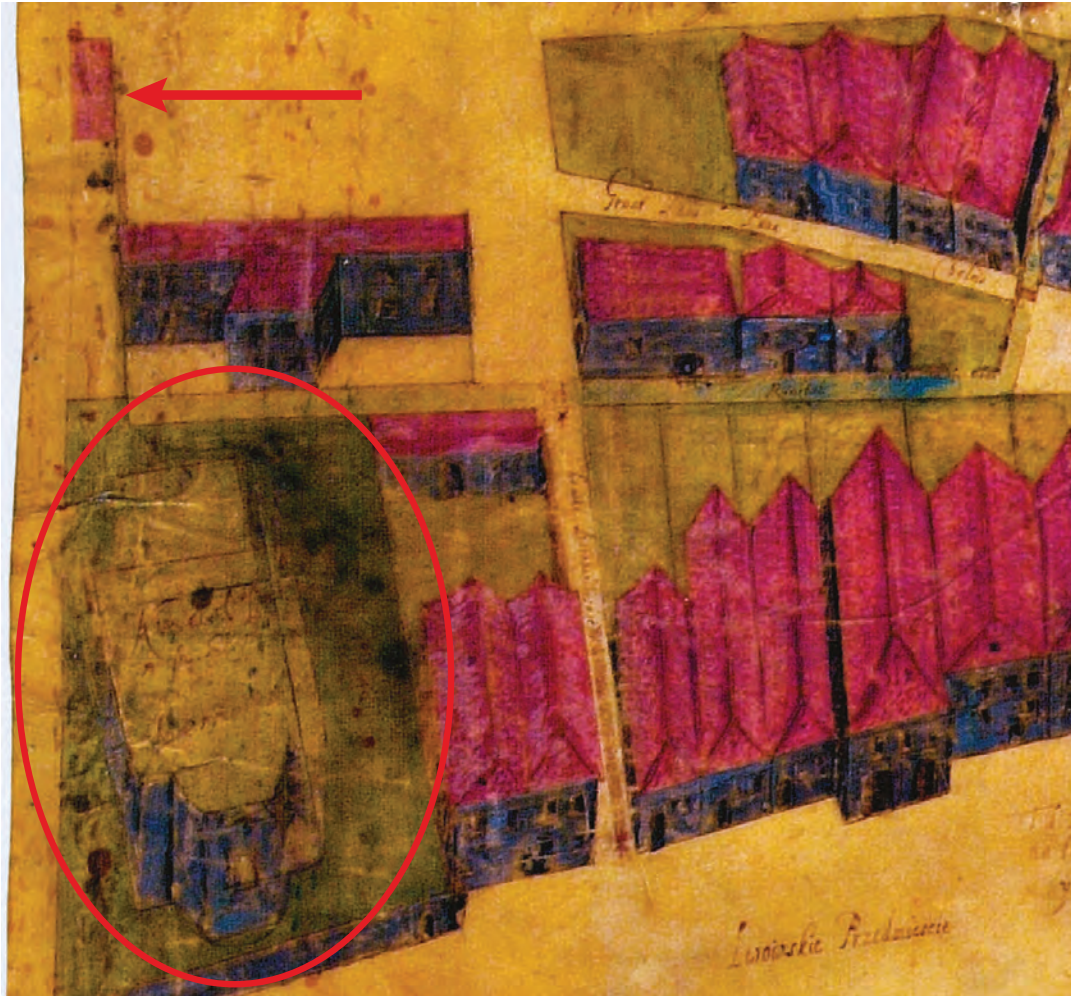

Il. 108. Rzut przyziemia, faza 1900 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 109. Faza 1900 r., widok od płd. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 110. a) Widok fragmentu dawnego klasztoru pp. Bernardynek od strony wschodniej, fot. K. Janus, b) układ rzutu zachowanego fragmentu klasztoru, oprac. K. Janus, c) lokalizacja kamienicy na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 111. Fragment planu K. Bekiewicza z ok. 1649 r. (na czerwono oznaczono kościół, strzałką fragment południowego skrzydła klasztoru), WBPŁ, sygn. 12/VI

3.6. BERNARDYŃSKA 14, 14A (DWÓR CZERNEGO, KOŚCIÓŁ I KLASZTOR PP. BERNARDYNEK, SZKOŁA HANDLOWA)

Zachowane obiekty związane z byłym zespołem klasztornym pp. bernardynek znajdują się w głównej mierze od strony ulicy Królewskiej, ale ze względu na wielkość obszaru, jaki zajmowały i wpływ lokacji tego zespołu na rozwój przedmieścia, zostały one w całości włączone w zakres opracowania. Utrudnieniem przy analizie obiektu był fakt, iż większa część

klasztoru została wyburzona w XIX w. i nie zachowały się przekazy ikonograficzne²¹⁶.

Najstarsza informacja związana z klasztorem mówi, że Piotr Czerny w 1617 r. zapisał bernardynkom (zakon św. Klary) swoją majątność Rozkopaczów i kamieniczkę²¹⁷. W tym samym r. Marcin Siemiński (Sienieński) kupił plac z domem od Wojciecha Mnichowskiego (łowczego lubelskiego) i również przekazał go na potrzeby zakonu²¹⁸. Wiemy, że w 1602 r. w Lustracji Lublina, tuż za dworem Gorajskich (Bernardyńska 12) znajdował się kolejny dwór Gorajskich i dwór Czer-

216 Obiekt jest jedynym, w którego przypadku nie było możliwe wykonanie jakiegokolwiek rekonstrukcji 3d.

217 A. Szylar, *Kronika bernardynek lubelskich 1618–1885*, 2009 r., s. 34.

218 A. Kurzątkowska, *Dawny klasztor pp. Bernardynek w Lublinie przy ul. J. Dąbrowskiego 14A*, Lublin 1976 r., s. 1.

Il. 112. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., strzałką oznaczono zabudowania klasztorne, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., strzałką oznaczono zabudowania klasztorne, APL, PmL. sygn. 2

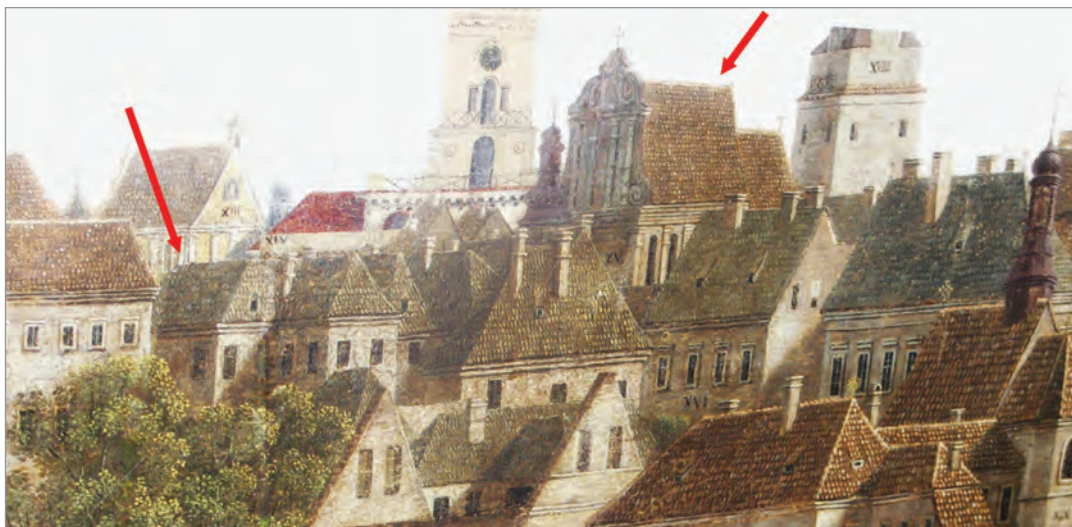
Il. 113. Fragment planu Lublina (kopia na podstawie zdjęcia z negatywu szklanego), oryginał nieznany, IS PAN 8440 B

Il. 114. Fragment planu Lublina z 1852 r., z lokalizacją przyłączy do projektowanego kanału ściekowego, APL, PmL sygn. 4

Il. 115. Fragment widoku Lublina J. Maszewskiego z 1774 r. (strzałką oznaczono południowe skrzydło klasztoru), sygn. ML/H/1564

Il. 116. Fragment obrazu Lublina z 1826 r. F. Dombeck (XV – kościół Bernardynek, strzałką oznaczono aneks refektarza), UM Lublin

Il. 117. Fragment klatki schodowej na wirydarzu klasztoru Bernardynek, J. Smoliński 1892 r., <http://cyfrowe.mnw.art.pl> sygn. 122034

Il. 118. Portal wejściowy prawdopodobnie od strony ulicy Bernardyńskiej, *Odrzwia 1711 r.*, „Ziemia”, rok IV, nr 28, s. 465

Il. 119. Fragment zabudowań nieistniejącego klasztoru Bernardynek sprzed 1904 r., po prawej zbudowania techniczne, po lewej widoczny narożnik refektarza, <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=411>, dostęp 11.03.2018 r.

Il. 120. Fragment zabudowań nieistniejącego klasztoru Bernardynek sprzed 1904 r., skrzydło północne, <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=411>, dostęp 11.03.2018 r.

Il. 121. Klasztor Bernardynek od strony ulicy Bernardyńskiej po akcji wyburzeniowej z 1896 r., na głównym planie widoczny aneks refektarza, http://www.mdk2.lublin.pl/historia_budynku/foto.php?id=2&kat=foto&ile=8

Il. 122. Szkoła handlowa, Bernardyńska 14, powstała w miejscu klasztoru Bernardynek, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 123. Fragment zabudowań nieistniejącego klasztoru Bernardynek około 1904 r., widoczne skrzydło zachodnie, <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=411>, dostęp 11.03.2018 r.

Il. 124. Kościół Bernardynek po wyburzeniu klasztoru Bernardynek po 1904 r., Fotograf nieznan, szklany negatyw ze zbiorów Pracowni Ikonografii Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”

Il. 125. Fragment pocztówki sprzed 1904 r. (nie ma jeszcze budynku szkoły handlowej), strzałką czerwoną oznaczono zabudowania klasztoru, strzałką niebieską budynek Bernardyńska 16, w posiadaniu autora

Il. 126. Fotografia powtarzająca ujęcie z ryc. 67, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 127. Bernardyńska 14a, elewacja od strony ulicy Bernardyńskiej, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 128. Bernardyńska 14a, elewacja od podwórza, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 129. Bernardyńska 14a, widok na dawny kościół i skrzydło zachodnie klasztoru Bernardynek, fot. K. Janus, 2017 r.

nego²¹⁹, wszystkie te obiekty były „zgorzałe”. W kronice bernardynek opisano sytuację, kiedy to pożar zniszczył stary klasztor, na który „place dał Laskowski”²²⁰, zapis ten widnieje pod datą 1618 r.²²¹ W 1616 r. tuż obok dworu Czernego wymieniony został dwór Mnichowskiego²²², stąd można przypuszczać, że bernardynki otrzymały dwie posesje położone obok siebie z dwoma dworami, które początkowo zamieszkiwały a w połączeniu z posesją Lasockiego posesja zaczęła się powiększać i przypominać własność w szczytowej fazie rozwoju.

Wiadomo również, że bernardynki, nazywane „kletkami”, w 1535 r. tuż obok klasztoru Bernardynów miały klasztor drewniany²²³. Nie wiele wiadomo na temat ich działalności, dokładnej lokalizacji klasztoru ani jego wyglądu, ale około 1578 r. w Lublinie wraz ze służbą było ich około 30²²⁴. Wiadomo również, że tuż obok klasztoru znajdował się zbór ariański²²⁵, przez co dochodziło do częstych zatargów. W 1580 r. pożar zniszczył ich zabudowania, a teren został wchłonięty przez cmentarz przed kościołem Bernardynów²²⁶.

219 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 312, s. 13v.

220 A. Szylar, op. cit., s. 38.

221 Możliwe, że był to dom Pana Lasockiego kasztelana, przed którym wymieniono dom pogorzały braci Czernych, Piotrowych synów, znajdujące się po drugiej stronie wąwozu przy obecnej ul. Królewskiej.

222 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 314, s. 65.

223 H. E. Wyczawski, *Lustracja województwa lubelskiego*, 1565, t. 1, Wrocław 1959 r., s. 524.

224 Ibid., s. 524.

225 Chodzi tu o budynek przy Bernardyńskiej 12, ale arian pomylił autor z kalwinami.

226 H. E. Wyczawski, op. cit., s. 524.

Można więc przypuszczać, że omawiane założenie bernardynek było drugą lokalizacją klasztoru w Lublinie²²⁷. Piotr Czerny, po przekazaniu ziem na klasztor, dodatkowo wydał kilkaset złotych na budowę kaplicy drewnianej, służącej siostrom do momentu budowy kościoła²²⁸, nie wiemy jednak nic na temat jej lokalizacji, gabarytów, itp. W 1622 r. bernardynki powróciły znów do Lublina, a do klasztoru należały dwie kamienice i kaplica drewniana, które były zlokalizowane na wschód od kościoła Bernardynów w bliskim sąsiedztwie²²⁹. Dodatkowo Elżbieta Siemińska wstępując do zakonu przekazała bernardynkom jeszcze jedną kamienicę²³⁰ i posąg w wysokości 1000 złp²³¹. W tym okresie bernardynki posiadały już prawdopodobnie ziemie ciągnące się wzdłuż ulicy Bernardyńskiej od posesji Bernardyńska 12 aż do obecnej ulicy Żmigród. W 1625 r. w Lublinie przebywało 27 profesek, 2 laiczki i 2 nieprofeski, a 3 wyjechały do nowo powstałego klasztoru²³². Liczba siostr niemalże jednoznacznie wskazuje, że większa część zabudowań klasztornych musiała być gotowa, a przynajmniej ta, która miała służyć na cele mieszkalne. W 1627 r. Wojciech Gniewosz przekazał im plac na budowę kościoła, obok którego zakupiony został jeszcze jeden. Posiadłości te znajdowały się od strony ulicy Królewskiej i prawdopodobnie zamknęły własność bernardynek aż do 1865 r. Do 1636 r. w posiadaniu klaszto-

ru znajdowały się majątki Oleśnice i Bystrzejowice, a od momentu utworzenia w posagu nowo przyjęte zakonnice przyniosły około 30 tys. złp, oprócz tego zapisy i ziemie dziedziczne po rodzicach. Jak na tak krótki okres można powiedzieć, że zostały dosyć dobrze uposażone, a i w późniejszym czasie nie brakowało darczyńców. W kwietniu 1636 r. rozpoczęto murowanie fundamentów „głębokich” kościoła, które zakończono 30 października²³³. Niedługo później rozpoczęto bliżej nieokreślone prace przy rozbudowie klasztoru, plac, na którym tego dokonano, znajdował się pomiędzy budowanym kościołem, a dotychczasowymi domami bernardynek. W przypadku każdej budowy kościoła zazwyczaj napotykały problemy finansowe, w tym przypadku dodatkową przeszkodą techniczną stał się fakt, iż fasada kościoła i wieża zlokalizowane zostały w najgłębszym miejscu wąwozu, stąd pojawiły się trudności wynikające z konieczności głębokiego posadowienia fundamentów, zniwelowania wąwozu i wykonania kanału/tunelu pod klasztorem (a przed fasadą kościoła), przez który przepływać miały ścieki z okolicznych budynków i Krakowskiego Przedmieścia. Wiemy, że w 1640 r. zapłacono murarzowi „za kościół co go murował w ostatnim roku” 2200 złp²³⁴. Trzy lata później ks. Gniewosz ufundował dachówkę na kościół²³⁵, więc ten rok można przyjąć za zamknięcie budynku kościoła i oddanie go w stanie surowym. W 1646 r.

227 Możliwe, że nie odbudowały one oryginalnego założenia z powodu zakazu królewskiego wznoszenia budynków od kościoła Bernardynów aż do murów miejskich wydanego w 1558 r., który wprowadzono właśnie po tragicznym w skutkach pożarze.

228 A. Szylar, op. cit., s. 36.

229 Ibid., s. 38.

230 W 1602 r. dwór Panów Siemińskich został wymieniony tuż przed własnością kamienicy Gorajskiego APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 312, s. 13v.

231 A. Kurzątkowska, op. cit., s. 2.

232 A. Szylar, op. cit., s. 45.

233 Ibid., s. 54.

234 Ibid., s. 58.

235 Ibid., s. 59.

dwie siostry „oblóczyły się” w nowym kościele²³⁶, stąd można przyjąć, że jest to rok oddania obiektu do użytku, wprawdzie jeszcze nie w pełni gotowego, ale już spełniał swoje funkcje. W 1648 r. jedna z siostr wstępując do zakonu wniosła posag w wysokości 1000 złp a dodatkowo folwark na Żmigrodzie, skąd brano piasek do budowy murów klasztoru²³⁷. W 1658 r. kościół konsekrowano. Z analizy układu sposobu wykonania murów przy fasadzie kościoła, można stwierdzić, że w trakcie jego budowy przed fasadą znajdował się budynek, do którego kościół został dostawiony. Wydaje się raczej, że był to istniejący już klasztor, co uwidoczniło na planie Karola Bekiewicza około 1649 r. Najprawdopodobniej 10-letni okres od rozpoczęcia funkcjonowania kościoła do konsekracji wynikał z faktu wyposażania i ozdabiania wnętrza, które było bogato zdobione.

Z układu archiwalnych rzutów wynika niemal jednoznacznie, że skrzydła południowe i wschodnie powstały w myśl jednej akcji budowlanej, są regularnie założone, o prostym i czytelnym układzie. W przypadku skrzydła zachodniego wydaje się, że składa się z dwóch części²³⁸, połączonych ze sobą mniej więcej w połowie ich oryginalnej długości. W przypadku skrzydła północnego widoczne są duże niejednorodności, które mogły wynikać zarówno z adaptacji i wchłonięcia przez klasztor istniejącej zabudowy, jak i nietypowego ukształtowania terenu, czy też przebiegu granic własnościowych. W 1661 r. w lustra-

cji²³⁹ wymienione zostały 3 domy należące do bernardynek. Kolejna kamienica należąca do klasztoru (tuż przy zakrystii) to obiekt zbudowany przez Gryzeldę Wiśniowiecką około 1651 r.²⁴⁰, gdzie pozostała aż do śmierci (opiekowały się nią bernardynki). Pierwsze prace przy klasztorze opisane zostały w kronice bernardynek i mówią, że w latach 1669–1675 wykonano duży remont obiektu, który polegał na budowie nad refektarzem nowego, murywanego pomieszczenia, wykonano 4 nowe cele dla siostr ze sklepieniami, ganek górny i dolny z oknami i kratę, audytorium dla spowiedzi, remontowano parlatorium, dormitarz dolny i górny przesklepiono²⁴¹. Istniejąca data „1677” w przedsiönku skrzydła zachodniego²⁴² informuje najprawdopodobniej o jego powstaniu. Wszystkie te informacje pozwalają wysunąć wniosek, że klasztor około 1675 r. był już w pełni ukończony, łącznie z aneksem refektarza, który w tej fazie był parterowy. W późniejszych latach kronika bernardynek wymienia często wykonywane remonty, które ograniczały się do wymiany dachówki, bieżących napraw, wykonania nowych podłóg. W 1717 r. wybudowano łaźnię²⁴³, rok później powstały ganki przed zakrystią²⁴⁴. W 1726 r. do klasztoru przynależał dworek ze stajnią i wozownią za klasztorem²⁴⁵. W miejscu tego dworu lub nawet w tym samym budynku umiejscowiono karczmę²⁴⁶. W trakcie kolejnych prac w 1736 r. wymurowano nowe sklepienie w kościele, zbudowano babiniec, poprawiono i naprawiono

236 Ibid., s. 60.

237 Ibid., s. 61.

238 Jest to jedyne skrzydło zachowane do dnia dzisiejszego, więc w przyszłości istnieje możliwość przebudowania tej części.

239 H. Oprawko, K. Schuster, *Lustracja województwa lubelskiego 1661*, Warszawa 1962 r., s. 127.

240 H. E. Wyczawski, op. cit., s. 525.

241 A. Szylar, op. cit., s. 70.

242 A. Kurzątkowska, op. cit., s. 5.

243 Prawdopodobnie na wysokości posesji Bernardyńska 16 w zespole budynków gospodarczych.

244 A. Szylar, op. cit., s. 92.

245 Ibid., s. 93.

246 Znajdował się prawdopodobnie na posesji Bernardyńska 18.

stan już nadwątłego i porysowanego klasztoru²⁴⁷. W 1754 r., poza pracami bieżącymi, wymurowano krużganki i zakrystię, nowy budynek mieszczący lamus, stajnię i łaźnię, oficynę drewnianą 2-piętrową na stoku²⁴⁸. W 1768 r. w wyniku pożaru spłonął zarówno kościół, jak i klasztor. Zniszczenia były ogromne, a ich skutki usuwano aż do 1780 r. Klasztor odbudowany został dosyć szybko, bo jeszcze w tym samym roku trzy skrzydła z podwyższeniem murów przykryto nowym dachem, od nowa wybudowano refektarz, rok później w ostatnim skrzydle zakończono remont. W kościele w 1769 r. runęło sklepienie (które już w 1739 r. było naprawiane). Sklepienie odbudowano, jednak bez zdobień. W 1771 r. odbudowano szczyt zachodni. Wszystkich napraw dokonano w trzy lata od wybuchu pożaru, co było tempem zadziwiająco szybkim. Uwzględniając ogromny regres, a wręcz upadek miasta, można przyjąć, że nie dotyczył on omawianego klasztoru.

W 1864 r. zapadła decyzja o kasacie wszystkich klasztorów lubelskich. Zamknięto wówczas również szkołę. Nieużytkowany obiekt stopniowo niszczał i już w 1876 r. rozebrano dzwonnice ze względu na liczne i niebezpieczne spękania. Dalsza historia zespołu klasztornego niesie ze sobą same tragiczne wydarzenia. W 1896 r. rozebrano skrzydło południowe, czego powodem była konieczność poszerzenia ulicy Bernardyńskiej, w 1904 r. skrzydło południowe i wschodnie²⁴⁹. Obecnie z klasztoru zachowało się jedynie skrzydło zachodnie, gdzie znajduje się Młodzieżowy Dom Kultury, a w drugiej części zabudowania towarzyszące świątyni. Do niedawna kościół przynależał do oo. jezuitów, obecnie nie ma przypisanej funkcji. W miejscu dawnego klasztoru w latach 1905–1906 zbudowano do dziś istniejącą szkołę handlową, która od momentu powstania nie zmieniła ani formy, ani szaty zewnętrznej. W 1920 r. kościół przekazano jezuitom²⁵⁰.

247 A. Szylar, op. cit., s. 103.

248 Ibid., s. 110.

249 A. Kurzątkowska, op. cit., s. 8.

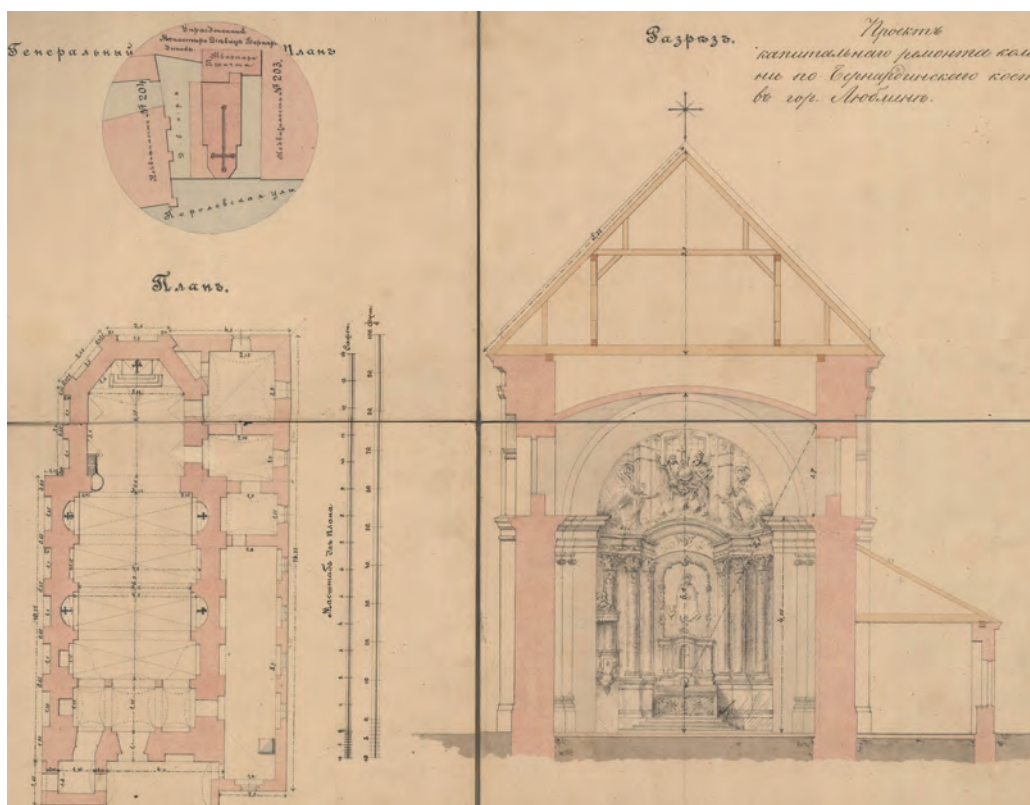
250 *Ilustrowany Przewodnik po Lublinie*, Polskie Towarzystwo Krajoznawcze Oddział Lubelski, Lublin 1931 r., s. 91.

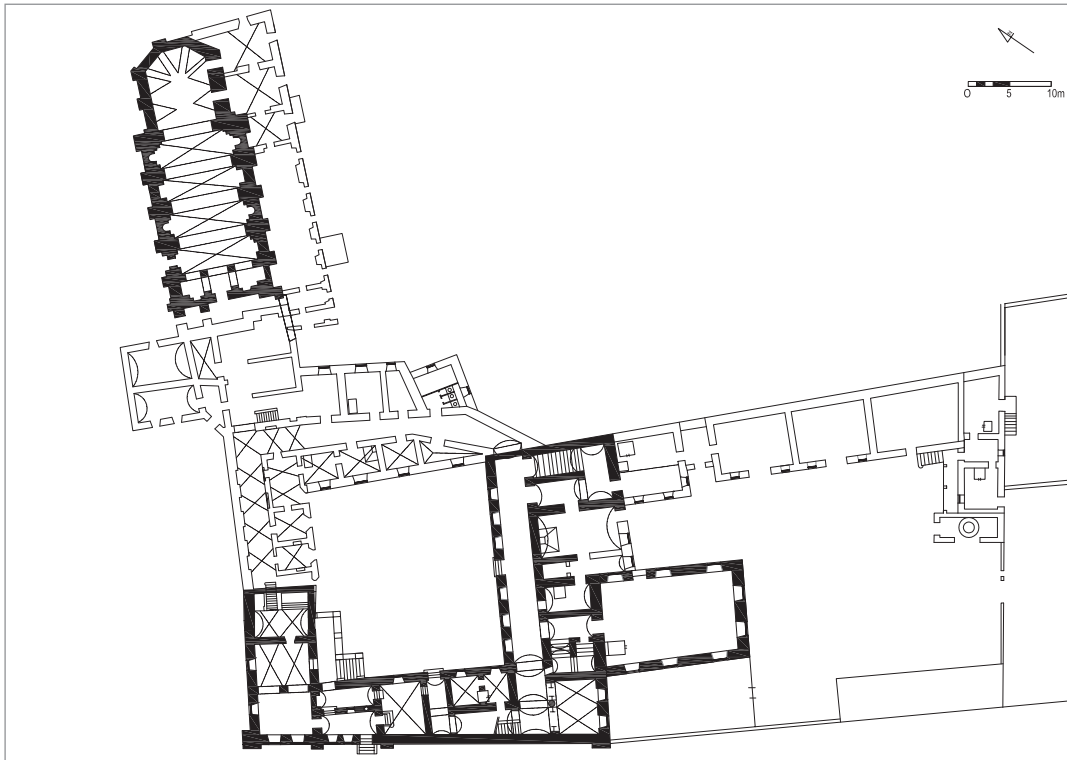
Il. 130. Klasztor Bernardynek – rzut piętra, 1865 r. AGAD, Zb. Kartograficzny, 17–25 ark. 7

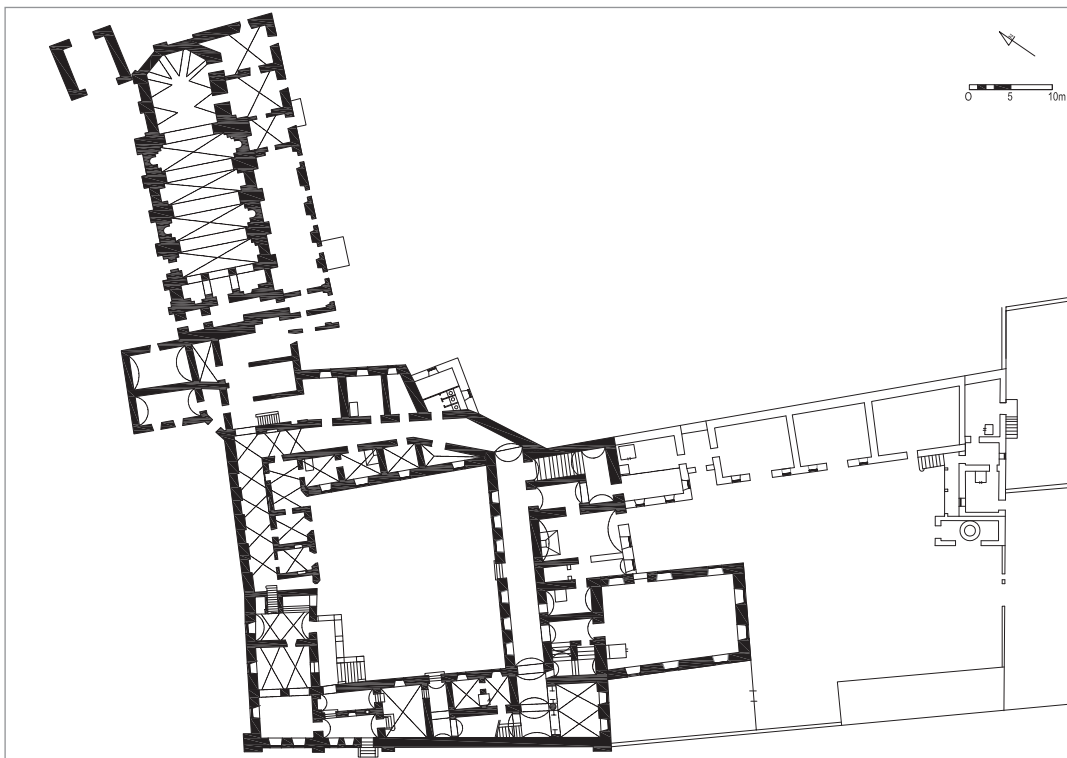
Il. 131. Klasztor Bernardynek – rzut parteru, 1865 r. AGAD, Zb. Kartograficzny, 17–25 ark. 7

Il. 132. Fragment projektu remontu kościoła z 1894 r. APL, RGL A IV 1891:90 s. 132

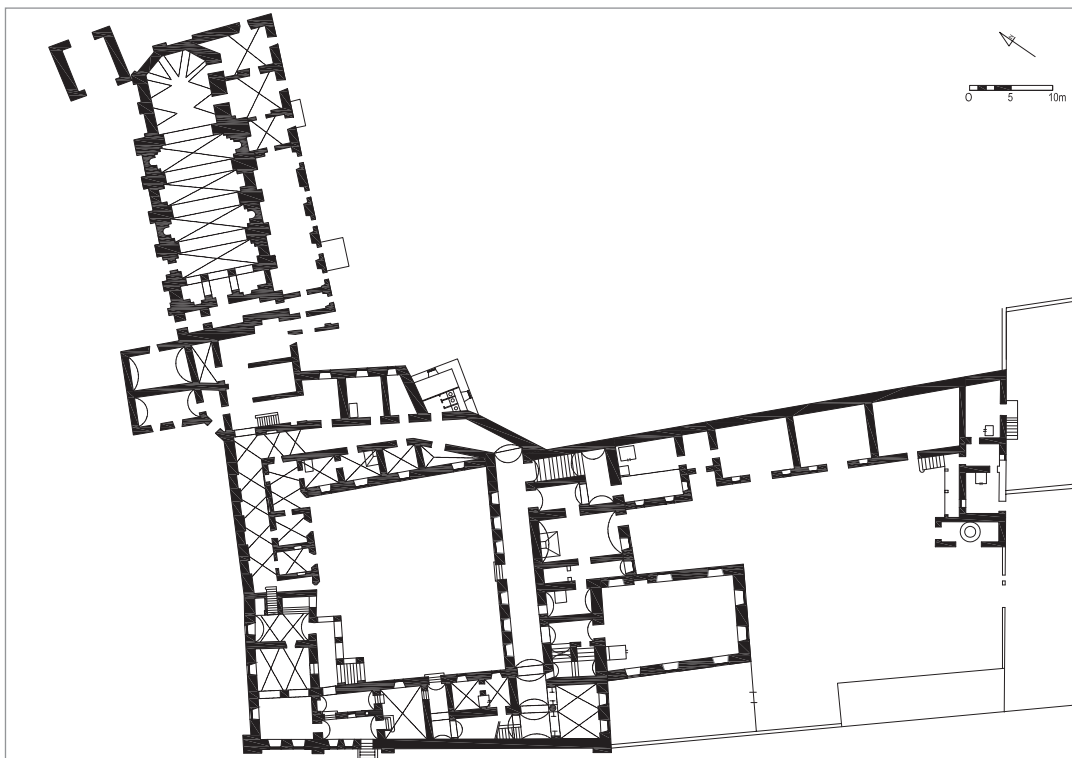
Il. 133. Rzut przyziemia, faza ok. 1658 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

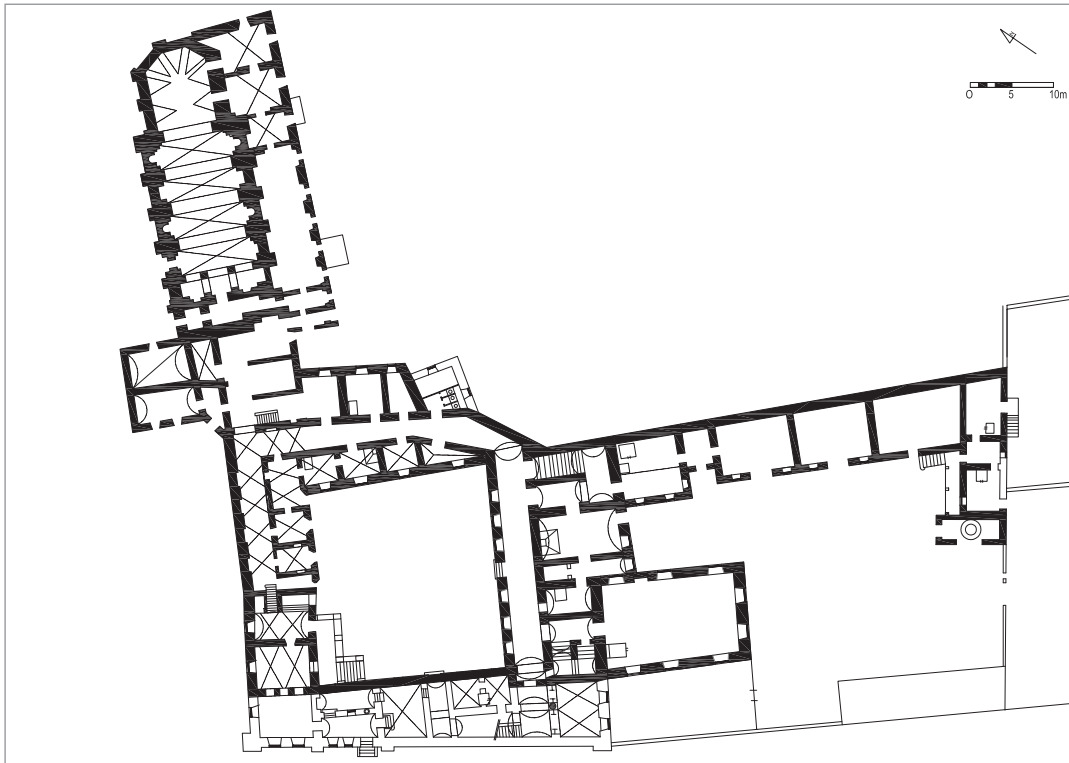
Il. 134. Rzut przyziemia, faza ok. 1677 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

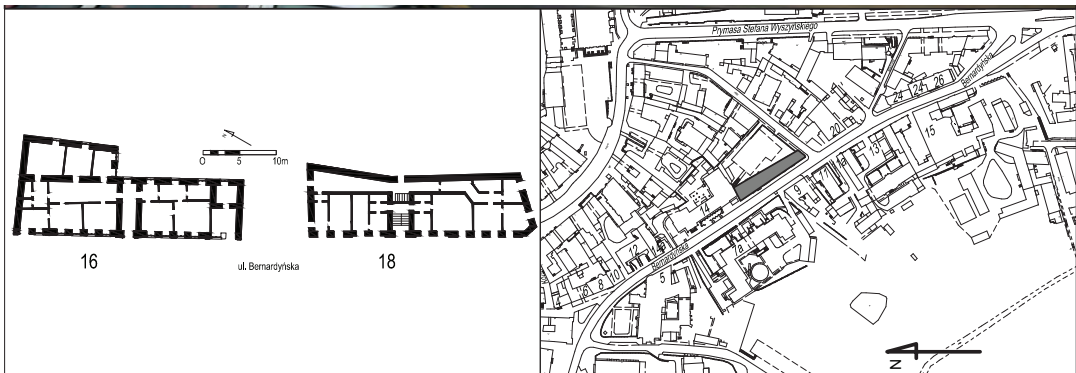
Il. 135. Rzut przyziemia, faza ok. 1757 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 136. Rzut przyziemia, faza 1864 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 137. Rzut przyziemia, faza 1896 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 138. a) Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 16, fot. K. Janus, b) elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 18, fot. K. Janus, c) układ rzutu kamienicy, oprac. K. Janus; d) lokalizacja kamienicy na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

3.7. BERNARDYŃSKA 16, 18 (DAWNIEJ 240, 240B)

Do 1918 r. posesje 16 i 18 stanowiły jedną własność, stąd też na potrzeby opracowania rozpatruje się je jako jeden obiekt.

Historia posesji wbrew pozorom jest skomplikowana i mało rozpoznana. Do 1864 r. należała do klasztoru Bernardynek. Ze względu na bardzo długi okres, w jakim nie zmieniała się jej własność nie wiemy nic na temat przekształceń, jakie miały na niej miejsce. Przed przejściem na własność klasztoru mógł w tym miejscu znajdować się dwór Smarzowskiego lub Rozwadowskiego²⁵¹, jednak nie jest to możliwe do potwierdzenia. Teren był dogodny pod zabudowę i możliwe, że siostry w tym miejscu zaadaptowały lub wybudowały karczmę, lub było to miejsce lokalizacji dworku należącego do klasztoru.

Na planie J.N. Łęckiego z 1873 r. przedstawiony został budynek na rogu ulic Bernardyńskiej i Żmigród. Plan z 1823 r. przedstawia budynek (prawdopodobnie drewniany) w nieco odmienną lokalizacji, dodatkowo po raz pierwszy przedstawiona została linia wyznaczająca granicę posesji (mur oporowy) od strony północnej, która zachowała się do dnia dzisiejszego. Możliwe, że w budynku tym znajdowała się opisywana karczma lub też dwór bernardynek, którego lokalizacji nie udało się jak dotąd określić.

W 1864 r., w wyniku represji po powstaniu, wszystkie klasztory lubelskie zostały

skasowane i przeszły w zarząd miasta. Niedługo później rozpoczął się proces ich parcelacji. W przypadku omawianych obiektów w 1871 r. działkę o powierzchni ok. 785 m² obejmującą posesje 16 i 18 kupił od magistratu Lublina Majer Lichtenfeld²⁵². W 1887 r. Marian Jarzyński wykonał projekt budowy dwóch parterowych obiektów usługowych (niezrealizowany)²⁵³. Odpowiadały one lokalizacją i wielkością zabudowy tym obecnym. Rok później Jarzyński wykonał kolejny, bardzo podobny projekt, również niezrealizowany. Zrealizowany został dopiero trzeci projekt Jarzyńskiego, wykonany kilka miesięcy później a zakresem swym obejmował jedynie posesję 16, na której przewidywał budowę dwukondygnacyjnej kamienicy mieszkalnej. Po raz pierwszy budynek jednokondygnacyjny na posesji 16 został oszacowany od ognia w 1889 r. i z tą datą należy wiązać powstanie pierwszego obiektu.

W 1889 r. powstał kolejny projekt na zabudowę części kamienicy 18 z wykorzystaniem istniejącego muru ogrodzenia z przeznaczeniem na budynki gospodarcze i domek dla stróża. Budynek ten również został zrealizowany, a taka zabudowa utrzymała się do 1913 r., kiedy to w jej miejscu powstała kamienica w obecnej formie. Ciekawą rzeczą jest fakt wykonania pomiędzy budynkami „filtrów biologicznych” w 1913 r., które były formą pośrednią pomiędzy szambem, a biologiczną oczyszczalnią ścieków²⁵⁴.

Kamienice uzyskały odrębną własność w 1918 r.

251 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 313, s. 66.

252 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/236, s. 3.

253 APL, RGL BI, sygn:11, s. 298.

254 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/236, s. 466.

Il. 139. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., strzałką oznaczono posesję 18, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., strzałką oznaczono posesję 18, APL, PmL. sygn. 2

Il. 140. Fragment planu Lublina (kopia na podstawie zdjęcia z negatywu szklanego), strzałką oznaczono budynek na granicy posesji, IS PAN 8440 B

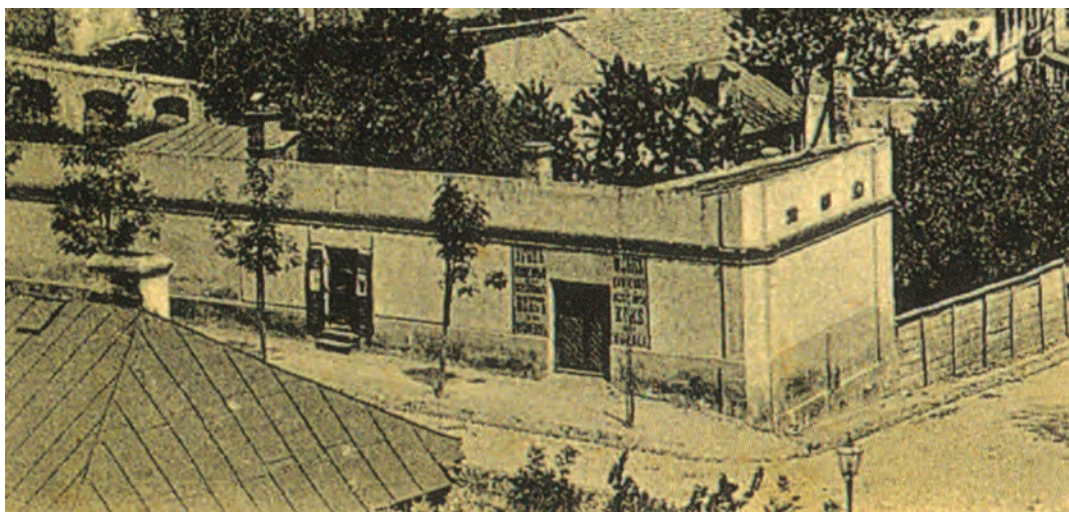
Il. 141. Fragment pocztówki wykonanej po 1905 r. (strzałką oznaczono piętrowy budynek na posesji 16), w posiadaniu autora

Il. 142. Pocztówka z początku XX w. (A – budynek na posesji 16, B – budynek gospodarczy i dom dla stróża w posesji 18) , w posiadaniu autora

Il. 143. Fotografia powtarzająca ujęcie z ryc. 75, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 144. Fragment pocztówki z przełomu XIX/XX w., na głównym planie budynku na posesji Bernardyńska 18, w posiadaniu autora

Il. 145. Fragment pocztówki sprzed 1904 r. (sprzed powstania budynku szkoły handlowej), strzałką oznaczono budynek Bernardyńska 18, w posiadaniu autora

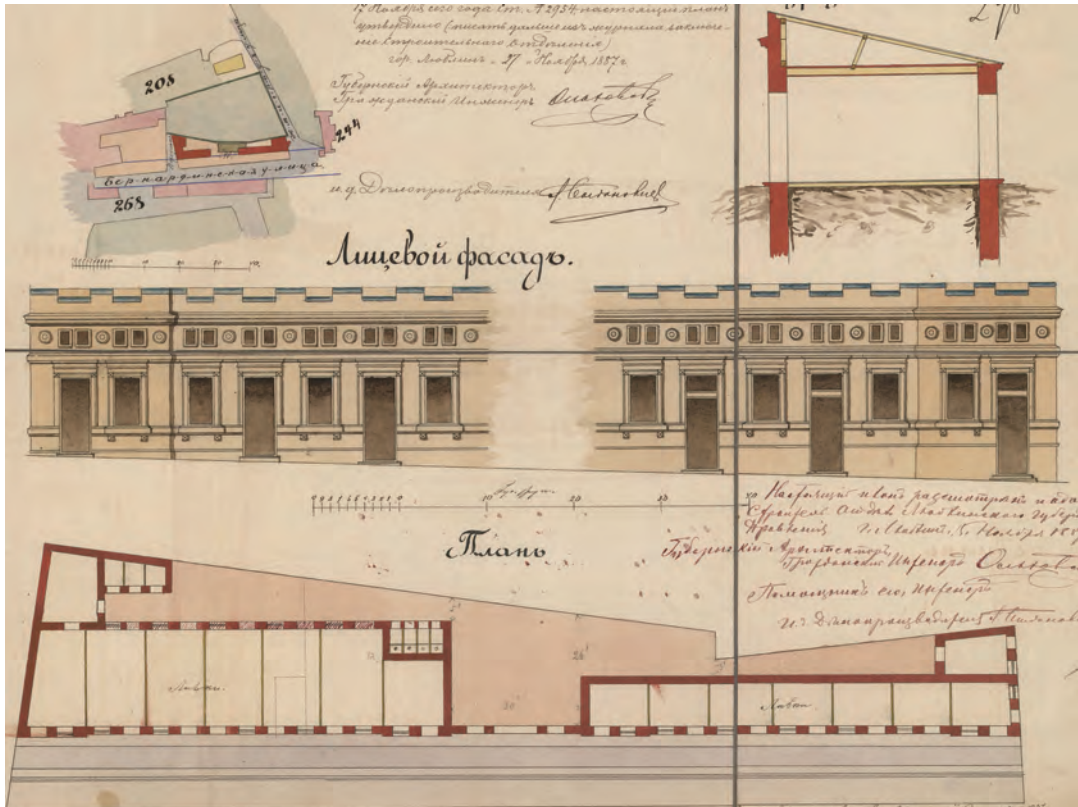
Il. 146. Kamienica Bernardyńska 16, elewacja frontowa, fot. K. Janus, 2017 r.

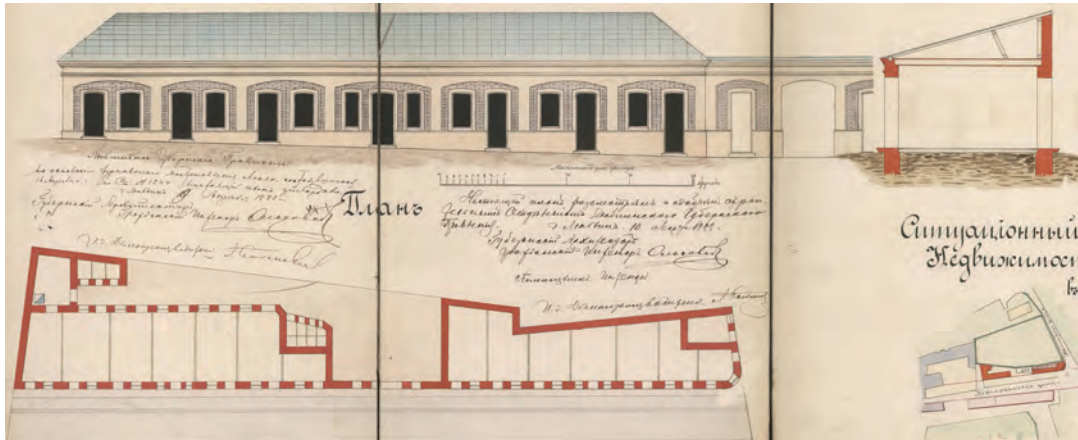
Il. 147. Kamienica Bernardyńska 18, elewacja frontowa, fot. K. Janus, 2015 r.

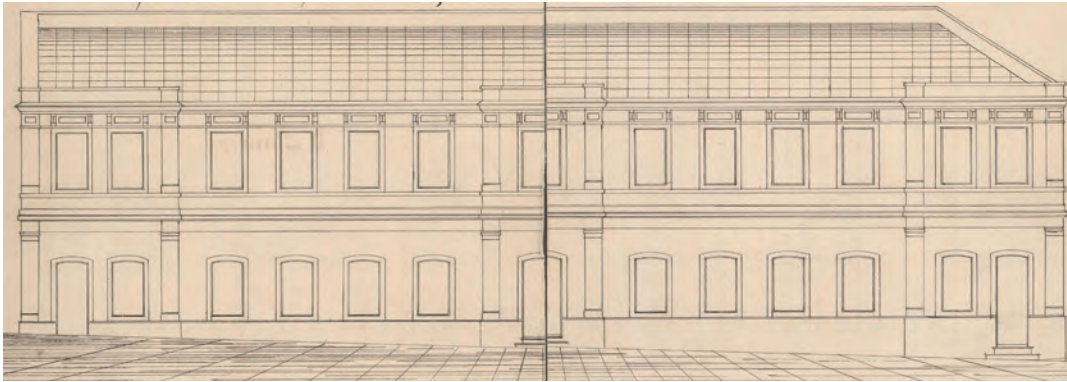
Il. 148. Projekt zabudowy posesji Bernardyńska 16/18 z 1889 r., APL, RGL BI, sygn. 1889:12, s. 15

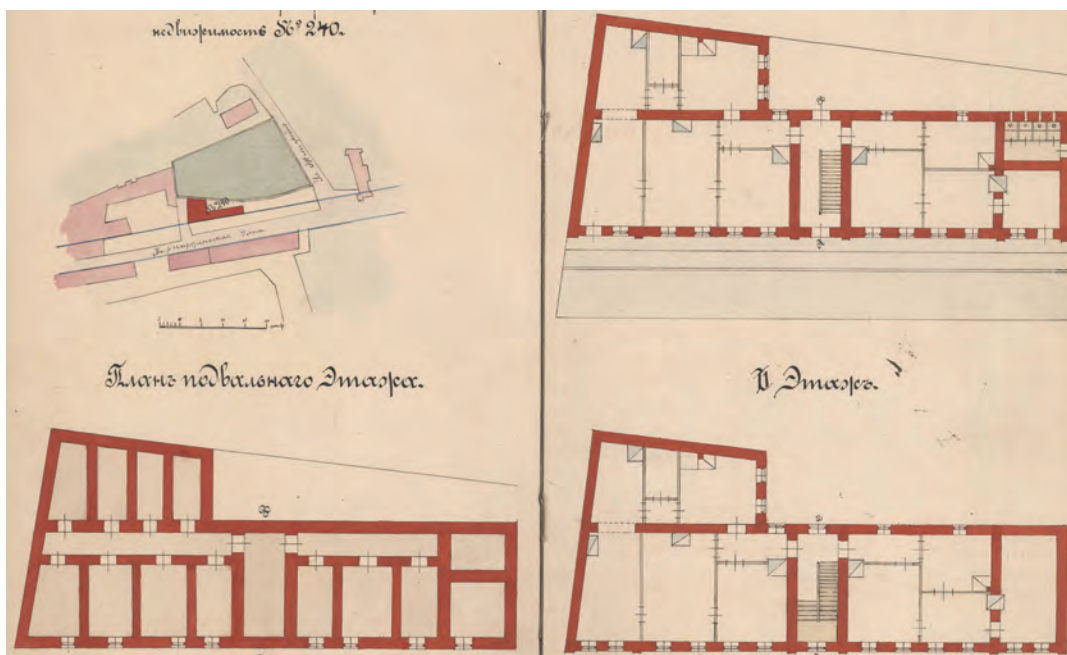
Il. 149. Projekt budynków na posesji Bernardyńska 16/18, APL, RGL BI, sygn. 1887:11, s. 298

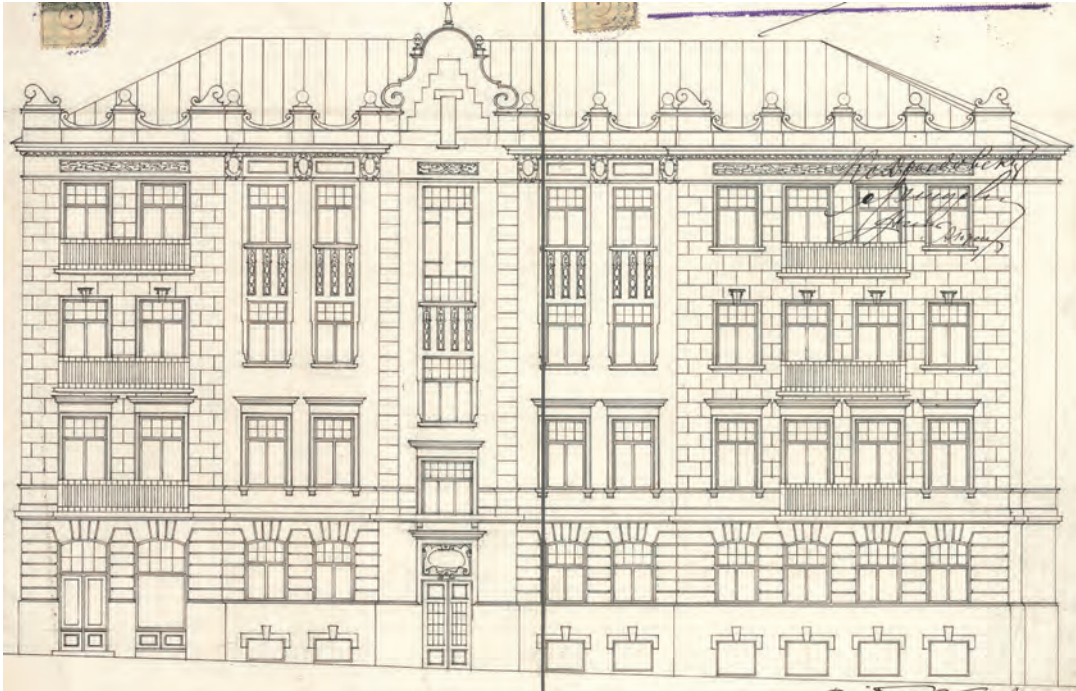
Il. 150. Projekt budynków na posesji Bernardyńska 16/18, APL, RGL BI, sygn. 1888:9, s. 40

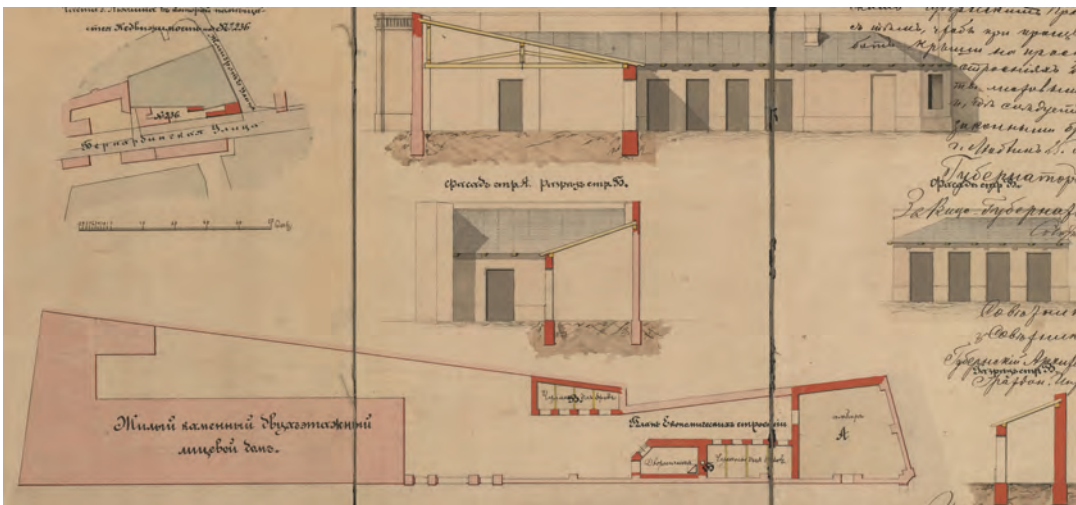
Il. 151. Projekt budynku na posesji Bernardyńska 16, APL, RGL BI, sygn. 1888:9, s. 110

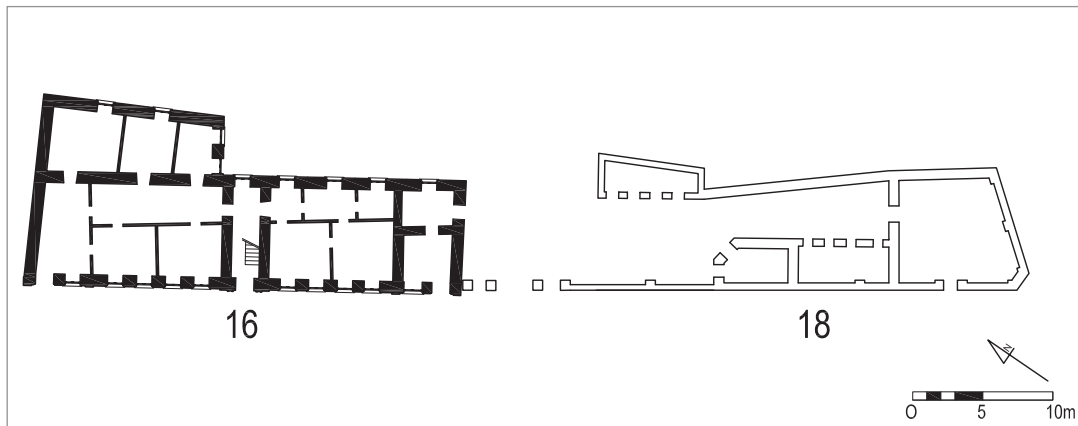
Il. 152. Projekt budynku na posesji Bernardyńska 16, APL, RGL BI, sygn. 1888:9, s. 110

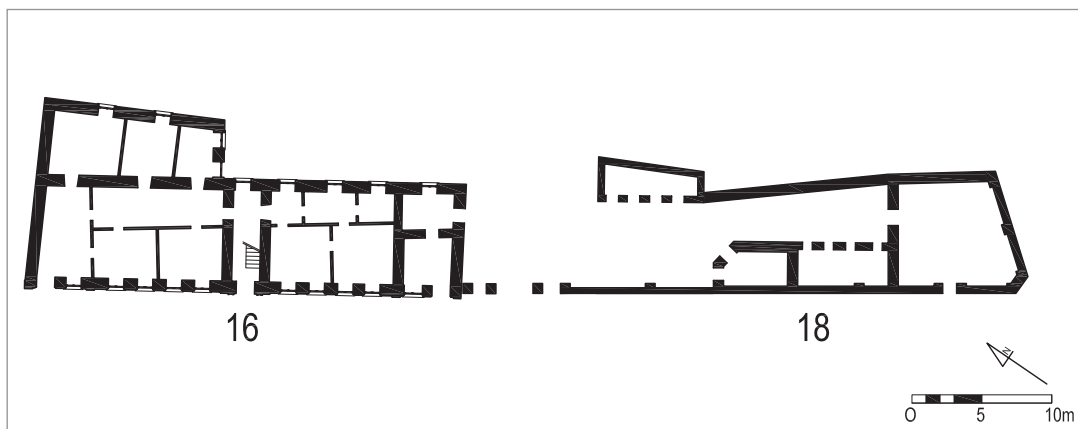
Il. 153. Projekt przebudowy kamienicy przy ul. Bernardyńskiej 18 z 1912 r. APL, RGL BI, sygn. 1912:147, s. 10

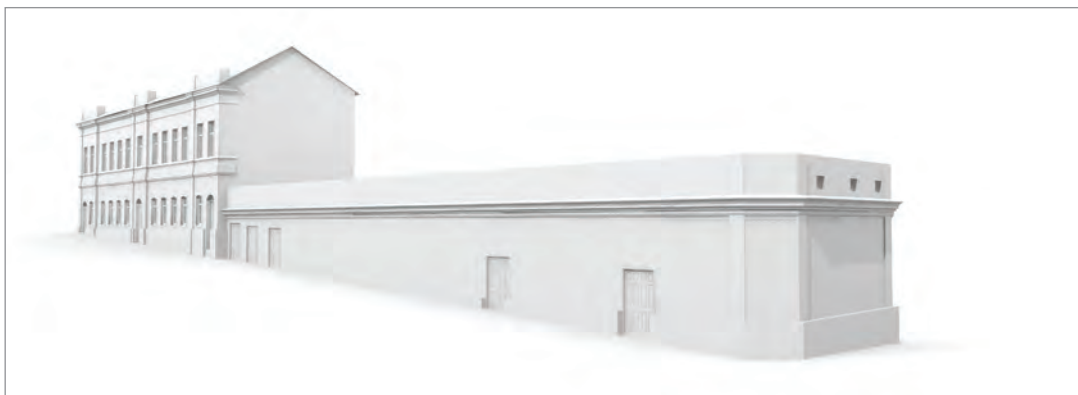
Il. 154. Projekt budynku na posesji Bernardyńska 18, APL, RGL BI, sygn. 1889:3, cz. 1, s. 123

Il. 155. Rzut przyziemia, faza 1889 r., oprac. K. Janus, 2017 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 156. Rzut przyziemia, faza po 1890 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 157. Faza po 1890 r. – próba rekonstrukcji, widok od płd. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 158. a) Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 20, fot. K. Janus, b) układ rzutu kamienicy, oprac. K. Janus, c) lokalizacja kamienicy na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 159. Fragment sztychu Lublina wykonanego na początku XVII w., strzałką oznaczono prawdopodobną lokalizację omawianego obiektu, Georg Braun, Frans Hogenberg, „Civitates Orbis Terrarum”, t. VI „Theatri praecipuarum totius mundi urbium liber sextus”, „TIPUS CIVITATIS LVBLINESI IN REGNO POLONIAE EX OMNIBVS PARIBVS MVDI EMPORIO TER IN ANO CELEBRARI COSVETOCLARE...”, Kolonia 1617, <http://dig.ub.uniheidelberg.de/diglit/braun1618bd6/0001>

3.8. BERNARDYŃSKA 20 (DWÓR TĘCZYŃSKIEGO, BURSA JEZUITÓW, FABRYKA A. PLAGGE, KAMIENICA MIESZKALNA)

Najstarsza informacja na temat obiektu pochodzi z 1616 r. i mówi o dworze Tęczyńskiego²⁵⁵. 19 stycznia 1617 r. wojewoda lubelski Gabriel Tęczyński zapisał jezuitom obiekt na utrzymanie kapeli. Budynek „kamienica” była wówczas piętrowa „z placem od drogi na Żmigrodzie do drogi pod wałem, między pałacami Zamojskiego a Koniecpolskich”²⁵⁶. W lustracji z 1661 r. wymieniony obiekt nazwano „Dwór oo. Jezuitów – Bursa”²⁵⁷. W spisach dochodów miejskich z różnych lat XVII w. występuje jako „Dwór Bursacki”, „Dwór oo. Jezuitów”, „Bursa oo. Jezuitów”. W każdym przypadku obiekt lokalizowany był na Żmigrodzie pomiędzy dworem a kamienicą Gorajskiego. W 1734 r. obiekt nazwany został

dworem oo. Jezuitów – Bursa stara²⁵⁸. Na mapie z 1783 r. obiekt określony został jako „bursa stara”, dodatkowo z planu wynika, że parcela, na której się znajdował, była znacznie większa i obejmowała posesję Żmigród 8, 10, 12. Możliwe jest również, że przedstawiony został na sztychu Hogenberga z 1617 r. oraz widoku Lublina Maszewskiego z 1774 r.

W 1804 r. Jan i Benedykt Iżyccy odziedziczyli posesję po zmarłym ojcu²⁵⁹. W 1811 r. kamienicę „Bursa zwana” kupił Markowski od Iżyckiego²⁶⁰. Nie wiemy właściwie nic na temat wyglądu tego obiektu poza tym, że wartość jego sprzedaży w 1823 r. wynosiła 4000 złp, w 1832 – 9000 złp, w 1844 – 6000 złp, a w 1852 r. – 12000 złp. Nie wiemy, kiedy miało miejsce podzielenie działek, ale sądząc po numeracji przypuszczać można, że nastąpiło to na pewno przed 1830 r.²⁶¹ Wartość działki ustabilizowała się dopiero około 1858, kiedy to Marianna Wojewódzka kupiła ją za 30 tys. złp.

255 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, Lustracje Miasta Lublina i Województwa Lubelskiego 1616, sygn. 314.

256 L. Zalewski, *Katedra i jezuici w Lublinie*, cz. 1, 1947 r., s. 24.

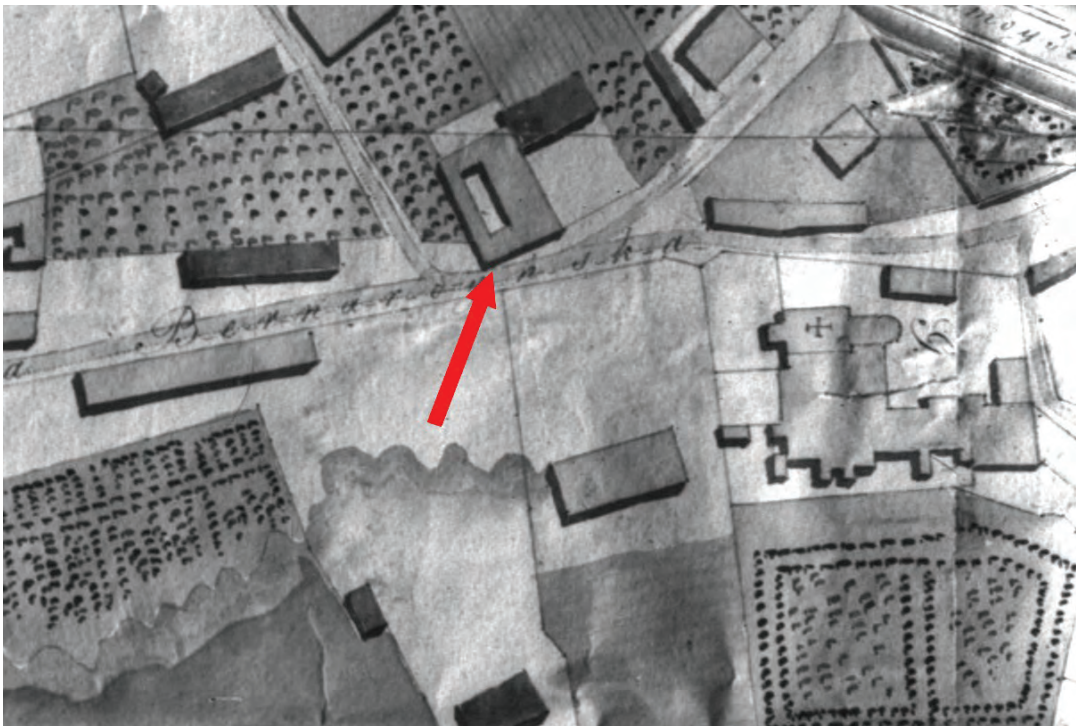
257 H. Oprawko, K. Schuster, op. cit., s. 123.

258 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, Akta wydatków i dochodów, sygn. 581, s. 318v.

259 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 163, s. 3.

260 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 163, t. II, zał. A.

261 Posesja 209 – Żmigród 12, 8, 10, posesja 244 – Bernardyńska 20, stanowiły jedną własność przed 1823 r.

Il. 160. a) Fragment widoku Lublina J. Maszewskiego z 1774 r. (strzałką oznaczono prawdopodobną lokalizację budynku Bernardyńska 20), sygn. ML/H/1564, b) Fragment planu Lublina (kopia na podstawie zdjęcia z negatywu szklanego), IS PAN 8440 B

Il. 161. Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., a3 – bursa stara, z2 – dworek książąt Radziwiłłów, APL, PmL. sygn. 3

Il. 162. Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., a3 – bursa stara, z2 – dworek książąt Radziwiłłów, APL, PmL. sygn. 2

Il. 163. Fragment planu Lublina z 1870 r. APL, PmL. sygn. 5

Il. 164. Fragment fotografii przedstawiający omawiany obiekt, w posiadaniu autora

Il. 165. Fragment pocztówki z przełomu XIX/XX w., na planie głównym omawiany obiekt, w posiadaniu autora

Il. 166. Kamienica Bernardyńska 20, elewacja frontowa, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 167. Kamienica Bernardyńska 20, elewacja zachodnia, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 168. Kamienica Bernardyńska 20, sień, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 169. Kamienica Bernardyńska 20, klatka schodowa w sieni, fot. K. Janus, 2017 r.

W oszacowaniu pożarowym z 1847 r. opisany budynek posiadał dwie kondygnacje murowane i pokryty był gontem. Składał się z dwóch części: pawilonu i oficyny. Na parterze miał siedem okien, a na piętrze dziesięć. Ogrzewany był piecami kaflowymi, kominami i dwoma piecami w kuchniach. Na piętrze znajdowały się 4 pokoje, kuchnia i sień, wszystkie ze stropami drewnianymi płaskimi, z kondygnacji prowadziły drzwi na ganek oparty na 4 kolumnach. Wartość budynku oszacowano na 1010 rs²⁶². W 1852 r. J. Kowalski zwrócił się do miasta o wyrażenie zgody na „wyrestaurowanie budynku i pokrycie go dachówką”²⁶³. Możliwe, że zamiar ten został zrealizowany, bo w tym samym roku wartość ka-

mienicy wzrosła z 6 tys. złp w 1844 r. do 12 tys. Nowy właściciel, Karol Piotrowski, wystąpił o pozwolenie na nadbudowę kamienicy dodatkowym piętrem z wykonaniem gzymsów wg uwag budowniczego miejskiego²⁶⁴. Na piętrze obiekt posiadał stropy drewniane, płaskie, a na parterze stropy drewniane i dwa sklepienia w oficynie.

W tym też okresie można mówić o dużej zmianie lub rozbudowie. W 1880 r. posiadłość kupił Albert Plage, który niedługo później zmienił funkcję obiektów na przemysłową. Zmienił on nieco układ własnościowy, łącząc ze sobą działki 244, 245, 246 i 247, co spowodowało zamieszanie zarówno w księgach wieczystych, jak i w identyfikacji poszczególnych zabudowań²⁶⁵. Zmienił on spo-

262 APL, AML1874-1915, sygn. 7239.

263 APL, AML, sygn. 576, s. 525.

264 Ibid., s. 527.

265 Wyjaśnianie sprawy numeracji posesji musiało trwać długo, gdyż zmiana numerów na obecne nie przyniosła pełnego uporządkowania i ciągłości numeracji – do dziś na ulicy Bernardyńskiej nie istnieje numer 22.

sób użytkowania obiektu na przemysłowy, który od niewielkiego zakładu produkującego naczynia miedziane i kotły rozwinął się w ogromny zakład znajdujący się na Bronowicach.

Kolejny i kształtujący obecną bryłę budynku remont miał miejsce około 1882 r., kiedy to powstały dwa projekty na rozbudowę obiektu autorstwa Waszyca i Mariana Jarzyńskiego. Oba projekty zakładały wyburzenie części oficyny na potrzeby regulacji ulicy Bernardyńskiej (około 3 m), oba też zakładały zachowanie istniejącej wąskiej oficyny i pawilonu. Jeden z projektów zakładał wykonanie sklepów i mieszkania od frontu, od tyłu pomieszczeń produkcyjnych, a drugi ukierunkowany był głównie na mieszkania. Dodatkowo w tym samym roku powstał jeszcze jeden projekt na budowę parterowego, murowanego obiektu przy granicy posesji Żmigród 12 (do dziś istniejący). Po tym okresie bryła budynku właściwie nie uległa zmianie (poza dodaniem kilku lukarn w dachu i usunięciu zdobień elewacji). Jedyne zmiany miały miejsce we wnętrzu, gdzie dostosowywano poszczególne części lub pomieszczenia na potrzeby produkcyjne. W 1892 r. produkcja wyrobów miedzianych zajmowała cały budynek, niedługo później wykonano oficynę drewnianą ze studnią wewnętrzną. W 1896 r. powstał projekt budowy dwóch budynków drewnianych z dwoma maszynami parowymi o mocy po 8 KM każda. Fabryka rozrastała się i mimo wykupienia sąsiednich działek była zdecydo-

wanie za mała i z tego też powodu w 1899 r. Emil Plage (syn Alberta) wykupił działki na Bronowicach i po zbudowaniu dwóch hal produkcyjnych przeniósł swoją działalność z ulicy Bernardyńskiej. W 1902 r. sprzedał całą nieruchomość Moszkowi Sznajdermeserowi za 21 tys. rs.

Dalsze losy kamienicy są związane głównie z przywróceniem w niej funkcji mieszkaniowej. Obecnie pozostaje w rozproszonej własności, nieremontowana od wielu lat stopniowo popada w ruinę.

Posesja 245 stary numer 130,
obecnie stanowi zaplecze posesji
Bernardyńska 20

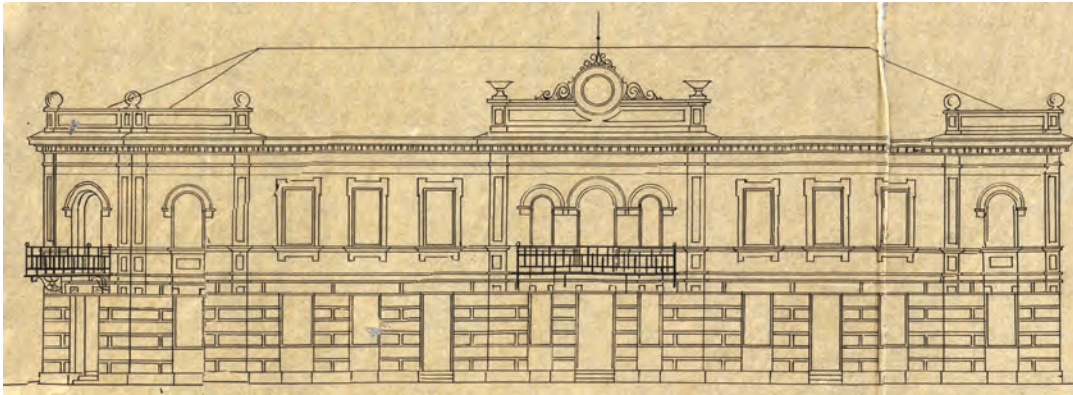
Pierwsza informacja na temat obiektu pochodzi z planu Łęckiego, który opisuje go jako dworek książąt Radziwiłłów²⁶⁶. W 1804 r. posesję z dworkiem i zabudowaniami prawem dziedzicznym nabył Tomasz Trojecki (podobnie jak pobliski pałac Sobieskich/Radziwiłłów)²⁶⁷. Cztery lata później posiadłość tę sprzedał Wojciechowi i Dorocie Matyczyńskim za 3900 złp²⁶⁸. W 1824 r. budynek ten znajdował się w złym stanie i potrzebował remontu. W oszacowaniu pożarowym z 1847 r. na posesji wymieniono dom parterowy, drewniany „z bali w słupy” z kominem murowanym pokrytym dachówką o wymiarach 23x9,8x2,6 m. Stan budynku opisano jako zły, ale nadający się do zamieszkania²⁶⁹. W 1851 r. na dział-

266 Wiemy, że Radziwiłłowie posiadali pałac po przeciwnej stronie drogi (13) od końca XVII w., nie wiadomo jednak, kiedy stali się właścicielami omawianej posesji.

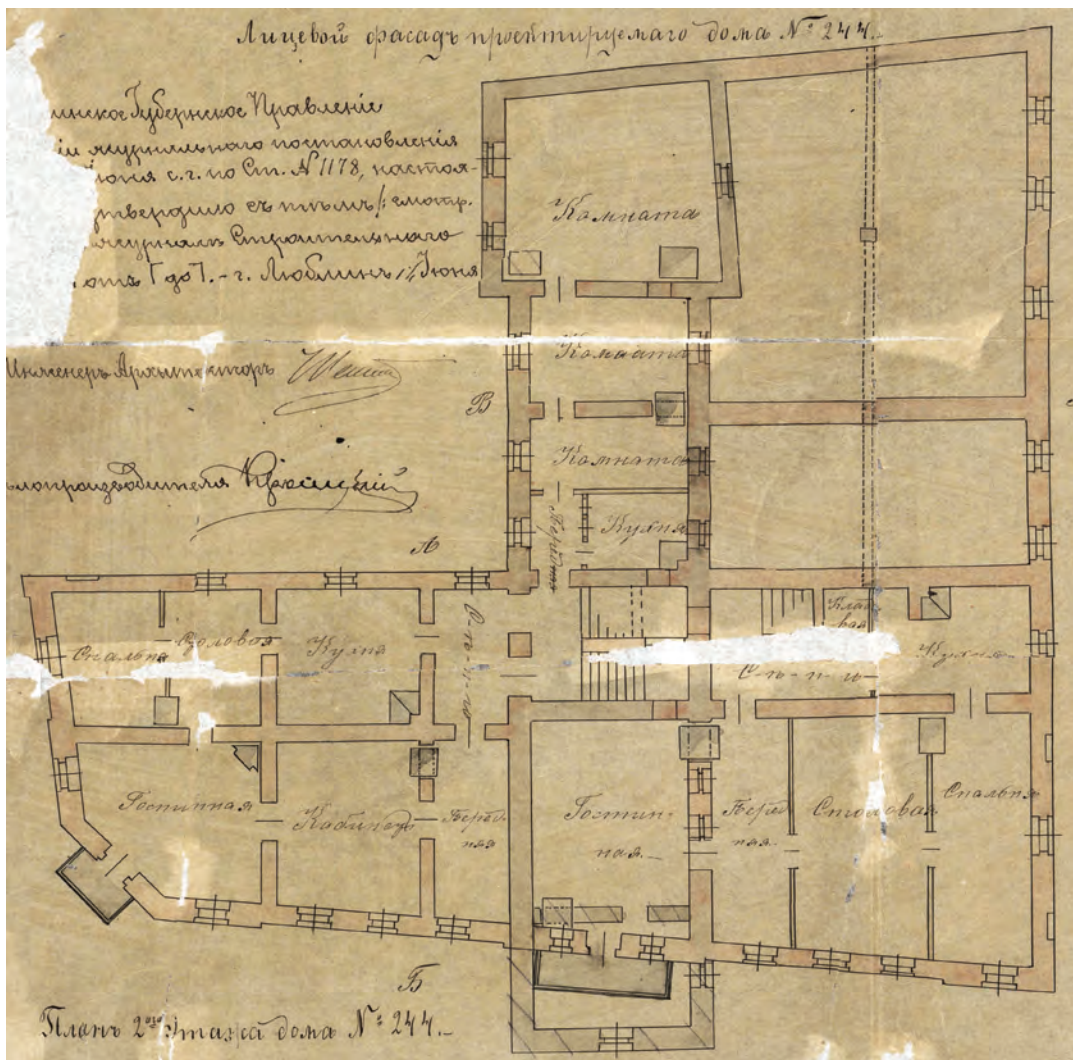
267 *Ja Tomasz Trojecki mający pałac wraz z dworkiem ex opposito Pałacu Radziwiłłowskim zwanym pod Reformatami sytuowanym ruderą na publicznej licytacji 12 grudnia 1804 roku prawem dziedzicznym nabył – tedy z tych realności Dworek całkiem odrębnie na przeciwko tego pałacu na ulicy Żmigród pod nr 130-tym stosownie do ugody pod dniem 16 stycznia 1804 o kupno tego dworku między mną zeznający y na teraz nabywający się pomieniony Dworek z gruntem i wszystkimi zabudowaniami w takich granicach i obrębach jak obecną tą został y dotąd był posiadany...*, KH 164, załącznik A.

268 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 164, s. 3.

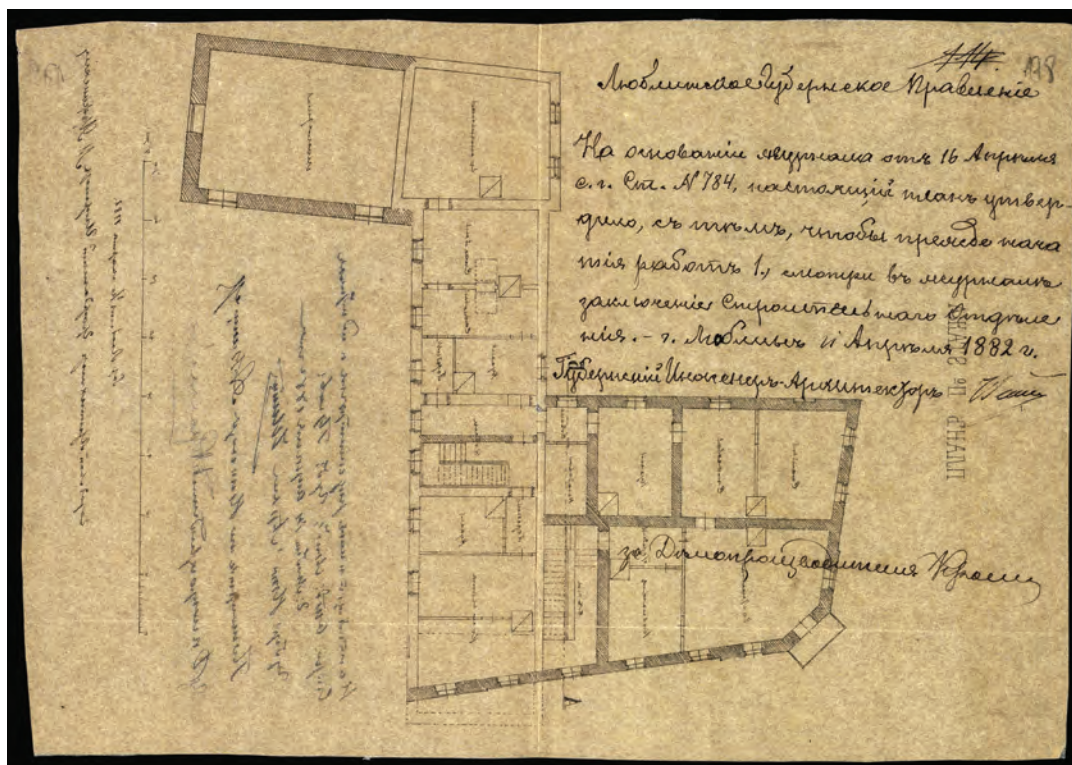
269 Ibid., s. 122.

Il. 170. Projekt przebudowy kamienicy Bernardyńska 20 z 1882 r. APL, RGL BI, 1882:1, s. 253

Il. 171. Projekt przebudowy kamienicy Bernardyńska 20 z 1882 r. APL, RGL BI, 1882:1, s. 252

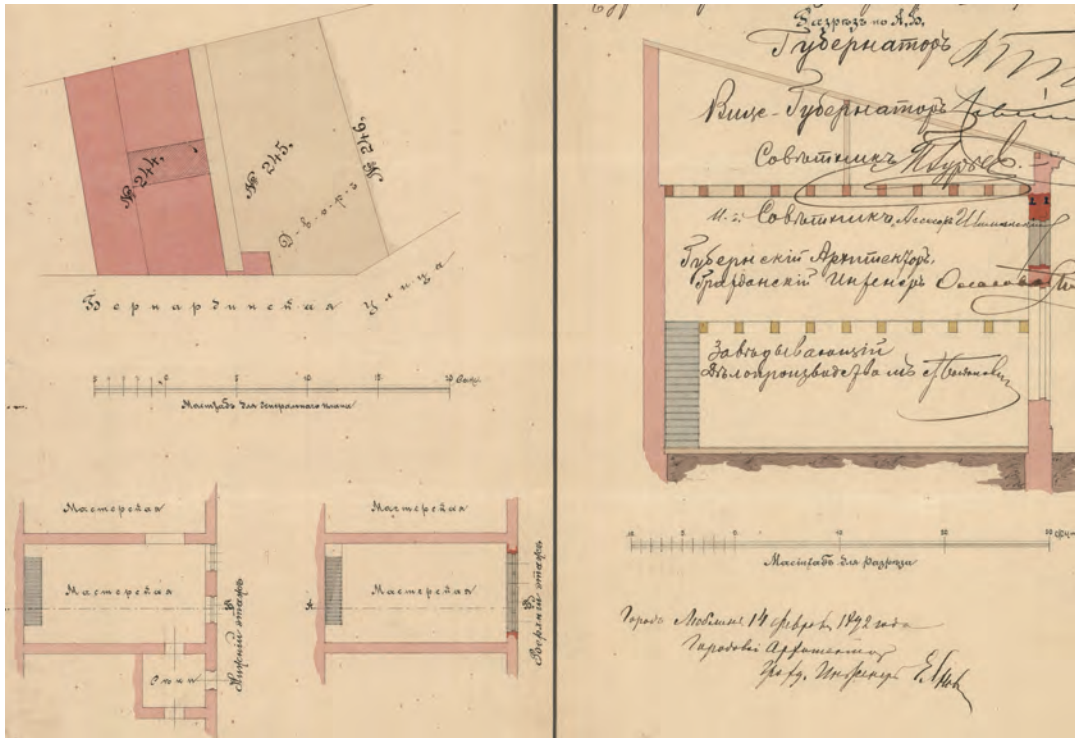

Il. 172. Projekt przebudowy kamienicy Bernardyńska 20 z 1882 r. APL, RGL BI, 1882:I, s. 178

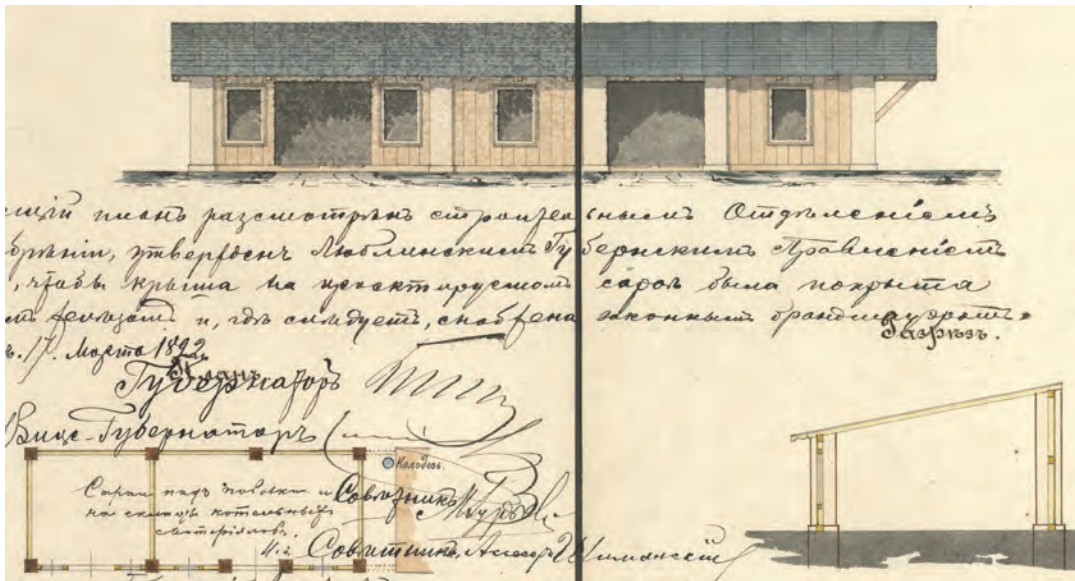
ce znajdował się dom drewniany, stajenka i wozownia²⁷⁰. Dodatkowo dowiadujemy się, że w środkowej części tego domu była kuźnia. Na posesji istniała jeszcze szopa drewniana o wymiarach 9,9x4,9x2,3m. Całość zabudowań oszacowano na kwotę 480 złp. W 1861 r. działkę wraz z 1/3 ogrodu kupił Albert Plage. Z kolejnego oszacowania z 1862 r. dowiadujemy się, że budynek był o 1,5 m dłuższy i mieścił się w nim warsztat kotlarski oraz mieszkania. Wykonany był z bali 4-calowych, miał

10 okien i 13 drzwi. Ogrzewany był piecami z kafli białych i piecami w kuchniach. Przed domem znajdował się ganek „wystawa na 4 słupach z daszkiem”. Na posesji znajdowała się stajnia drewniana o wymiarach 9,8x4,6x2 m i chlewik o wymiarach 2x6x3 m. Całość oszacowano na 1340 rs. Nie jest dokładnie znane, kiedy budynek został rozebrany, ale musiało to nastąpić przed 1886 r. Do działki w 1910 r. przyłączona została nieruchomości 247.

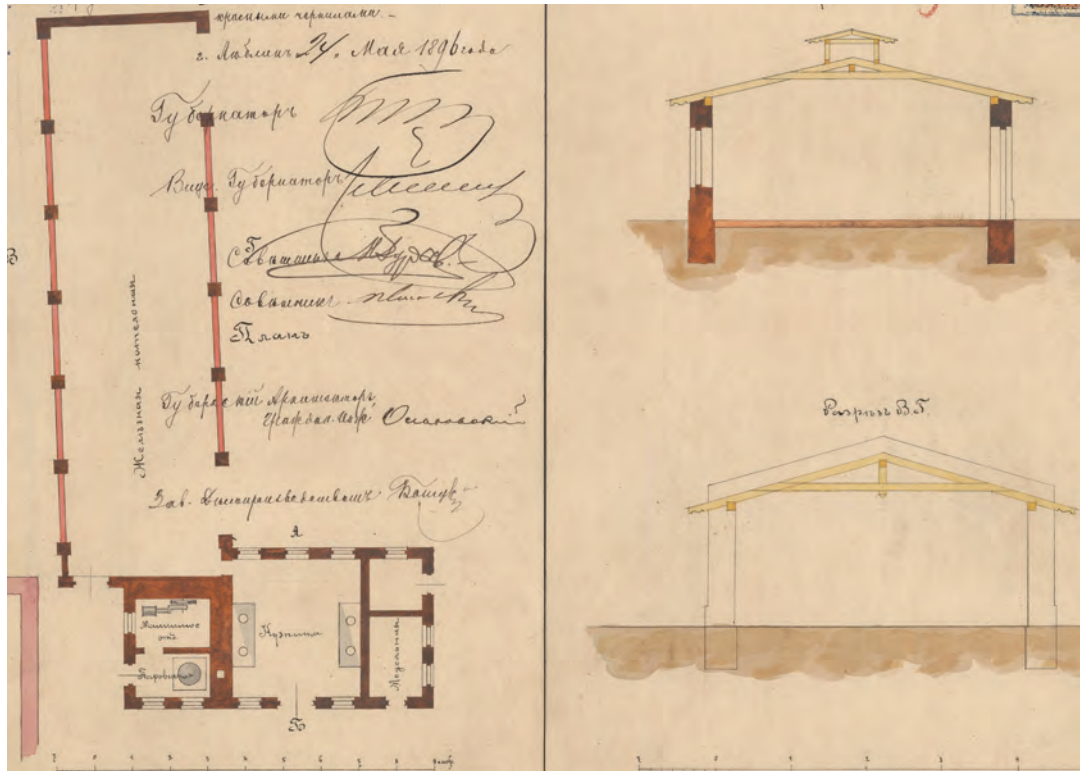
270 Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie, KH 164, s. 159.

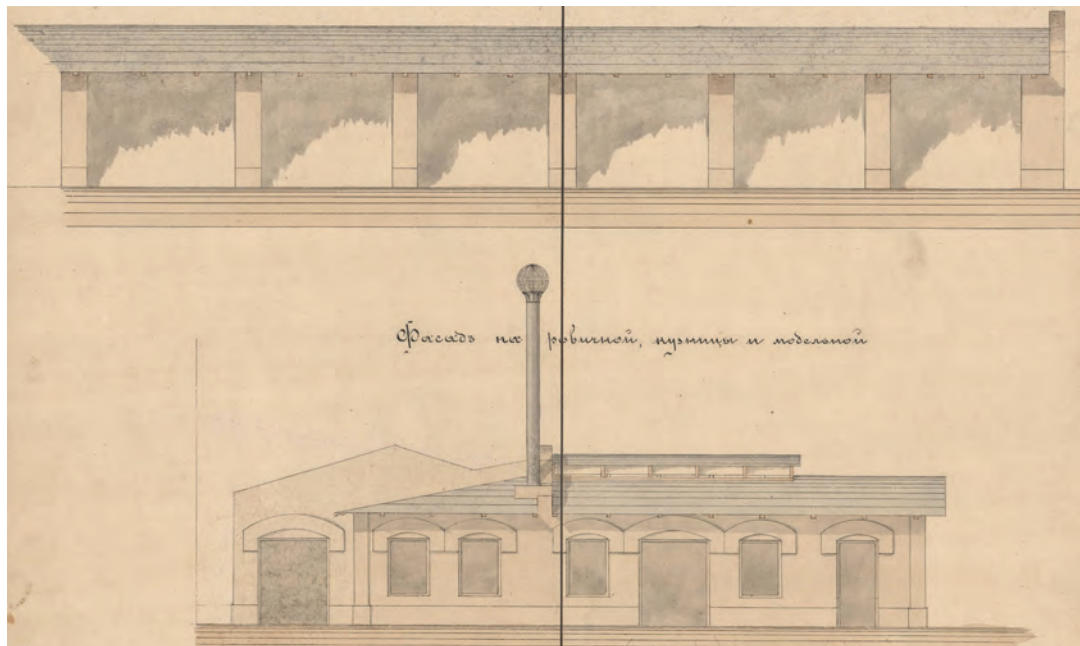
Il. 173. Projekt poszerzenia okna na pierwszym piętrze kamienicy Bernardyńska 20 z 1892 r. APL, RGL BI, 1892:5, s. 34

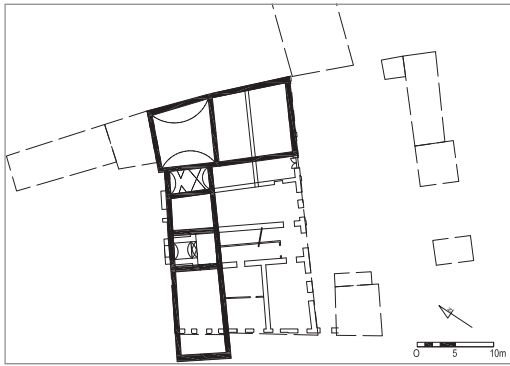
Il. 174. Projekt budynku drewnianego posesji Bernardyńska 20 z 1892 r. APL, RGL BI, 1892:5, s. 40

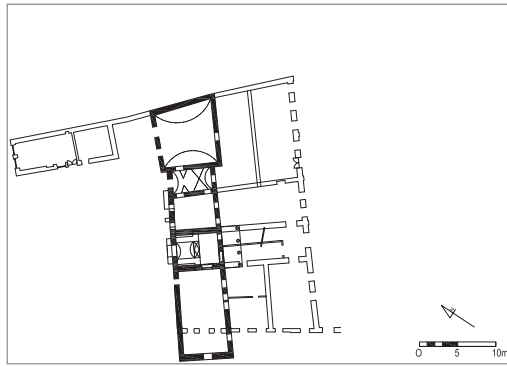
Il. 175. Projekt budowy obiektów na potrzeby funkcjonowania fabryki kotłów A. Plagego, z 1896 r. przy ul. Bernardyńska 20, APL, RGL BI, 1896:5, s. 91

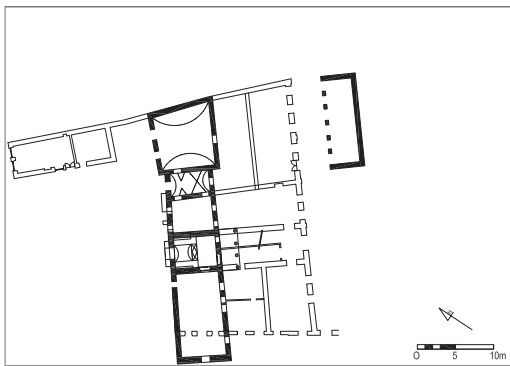
Il. 176. Projekt budowy obiektów na potrzeby funkcjonowania fabryki i kotłów A. Plagego, z 1896 r. przy ul. Bernardyńska 20, APL, RGL BI, 1896:5, s. 92

Il. 177. Rzut przyziemia, faza końca XVIII w., oprac. K. Janus, 2017 r.

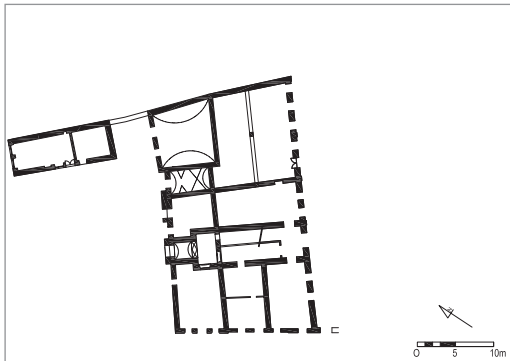
Il. 178. Rzut przyziemia, faza ok. 1848 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 179. Rzut przyziemia, faza ok. 1880 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

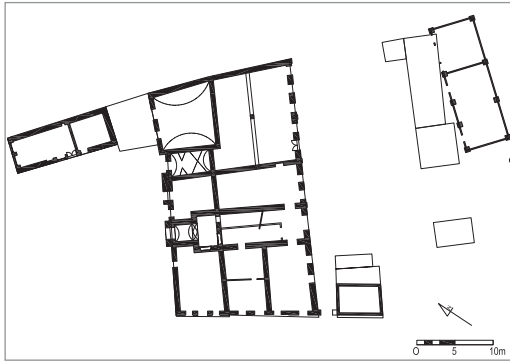
Il. 180. Faza ok. 1848 r. – próba rekonstrukcji, widok od płd. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 181. Rzut przyziemia, faza 1882 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

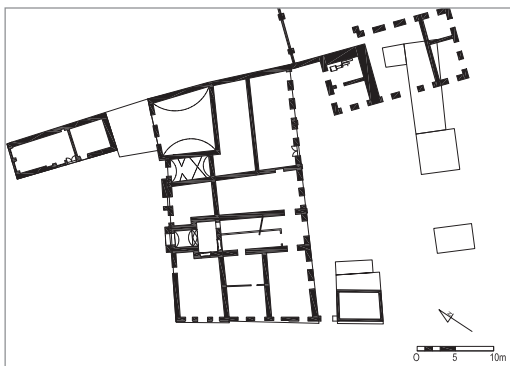

Il. 182. Faza 1882 r. – próba rekonstrukcji, widok od płd. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 183. Rzut przyziemia, faza końca XVIII w., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 184. Rzut przyziemia, faza ok. 1848 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 185. Rzut przyziemia, faza ok. 1880 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 186. Faza ok. 1848 r. – próba rekonstrukcji, widok od pld. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

3.9. BERNARDYŃSKA 24–28 (DWÓR SUCHODOLSKICH, DOM NESTOROWICZA, KAMIENICE MIESZKALNE)

Najstarsza informacja na temat działki pochodzi z planu Łęckiego z 1783 r. i oznaczona została jako „X2 – dworek Suchodolskich”. Mimo wielu niedokładności mapy bez większego problemu można wyróżnić charakterystyczny trójkąt u zbiegu ulic Bernardyńskiej i Miedzianej (nie istniała jeszcze w tym okresie ulica Wyszyńskiego). Na działce istniały dwa budynki, z czego jeden odpowiadał lokalizacji późniejszej oficyny oraz budynek nieistniejącego dworu. Po 1915 r. wytyczono i wykonano ulicę Zamojską, przy jej budowie usunięto szereg zabudowań²⁷¹, których pozostałości na pewno kryją się pod kilkumetrowym nasypem obecnej ulicy Wyszyńskiego. Wytyczony przebieg ulicy dodatkowo przecięł ogrody oo. misjonarzy, ale nie naruszał posesji omawianej działki. W XIX w. wynikło kilka większych nieścisłości przy określaniu własności. Część przynależna do oo. misjonarzy, a znajdująca się po zachodniej stronie nowo wytyczonej drogi, włączona została w zakres omawianej posesji. Był to niewielki obszar, ale rozstrzygnięcie tej kwestii musiało mieć finał w sądzie. 25 czerwca 1817 r. dworek wraz z przyległościami kupił ks. Paweł Nestorowicz od Jana i Franciszki Sucho-dolskich za 1500 złp²⁷², wiemy również, że w okresie tym obiekt częściowo drewniany, a częściowo murowany znajdował się w złym stanie technicznym, ściany były uszkodzone i przegniłe, komin znacznie odchyłony od pionu.

Wprawdzie nie znamy wcześniejszych losów posesji, ale wiemy, że w 1565 r.²⁷³ wymieniono kilka istniejących dworów na Żmigrodzie tuż obok dworu Sobieskiego (późniejszego pałacu), „Pana Suchodolskiego, podstarościę”. Sytuacja ta powtarza się w późniejszych lustracjach z 1602, 1616, 1626 r. W 1661 r. dwór opisany został jako „Item dwór p. Suchodolskiego teraz trzyma instygatorowi teraz domów nie ma”²⁷⁴. Informacje te sugerują ciągłość własności jednej rodziny przez niemalże 250 lat oraz istnienie dworku do XIX w.

W 1817 r. dwór był drewniany z murowanym kominem i piwnicami, ale w bardzo złym stanie technicznym. Ówczesny właściciel, ks. Nestorowicz, postanowił obiekt rozebrać i zbudować nowy. Sprawa się skomplikowała, kiedy to zbudował nowy parkan murowany, zajmując część drogi, blokując przy tym wjazd do posesji Miedziana 3²⁷⁵. W trakcie wyjaśniania sprawy przez urzędników miejskich okazało się dodatkowo, że przystąpił on do rozbiórki i budowy domu nielegalnie. W wyniku kilkuletniego procesu wyjaśniania zaistniałej sytuacji, stwierdzono, że rozbiórka dworku nastąpi w wyniku ogłoszenia publicznej licytacji przez miasto. Nestorowiczowi zabrano ok. 3 m działki od strony ulicy Bernardyńskiej na potrzeby regulacji jej przebiegu, dodatkowo wypłynęła sprawa nieprawidłowości przy wpisie do księgi wieczystej części ogrodu oo. misjonarzy²⁷⁶. Wiemy, że z posesji 24 piwnice wychodzą poza obrys budynku, co w pewnym sensie może sugerować lokalizację nieistniejącego dworu.

Nie wiadomo dokładnie, kiedy sprawa ostatecznie została zamknięta, ale w 1823 r. na działce istniał dom murowany parterowy

271 Na mapie oznaczonych Y2, Y3.

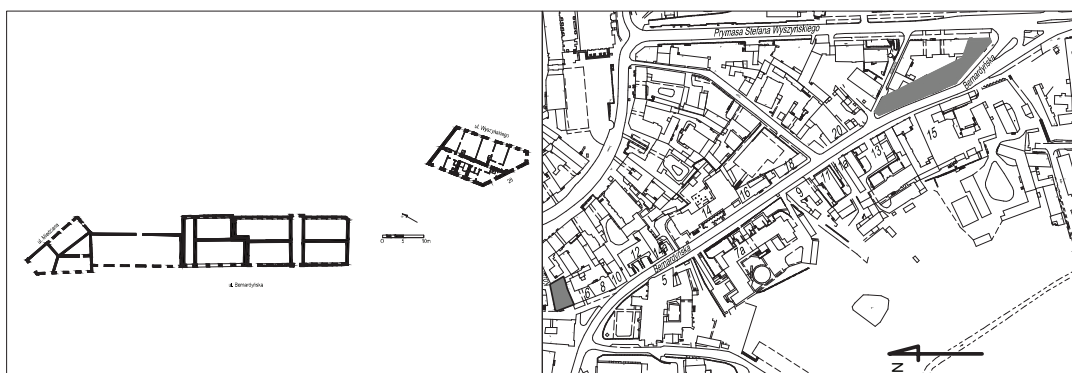
272 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/64, s. 41.

273 A. Wyczański, op. cit., s. 16.

274 H. Oprawko, K. Schuster, op. cit., s. 128.

275 APL, Urząd Muncypalny i Magistrat Miasta Lublina, 1809–1874, sygn. 456, s. 11.

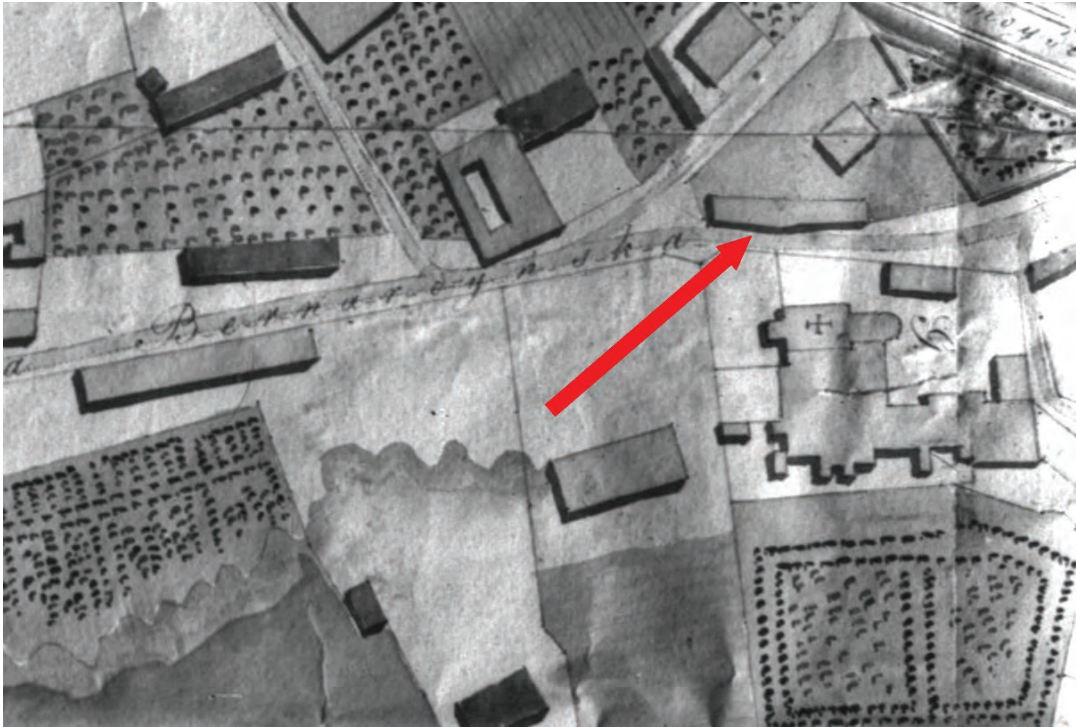
276 Ibid., s. 19.

Il. 187. a) Elewacje frontowe kamienic Bernardyńska 24–28, fot. K. Janus, b) układ rzutu kamienic, oprac. K. Janus, c) lokalizacja kamienic na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 188. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., strzałką oznaczono omawianą działkę, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., strzałką oznaczono omawianą działkę, APL, PmL. sygn. 2

Il. 189. Fragment planu Lublina (kopia na podstawie zdjęcia z negatywu szklanego), IS PAN 8440 B

Il. 190. Fragment widoku Lublina z około 1836 r. (czerwoną strzałką oznaczono dom Nestorowicza, niebieską oficynę), Muzeum Lubelskie w Lublinie, R/5226/ML

Il. 191. Budynki parterowe Bernardyńska 24/Miedziana 4, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 192. Kamienica Bernardyńska 24, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 193. Kamienica Bernardyńska 28, widok od strony ulicy Wyszyńskiego, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 194. Kamienica Bernardyńska 26, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 195. Niezabudowana część pomiędzy kamienicą 26 a 28, fot. K. Janus, 2017 r.

i oficyna. Opis z 1830 r. przedstawia dom murowany 12,1x9,2 m z przybudówką drewnianą, tynkowaną 4,6x5 m. Składał się on z 6 pokoi (w pokoju jadalnym znajdowało się wejście na strych i „do trzech murowanych piwnic poza dom wychodzących”²⁷⁷). Oficyna o długości 37,4x5,2 m, która składała się z 5 pokoi mieszkalnych z sienią i spiżarnią, budynku gospodarczego ze spichlerzem, drwalnią i kurnikiem, usytuowana była wzdłuż ulicy Bernardyńskiej. Posesja miała ok. 2100 m² i otoczona była parkanem murowanym i drewnianym²⁷⁸. W 1848 r. zabudowania nie uległy znacznej zmianie, ale do budynku i oficyny doszły dodatkowo stajnie, chlewik, kloaka, drwalnia, a wartość ich oceniono na 960 rs.

W 1856 r. na potrzeby przygotowania obiektu do sprzedaży na publicznej licytacji sporządzono dokładny opis wszystkich obiektów znajdujących się na terenie posesji.

Dom murowany, składający się z 5 pokoi i kuchni, piwnicy murowanej „z dwoma przegrodami”, do którego przez drewniany buduar wchodzi się. Wszystkie pomieszczenia posiadały stropy tynkowane płaskie, układ budynku przechodni. W pokoju 1 ściany były koloru zielonego, w pokoju 2 ściany niebieskie, „podłoga w tafle układana”, 3 drzwi na ogród wychodzące, perlowo malowane, pokój dziecienny, w którym ściany „drewniane” z czerwonymi drzwiami na strych i wejściem do piwnicy. Wszystkie okna budynku posiadały okiennice, a jego stan określono na dobry²⁷⁹. Oficyna wzdłuż ulicy Bernardyńskiej, do któ-

277 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/171, s. 411.

278 Ibid., s. 412.

279 Ibid., s. 524, 525.

rej brama murowana i 2 furtki od Miedzianej prowadzą. Z jednej strony bramy znajdowały się dwa lokale mieszkalne, a z drugiej szopa, stajnia i wozownia. Siedem pokoi mieszkalnych z 2 kuchniami, wśród pokoi bawialny o 2 oknach na ul. Bernardyńską, niebiesko malowany i z 2 piecami moskiewskimi. Nad oficyną 3 kominy. Od ulicy Zamojskiej ogrodzenie murowane przechodzące w ogrodzenie na słupach murowanych ze sztachetami. W ogrodzie owocowo-warzywnym znajdowały się jabłonie, śliwy, grusze, wiśnie, agrest, porzeczki, a od podwórza oddzielony był płotem ze sztachet²⁸⁰.

Zabudowa w tej formie pozostała niezmienną przez długi czas. Kiedy tereny wzdłuż ulicy Zamojskiej stały się bardzo atrakcyjne w nowo formującej się części Lublina posesję stopniowo rozparcelowano. Punktem wewnętrznym podziału posesji okazała się wspólna dla wszystkich posesji studnia.

Bernardyńska 28

W 1884 r. rozpoczął się podział posesji i początkowo o numerze 266,5²⁸¹ wyłączona została działka o powierzchni 843 m², którą kupił Lew Jankowski za 1300 rs²⁸². Rok później powstał piętrowy budynek murowany, który w niezminionej formie dotrwał do dnia dzisiejszego. Znacznym zmianom uległa wielkość posesji, z której w 1907 r. zabrano część o powierzchni około 45 m² na połączeniu ul. Bernardyńskiej i Zamojskiej, a w 1912 pas o szerokości około 7 metrów od strony ulicy Bernardyńskiej²⁸³.

280 Ibid., s. 526, 527.

281 Obecnie Bernardyńska 28.

282 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/64, s. 5.

283 Obecnie działka ma 416 m² powierzchni, a część odebrana na potrzeby regulacji ulicy Bernardyńskiej wyniosła 427 m².

284 Do zmiany posesja nosiła nr 266.

285 W trakcie II wojny światowej górna część budynku spłonęła, jednak została odbudowana w pierwotnej formie.

Bernardyńska 24

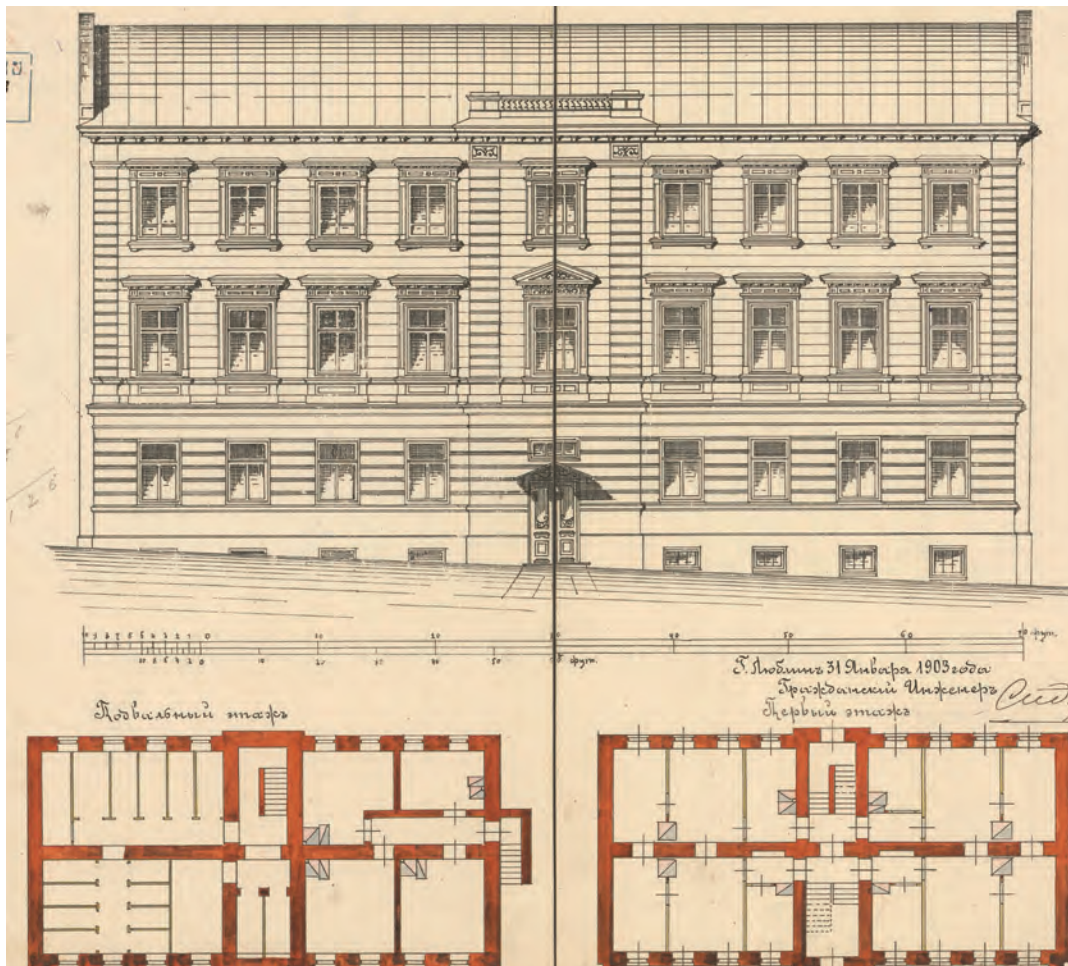
Na omawianej posesji przed podziałem nieruchomości istniała oficyna murowana powstała około 1823 r. W 1897 r. u zbiegu ulic Bernardyńskiej i Miedzianej powstał projekt na przebudowę obiektu narożnego. Nie wiadomo, kiedy powstała pierwsza zabudowa tej części, ale na pewno po 1864 r. Charakterystyczny, narożny budynek ostatecznie został ukształtowany w 1898 r. i poza całkowitą zmianą okien od strony ulicy Bernardyńskiej, pozbawieniem go zdobień elewacji nie uległ zmianie. Posesja wydzielona została około 1901 r. Dodatkowo już w XX w. powstał budynek dwukondygnacyjny, przy okazji budowy którego wyburzono część oficyny oraz budynki gospodarcze od strony ul. Miedzianej.

Bernardyńska 26

Posesja została wydzielona około 1901 r., a budowę obecnie istniejącego budynku rozpoczęto w 1903 r. W niemalże niezminionej formie dotrwał do dnia dzisiejszego.

Wyszyńskiego 17

Posesja przed zmianą obecnej numeracji²⁸⁴ pozostała posesją podstawową z budynkiem zbudowanym przez Nestorowicza oraz relikdami dworu Suchodolskich. Wiadomo, że obecny budynek z oficyną powstał około 1900 r. i właściwie w niezminionej formie przetrwał do dzisiaj²⁸⁵. Nie wiadomo, kiedy

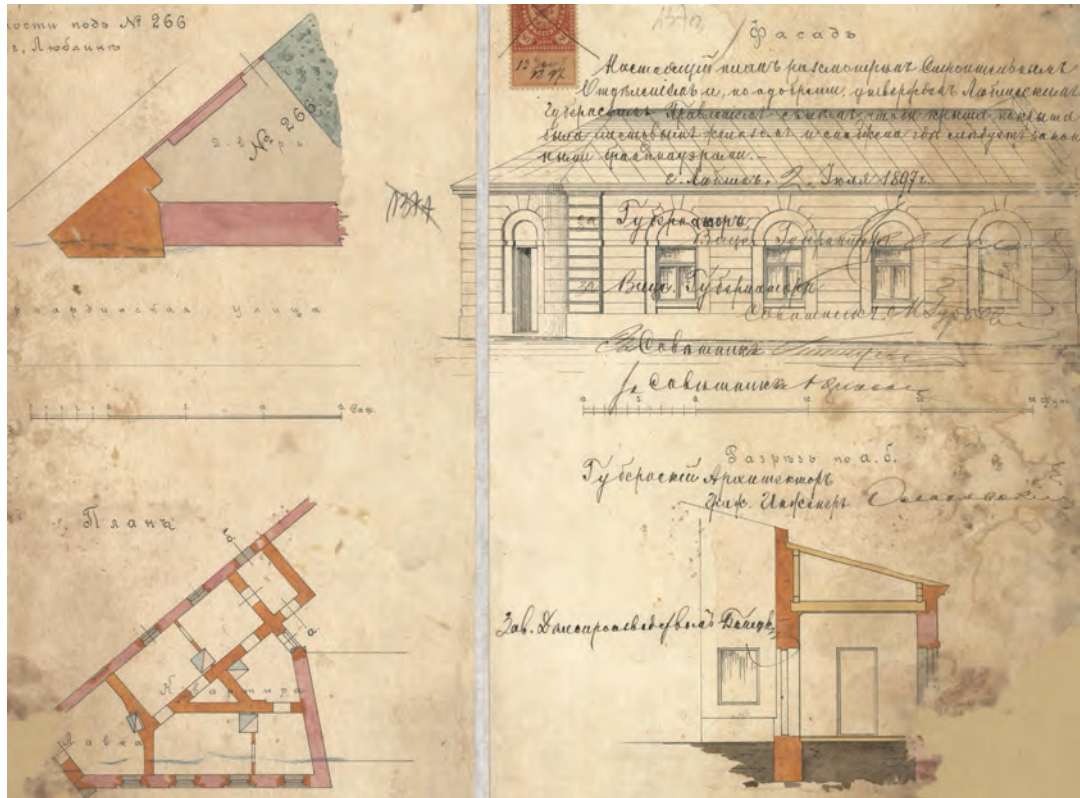

Il. 196. Projekt budynku Bernardyńska 26, APL, RGL BI, 1903:2, cz. 1, s. 341

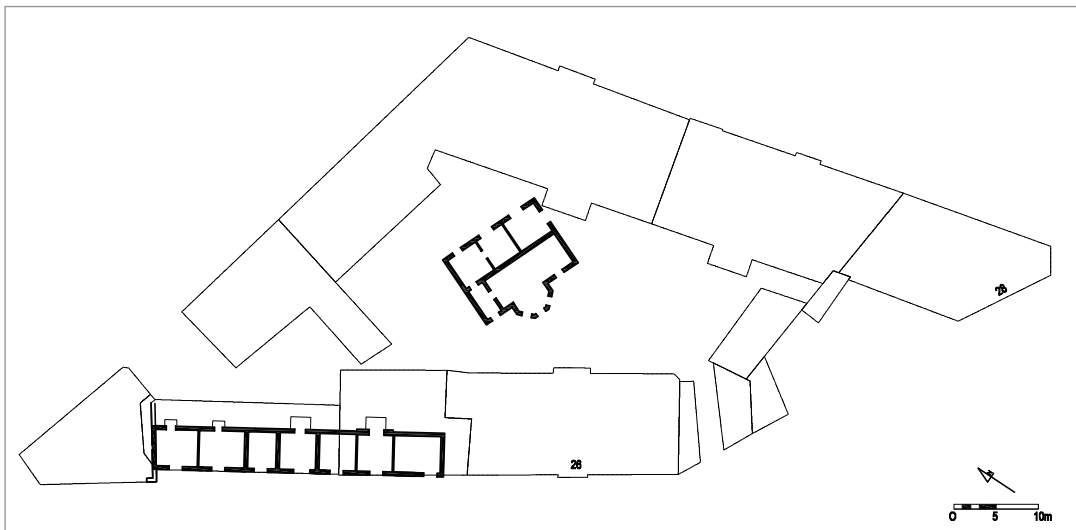
ostatecznie rozebrano dom Nestorowicza, ale na pewno istniał jeszcze w 1972 r. oznaczony na mapie geodezyjnej jako dwukondygnacyjny.

Wyszyńskiego 19

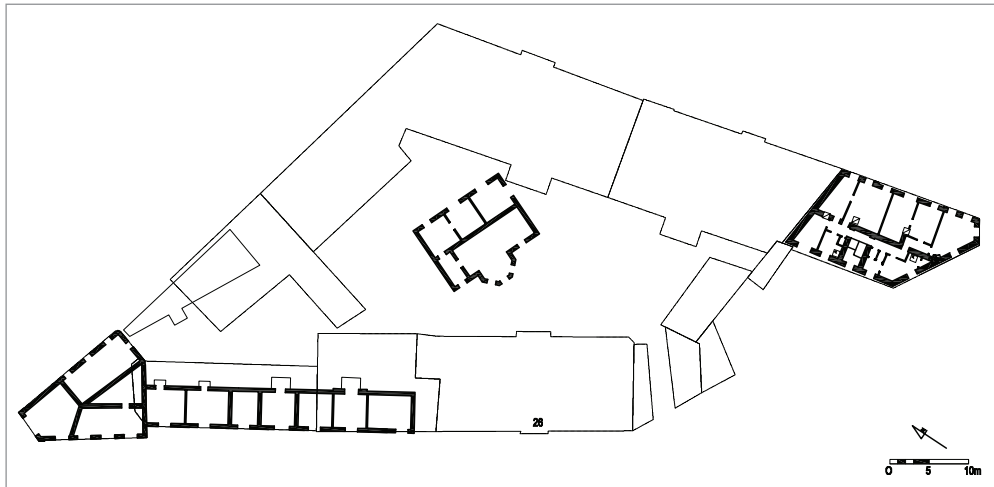
Posesja wydzielona została około 1900 r. Wiadomo, że w 1897 nie istniała w tym miejscu zabudowa, a w 1900 r. istniał 3-kondygnacyjny budynek w obecnej formie.

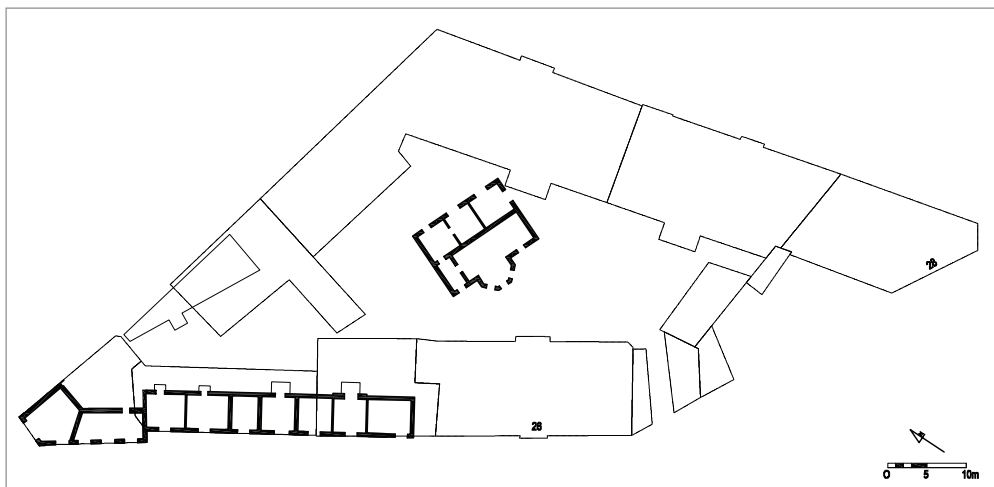
Il. 197. Projekt parterowego budynku Bernardyńska 24, APL, RGL BI, 1897:7, s. 226

Il. 198. Rzut przyziemia, faza przed 1830 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 199. Rzut przyziemia, faza przed 1896 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 200. Rzut przyziemia, faza przed 1900 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 201. a) Faza przed 1830 r. – próba rekonstrukcji, widok od pld., oprac. K. Janus, 2017 r., b) Faza przed 1900 r. – próba rekonstrukcji, widok od pld., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 202. a) Widok zespołu pobernardyńskiego od strony wschodniej, fot. K. Janus, b) układ rzutu kościoła i klasztoru, oprac. K. Janus, c) lokalizacja na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

3.10. BERNARDYŃSKA 5 (KOŚCIÓŁ I KLASZTOR BERNARDYNÓW)

Ze względu na dotychczasowe opracowania związane z zespołem pobernardyńskim oraz fakt, że w istotnych detalach pozostają ze sobą w sprzeczności, do analizy obiektu posłużono się źródłowymi danymi historycznymi (a nie dotychczasową ich interpretacją) oraz wynikami niedawno przeprowadzonych badań²⁸⁶.

W latach 1459–61 trzech mieszczan lubelskich (Jakub Quanta, Mikołaj syn Krystyna oraz Maciej Kunionga) przekazało swe ziemie znajdujące się poza murami miejskimi na potrzeby utworzenia konwentu lubelskiego²⁸⁷. Rok 1473 jest rozpatrywany jako data konsekracji murowanego kościoła²⁸⁸, lub, wg Długosza, data budowy kościoła murowanego. Po przybyciu braci do Lublina²⁸⁹ część ziem przeznaczona została na teren pod budowę kościoła i klasztoru, a część na ogrody i sady²⁹⁰. Niedługo później bracia wzniesli kościół drewniany lub drewniano-murowany, którego lokalizacji, wielkości ani kształtu nie znamy, ale wiemy, że musiał powstać stosunkowo szybko razem z klasztorem lub innymi zabudowaniami, które umożliwiały funkcjonowanie nowo powstałego konwentu²⁹¹. W 1469 r. w Lublinie odbyła się kapituła prowincji polskiej bernardynów, co wskazuje, że świątynia a przede wszystkim zabudowania klasztorne zdolne

do przyjęcia kapituły musiały już być gotowe i funkcjonujące. Nie zachowały się żadne informacje na temat fundatorów. Co prawda wiemy, że przy budowie pierwszych obiektów dużą rolę zarówno finansową, jak i materiałową wniósł Jakub Quanta, jednak przy budowie tak ogromnego założenia, jakim był kościół i klasztor ceglany, budżet musiał być ogromny i na pewno bracia nie byli w stanie zrealizować tej inwestycji licząc na datki od mieszczan lubelskich, czy też tylko od Quanty. Wprawdzie istnieje legenda o skrzyni wypełnionej kosztownościami, która miała służyć na potrzeby dokończenia budowy zespołu, jednak informację tę należy rozpatrywać w kategorii legendy²⁹². Zgodnie z powtarzającymi się w literaturze informacjami przywilej budowy zespołu murowanego wydał w 1460 r. Kazimierz Jagiellończyk²⁹³. Sam pomysł powstania tak ogromnego założenia napotkał sprzeciw zarówno mieszkańców miasta w murach, jak i rajców miejskich, co jednak nie przyniosło skutku a obiekt zrealizowano, mimo pogorszenia obronności miasta. W 1487 r. bracia zburzyli nawy²⁹⁴ (prawdopodobnie pierwsze go kościoła), a trzynastcie lat później ukończono budowę kościoła murowanego²⁹⁵. Informacja ta sugeruje, że rozebrano część pierwszej świątyni, która „przeszkadzała” w budowie kościoła lub klasztoru. Nie ulega wątpliwości, iż na przestrzeni trzynastu lat bracia musieli

286 Badania architektoniczne, badania konserwatorskie, badania georadarowe, badania endoskopowe, inwentaryzacja architektoniczna, obejmująca wszystkie kondygnacje budynku, badania architektoniczne i konserwatorskie niestety wykonane zostały w ograniczonym zakresie i obejmowały jedynie budynek kościoła.

287 J. A. Wadowski, op. cit., s. 514.

288 J. Teodorowicz-Czerepińska, *Zespół klasztorny bernardynów w Lublinie. Dokumentacja naukowo-historyczna*, Lublin 1971 r., s. 27.

289 W 1456 r. – Długosz, *Spominki lubelskie* lub 1459 r.

290 Nie jest do końca pewne, o jakie dokładnie ziemie tu chodziło.

291 Budynek te bracia traktowali bardziej tymczasowo i używając słowa kościół należy przez to rozumieć niewielki kościółek lub nawet kaplicę.

292 Podobno skrzynia ta stoi obecnie w korytarzu przy zakrystii.

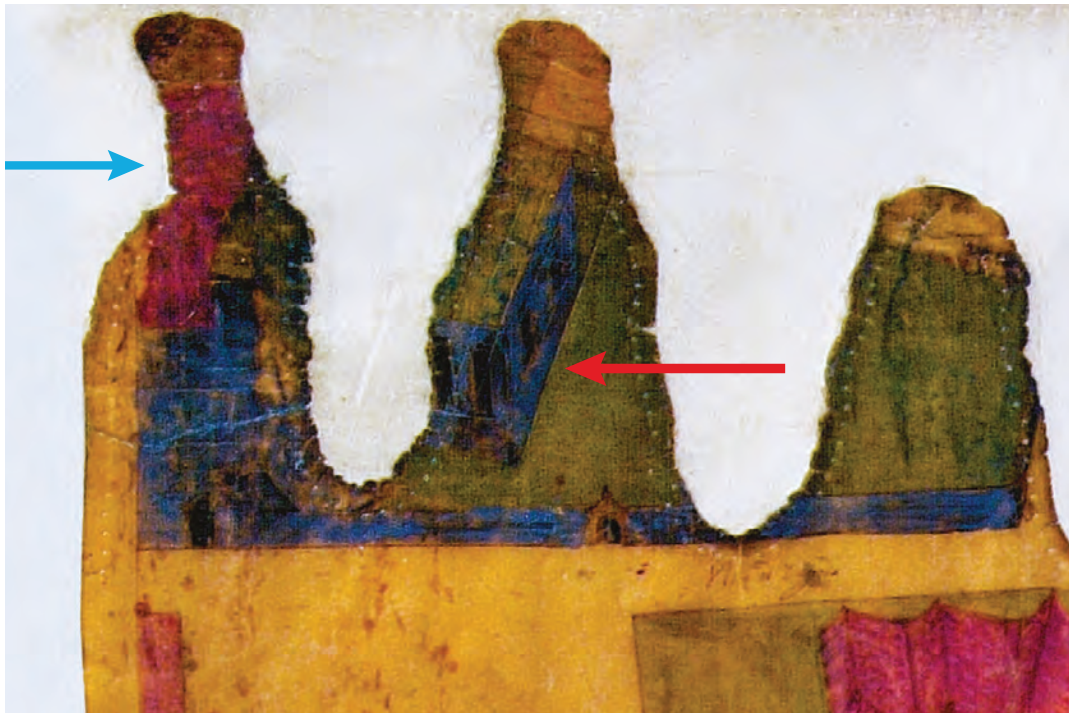
293 Kościół Bernardynów, *Leksykon*, www.tnn.pl.

294 J. A. Wadowski, op. cit., s. 515.

295 A. Bielowski, *Monumenta Poloniae historica*, t. III, Lwów 1878 r., s 254–255.

Il. 203. Fragment sztychu Lublina wykonanego na początku XVII w., na głównym planie kościoł Bernardynów (niebieską strzałką oznaczono południowe skrzydło klasztoru, czerwoną „Dom pod Orłem”), Georg Braun, Frans Hogenberg, „Civitates Orbis Terrarum”, t. VI „Theatri praecipuarum totius mundi urbium liber sextus”, „TIPUS CIVITATIS LVBLINESI IN REGNO POLONIAE EX OMNIBVS PARIBVS MVDI EMPORIO TER IN ANO CELEBRARI COSVETOCLARE...”, Kolonia 1617, <http://dig.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1618bd6/0001>

Il. 204. Fragment planu K. Bekiewicza z ok. 1649 r. (niebieską strzałką oznaczono dach nad wschodnim skrzydłem klasztoru, czerwoną dwie kaplice przy nawie północnej) , WBPL, sygn. 12/VI

Il. 205. Fragment widoku Lublina J. Maszewskiego z 1774 r. (na głównym planie kościołów i klasztor Bernardynów strzałkami oznaczono nieistniejące budynki Bernardyńska 7, sygn. ML/H/1564

Il. 206. Fragment obrazu „Pożar miasta Lublina” z bazyliką św. Stanisława w Lublinie (niebieską strzałką oznaczono kościół Bernardynów, czerwoną kaplicę św. Franciszka)

Il. 207. Fragment obrazu Lublina z 1826 r., F. Dombeck, na głównym planie kościół, klasztor i „Dom pod Orłem”, UM Lublin

Il. 208. Kościół X.X. Bernardynów w Lublinie, A. Lerue, *Album Lubelskie*, 1857 r., www.polona.pl, sygn. A.2741/G. XIX/III-29, cz. 1

Il. 209. Widok na kościół i klasztor Bernardynów od południa, A. Gieryski, „Kłosy”, 1882 r., II, s. 312

Il. 210. Fragment elewacji skrzydła południowego klasztoru pobernardyńskiego, początek XX w., www.teatrnn.pl

Il. 211. Fotografia z początku XX w., na głównym planie kościoł pobernardyński, Fotograf nieznany, szklany negatyw ze zbiorów Pracowni Ikonografii Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”

Il. 212. Pocztaówka przedstawiająca kościół i klasztor Bernardynów, pocz. XX w., ze zbiorów Zbigniewa Lemiecha w zasobach Pracowni Ikonografii Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”

Il. 213. „Dom pod Orłem”, widok na elewację północną, A. Kasiborski, 1988 r, Archiwum LWKZ, sygn. 1970P

Il. 214. Elewacja zachodnia klasztoru pobernardyńskiego, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 215. Szczyt nad tęczą, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 216. Elewacja zachodnia skrzydła południowego klasztoru pobernardyńskiego, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 217. Klasztor i kościół, widok od strony ul. Bernardyńskiej, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 218. Widok na nawę południową kościoła i skrzydło wschodnie klasztoru od dziedzińca wewnętrznego, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 219. Widok na skrzydło zachodnie klasztoru pobernardyńskiego od dziedzińca wewnętrznego, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 220. Kościół pobernardyński, nawa główna z widokiem na chór, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 221. Prezbiterium kościoła pobernardyńskiego, widok na ścianę południową i trzy okna prowadzące ze wschodniego skrzydła klasztoru, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 222. Prezbiterium, kościół pobernardyński, sklepienie widoczne za ołtarzem, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 223. Kościół pobernardyński, widok z chóru na prezbiterium, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 224. Kościół pobernardyński, krypta pod prezbiterium, widok na ścianę południową, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 225. Piwnica klasztoru pobernardyńskiego, zamurowane przejście, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 226. Piwnica klasztoru pobernardyńskiego, zamurowana wnęka piecowa w ścianie północnej, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 227. Piwnica, fragment ostrołukowego sklepienia, wykonanego z cegieł „gotyckich”, prowadzącego do pomieszczenia 0.06, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 228. Piwnica pod podwórkiem klasztoru pobernardyńskiego, pomieszczenie 0.06, widok na ścianę północną, po prawej ściana wzmacniająca sklepienie, na którym posadowiona jest ściana wschodnia skrzydła zachodniego klasztoru, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 229. Piwnica pod podwórkiem klasztoru pobernardyńskiego, pomieszczenie 0.06, widok na ścianę południową z fazą narożnika, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 230. Parter, widok na ścianę północną pomieszczenia 1.37, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 231. Parter kościoła pobernardyńskiego, kaplica św. Józefa, prawdopodobnie dawny refektarz, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 232. Parter, relikty okapu kominka w zakrystii, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 233. Parter, zakrystia, widok na ścianę północną, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 234. Parter klasztoru pobernardyńskiego, korytarz skrzydła zachodniego, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 235. Parter klasztoru pobernardyńskiego, korytarz przy prezbiterium, widok na ścianę wschodnią, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 236. Parter klasztoru pobernardyńskiego, wejście do zakrystii, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 237. Parter, pomieszczenia wieży klasztoru pobernardyńskiego, fragment zwieńczenia cokołu profilem kamiennym, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 238. I piętro, sklepienie korytarz 2.41, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 239. I piętro, pomieszczenie z przerobionego komina butelkowego (2.49) , fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 240. I piętro, korytarz dawnego klasztoru pobernardyńskiego 2.42, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 241. Poddasze nad prezbiterium kościoła pobernardyńskiego, widok na ścianę tęczy, miejsce połączenia dwóch murów, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 242. Południowa ściana prezbiterium kościoła pobernardyńskiego, widok z poddasza nad klasztorem, profilowane kształtki ceglane gzymsu kościoła z najstarszej fazy, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 243. Poddasze nad nawą południową kościoła pobernardyńskiego, widok na pierwotną ścianę fasady. Po lewej widoczne pole tarczowe ze zdobieniem kopuły/sklepienia nieistniejącej wieży, na wprost gzyms koronujący fasadę kościoła z pierwszej fazy renesansowej, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 244. Poziom poddasza ponad nawą południową kościoła pobernardyńskiego, widok na gzyms pierwotnej fasady, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 245. Poddasze nad nawą południową kościoła pobernardyńskiego, fragment zachowanej polichromii zdobiącej sklepienie nieistniejącej wieży, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 246. Poziom poddasza ponad kruchtą kościoła pobernardyńskiego, widok na zabudowaną w XIX w. elewację, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 247. Poddasze ponad przejściem z nawy bocznej do kaplicy kościoła pobernardyńskiego, widok na ścianę wschodnią z zachowaną przyporą z cegieł gotyckich, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 248. Poddasze ponad przejściem z nawy bocznej do kaplicy kościoła pobernardyńskiego, po lewej widoczne zamurowane okno, ponad nim starszy otwór sklepiony ostrołukowo, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 249. Poddasze klasztoru przy prezbiterium, widok na przyporę lokowaną równolegle do ul. Bernardyńskiej, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 250. Wieża zegarowa klasztoru pobernardyńskiego, ślady pożaru widoczne na gzymsie i łąku, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 251. Poddasze nad aneksem wschodnim klasztoru pobernardyńskiego, z widocznym kształtem starszego szczytu, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 252. Poddasze nad skrzydłem wschodnim klasztoru pobernardyńskiego, widok na ścianę południową wieży polichromia, fot. K. Janus, 2012 r.

Il. 253. Poddasze nad skrzydłem wschodnim klasztoru pobernardyńskiego, widok na ścianę południową wieży, polichromia, fot. K. Janus, 2012 r.

posiadać miejsce do modlitwy²⁹⁶. *Spominiki lubelskie* informują, że o. Gabriel Svyrkhot wystawił piec do wypalania cegieł między refektarzem a infirmerią, niedługo później rozpoczął murowanie prezbiterium z cegieł²⁹⁷. Informacja ta jest na tyle przydatna, że wskazuje istnienie dwóch obiektów, które sugerują niejako ukończenie budowy i funkcjonowanie zabudowań klasztornych. Nie jest pewne, czy obiekty te znajdowały się w zwartej bry-

le, czy też stanowiły oddzielne budynki²⁹⁸, w obu jednak przypadkach wypalanie cegieł na wirydarzu lub pomiędzy budynkami klasztornymi nie było wygodnym rozwiązaniem ani dla budowniczych, ani dla braci. Do budowy nawy i prezbiterium przy założeniu, że zastosowano jedynie warstwę licową z cegły a pozostałej części mur kamienny, potrzeba by było około 2 mln cegieł²⁹⁹. W 1497 r. klasztor „na nowo zbudowano”, był obszerny

296 W trakcie badań architektonicznych udało się potwierdzić, że do murowanego prezbiterium dobudowano nawy oraz łuk tęczy. Prezbiterium to posiadało przypory, więc założyć można, że również i sklepienie.

297 Największym problemem przy wypalaniu cegieł było pozyskiwanie dobrej jakości gliny, której w Lublinie nie było dużo. Na posesji bernardynów glina mogła się znajdować powyżej skarpy i na głębokości do ok. 1m, co wystarczyłoby na wykonanie budynku kościoła i niewielkiego klasztoru.

298 Infirmeria powinna znajdować się przy kościele, gdzie chorzy bracia mogli uczestniczyć w mszach, zdarzało się jednak, że stanowiła oddzielne budynki, refektarz musiał stanowić część większego zespołu klasztornego.

299 W okresie tym proces wypalania mógł przebiegać w piecu polowym lub rowowym, w obu przypadkach wielkość podstawy pieca mogła wynosić około 25 m² a jednorazowy wkład około 20 tys. cegieł. Przy założeniu, że jeden wkład wykonywano około 21 dni można przyjąć, że sam proces wypalania cegieł tylko i wyłącznie na potrzeby licowej części nawy i prezbiterium mógł zająć co najmniej 6 lat przy nieprzerwanym cyklu pracy. Nie dało się tego ukryć przed mieszkańcami miasta w murach.

i murowany z cegły³⁰⁰, są to jedyne informacje, jakie udało się uzyskać na temat klasztoru w XV w. Uwzględniając dwunastu zakonników w pierwszych latach istnienia konwentu lubelskiego oraz trzydziestu przed rokiem 1480, sądzić można, że zabudowania klasztorne powstawały szybko. Na podstawie istniejących pod klasztorem piwnic, które nie są związane z obecną jego bryłą ani układem czy materiałem³⁰¹, można sądzić, że pod poziomem terenu kryje się najstarsza część, wzniesiona przez braci jako tymczasowe obiekty³⁰², które nie zostały całkowicie zburzone a ich pozostałości można przyjąć za pierwszą fazę budowlaną. W fazie pierwszej powstał kościół drewniany lub drewniano-murowany. Na pewno też istniała infirmeria, która powinna przylegać do kościoła a najczęściej znajdowała się na pierwszym piętrze lub stanowiła oddzielny budynek, refektarz, nad którym zazwyczaj znajdowały się cele braci. Dodatkowo musiała istnieć kuchnia tuż przy refektarzu, zakrystia/skarbiec, jak również piwnice z karcerem³⁰³.

Z analizy układu w połączeniu z badaniami materiałowymi klasztoru udało się wyróżnić dwa etapy budowlane tej fazy. Faza Ia, po której zachowała się piwnica, a na jej sklepieniu zbudowano zachodnią ścianę wschodniego skrzydła klasztoru. Piwnica ta miała dwa otwory w kierunku zachodnim, prowadzące najprawdopodobniej do kolejnego pomieszczenia. Więc pierwotny budynek najpewniej był budynkiem co najmniej trójtraktowym, mógł mieć również dodatkowy dział w kie-

runku południowym, o czym jednak na tym etapie nic nie wiemy, a świadczy o tym starannie wyprowadzona, fazowana krawędź otworu wykonana z cegieł. Układ tego budynku nie odnosi się ani do ścian kościoła, pozostałych skrzydeł klasztoru, ani granic działki. Lokowany jest na „godzinę 11”, co dodatkowo potwierdza jego powstanie przed zespołem, jak i kościołem w obecnej formie. Można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że były to budynki związane z tymczasowym lokum dla braci przed powstaniem klasztoru docelowego. Niedługo później częściowo adaptując ściany budynku, a w części je wyburzając powstało skrzydło wschodnie klasztoru (faza Ib). Podobnie jak w fazie Ia w tym momencie jeszcze nie istniał kościół w obecnej formie.

Kolejna faza związana była już z budową docelowego założenia. W pierwszej kolejności powstało prezbiterium (faza IIa), niedługo później dobudowano do niego nawy (faza IIb). Kościół w układzie halowym składał się z czteroprzęsłowej nawy głównej i dwóch naw bocznych oraz niższego prezbiterium zamkniętego prostokątnie³⁰⁴. Całość posiadała elewację ceglana, okna nawy jak i prezbiterium zamknięte były ostrołukowo najprawdopodobniej z tynkowanymi opaskami i glistami. Prezbiterium zwieńczone było gzymsem wykonanym z kształtek ceglanych, ponad którymi istniał tynkowany pas, a nad nim prawdopodobnie prosty fryz arkadowy³⁰⁵. Cokół był zakończony zarówno kształtkami ceglanymi, jak i profilami kamiennymi. Gzymsy koronujące naw bocz-

300 Wprawdzie udało się odnaleźć ślady po starszych zabudowaniach niezwiązanych z obecnym układem klasztoru, ale ze względu na ograniczony zakres prac badawczych nie jest możliwe na tym etapie określenie, czy są to relikty zabudowań klasztornych z tego okresu.

301 Cegły mają zbliżony wymiar do cegieł pierwszego etapu nawy i prezbiterium.

302 Dokładny zakres, układ, wielkość oraz funkcja będą możliwe do ustalenia dopiero w drodze badań archeologicznych i architektonicznych.

303 K. Kantak, *Bernardyni polscy*, t. I, Lwów 1933, s. 43.

304 K. Janus, T. Stankiewicz, *Badania architektoniczne zespołu pobernardyńskiego przy ul. Bernardyńskiej 5 w Lublinie, etap I*, Lublin 2014 r., Archiwum LWKZ, sygn. 26948.

305 W trakcie badań architektonicznych odsłonięto dwie niewielkie arkady w części nieprzebudowanego przęsła prezbiterium.

nych zachował się w wieży oraz na wysokości kaplicy przedpogrzebowej jedynie w postaci skutego pasa cegieł na poziomie zbliżonym do obecnego gzymsu koronującego obie nawy boczne. W trakcie budowy nawy zachowano szczyt prezbiterium, na którym nadmurowano ścianę i szczyt tęczy³⁰⁶. Wiemy również, że kościół był budynkiem wolno stojącym, do którego nie przylegał jeszcze klasztor³⁰⁷. Faza trwała stosunkowo długo i nie wiadomo, kiedy została ukończona, ale nastąpiło to na pewno przed 1523 r.³⁰⁸ Najbardziej prawdopodobne wydaje się, że w okresie tym do skrzydła wschodniego dobudowano skrzydło południowe, ale już po powstaniu naw kościoła, lub też budynki mogły powstawać jednocześnie. Uzupełniono również brakującą część pomiędzy skrzydłem wschodnim, a prezbiterium i zbudowano parterowe skrzydło zachodnie, zamykając w ten sposób klasztor w podkowę i tworząc dziedzińiec wewnętrzny, może wirydarz.

Pierwsza udokumentowana przebudowa miała miejsce po 1557 r., kiedy to w wyniku pożaru przenoszącego się z Krakowskiego Przedmieścia poprzez świeckie, drewniane budynki, przylegające do zabudowań kościelnych, kościół i cały klasztor uległy zniszczeniu³⁰⁹. W wyniku tego pożaru runęło sklepienie kościoła niszcząc jego wyposażenie. Etap budowlany po pożarze jest dosyć czytelny zarówno w przypadku kościoła jak i części klasztoru. Dzięki charakterystycznym cegłom użytym do odbudowy wiemy, że fasada kościoła zyskała nowy szczyt tynkowany z gzymsem, po którym zachowały się większe fragmenty na poddaszu. Najprawdopodobniej cały kościół w tym okresie otynkowano, wykonano nowe sklepienia, nie zmieniono jego

gabarytów, układu, jak i prawdopodobnie wysokości. W przypadku klasztoru, wiemy że skrzydło południowe było już dwukondygnacyjne, ze stromym dwuspadowym dachem (szczyt od strony ulicy Bernardyńskiej miał trójosiowy podział – blenda na osi sklepienia odcinkowo i dwa niewielkie, prostokątne otwory po bokach, poniżej znajdował się gzyms z cegieł układanych na kant, nie przez całą długość szczytu). Odbudowa polegała na przywróceniu jego stanu pierwotnego, nie stwierdzono większych zmian³¹⁰. Wiemy, że klasztor, a na pewno jego szczyt, był tynkowany. Wiemy również, że skrzydło wschodnie było co najmniej dwukondygnacyjne, jednak bez dwóch aneksów obecnie istniejących. Możliwe również, że rozbudowa lub przebudowa objęła część klasztoru przy prezbiterium, jednak w tym okresie była najprawdopodobniej znacznie krótsza niż obecnie i parterowa. Remont kościoła musiał zakończyć się przed 1569 r., kiedy to Zygmunt August „odśpiewał hymn” dziękczynny za szczęście i pomyślność nowej unii.

Kolejna klęska i pożar miały miejsce niedługo później bo już w 1599 r., kiedy to spłonęły ołtarze, dokumenty i tablice zmarłych braci. Klęska ta, poza skromnymi wzmiankami, nie utrwaliła się na stałe w historii kościoła, a sama przebudowa, jaka miała miejsce w tym okresie, nie musiała być związana z pożarem. Datki na cel odbudowy kościoła były bardzo duże, a darczyńcy liczni³¹¹. Spośród głównych fundatorów wymienia się tu Sobieskich, Uchrowieckich, Czernych, Czartoryskich, Kochanowskich i innych, którzy wsparli klasztor finansowo i materialnie (np. Sobieski, Czerny ufundowali kaplice, gdzie zostali pochowani wraz z rodzinami, Rudolfi Włoch, murarz, wraz z żoną

306 Badania architektoniczne, możliwe jest, że dokładniejszy jego kształt zachował się od strony nawy, co będzie możliwe do stwierdzenia dopiero w drodze poszerzonych badań architektonicznych.

307 K. Janus, T. Stankiewicz, op. cit.

308 *Monumenta Poloniae historica*, t. III, Lwów 1878 r., s. 254.

309 J. A. Wadowski, op. cit., s. 527.

310 Można to stwierdzić na poziomie dostępnych poddaszy zarówno nad klasztorem, jak i kościołem.

311 W zamian mieli oni zagwarantowane miejsce pochówku w kościele lub też wznosili w tym celu kaplice.

w 1601 r. przekazali kamienicę wartości 4000 złp i cegielnię, którą ojcowie później zamienili na ogród z młynem i sadzawką³¹². Jest to pierwsza informacja, która mówi o powiększeniu obszaru własności bernardyńskiej. Największa zmiana kościoła w tej fazie polegała na dodaniu dwóch wież od frontu, poszerzeniu kościoła o kolejne przęsło, najprawdopodobniej wydłużeniu prezbiterium i nadaniem mu obecnego kształtu. W okresie tym kościół był już na pewno otynkowany z zewnątrz. Podobnie jak we wcześniejszych okresach nie wiemy wiele na temat zmian, czy dokładnego wyglądu klasztoru. Wiemy, że skrzydło południowe było dwukondygnacyjne, bez aneksów wschodnich w obecnej formie, skrzydło wschodnie było co najmniej dwukondygnacyjne z obecnym układem podziału na poziomie pierwszej kondygnacji. Okna wychodzące z prezbiterium w kierunku południowym, podobnie jak w przypadku pozostałej części kościoła, zostały przekształcone z ostrołukowych na łukowe, co świadczy o ich funkcjonowaniu. Jednak w tym przypadku bardziej prawdopodobne wydaje się, że okna te służyły jako forma doświetlenia dwóch pomieszczeń skrzydła przylegającego do prezbiterium, niż świadczą o tym, że klasztor nie łączył się z prezbiterium³¹³.

Pierwsze graficzne przedstawienie kościoła pochodzi z dzieła Hogenberga/Brauna wydanego w 1617 r. Wiadomo, że przedstawia Lublin pomiędzy 1599 a 1602 r. Wiemy, że od frontu w fazie tej znajdowały się dwie wieże obecnie

nieistniejące, na ścianie tęczowej zaznaczona została sygnaturka zwieńczona kopułą z gwiazdą (może ona odpowiadać tej istniejącej obecnie), skrzydło południowe jest zwieńczone dachem dwuspadowym z dwoma szczytami, widoczny jest budynek domu „Pod Orłem” z wydatnym kominem. Szczyt znajdujący się pomiędzy nawą kościoła, a skrzydłem południowym klasztoru wydaje się istnieć nad częścią klasztoru, którego fasada znajdowała się w okolicy połowy prezbiterium. Mniej prawdopodobne wydaje się przypisywanie tego szczytu nawie czy też prezbiterium. Niezidentyfikowanym obiektem przy kościele jest wieża zlokalizowana po prawej jego stronie³¹⁴. Nie wiadomo, czy można ją łączyć z kościołem Bernardynów. Nie udało się zlokalizować żadnego budynku, który mógłby w tym okresie posiadać taką wieżę.

Kolejny pożar miał miejsce w 1602 r. W wyniku jego „zaciętości” spłonęły niemalże całkowicie wszystkie zabudowania na omawianym obszarze³¹⁵. Podniesienie się z gruzów, dzięki stale płynącemu datkom, trwało zaledwie pięć lat³¹⁶. Oprócz bezpośrednich środków na odbudowę kościoła i klasztoru, powstawały również kaplice rodowe, co przyczyniało się do zwiększenia rangi świątyni, jak i przyspieszenia prac³¹⁷. Nie zachowały się konkretne wzmianki, na czym polegały prace, ale wiemy, że prezbiterium w tej fazie zamknięte było łukowo, stabilizowane potężną przyporą, lokowaną równoległe do ulicy³¹⁸. Wykonano również sklepienie nad nawą główną i prezbiterium, ozdobiono

312 W.K. Zieliński, *Monografia Lublina*, t. II, Warszawa 1887 r., s. 310.

313 Możliwe, że w tym miejscu znajdowała się infirmeria.

314 Może być to wieżyczka analogiczna do świątyni bernardyńskich w Kaliszu, Radomiu czy Warcie – R. M. Kunkel, *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa, 2006 r., s. 48.

315 Zarzewie pożaru znajdowało się w kamienicach przedmieścia, nikt nie spodziewał się, że może dosięgnąć kościoła, ludzie schronili swoje dobra przed pożarem w kościele, który spłonął razem z nimi.

316 Kwota datków na odbudowę kościoła przekroczyła 10 tys. złp, w tym okresie w mieście w murach można było kupić niezabudowaną parcelę za 150 złp, a dwukondygnacyjną kamienicę za 1000 złp.

317 Lista osób pochowanych w kościele była bardzo długa, uwzględniając funkcje pełnione za życia, można spokojnie założyć, że brak płynności finansowej nie był problemem bernardyńców.

318 Świadczy to o tym, że wydłużenie prezbiterium sięgało do granic posesji bernardyńskiej, a lokalizacja przypory wynikała z braku możliwości zabudowy ulicy Bernardyńskiej.

w stylu lubelskim, zachowanym do dnia dzisiejszego. Nawa główna uzyskała obecną wysokość oraz układ dachu, a kościół charakter bazylikowy. Wiemy również, że w tej fazie lub wcześniejszej, całkowitej przebudowie uległo wnętrze kościoła, łącznie z przesunięciem filarów, arkad, układu sklepień, lokalizacji ich oporów, itp.³¹⁹ W przypadku klasztoru wiemy, że aneks przylegający do prezbiterium został rozbudowany ku wschodowi, jednak jeszcze nie do dzisiejszej wysokości³²⁰. W 1633 r. 10 tys. złp przeznaczono na klasztor, w tym na restaurację wieży zegarowej³²¹, przebudowę mieszkań dla zakonników, refektarza oraz budowę od strony północnej figury i ogrodzenia. Na zegarze wyryta była data „MDL”, a na wieży „1671”³²². W okresie tym istniały piwnice pod całym klaszturem³²³. Dodatkowo w pomieszczeniu na poziomie drugiego piętra skrzydła wschodniego³²⁴ powstała polichromia o charakterze wotywnym (obecnie na poddaszu). Z planu K. Bekiewicza³²⁵, wykonanego około 1649 r., dowiadujemy się, że od strony północnej kościoła istniały dwie kaplice, skrzydło wschodnie klasztoru wydaje się być podobne pod względem wysokościowym do prezbiterium, wydaje się również, że do prezbiterium nie przylega żaden obiekt lub ewentualnie obiekt ten jest parterowy z wejściem, opaską kamienną i oknem³²⁶.

W 1671 r. z datków wiernych wymieniono okna w kościele i klasztorze, naprawiono dachy i uszkodzone mury. Niedługo później król Jan III Sobieski sfinansował remont rodowej kaplicy. W 1699 r. w refektarzu odbył się podział majątku po Janie III Sobieskim pomiędzy jego trzech synów, którzy byli fundatorami remontu tegoż refektarza.

Po 1749 r. o. Franciszek Kozlewski zawarł kontrakt z majstrem mularskim Maciejem Janisiewiczem, cechmistrzem lubelskim, na to, aby zbudował z muru nową część klasztoru na kuchni, kanał na odprowadzanie ścieków, pokrył na nowo część dachów, mury nietynkowane potynkował³²⁷. Około 1750 r. klasztor znajdował się w „opłakanym” stanie, miał być przebudowany przez Columbaniego z fundacji Teresy i Tomasza Zamoyskich. Ten jednak po dokładnych oględzinach stwierdził, że klasztoru nie opłaca się remontować i wykonał plan na nowy, na co uzyskał aprobatę kapituły, Zamoyskiej oraz zapewnienie 30 tys. złp. Śmierć Tomasza Zamoyskiego plany te nieco pokrzyżowała. W 1752 r. z datków dotychczas zebranych wzmocniono fundamenty kościoła, co pociągnęło za sobą konieczność zasypania części krypt. Liczne drewniane wejścia do grobowców zastąpiono posadzką. W trakcie prac „zaklinowano” porysowane sklepienia i naprawiono bądź uzupełniono posadzkę w kościele³²⁸. W 1753 r. rozpoczęła dzia-

319 Wiemy, że lokalizacja okien i większości przypór kościoła nie uległa zmianie, w obecnym układzie otwory okienne nie pozostają właściwie w żadnej osi z poszczególnymi przęsłami a dodatkowo opory sklepień w kościele i prezbiterium mijają się z przyporami.

320 Mógł być parterowy, jednak znajdował się na obecnej linii zabudowy.

321 Następuje tu konieczność remontu wieży po niecałych 30 latach jej istnienia.

322 M.A. Ronikierowa, *Ilustrowany przewodnik po Lublinie, ułożony przez M.A.R.*, cz. I, Warszawa 1901 r., s. 106.

323 K. Janus, *Badania georadarowe zespołu pobernardyńskiego przy ul. Bernardyńskiej 5 w Lublinie*, Lublin 2015, Archiwum LWKZ, sygn. 26949.

324 Obecnie o jedną kondygnację niższe.

325 Mimo dużego zniszczenia.

326 Plan w miejscu przedstawienia kościoła jest nadpalony, a kościół przedstawiony fragmentarycznie.

327 J. A. Wadowski, op. cit., s. 543.

328 Ibid., s. 546.

łałość cegielnia założona przez braci koło Zemborzyc. W tym czasie zamurowano kolejne krypty oraz zasypano część piwnic, między innymi piwnicę, na której posadowione jest skrzydło wschodnie klasztoru. W 1755 r. kościół od wewnątrz i z zewnątrz był już „pobielony”. W tym samym okresie powstała kaplica św. Tekli. Mimo iż kapituła generalna wydała pozwolenie na wyburzenie klasztoru i budowę nowego, to wiemy, że zamiaru tego nie zrealizowano (a przynajmniej nie w całości). Na pewno nie wyburzono skrzydła południowego, a zapewne je wyremontowano. W przypadku skrzydła zachodniego wiemy, że od zachodu dobudowano do niego aneks ustępów, stąd można wnioskować, że miało obecną wysokość i układ. W przypadku skrzydła zachodniego rozebrano drugą kondygnację, po której zachowały się jedynie negatywy ścian i sklepień oraz polichromia na ścianie wieży. Najważniejszą zmianą, mającą miejsce w tej fazie, było dodanie dwóch aneksów od strony ulicy Bernardyńskiej i nadanie im obecnej formy³²⁹. Wiadomo, że oba szczyty klasztoru od strony ulicy Bernardyńskiej wykonane zostały jednocześnie w tym okresie³³⁰. Nie jest do końca pewne, z jakiej przyczyny zdecydowano się na zastosowanie takiej formy. W fazie tej ostatecznie ukształtował się cały budynek klasztoru, który z drobnymi zmianami dotrwał do dnia dzisiejszego. W 1767 r. pojawia się informacja o ambicie na wyższej kondygnacji, przeznaczony na wprowadzenie studium filozofii (prawdopodobnie ganek drewniany). Kolejne wzmianki dotyczą się jedynie naprawy dachów, podłóg i wykonywania bieżących remontów. W 1789 r. wybrukowano wirydarz główny i zachodni oraz założono rynsztoki.

W 1819 r. z powodu złego stanu technicznego kościół przeznaczono na „zniesienie i ruinę”. Remont kościoła rozpoczęto dopiero w 1827 r.³³¹, kiedy to przebudowano szczyt fasady, nadając jej charakter schodkowy (obecnie istniejący), obniżono dach i wykonano szereg prac naprawczych i remontowych.

Dalsze zmiany, już po kasacie zakonu, polegały na dostosowaniu i rozdzieleniu jego funkcji pomiędzy plebanię nowo powstałej parafii, a funkcje świeckie (koszary, Towarzystwo Dobroczynności i inne). W okresie tym przebudowano sień w skrzydle południowym, klatki schodowe i wyraźnie podzielono klasztor na niezależne części. Zabieg ten spowodował zatarcie pierwotnego układu i przyczynił się znacznie do zubożenia wartości historycznej obiektu. Po 1890 r. usunięto południowe skrzydło krużganku³³². Do czasu całkowitego odzyskania przez parafię wszystkich zabudowań, wchodzących w skład dawnego klasztoru, częste zmiany funkcji i niezbędne w tym celu adaptacje znacznie zdegradowały cały obiekt, do tego stopnia, że obecnie nie jest możliwe wyróżnienie i zlokalizowanie podstawowych ciągów komunikacyjnych czy układu cel.

Wiek XX przyniósł obiektowi dalsze podziały i zmiany funkcji, które wymuszały tworzenie nowych ciągów komunikacyjnych, klatek schodowych, wydzielanie mieszkań, adaptację poddaszy, budowę stajni, wozowni, itp. Największe zmiany, jakie miały miejsce, to wyburzenie domu „Pod Orłem”, wydzielenie z posesji działki i budowa domu księży emerytów. Przy okazji powyższego wyburzono zabudowania techniczne zlokalizowane wzdłuż ulicy Bernardyńskiej i skarpy.

329 W aneksie wschodnim szczytu i ściany na poziomie poddasza wykonane zostały z cegły, tej samej, która widoczna jest w przypadku jedynej dostępnej piwnicy w tej części.

330 Wymiar cegieł służących do wykonania szczytów jest charakterystyczny dla Lublina z tego okresu.

331 J. Kowalczyk, *Kościół pobernardyński w Lublinie i jego stanowisko w renesansowej architekturze Lubelszczyzny*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1957, t. II, z. 1, s. 128.

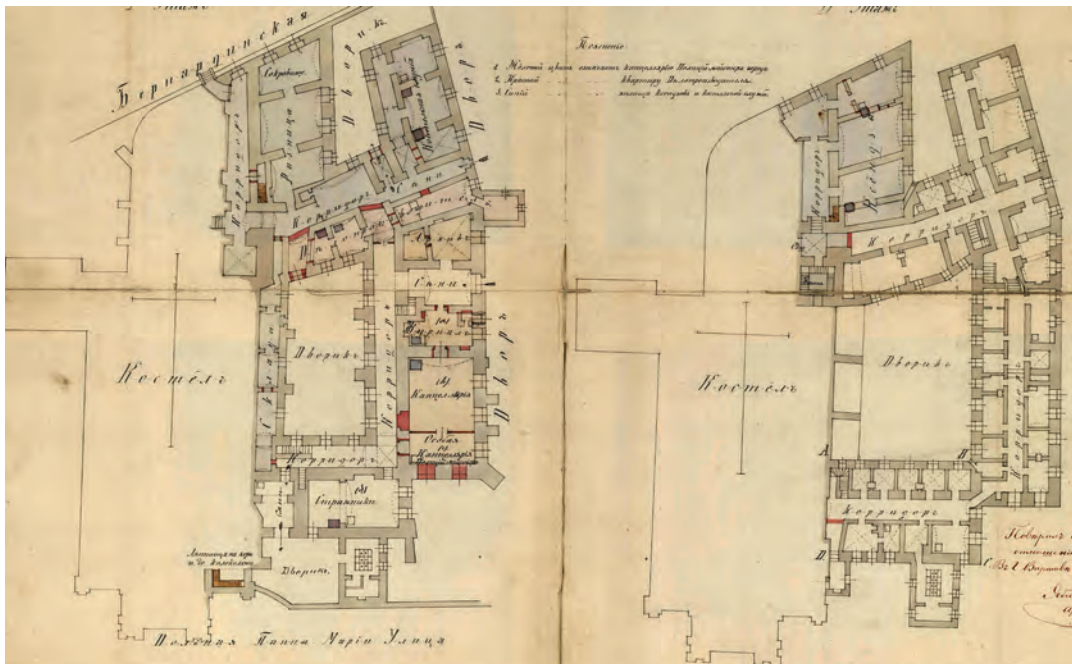
332 APL, PmL, sygn. 122.

Il. 254. Rzut parteru i piętra klasztoru Bernardynów 1865 r., AGAD, Zb. Kart. 17–25 ark. 5

Il. 255. Rzut parteru i piętra klasztoru Bernardynów 1865 r., projekt podziału (na niebiesko część przeznaczona na siedzibę nowej parafii, na różowo część przeznaczona na koszary), AGAD, Zb. Kart. 17–25 ark. 6

Il. 256. Fragment planu klasztoru z 1867 r., Krycki, APL, AML 1804-1867, sygn. 2371, s. 85

Il. 257. Projekt wyburzenia korytarza wirydarza klasztoru pobernardyńskiego, 1890 r., APL, PmL sygn. 122

Kaplice

W trakcie analizy danych historycznych udało się zidentyfikować sześć kaplic przy kościele, które powstawały w okresie od XVI do XVIII w. Z powodu złego stanu technicznego oraz braku funduszy na remonty w 1822 r. kaplice rozebrano zachowując tylko jedną, obecnie nazywaną przedpogrzebową³³³. Przy próbie ich identyfikacji bardzo przydatne okazały się badania georadarem, które uczytelniły ich zarys od strony północnej.

[nr 6] Kaplica królewska (Najświętszej Marii Panny), w której miał spoczywać Marek Sobieski, znajdowała się „na prawo od wejścia, tuż przy prezbiterium”³³⁴. Kaplica ta najprawdopodobniej zajmowała część wirydarza.

[nr 2] W 1613 r. powstała kaplica św. Anny. Na planie z 1650 r. widoczne są dwie kaplice przylegające do nawy północnej w dwóch przęsłach od strony prezbiterium.

[nr 5] Kaplica św. Franciszka w 1671 została wyremontowana „niezbyt dawno powstała i niewykończona”³³⁵. Na obrazie „Pożar miasta Lublina 1717 r.” widoczny jest fragment kaplicy 1 oraz fragment kaplicy 5 z dwuspadowym dachem nad łącznikiem z nawą północną. Na tej podstawie możemy wnioskować, że kaplica św. Franciszka niewidoczna na planie z 1650 r., a przedstawiona w 1717 r., znajdowała się pod nr 5.

[nr 3] Kaplica św. Tekli powstała w 1755 r. i znajdowała się przy kaplicy św. Anny, więc mogła znajdować się jedynie pod nr 3.

[nr 1], [nr 4] Z analizy materiałowej wynika, że kaplica 2 powstała przed kaplicą 1 i miała w ścianie wschodniej okna zamknięte ostrołukowo³³⁶, materiał nadmurowany nad przyporą narożną sugeruje, że kaplica 1 powstała po 1602 r. Metodą eliminacji udało się ustalić przybliżoną lokalizację czterech kaplic³³⁷ pod nr 1 i 4 musiały znajdować się kaplice św. Franciszka i św. Antoniego Padewskiego.

„Dom pod Orłem” (obiekt nieistniejący).
Wyburzony w latach 90. XX w.

Obiekt znajdował się na krawędzi skarpy i składał się z dwóch części przypominających układem nawę i prezbiterium³³⁸. Niestety, przed jego wyburzeniem nie zostały wykonane żadne prace badawcze ani dokumentacyjne, przyjęto, że zły stan techniczny jest wystarczającym argumentem do rozbiórki. Pierwsze informacje na jego temat pochodzą dopiero z XIX w. Natomiast pojawia się na sztychu Hogenberga z 1617 r., co jednoznacznie wskazuje, że powstał w wieku XVI lub wcześniej. Na podstawie wielkości komina przedstawionego na rycinie z 1617 r.³³⁹, sędzić można że był to obiekt mieszkalny lub techniczny (co jest bardziej prawdopodobne), gdzie wymagane było duże palenisko³⁴⁰.

333 W dostępnej literaturze opisywana jako kaplica św. Anny, św. Antoniego lub św. Tekli.

334 W.K. Zieliński, *Monografia Lublina*, t. II, Warszawa 1887 r., s. 313.

335 J. A. Wadowski, op. cit., s. 541.

336 A. Lerue w 1852 na akwareli przedstawia drugie okno zamknięte ostrołukowo, A. Lerue, *Album Lubelskie*, kościół X.X. Bernardynów w Lublinie.

337 2. Św. Anny, 3. Św. Tekli, 5. Św. Franciszka, 6. Królewska.

338 Było to najprawdopodobniej przypadkowe zestawienie.

339 Komin wręcz nienaturalnie przeskalowany względem całego budynku zachował się jeszcze w wieku XX niedługo przed rozbiórką.

340 W większości zespołów klasztornych znajdowały się browary przyklasztorne, rzadziej gorzelnie, były to budynki na tyłach, ten obiekt nie posiadał piwnic a posadowienie ścian na głębokości tylko 75 cm, raczej wyklucza funkcję browaru.

Budynek przed rozbiórką był dwukondygnacyjny, składał się z dwóch części o różnej wysokości, przykrytej różnymi dachami. Jedyna znana piwnica wychodziła poza obrys budynku w kierunku klasztoru. Od strony skarpy do budynku przylegały jeszcze bliżej nieokreślone obiekty, które widoczne są na archiwalnych fotografiach w postaci negatywów i strzępi ścian. W sieni istniał napis „IHS” i data „1701 roku”, co wskazuje na rok przebudowy lub remontu niż powstania budynku. Wizerunek orła na elewacji zachodniej został dodany już w XX w.³⁴¹. Dostyc nietypowy był układ podziału budynku, który mógł wynikać z kilku etapów budowlanych. Wymiary głównej części tworzą kwadrat o boku około 10,5 m, w połączeniu z jego lokalizacją tuż przy skarpie mogą sugerować w miejscu tym istnienie budynku wieżowego, który później był stopniowo rozbudowywany. Budynek nie nawiązuje w żaden sposób do obecnie istniejącej zabudowy bernardynów ani żadnego budynku w okolicy, nie odnosi się również do granic działki. Nie wiadomo, jaka była jego pierwotna funkcja, wprawdzie jest możliwe, że powstał niezależnie od bernardynów, ale w takim wypadku mógł znajdować się w odrębnej parceli budowlanej, lub istniał w tym miejscu przed powstaniem zespołu bernardyńskiego³⁴². Niestety, te informacje zostały utracone w momencie jego rozbiórki. Istnieje pewne prawdopodobieństwo, że zachowa-

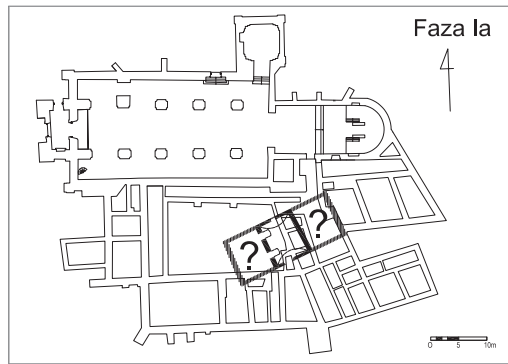
ły się przynajmniej fundamenty obiektu³⁴³, a jedyne wyjaśnienie jego zagadki będzie możliwe po przeprowadzeniu badań archeologicznych.

Drugim obiektem nieistniejącym, a raczej grupą obiektów, są budynki znajdujące się niegdyś na posesji Bernardyńska 7, wyburzone w trakcie budowy domu księży emerytów. Pierwszy raz budynki zostały przedstawione na planie z 1783 r. oraz na widoku z 1774 r. Teren pierwotnie nie był zabudowany i służył braciom jako pola lub sady. Pierwszą zabudową tego obszaru było zapewne ogrodzenie murowane, do którego dobudowano trzy ściany, tworząc pierwszy budynek na potrzeby funkcjonowania pobliskiego ogrodu. Było to najprawdopodobniej w XVII w. Budynki te, lokowane wzdłuż ulicy, były jednotraktowe, bez piwnicy, parterowe z dachem dwuspadowym, nie posiadały okien od strony ulicy, a otwór z portalem istniejący jeszcze w XX w. wykonany został w r. 1926 r. w trakcie adaptacji budynku na salę parafialną. Były to zabudowania techniczne lub gospodarskie, nie udało się jednak określić, z jakich przyczyn wysokość największego z nich wynosiła niemalże 9 m. Stopniowo, w miarę zwiększających się potrzeb, dodawano nową zabudowę. Były to najczęściej budynki jednotraktowe i parterowe. Wiemy, że od połowy XIX aż do końca XX w. budynki te pełniły funkcję szeroko pojętych usług.

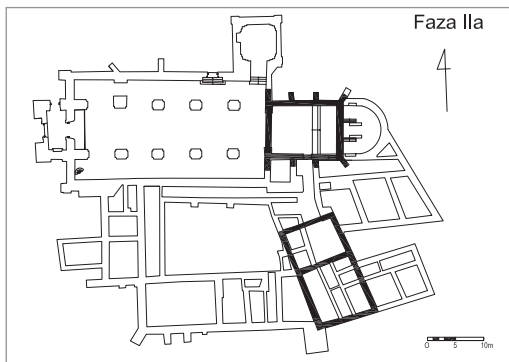
341 J. Teodorowicz-Czerepińska, *Zespół klasztorny bernardynów...* op. cit., s. 63.

342 Lokalizacja obiektu tuż przy krawędzi zmieniającej bieg skarpy, umożliwiłaby obserwację dużego obszaru terenu. Uwzględniając rozległy wąwóz pomiędzy ulicą Bernardyńską a murami miejskimi, wysokość murów miejskich i wzniesienie/górkę w miejscu zespołu pobernardyńskiego, widoczność tego obszaru ze strony murów miejskich byłaby niemożliwa. Czy mógł być to wysunięty punkt obserwacyjny ze strony miasta, tego prawdopodobnie nigdy się nie dowiemy.

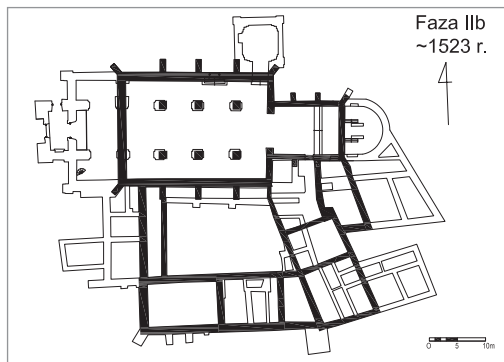
343 O czym świadczy rozległa anomalia uwidoczniiona w badaniach georadarowych.

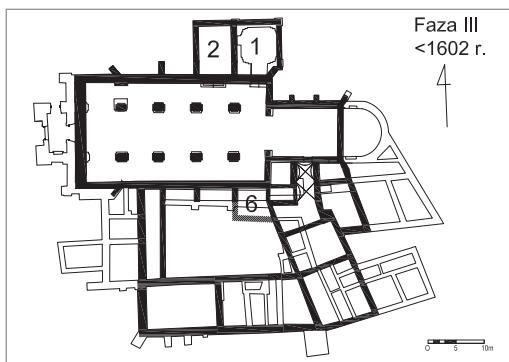
Il. 258. Rzut przyziemia, faza Ia – po 1461 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

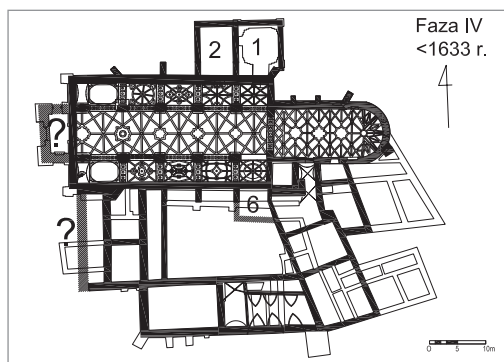
Il. 259. Rzut przyziemia, faza IIa – po 1487 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

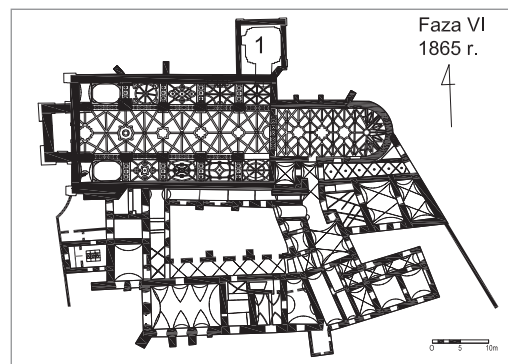
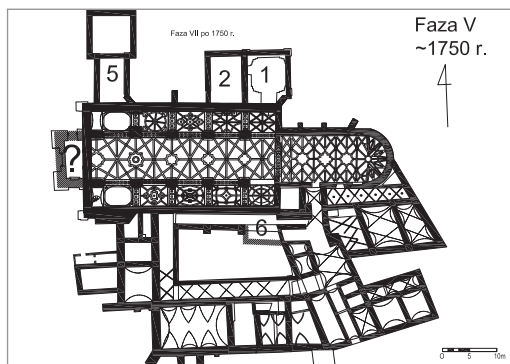
Il. 260. Rzut przyziemia, faza IIb – ok. 1523 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 261. Rzut przyziemia, faza III – przed 1602 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

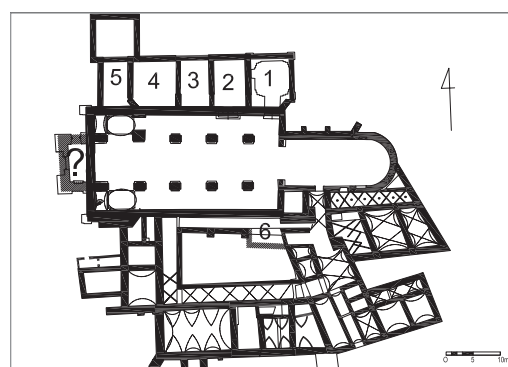
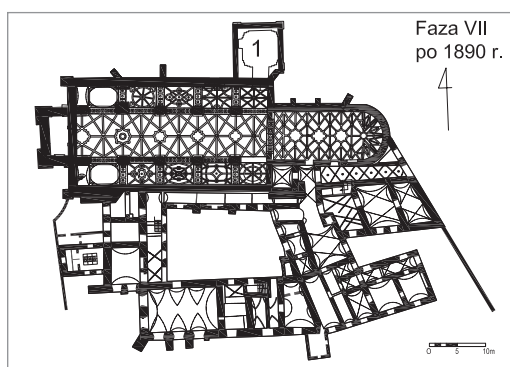

Il. 262. Rzut przyziemia, faza IV – przed 1633 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 263. Rzut przyziemia, faza V – ok. 1750 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 264. Rzut przyziemia, faza VI – 1865 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 265. Rzut przyziemia, faza VII – po 1890 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

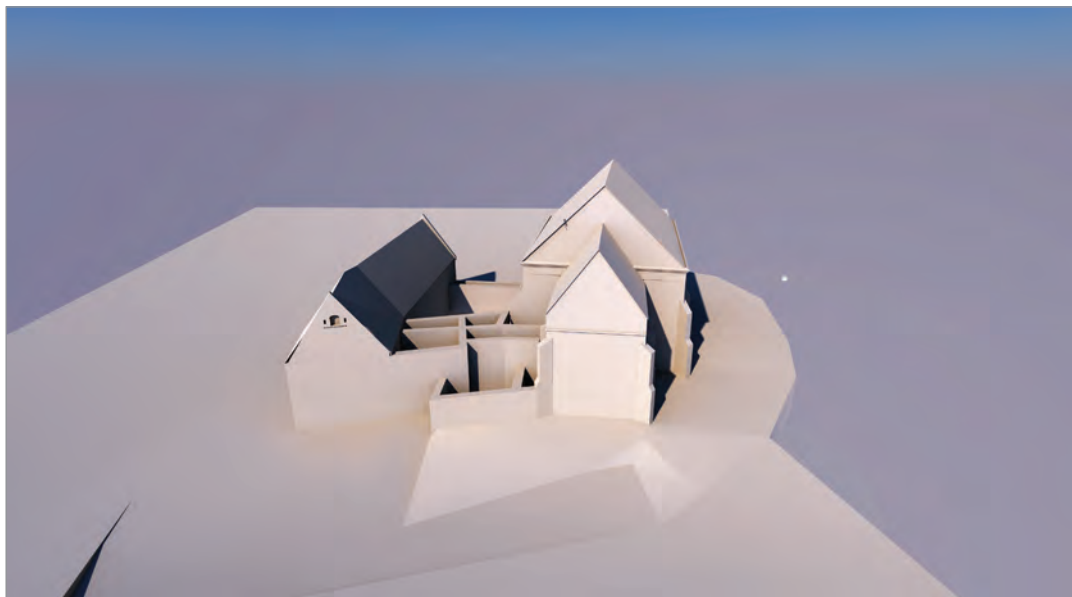
Il. 266. Lokalizacja nieistniejących kaplic, oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 267. Faza 2a – próba rekonstrukcji , widok od wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 268. Faza 2b – próba rekonstrukcji , widok od wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 269. Faza 2c – próba rekonstrukcji, widok od wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

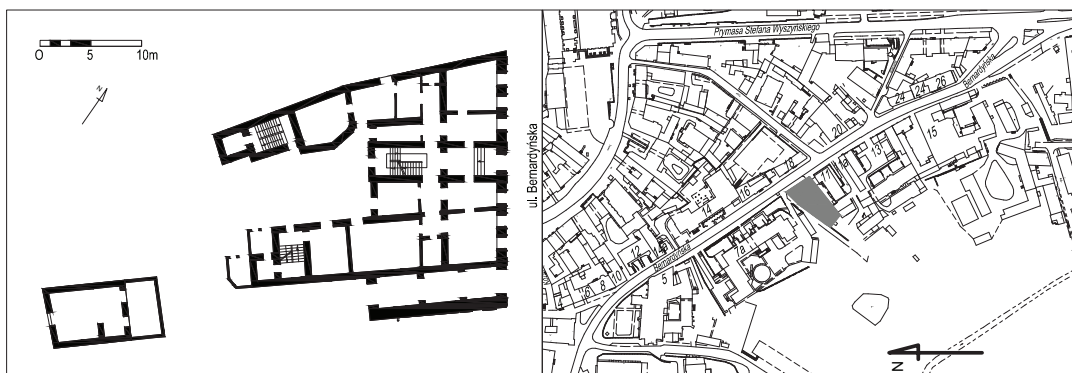
Il. 270. Faza 3 – próba rekonstrukcji, widok od wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 271. Faza 4 – próba rekonstrukcji, widok od wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 272. Faza 7 – próba rekonstrukcji, widok od wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 273. a) Elewacja frontowa kamienicy Bernardyńska 9, fot. K. Janus, b) układ rzutu kamienicy, oprac. K. Janus, c) lokalizacja kamienicy na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

3.11. BERNARDYŃSKA 9, 11, 11A

Posesje oznaczone numerami 9, 11 i 11a do 1876 r. pozostawały w posiadaniu bernardyńców. Nie wiemy dokładnie, kiedy znalazły się w posiadaniu klasztoru, ale wydaje się, że mogło to nastąpić już w XV w., na pewno nie później niż w wieku XVII³⁴⁴. Prawdopodobnie jako pierwszy na omawianej posesji powstał mur klasztorny, dopiero później wzniesiono budynki murowane, które były związane z funkcjonowaniem pobliskiego ogrodu³⁴⁵. W 1864 r. wszystkie klasztory lubelskie zostały skasowane, a ich własność przeszła pod zarząd magistratu. W wyniku wydzielenia z własności bernardyńskiej jednej parceli budowlanej (268a) („rekompensata dla miasta za ustąpienie placu popijarski”³⁴⁶), w 1876 r. od miasta drogą kupną nabył ją Karol Rejner za kwotę 4187 rs³⁴⁷. W 1886 r. wydzielił działkę 9 (268b) a posesję 11 (268a) podzielono w II połowie XX w.

Bernardyńska 9

W 1864 r. na omawianej posesji istniały dwa budynki drewniane opisane jako „poddasze”, a związane były z funkcjonowaniem ogrodów klasztornych. W 1876 r. posesję nabył Karol Rejner, a w 1886 r. A. Zwierzchowski wykonał projekt na budowę dwupiętrowego budynku mieszkalnego, którego realizację rozpoczę-

to w tym samym r.³⁴⁸ Obiekt ukończono niedługo później, ale z kilkoma różnicami, które wynikać mogły z próby wpasowania budynku w działkę o skomplikowanym kształcie jak i układzie terenu. W 1896 r. na tyłach posesji powstał parterowy budynek³⁴⁹, kilka miesięcy później wykonano projekt na przebudowę budynku kamienicy³⁵⁰, który zakładał wykonanie sieni na podwórko i zabudowę tej części do wysokości kamienicy. W ten oto sposób od ulicy Bernardyńskiej kamienica zajmowała całą szerokość działki, a układ budynków z niewielkimi zmianami utrzymał się do dnia dzisiejszego.

Bernardyńska 11, 11a

W trakcie kasaty klasztoru w 1865 r. sporządzono opis omawianej posesji³⁵¹, z którego wynika, że na działce istniała zabudowa drewniana „przyklejona” do muru ogrodzeniowego. Budynki te (dom mieszkalny, kuźnia, wozownia, warsztat) były jedno- lub dwutraktowe, parterowe³⁵². Na tyłach posesji, a raczej za jej granicą, na terenach zalewowych istniał murowany domek ogrodnika/chlewik (obecnie nieistniejący). W 1874 r. na posesji wymienione zostały dwa obiekty drewniane: budynek mieszkalny i budynek mieszczący składy i wozownię³⁵³. Kwota oszacowania pożarowego tych obiektów wynosiła 1270 rs³⁵⁴. W 1878 r. powstał projekt na budowę kuźni

344 W przeciwnym razie w miejscu tym powstałby dwór lub pałac.

345 Co przedstawia Hogenberg/Braun 1617, Maszewski 1774 i inni.

346 K. Janus, R. Janusz, *Analiza architektoniczna kamienicy przy ul. Bernardyńskiej 9 w Lublinie*, „Budownictwo i Architektura”, 2012, nr 2, vol. 11, s. 66.

347 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/166, s. 5.

348 APL, RGL, BI, sygn. 1886:9, s. 130.

349 Ibid., s. 64.

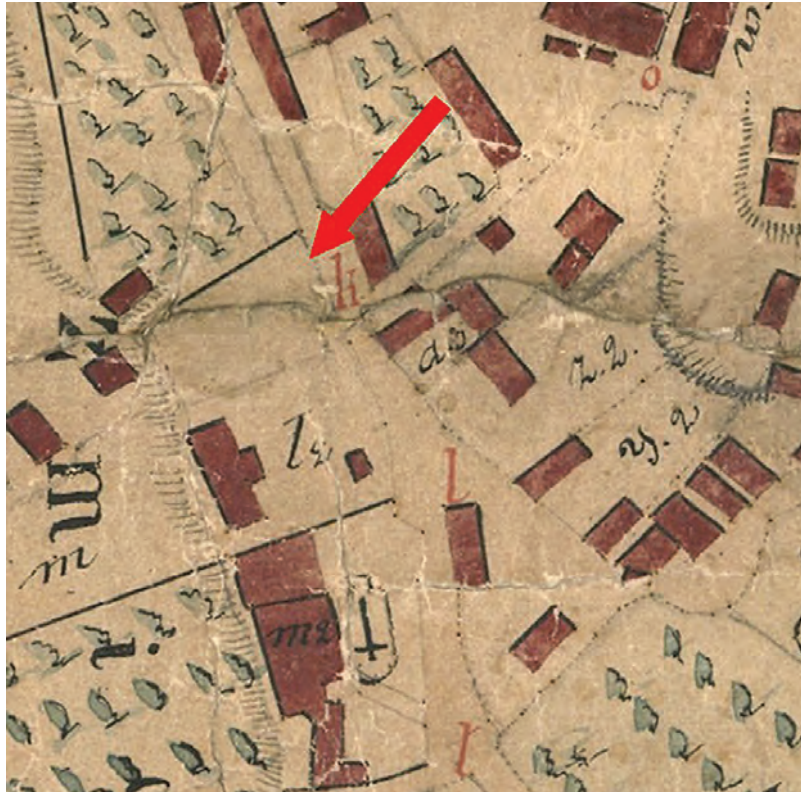
350 Ibid., s. 21.

351 Mur ten o wysokości około 3 m ciągnął się w tym okresie przez całą własność bernardyńską, od klasztoru, aż do posesji Bernardyńska 13.

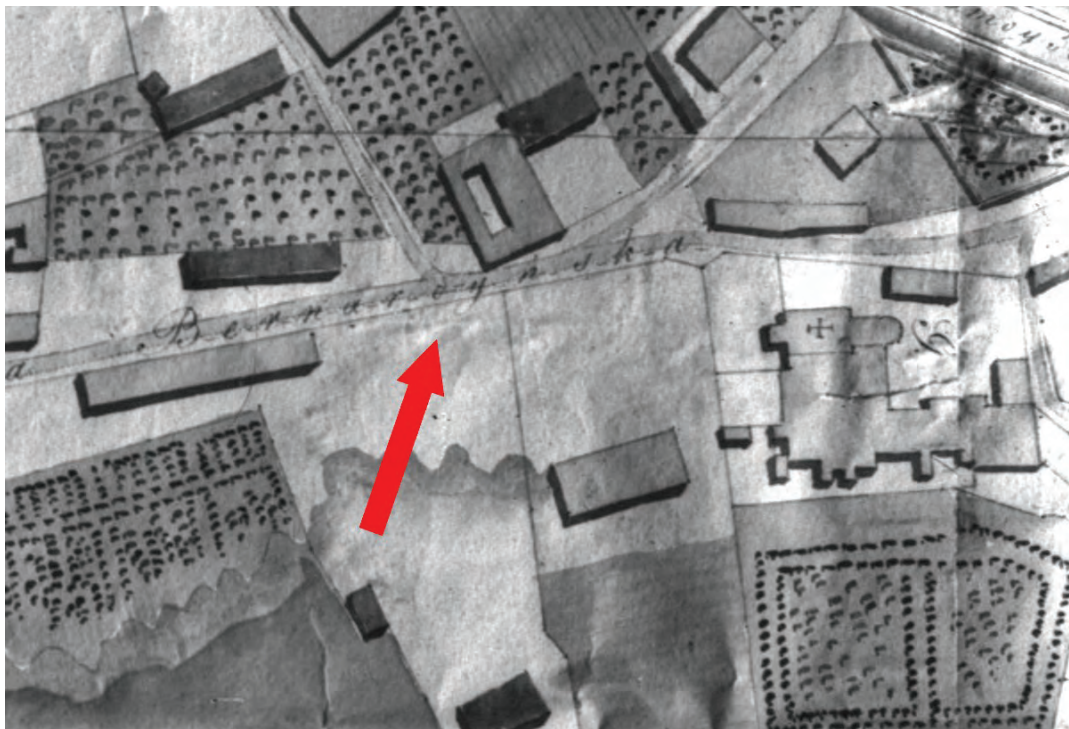
352 Budynki te były dzierżawione przez braci, jednak nie udało się określić na jakich zasadach.

353 APL, AML 1809-1874, 7245.

354 Ibid., sygn. 7245.

Il. 274. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczynskiego w 1852 r., strzałką oznaczono brak zabudowań na omawianej działce, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., strzałką oznaczono brak zabudowań na omawianej działce, APL, PmL. sygn. 2

Il. 275. Fragment planu Lublina, strzałką oznaczono barak zabudowań na działce (kopia na podstawie zdjęcia z negatywu szklanego), IS PAN 8440 B

Il. 276. Fragment planu Lublina z 1870 r. APL, PmL, sygn. 5 (strzałką oznaczono zabudowania na omawianych posesjach)

Il. 277. Poczтівka z 1916 r. (A – kamienica nr 16, B – posesja nr 18, C – kamienicę nr 9), w posiadaniu autora

Il. 278. Ulica Bernardyńska, widok na posesje Bernardyńska 9, 16, 18, w oddali wieża kościoła pobernardyńskiego, K. Janus, 2016 r.

Il. 279. Budynek Bernardyńska 11a, elewacja frontowa, fot. K. Janus, 2010 r.

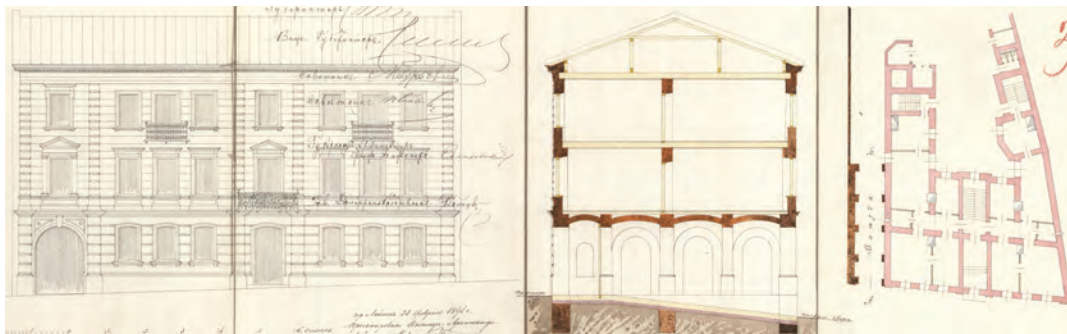
Il. 280. Budynek Bernardyńska 11a, elewacja frontowa, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 281. Bernardyńska 11, elewacja frontowa, fot. K. Janus, 2010 r.

Il. 282. Budynek posesji Bernardyńska 11a, fot. K. Janus, 2010 r.

Il. 283. Projekt budynku Bernardyńska 9 z 1896 r., APL, RGL BI, sygn. 1896:5, s. 21

z warsztatem do budowy wozów oraz budynek wozowni³⁵⁵. W 1896 r., na posesji istniały 4 obiekty murowane i 3 drewniane³⁵⁶, czego dowiadujemy się z warunków sprzedaży na publicznej licytacji³⁵⁷. W 1901 r. posesja została sprzedana za 14 000 rs, co w porównaniu z poprzednią kwotą sprzedaży 5500 rs z 1896 r.³⁵⁸ wskazuje, że na działce powstał przynajmniej jeden nowy budynek. Pierwszym obiektem murowanym na działce był nieistniejący dziś parterowy a od strony skarpy piętrowy budynek z charakterystycznym dachem pulpityowym, przylegający do ściany posesji 13. W XX w. na potrzeby wykonania przejazdu na tył został niemalże w połowie rozebrany.

Do połowy XX w. dominującą zabudową na posesji były parterowe budynki drewniane lub murowane o funkcji mieszkalnej lub mieszczącej niewielkie warsztaty rzemieślnicze.

Po 1913 r. powstała charakterystyczna fasada budynku od strony posesji 13, która w 2011 r. została nadbudowana nieharmonizującą kondygnacją szklaną³⁵⁹. Na posesji 11a w 1968 r. powstał pięciokondygnacyjny blok mieszkalny, przy okazji budowy którego wyburzono pozostałości zabudowy XIX-wiecznej. Obecnie wszystkie zabudowania działek 11 i 11a są wynikiem XX-wiecznych i późniejszych działań, nie zachowało się nic z zabudowań XIX-wiecznych lub starszych.

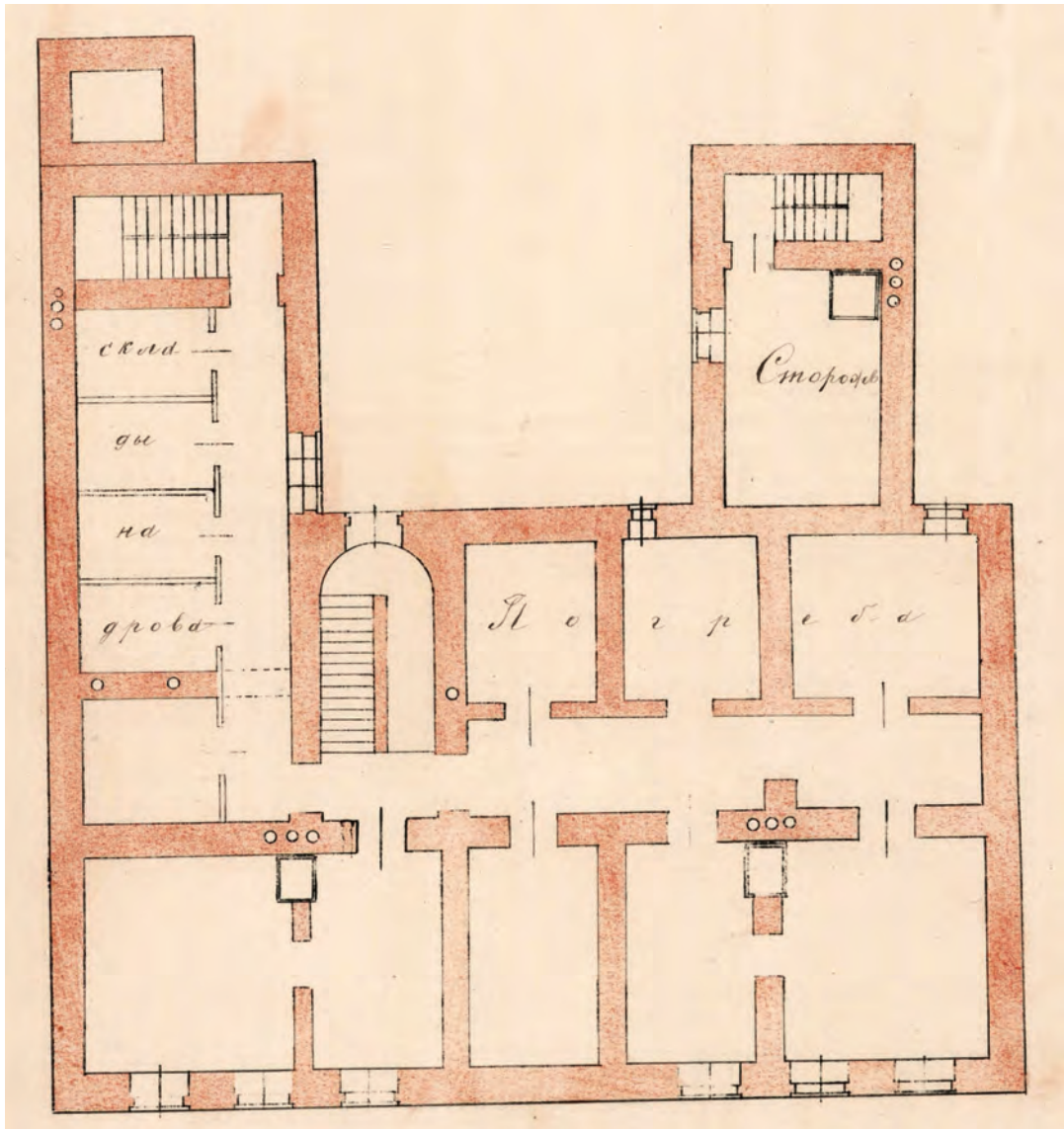
355 APL, RGL, BI, sygn. 1878:20, s. 498.

356 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/166, s. 467.

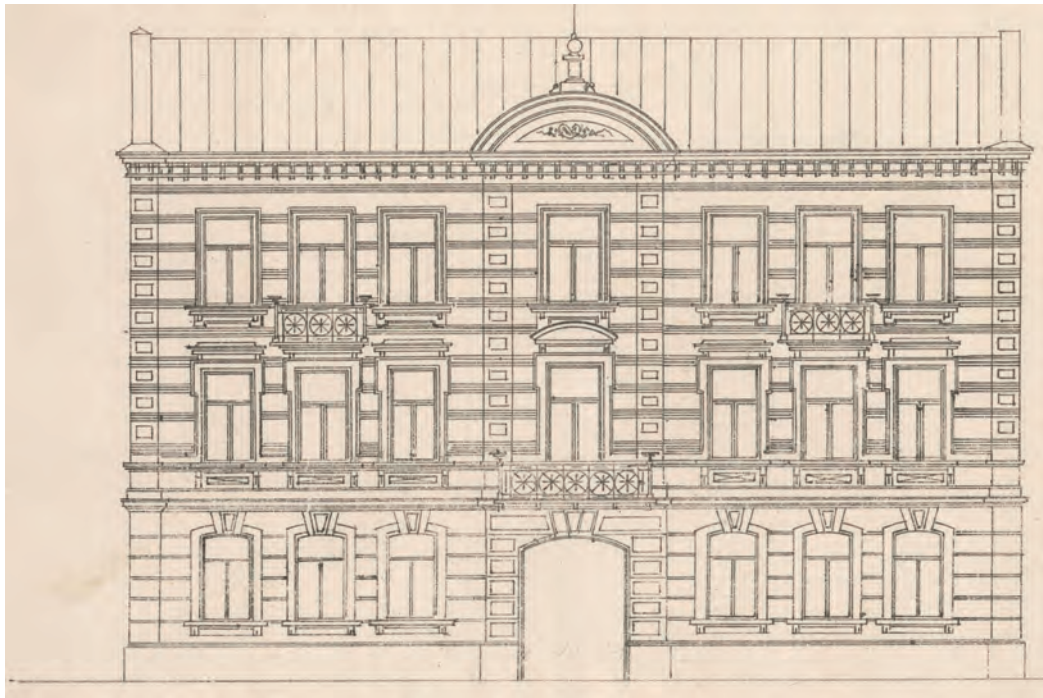
357 Ibid., s. 550.

358 Ibid., s. 465.

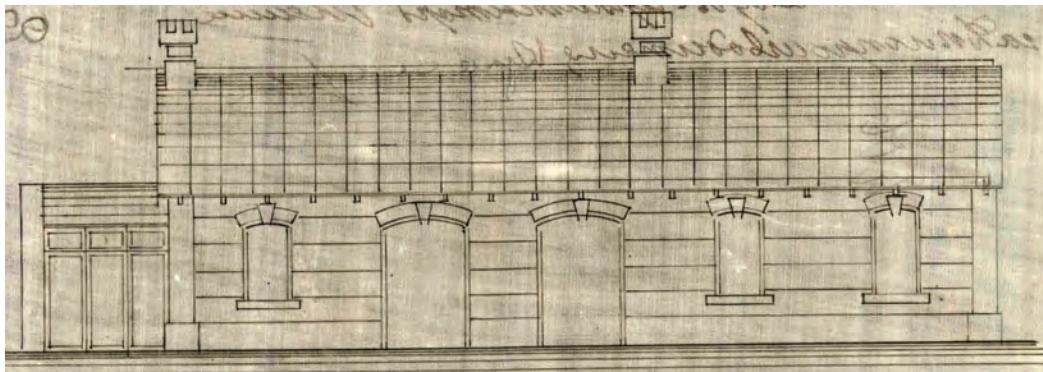
359 Przy pracach budowlanych zachowano jedynie elewację szczytową budynku 11a, zachowano również budynek na tyłach, powstały w międzywojniu. Ciekawostką były znaleziska archeologiczne z 2011 r., które wskazują na osadnictwo na tej posesji już w XIV–XV w.

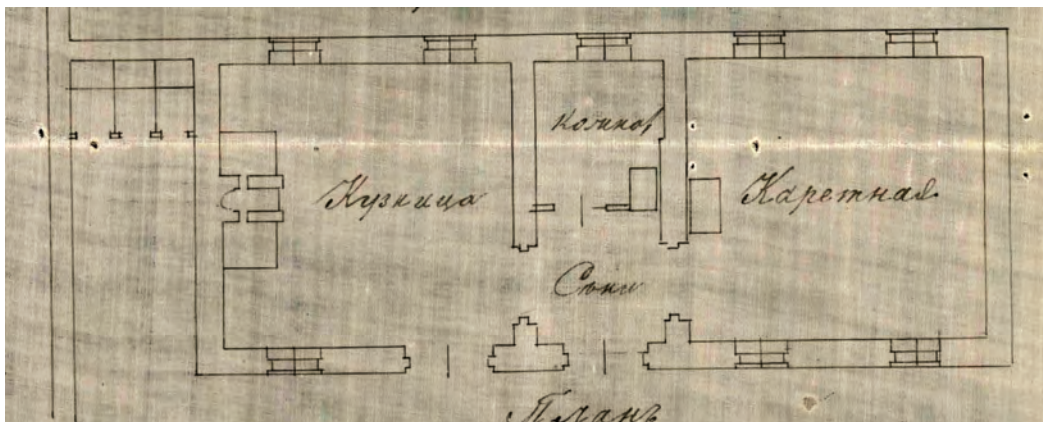
Il. 284. Projekt budynku Bernardyńska 9 – rzut fundamentów, RGL, BI, sygn. 1886:9, s. 130

Il. 285. Projekt budynku Bernardyńska 9 – elewacja frontowa, RGL, BI, sygn. 1886:9, s. 130

Il. 286. Projekt budynków technicznych na posesji Bernardyńska 11 – elewacja, 1878 r., RGL, BI, sygn. 1878:20, s. 500

Il. 287. Projekt budynków technicznych na posesji Bernardyńska 11 – rzut przyziemia, 1878 r., RGL, BI, sygn. 1878:20, s. 500

Il. 288. Rzut przyziemia, faza przed 1865 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 289. Faza przed 1865 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 290. Rzut przyziemia, faza przed 1882 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 291. Faza przed 1865 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

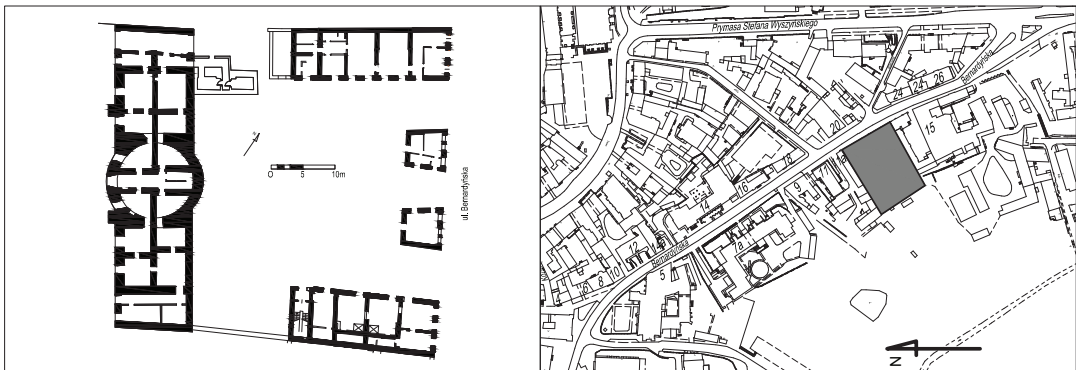
Il. 292. Rzut przyziemia, faza przed 1886 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 293. Faza przed 1886 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

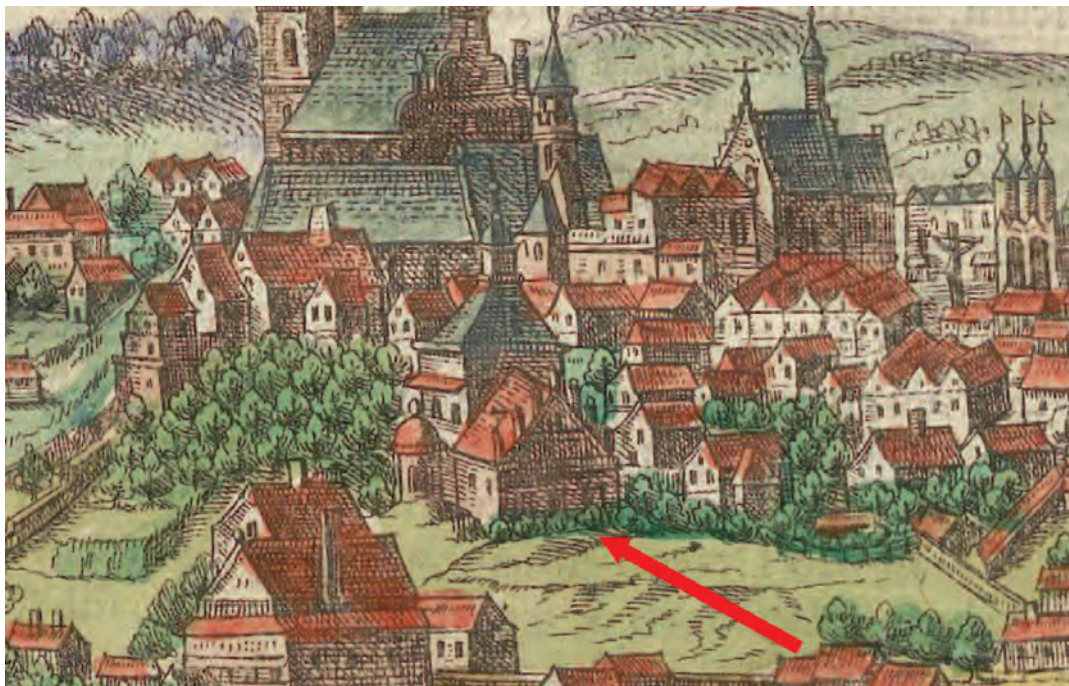

Il. 294. Rzut przyziemia, faza przed 1900 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 295. Faza przed 1900 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 296. a) Elewacja frontowa dawnego pałacu Sobieskich Bernardyńska 13, fot. K. Janus, b) układ rzutu, oprac. K. Janus, c) lokalizacja na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 297. Fragment sztychu Lublina wykonanego na początku XVII w., strzałką oznaczono prawdopodobną lokalizację omawianego obiektu, Georg Braun, Frans Hogenberg, „Civitates Orbis Terrarum”, t. VI, „Theatripraecipuarumtotiusmundiurbiumliber sextus”, „TIPUS CIVITATIS LVBLINESI IN REGNO POLONIAE EX OMNIBVS PARIBVS MVDI EMPORIO TER IN ANO CELEBRARI COSVETOCLARE...”, Kolonia 1617, <http://dig.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1618bd6/0001>

3.12. BERNARDYŃSKA 13 (DWÓR CUROSÓW, DWÓR SOBIESKICH, PAŁAC SOBIESKICH, PAŁAC RADZIWIŁŁÓW, MŁYN BOCZARSKIEGO, KAMIENICA MIESZKALNA)

Dwór Sobieskich po raz pierwszy został wymieniony w lustracji Lublina z 1565 r.³⁶⁰ Obecnie wiemy, że nie dotyczyła ona omawianego obiektu ale dworu, który rodzina Sobieskich posiadała na przedmieściach lubelskich. W 1601 r. Marek Sobieski kupił od Kacpra Curose i jego małżonki Katarzyny dwór z ogrodem na Żmigrodzie za kwotę 1200 złp³⁶¹. Dodatkowo z opisu tego dowiadujemy się, że posesja była położona pomiędzy ogrodem Jana Osmolińskiego a dworem Pawła Orze-

chowskiego, podkomorzego ziemi chełmskiej. Dodatkowo Sobieski zobowiązał się przestrzegać wszelkich praw i zobowiązań wobec miasta. W tym więc okresie Sobiescy posiadali już dwa dwory na przedmieściach lubelskich, co potwierdza również lustracja Lublina z 1602, 1614 i 1616 r.³⁶². Na tej podstawie możemy powiedzieć, że dwór na omawianej posesji istniał już w XVI w. Nie wiadomo, kiedy dokładnie mógł powstać, ale z analizy widoku Hogenberga/Brauna wyróżnić można dwukondygnacyjną wieżę oraz parterowe skrzydło z charakterystycznym szczytem (o siedmiu sterczynach). Niestety, z powodu wyburzenia dworu/pałacu w XIX w., rozpoznanie jego historii może być wykonane jedynie na podstawie skromnych danych i analogii.

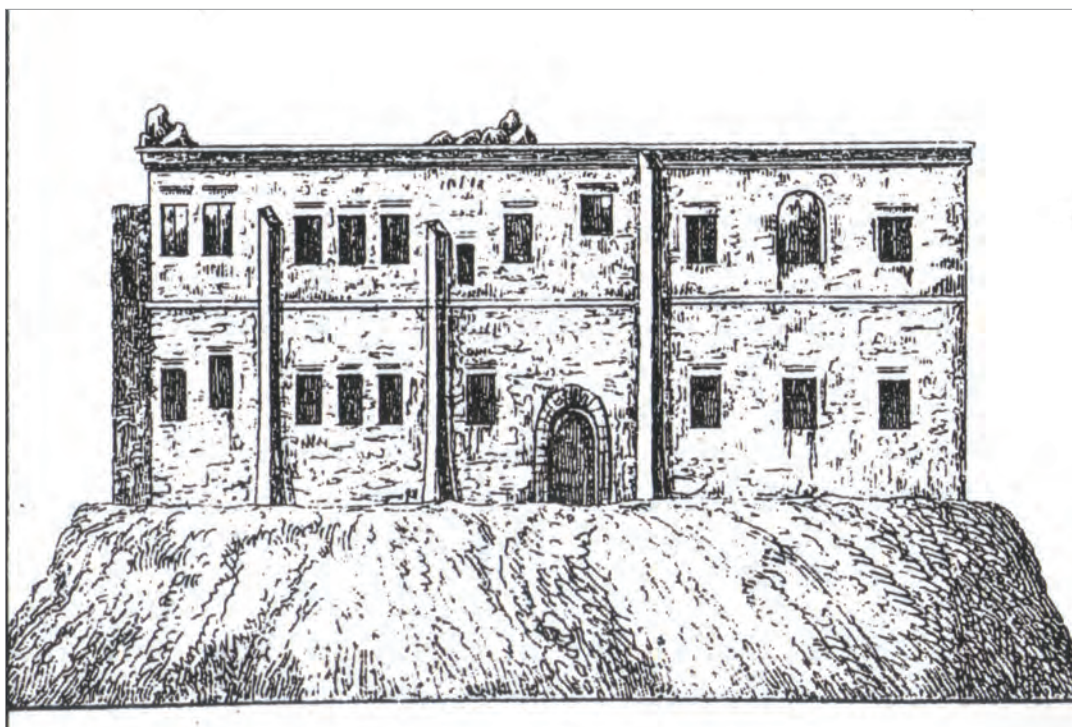
360 A. Wyczański, op. cit., s. 16, *Dworzec pana Szobieskiego, tamże i szynk*.

361 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, Księgi zapisów i kontrowersji, sygn. 21, s. 27, 27v.

362 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 312, s. 12v.

Il. 298. Fragment widoku Lublina J. Maszewskiego z 1774 r. (strzałką oznaczono omawiany obiekt), Muzeum Lubelskie w Lublinie, sygn. ML/H/1564

Il. 299. Pałac Sobieskich w trakcie przebudowy na młyn, „Historyczny obraz Lublina”, Z. Sierpiński, 1843 r.

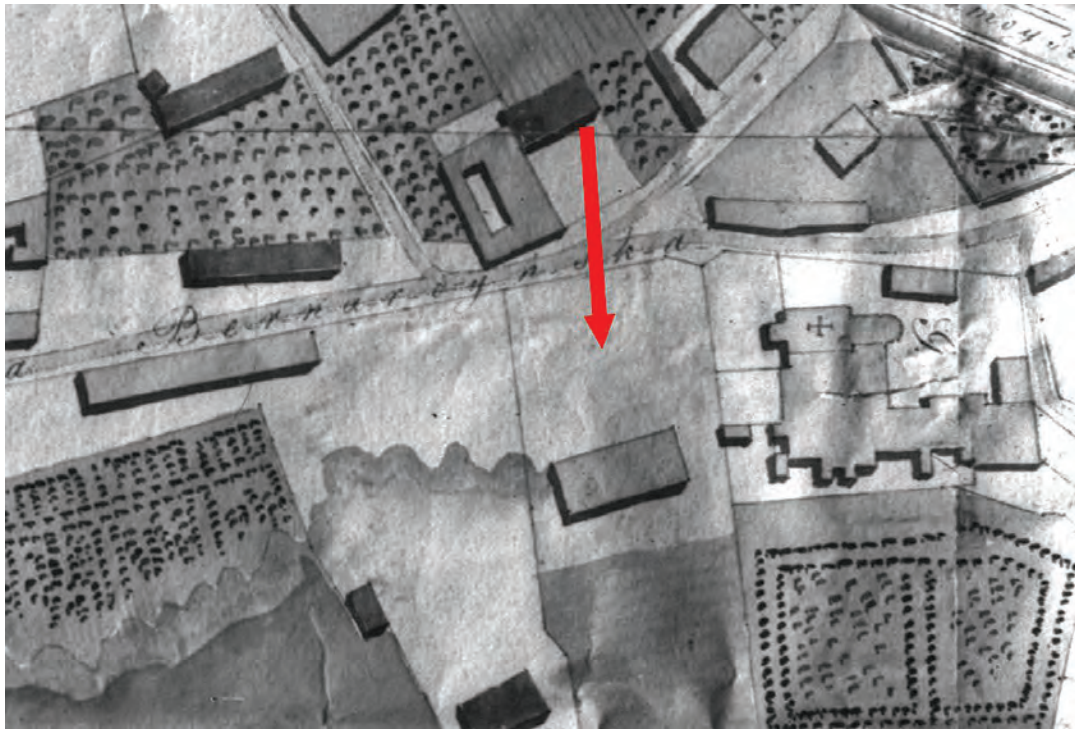
Il. 300. Fragment obrazu „Widok miasta Lublina od strony traktu zamojskiego”, A. Lerue, 1847 r., na czerwono oznaczono lokalizację pałacu Sobieskich pełniącego w tym okresie funkcję młyna wietrznego (jedyne dotychczas znane przedstawienie lokalizacji młyna w tym miejscu)

Il. 301. Fragment obrazu Lublina z 1826 r., F. Dombeck, na głównym planie omawiany obiekt bez dachu, UM Lublin

Il. 302. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783, wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., l2 – pałac i łąka książąt Radziwiłłów, APL, PmL. sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783, wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., l2 – pałac i łąka książąt Radziwiłłów APL, PmL. sygn. 2

Il. 303. Fragment planu Lublina (kopia na podstawie zdjęcia z negatywu szklanego), IS PAN 8440 B

Il. 304. Fragment planu Lublina z 1870 r. APL, PmL, sygn. 5

Il. 305. Fragment fotografii sprzed 1901 r., *Monografia Lublina*, A. P. Kobierzycki, 1901, str. 110

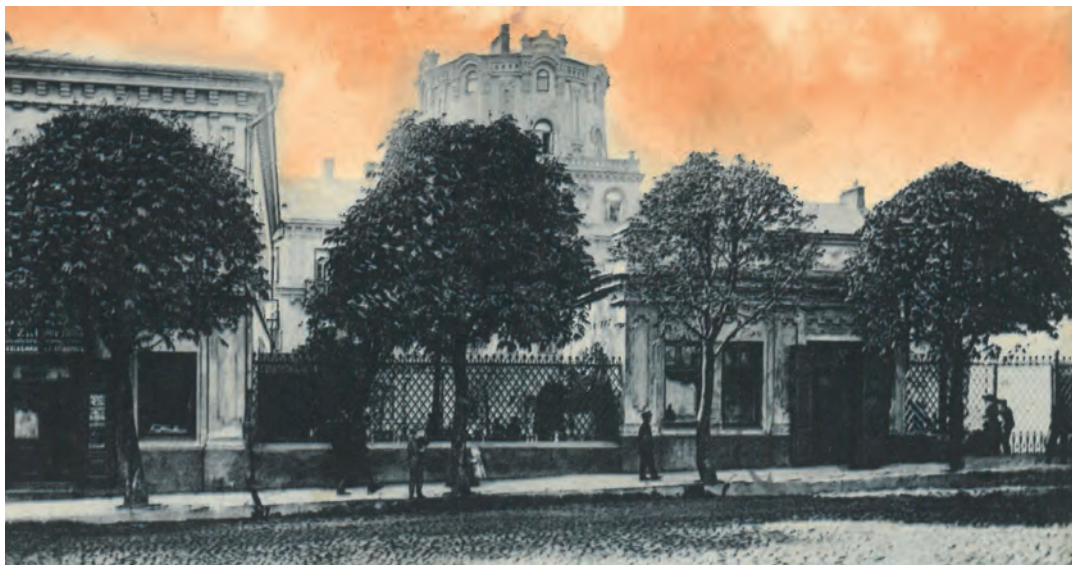
Il. 306. Elewacja tylna pałacu Sobieskich, APL, Bank Spółdzielczy, sygn. 54

Il. 307. Fragment fotografii pałacu Sobieskich sprzed 1938 r., Muzeum m. Lublina

Il. 308. Pocztówka z początku XX w., ze zbiorów Zbigniewa Lemiecha w zasobach Pracowni Ikonografii Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”

Il. 309. Pocztówka z początku XX w., w posiadaniu autora

Il. 310. Pałac Sobieskich – elewacja frontowa, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 311. Pałac Sobieskich – widok od strony łąk Rusalka, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 312. Pałac Sobieskich, widok od strony łąk Rusalka, fot. K. Janus, 2010 r.

Pierwszą fazą budowlaną obiektu był najprawdopodobniej prosty dwór wieżowy, wzniesiony przez bliżej nieokreśloną osobę pojawiającą się w Lublinie na czas trwania sejmików.

Najprawdopodobniej kolejną fazą budowlaną było przejęcie obiektu przez Kacpra Curiosa i bliżej nieokreślona jej przebudowa z nadaniem cech orientalnych. Na co jednak nie ma żadnych przesłanek historycznych.

Następna faza rozpoczęła się w 1601 r., kiedy to obiekt przeszedł w ręce Marka Sobieskiego. On przebudował obiekt i dostosował go do rangi wojewody lubelskiego. Na sztychu Hogenberga/Brauna dwór przedstawiony został już po przebudowie, kiedy to wieża została nakryta charakterystyczną kopułą z latarnią. Prawdopodobnie zbudowano również skrzydło z charakterystycznym szczytem jeszcze w gotyckim. Opis pałacu zamieszczony na tylnej stronie dzieła brzmi „Niemalą też ozdoba Lublina jest wspaniały pałac JW-go Pana Marka Sobieskiego, wojewody lubelskiego, w miejscu widocznym zbudowany z wielką starannością i niemalym kosztem”³⁶³. Zapewne Marek Sobieski, jak i jego potomkowie rozbudowali i powiększyli posiadłości w Lublinie.

Ciekawą wzmianką z 1647 r. jest opis dworu na Żmigrodzie o sześciu dachach na górze, informacja ta potwierdza się dwa lata później „Dwór o sześciu wierchach, tam Sebastian Ostrowski i Adam Kowalski mularz”³⁶⁴. W tej okolicy nie udało się zidentyfikować innego budynku o takiej konstrukcji, stąd można przypuszczać, że jest tu mowa

o omawianym obiekcie. Marek Sobieski zostawił po sobie budynek składający się z wieży i skrzydła wschodniego. Nie wiadomo, kiedy ale na pewno przed 1774 r. lub nawet 1661 (gdzie dwór już nazwano pałacem) musiał zostać rozbudowany o drugie skrzydło oraz podwyższony o dodatkową kondygnację. Kolejna wzmianka pochodzi z lustracji Lublina wykonanej około 1661 r. i mówi, że pałac z folwarkiem, stajnią i trzema domami, należy do Jana Sobieskiego (późniejszego króla)³⁶⁵. Prawdopodobnie około 1687 r. posesja przeszła w ręce Katarzyny z Sobieskich Radziwiłłowej (siostry Jana III Sobieskiego)³⁶⁶ i od tego momentu obiekt wszedł w posiadanie rodziny Radziwiłłów. W 1734 r. w rejestrze dochodów i wydatków miejskich na przedmieściu wymieniony został pałac księcia Radziwiłła³⁶⁷, dodatkowo przynależność ta powtarza się na planie Łęckiego z 1783 r.³⁶⁸. W 1790 r., po śmierci księcia Karola „Panie Kochanku” Radziwiłła, pałac przeszedł w posiadanie jego bratanka Dominika Radziwiłła³⁶⁹. W 1801 r. sporządzono protokół, z którego wynikało, że zdewastowany pałac z ogrodem i budynkiem drewnianym popadł w ruinę z powodu zaniedbań dzierżawcy³⁷⁰. W 1804 r. sporządzono notatkę, mówiącą, że pałac i dwór należy wystawić na licytację, ewentualnie przyległy ogród sprzedać a za uzyskaną kwotę wykonać remont obiektu, według propozycji Ignacego Miączyńskiego³⁷¹. W tym samym r. pałac-ruderę na licytacji kupił za 855 fr³⁷² Tomasz Trojecki³⁷³. W 1811 r. Trojecki aktem darowizny obiekt

363 Najprawdopodobniej dobudowane w tym okresie zostało do korpusu wieży jedno skrzydło.

364 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 274, s. 37, 71v.

365 H. Oprawko, K. Schuster, op. cit., s. 127.

366 AGAD, Archiwum Radziwiłłów, XVIII, sygn. 441, s. 1.

367 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, sygn. 278, s. 216v.

368 Posiadali w tym okresie dwór i pałac naprzeciwko siebie.

369 AGAD, Archiwum Radziwiłłów, XVIII, sygn. 441, s. 1.

370 AGAD, Archiwum Radziwiłłów, XVIII, sygn. 442, s. 3.

371 AGAD, Archiwum Radziwiłłów, XVIII, sygn. 442, s. 6, 9.

372 Bliżej nieokreślony rodzaj waluty.

373 AGAD, Archiwum Radziwiłłów, XVIII, sygn. 442, s. 19.

przekazał Dominikowi Boczarskiemu (adwokatowi i patronowi Trybunału Lubelskiego)³⁷⁴. Budynek w tym czasie nie był użytkowany i stopniowo popadał w ruinę. Boczarski przebudował pałac na młyn. W tym momencie rozpoczęła się najbardziej niszcząca faza obiektu, w której to relikty pałacu zostały wyburzone łącznie z fundamentami, a w jego miejsce powstał nowy budynek mieszczący młyn wiatrak i deptak.

Zgodnie z *Opisem historycznym diecezji Lubelskiej 1838*, wejście główne do pałacu „okrągło sklepione z szerokimi odrzwiami, nie na środku lecz przy boku gmachu miała położone” budynek niszczał kilkadziesiąt lat bez dachu, a w trójkątnych szczytach „na swej powierzchni rozmaite framugi, wklęsłości i wyrobienia na gipsaturze, słowem ruiny te pierwiastków swego założenia odległej starożytności sięgały”. W trakcie przebudowy Boczarski pałac rozebrał, aż do fundamentów³⁷⁵. Informacje, te są jedynymi, które opisują pałac z końcowej fazy jego istnienia. Z badań architektonicznych wynika, że część fundamentów i ścian suteren wykonana jest z materiału rozbiórkowego, istnieje więc pewna szansa, że część opisanej kamieniarki mogła zostać wtórnie wykorzystana i czeka na odnalezienie. Pałac w stanie ruiny dotrwał do momentu, kiedy to Boczarski wraz z wierzycielami rozpoczął budowę młyna wietrznego na murach pałacu w 1835 r. Zgodnie z legendą, siłą napędową kół młyńskich miał być wiatrak z horyzontalnie umiesz-

czonymi skrzydłami oraz koło deptakowe, na co jednak nie ma żadnych dowodów historycznych³⁷⁶. Przed 1840 r. założone prace zostały ukończone, a wartość obiektu z 3000 złp (z 1823 r.) wzrosła do 111 600 złp³⁷⁷. W tym czasie teren wokół pałacu został splantowany, na tyłach powstał nowo usypany taras³⁷⁸, ogród z sadzawką, od ul. Bernardyńskiej mur, a od łąk parkan³⁷⁹. Budynek młyna w tym okresie posiadał okrągłą, jednoprzestrzenną wieżę o trzech kondygnacjach. Skrzydło lewe mieszczące koło deptakowe o średnicy 10 m mogło posiadać jedynie podziały poprzeczne. Prawe skrzydło mieściło mieszkanie młynarza oraz magazyny³⁸⁰. Oba skrzydła były dwukondygnacyjne i nie zajmowały całej szerokości działki. Szerokość i lokalizacja budynku ludząco odpowiada wymiarom pałacu, stąd można przypuszczać, że część środkowa pałacu została rozebrana do fundamentów, a skrajne mogły posłużyć jako fundamenty nowo powstałej budowli. Najprawdopodobniej prace rozpoczęte w 1835 r. prowadzone były (bardzo powoli) aż do lat 40., kiedy to Boczarski uzyskał pożyczkę w wysokości 3000 rs na rozbudowę i dokończenie budowy młyna³⁸¹. Niedługo później okazało się, że budowa prowadzona była bez stosownych pozwoleń i dopiero w 1838 r. złożony projekt w urzędzie miejskim został zatwierdzony³⁸². W 1843 r. ukończył budowę piekarni na dwa piece, niedługo później wieża zyskała trzy dodatkowe kondygnacje zwieńczone kopułą wiatraka. Od 1844 r. młyn był sprawny

374 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/172, s. 270.

375 AKL, K. Boniecki, *Opis historyczny diecezji lubelskiej*, sygn. 259, s. 309.

376 K. Janus, *Mechanizm młyński w byłym pałacu Sobieskich w Lublinie*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN”, OL PAN, 2008 B, s.75.

377 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/172, s. 272.

378 Istniejący jako tylne podwórko, do dziś jest mylnie interpretowany jako średniowieczny „cypel obronny”, lub nawet bastion, struktura ta jest nasypem budowlanym stopniowo powiększającym się na przestrzeni niemalże 200 lat od jego powstania.

379 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/172, s. 270.

380 APL, AML 1874-1915, sygn. 7244.

381 Do tej pory całość inwestycji finansował ze swoich środków.

382 APL, Urząd Muncypalny i Magistrat Miasta Lublina, 1809–1874, sygn. 1287, s. 38.

i gotowy do pracy. Boczarski mimo włożonych w całe przedsięwzięcie środków i serca nie uzyskał żadnych korzyści finansowych z budowy młyna. W tym samym roku burza „zrzuciła wiatrak” z wieży, a Boczarski zaczął mieć poważne problemy finansowe. Obciążony licznymi opłatami za niedziałający młyn spektakularnie zbankrutował³⁸³. Umarł w 1850 r. w wieku 68 lat. Trzy lata później na publicznej licytacji młyn z licznymi obciążeniami kupili bracia Brzezińscy, którzy zastąpili siłę koła deptakowego siłą maszyny parowej. W 1860 r. rozpoczęli remont, na co zgodę uzyskali dopiero w 1863 r. (po licznych wezwaniach i nakazach wykonania projektu przez urzędników). W tym okresie zasadniczo zespół nie uległ żadnym zmianom. W budynku młyna w miejscu koła deptakowego stworzono dwa dodatkowe mieszkania na wynajem, zainstalowano maszynę parową o mocy 20 KM produkcji Fabryki Machin Andrzeja hr. Zamoyskiego w Warszawie³⁸⁴, której kocioł i komin znajdowały się na zewnątrz budynku. W 1866 r. zaczęły się problemy finansowe właścicieli, a w 1873 r. obiekt powtórnie został zlicytowany.

Kolejna faza budowlana obiektu nastąpiła po 1880 r., kiedy to nabył go Aleksander Strachociński z zamiarem przebudowy obiektu na mieszkania. W 1883 r. próbowano zburzyć wieżę w celu zwiększenia powierzchni mieszkalnej, jednak ze względu na grubość oraz solidność jej murów po rozbiórce jednej kondygnacji zamiaru tego zaniechano³⁸⁵. W tym samym roku Marian Jarzyński wykonał projekt przebudowy młyna na mieszkania z uwzględnieniem wieży jako elementu budynku³⁸⁶. Przebudowę rozpoczęto rok później, a główne zmiany jakie mia-

ły miejsce to rozbudowa budynku głównego na całą szerokość działki, podwyższenie obu skrzydeł bocznych o dodatkową kondygnację. W wieży wykonano dwie ściany przez całą jej wysokość, pomiędzy którymi umieszczono klatki schodowe. Budynek piekarni zaadaptowano na oficynę mieszkalną, symetrycznie po drugiej stronie podwórka powstała druga parterowa również mieszkalna, od frontu wykonano dwie kordegardy oraz ogrodzenie. Na tyłach skarpe ustabilizowano murem oporowym, a częściowo na nim powstał budynek z charakterystycznym gankiem na palach, również mieszkalny. W budynku głównym powstały mieszkania o wysokim standardzie, dostępne od strony dziedzińca frontowego, te mniejsze i o niższym standardzie dostępne były od tyłu przejściami w skrajnych częściach. Mieszkańcy mieli również do dyspozycji niewielką lodownię. W 1884 r. powstał na tyłach parterowy budynek komórek i ustępów³⁸⁷. W 1888 r. cały obiekt kupiła Bronisława Vetterowa za kwotę 55 810 rs. Niedługo później urządziła w części posesji szkołę żeńską H. Czarneckiej, w oficynach mieściły się usługi, sklepy, towarzystwa, itp. W tym okresie posesje 13 i 15 należały do jednego właściciela, w związku z czym powstały połączenia komunikacyjne pomiędzy budynkami i przebicia w ścianie granicznej³⁸⁸. W 1895 r. podwyższono i rozbudowano do ulicy oficynę prawą nadając jej obecną formę³⁸⁹. Oficyna lewa została rozbudowana dopiero w 1901 r. W takiej formie, z niewielkimi zmianami, obiekt dotrwał do dnia dzisiejszego. Nie remontowany od kilkudziesięciu lat, targany nieuregulowanym statusem prawnym stopniowo i sukcesywnie niszczyje.

383 W Lublinie powstało powiedzenie „Wyjść jak Boczarski na młynie”.

384 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/172, s. 754.

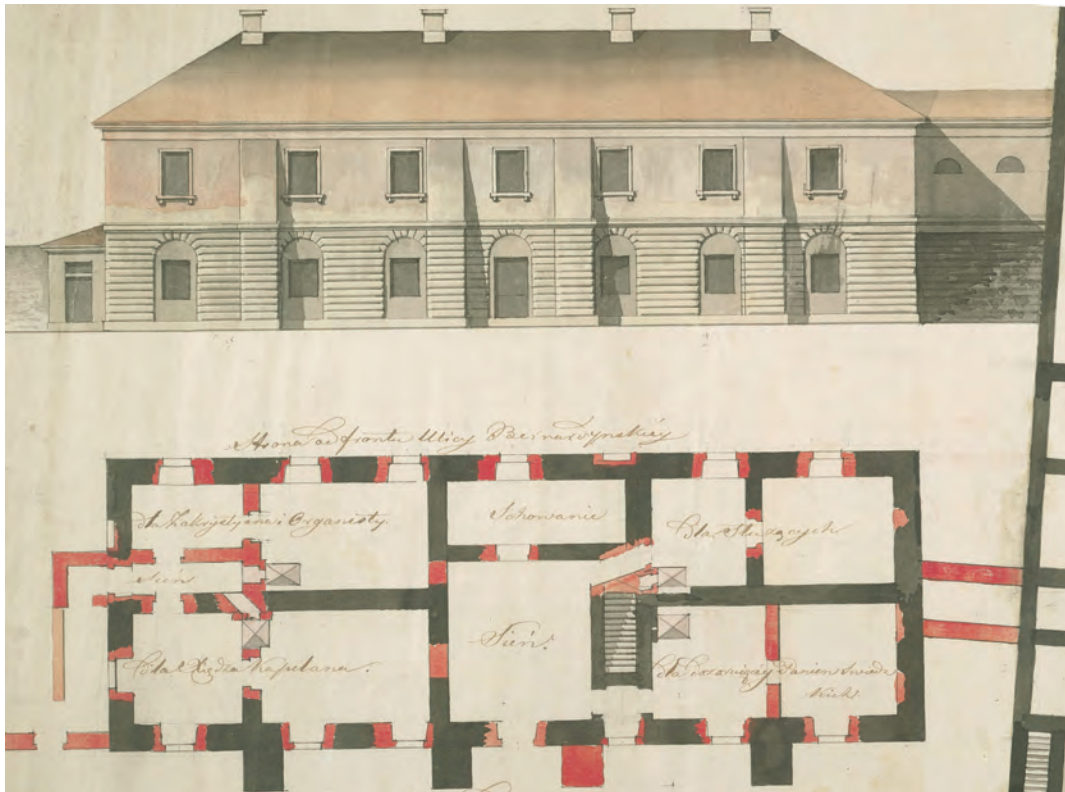
385 Gazeta Lubelska, 1883 r., nr 203, s.1.

386 APL, RGL BI sygn. 1883:5, s. 88–92.

387 APL, RGL BI, sygn. 1884:4, s. 70.

388 Sytuacja ta trwała do 2010 r.

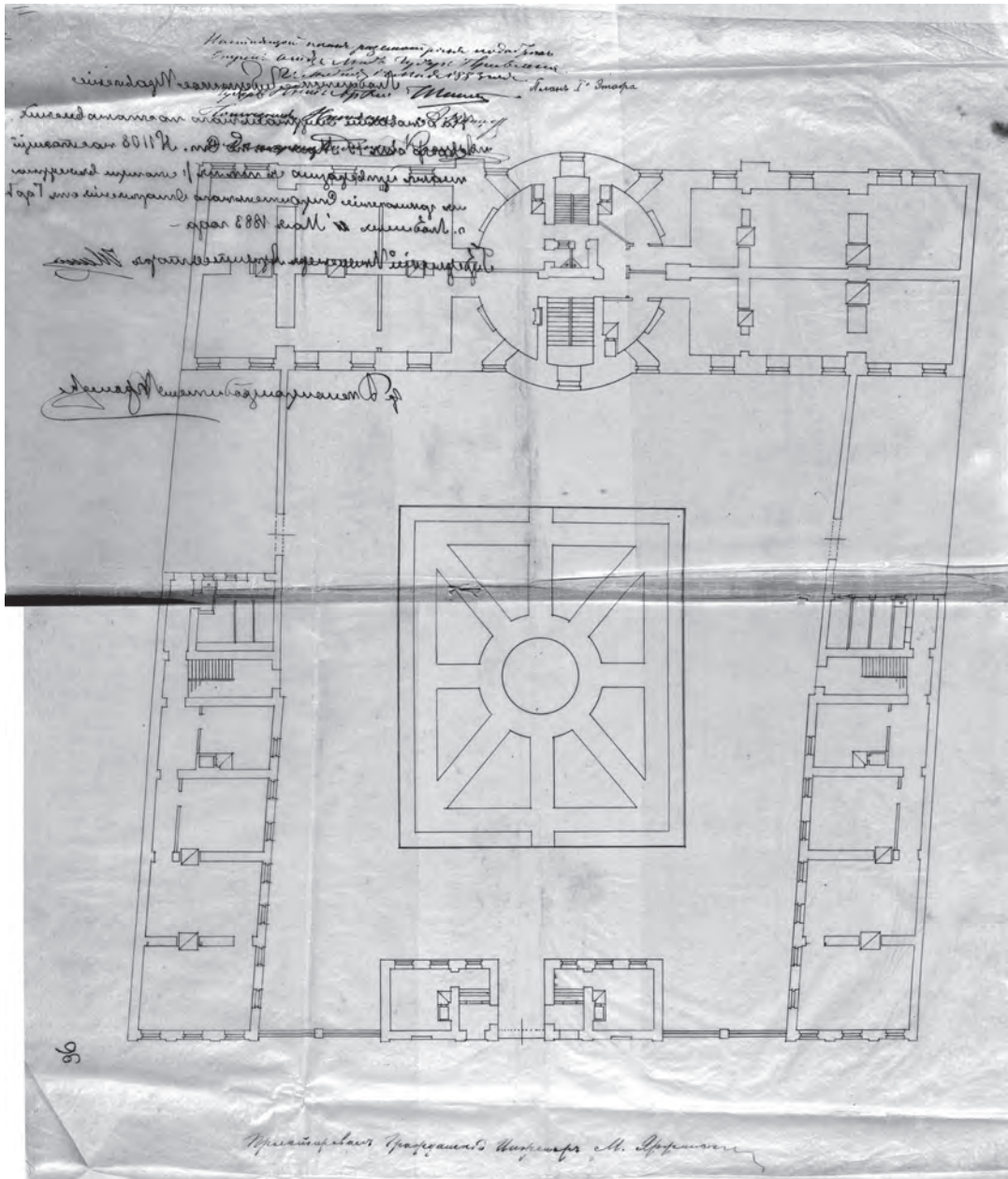
389 APL, RGL BI, sygn. 1895:7, s. 73.

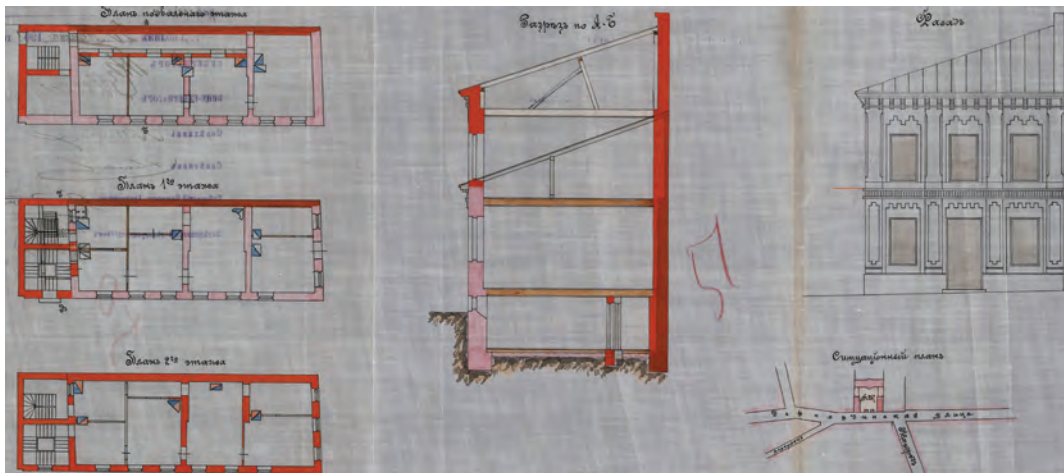
Il. 313. Projekt przebudowy pałacu Sobieskich, Konwiktu Panien Świedzkich z ruderów W⁸⁰ Boczarskiego wyrestaurować się mająca, Jakob Hempel, AGAD, Zab. Kartograficzny, sygn. 33

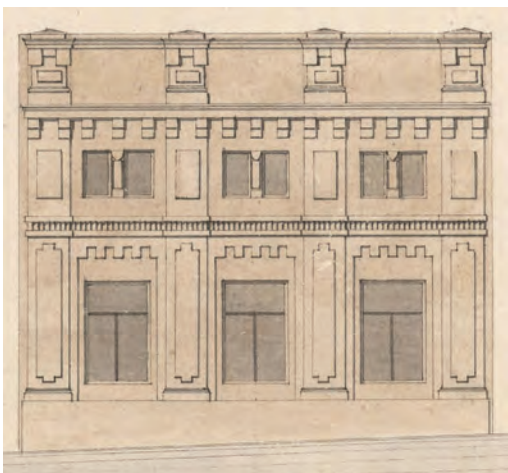
Il. 314. Projekt przebudowy młyna na mieszkania (pałac Sobieskich) – elewacja od ulicy Bernardyńskiej, M. Jarzyński, 1883 r., APL, RBL BI 1883:93, s. 93

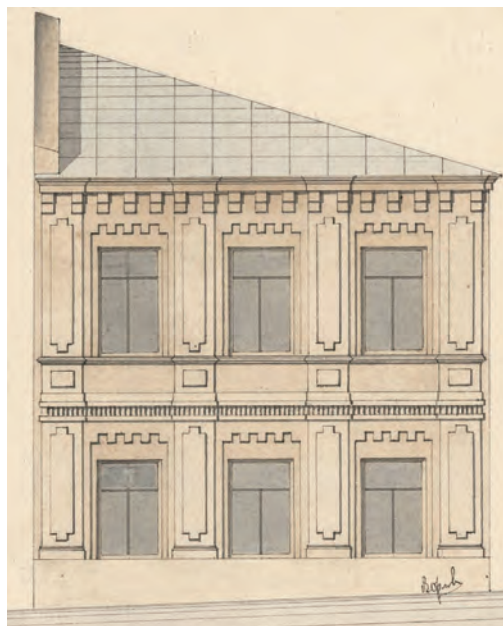
Il. 315. Projekt przebudowy młyna na mieszkania (pałac Sobieskich) – rzut parteru, M. Jarzyński, 1883 r., APL, RBL BI 1883:93, s. 93

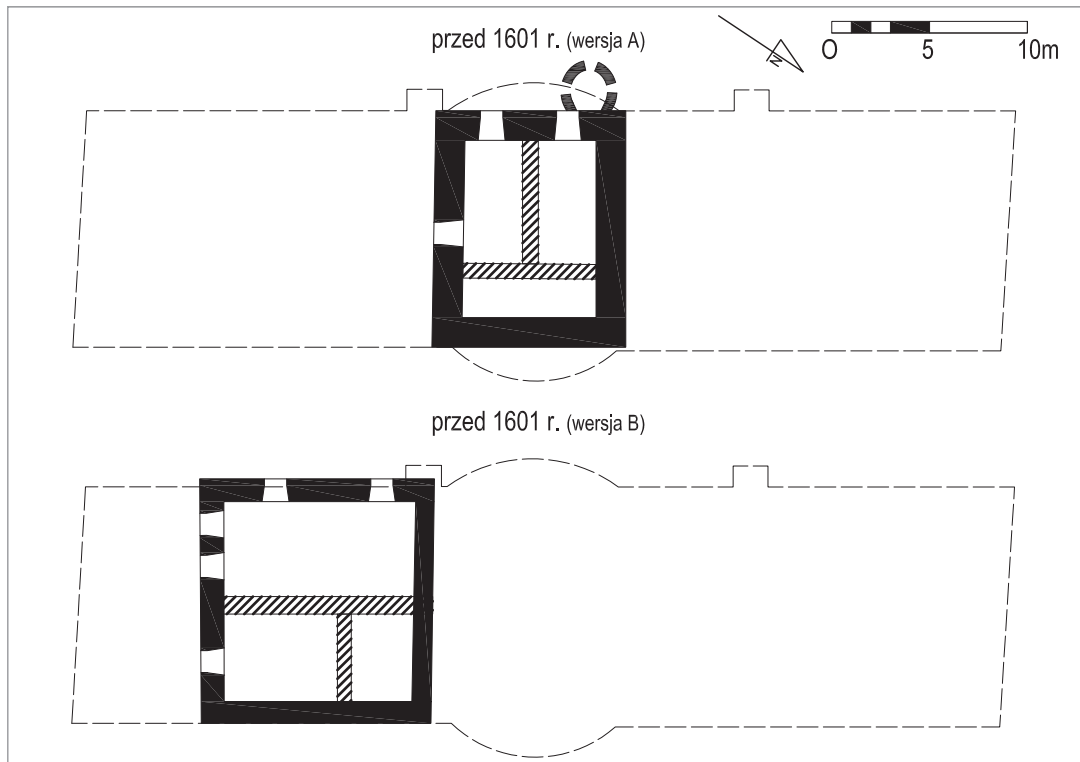
Il. 316. Projekt nadbudowy oficyny posesji pałacu Sobieskich z 1901 roku, APL, RGL BI, sygn. 1901:3, s. 52

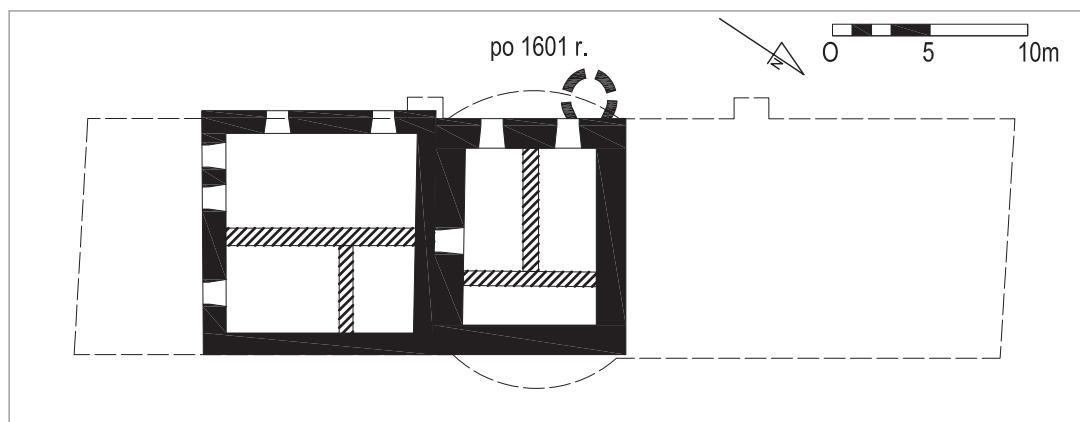
Il. 317. Elewacja od ul. Bernardyńskiej – stan istniejący, APL, RGL BI 1889:5, s. 74

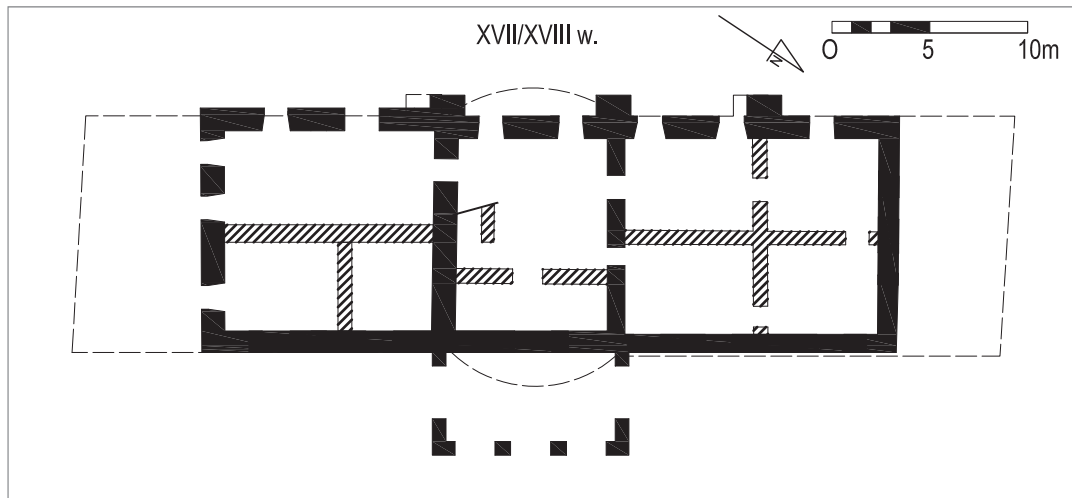
Il. 318. Elewacja od ul. Bernardyńskiej – stan projektowany, APL, RGL BI 1889:5, s. 75

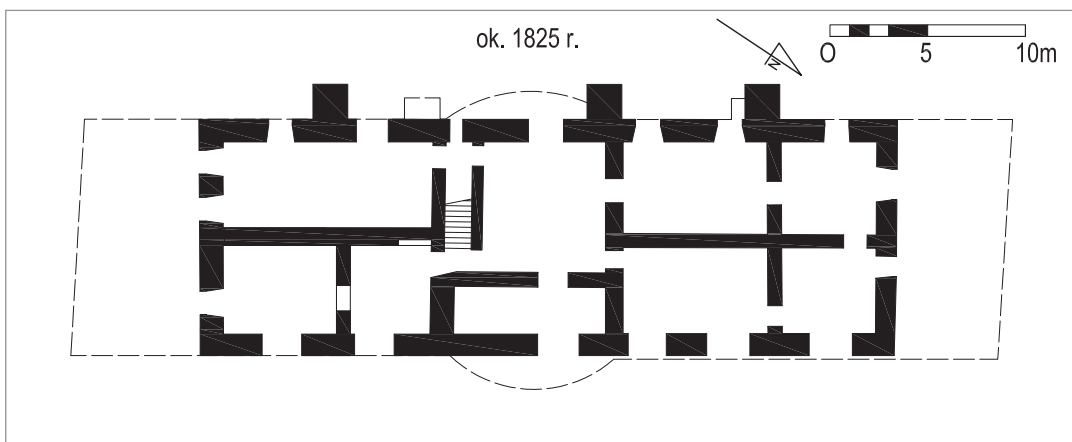
Il. 319. Rzut przyziemia, faza II połowa XVI w. (dwie możliwe wersje zabudowy posesji), oprac. K. Janus, 2017 r.

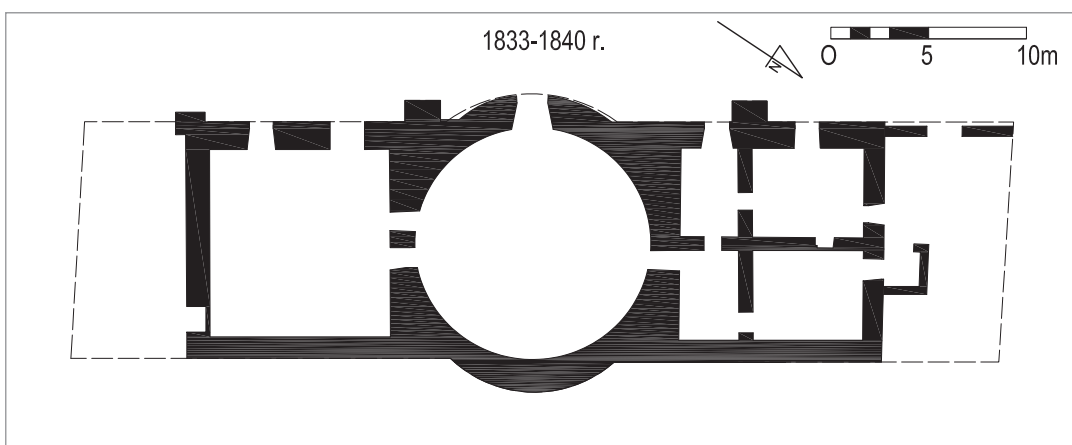
Il. 320. Rzut przyziemia, faza po 1601 – rozbudowa przez Marka Sobieskiego, oprac. K. Janus, 2017 r.

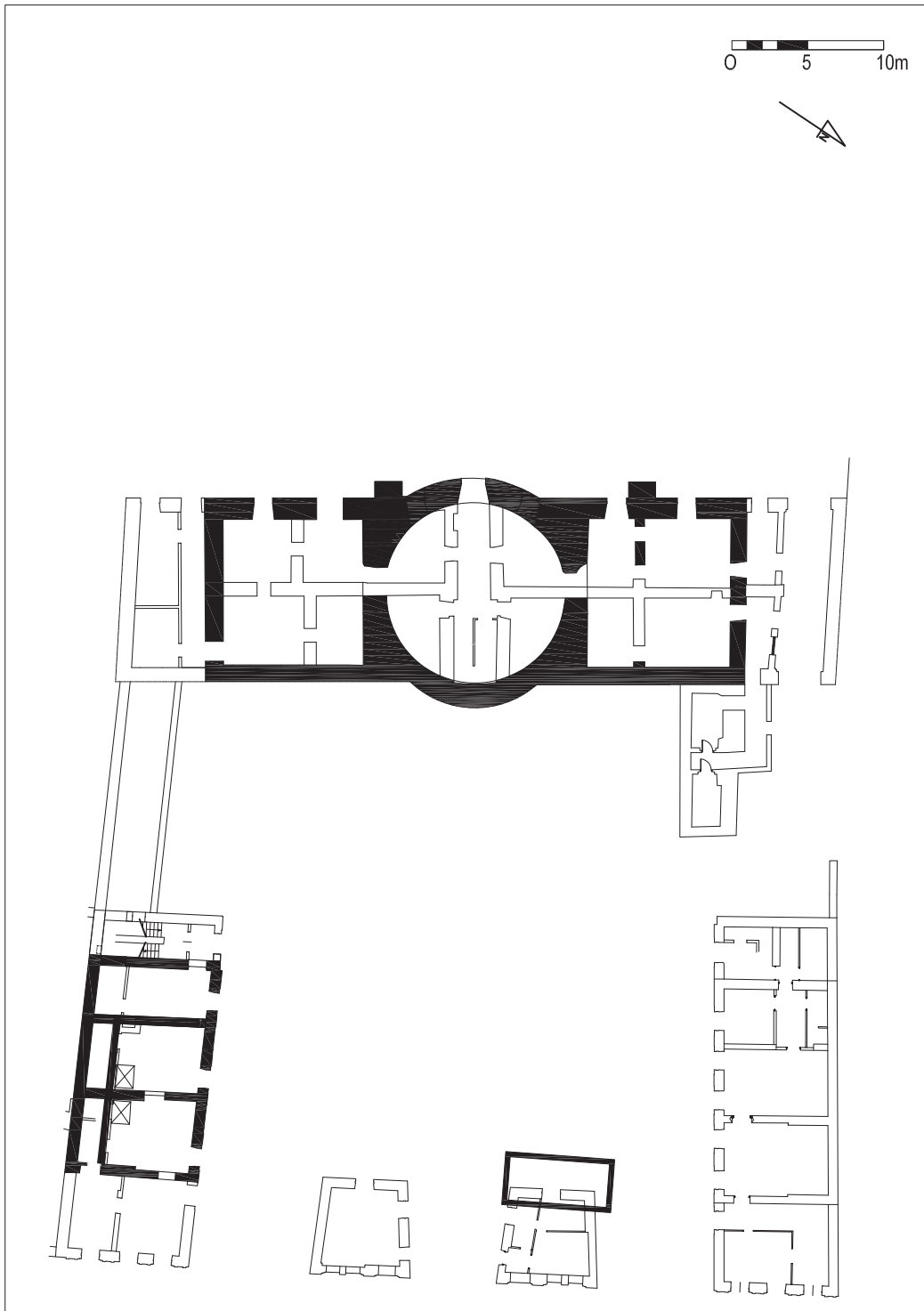
Il. 321. Rzut przyziemia, faza XVII–XVIII w., oprac. K. Janus, 2017 r.

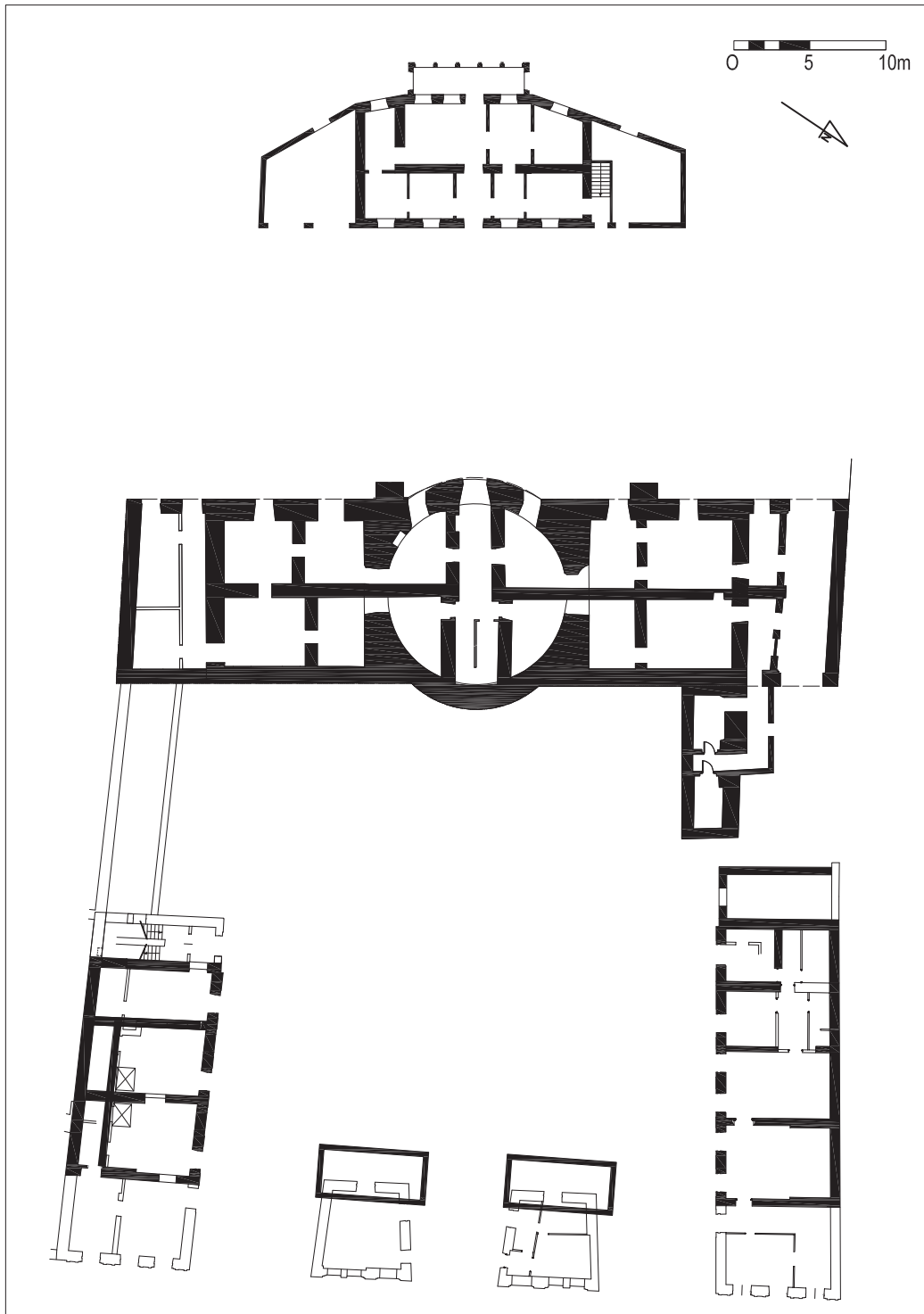
Il. 322. Rzut przyziemia, faza ok. 1825 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

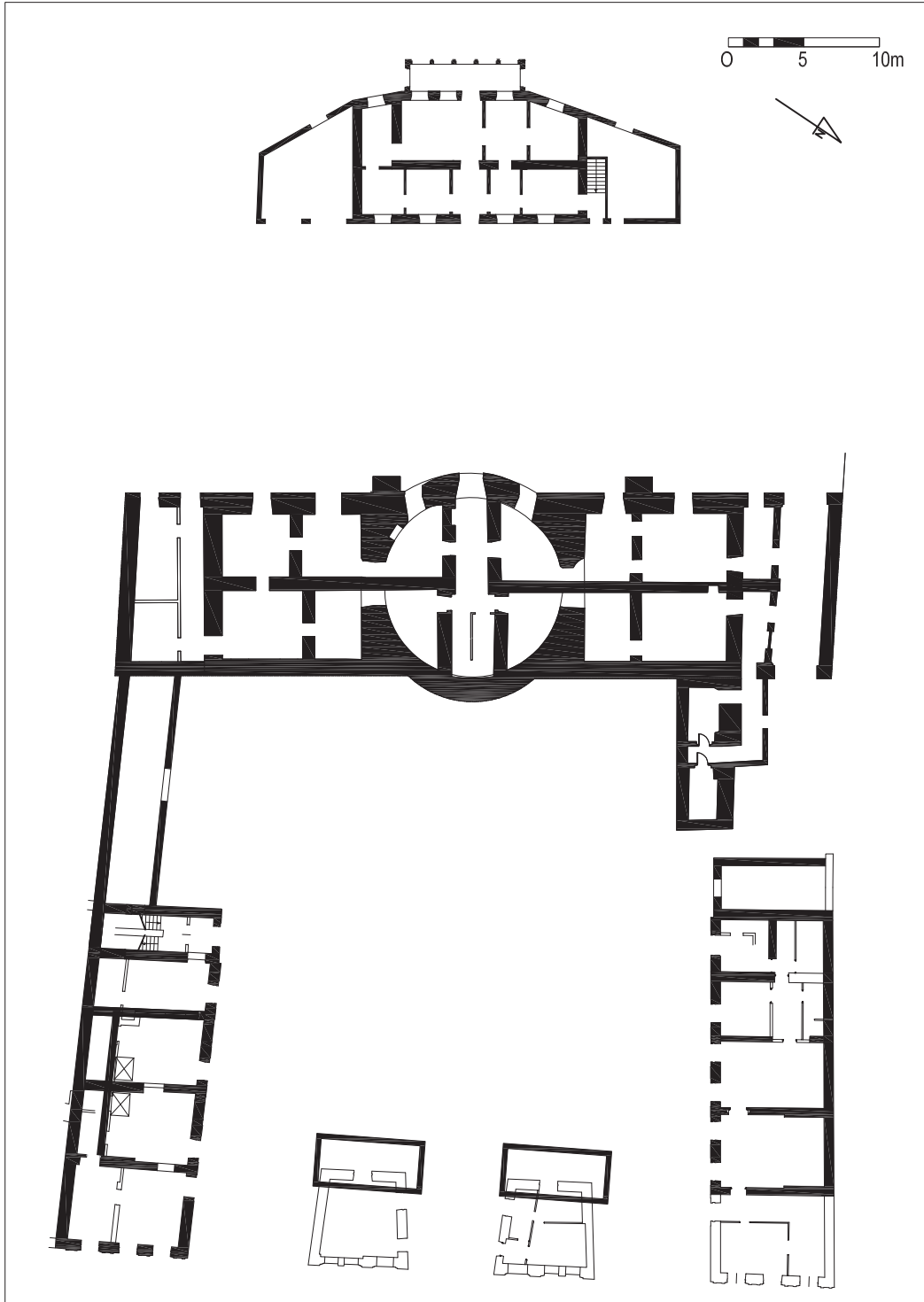
Il. 323. Rzut przyziemia, faza przed 1840 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

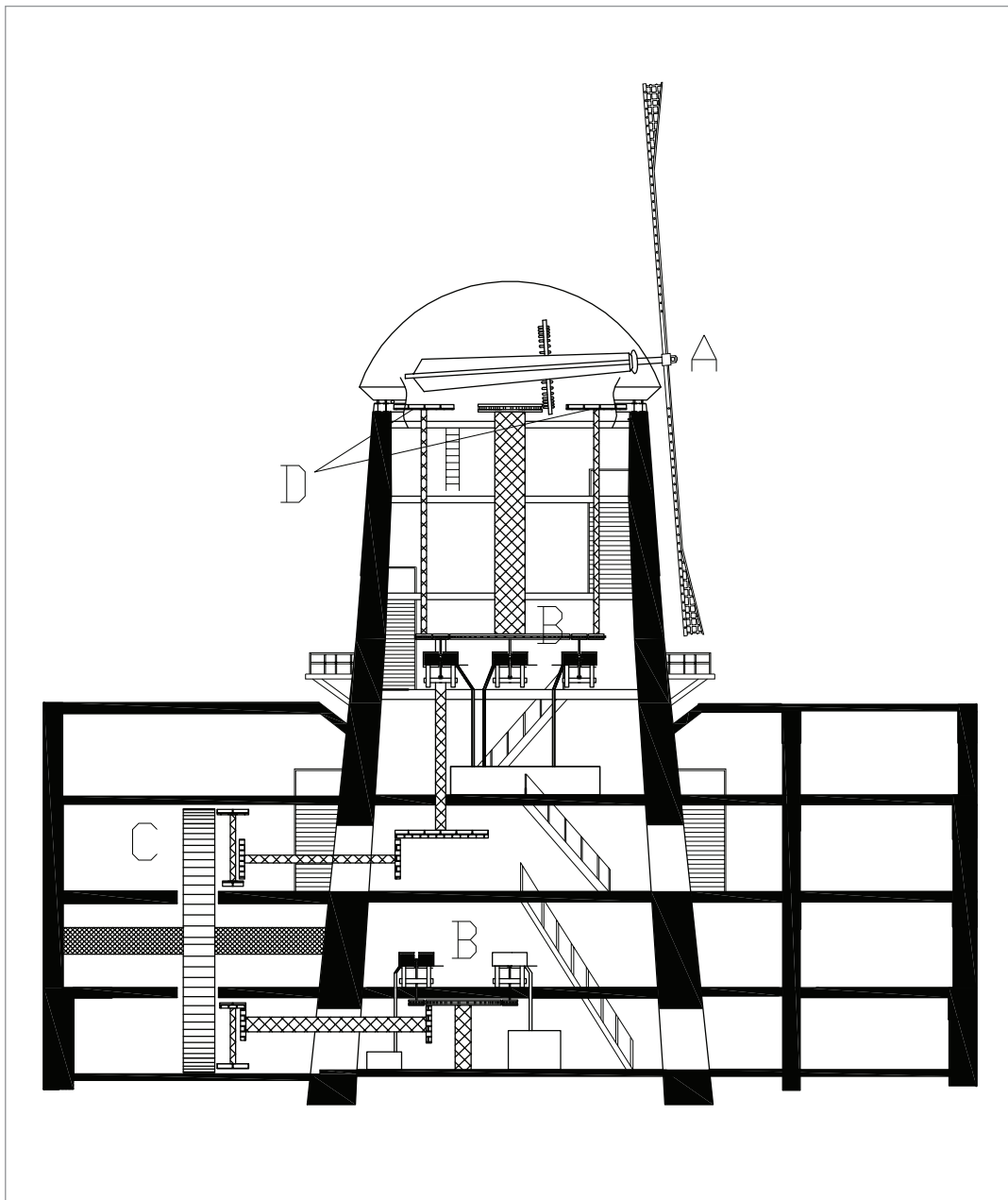
Il. 324. Rzut przyziemia, faza 1843 r. młyn i piekarnia Boczarskiego, oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 325. Rzut przyziemia, faza 1884 r. przekształcenie na mieszkania, oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 326. Rzut przyziemia, faza 1895 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 327. Rekonstrukcja mechanizmu wiatrakowego z okresu 1830–1841 r. (A – skrzydła pionowe, B – złożenia kamieni, oprac. K. Janus, 2010 r.

Il. 328. Faza poł. XVI w. – próba rekonstrukcji, widok od płd. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 329. Faza ok. połowy XVI w. – próba rekonstrukcji, widok od płn. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

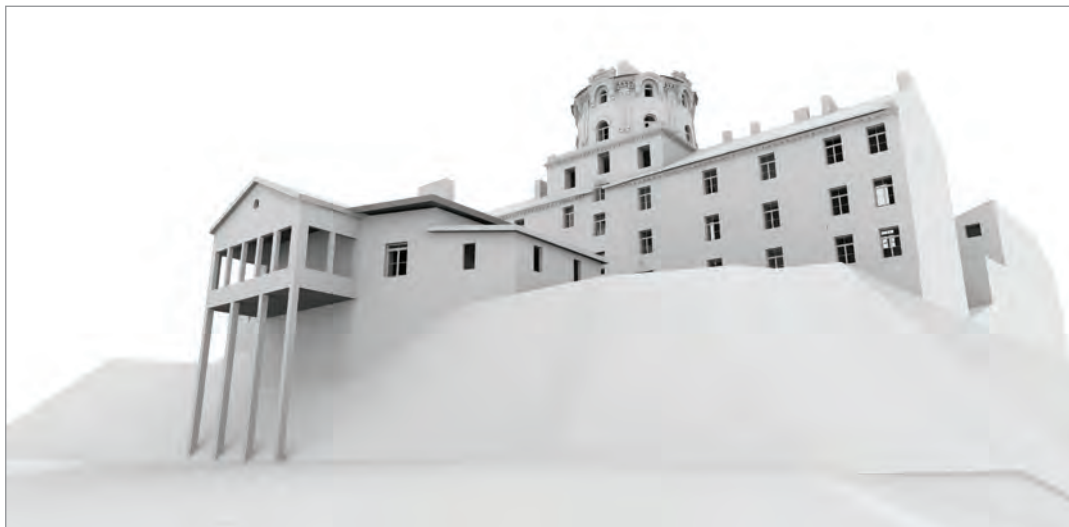
Il. 330. Faza po 1601 r. – próba rekonstrukcji, widok od płd. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 331. Faza po 1601 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 332. Faza po 1840 r. – próba rekonstrukcji, widok od płd. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

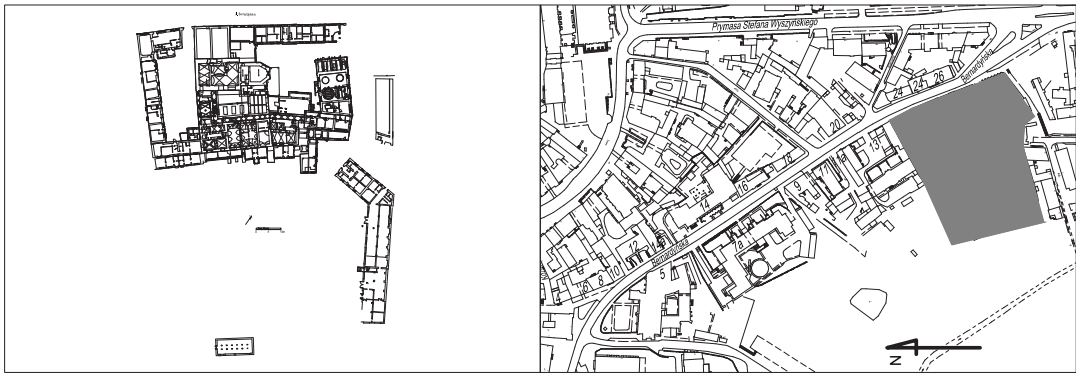
Il. 333. Faza po 1840 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 334. Faza po 1895 r. – próba rekonstrukcji, widok od płd. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 335. Faza po 1895 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn. zach., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 336. a) Widok budynków browarnych od strony wschodniej Bernardyńska 15, fot. K. Janus, b) układ rzutu, oprac. K. Janus, c) lokalizacja na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 337. Fragment sztychu Lublina wykonanego na początku XVII w., strzałką oznaczono omawianą posesję, Georg Braun, Frans Hogenberg, „Civitates Orbis Terrarum”, t. VI, „Theatripra ecipearumtotius mundi urbium liber sextus”, „TIPUS CIVITATIS LVBLINESI IN REGNO POLONIAE EX OMNIBVS PARIBVS MVDI EMPORIO TER IN ANO CELEBRARI COSVETOCLARE...”, Kolonia 1617, <http://dig.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1618bd6/0001>

3.13. BERNARDYŃSKA 15 (ŁĄKA OSMOLIŃSKIEGO, DWÓR SAPIEHÓW, KOŚCIÓŁ I KLASZTOR OO. REFORMATÓW, BROWAR VETTERA)

Najstarsza informacja, która bezpośrednio odnosi się do obiektu, pochodzi z 25 czerwca 1660 r. przy okazji przekazania terenu z dworem rodziny Sapiehów konwentowi oo. reformatów na potrzeby budowy klasztoru. Z aktu darowizny dowiadujemy się o istnieniu na tym terenie zabudowań określanych jako „lapidea”, „curia”, „aula”. Posesja graniczyła w tym okresie z posiadłością Sobieskich. Wiemy jednak, że w 1601 r. posesja Sobieskich (13) graniczyła z ogrodem Jana Osmolińskie-

go³⁹⁰, co potwierdza również lustracja Lublina z 1602 r.³⁹¹ W kolejnej lustracji Lublina z 1614 r. tuż za dworem Sobieskiego wymieniony został dwór P. Sapiehy³⁹². Informacja datuje nam powstanie dworu na omawianej działce pomiędzy rokiem 1602 a 1616. Na sztychu Hogenberga/Brauna przed dworem Marka Sobieskiego znajduje się obszar niezabudowany. Wiemy również, że w 1643 r. Mikołaj Sapieha przekazał Mariannie Boguckiej trzy nieruchomości w Lublinie, w tym najprawdopodobniej omawiany obiekt³⁹³.

W 1661 r. następuje erekcja lubelskiego konwentu, a w 1663 r. bracia adaptują lub wznoszą budynek kaplicy. W tym okresie, prawdopodobnie nie istniał jeszcze klasztor, a zabudowania mieszkalne stanowiły przek-

390 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, Księgi zapisów i kontrowersji, sygn. 21, str. 27, 27v.

391 APL, Księgi Miejskie 1465–1810, Lustracje Miasta Lublina i Województwa Lubelskiego, sygn. 312, s. 12v.

392 Ibid., s. 67.

393 E. Szczęch, *Dawny kościół Reformatów – obecnie browar – ul. J. Dąbrowskiego 15 w Lublinie*, Lublin 1973 r., s. 10.

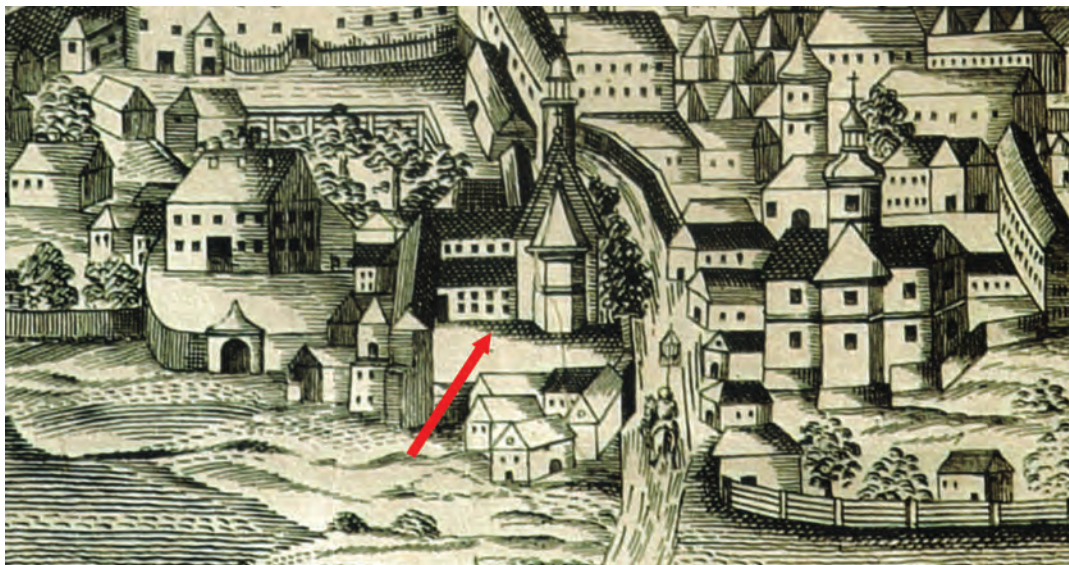
zany dwór i budynki towarzyszące. W 1674 r. kościół konsekrowano. Nie zachowały się żadne wzmianki na temat prac budowlanych ani wyglądu budynków z tego okresu, ale wiemy, że reformaci budując swe klasztory postępowali według powtarzającego się wzoru. Kościół był jednonawowy z klasztorem przylegającym do niego i zamykającym się w podkowie z dziedzińcem wewnętrznym. W kościele najczęściej nad łukiem tęczowym znajdowała się polichromia z postacią św. Dominika i psem z pochodnią oświetlającą mu drogę. Bardzo często w przypadku poszczególnych konwentów zgadzała się również lokalizacja refektarza, skarbcza, zakrystii, itp. Kościoły i klasztory miały zbliżone wymiary, a największe różnice pomiędzy nimi wynikały z konieczności wpasowania klasztoru w istniejący teren. Nie wiemy nic na temat obiektu z tej fazy, ale wydaje się, że skrzydło wschodnie klasztoru zostało dobudowane do istniejącego budynku kościoła i w pierwszym etapie było parterowe. Możliwe również, że zabudowania dworskie zostały wchłonięte w strukturę pierwszej fazy klasztoru. W 1720 r. w kościół uderzył piorun, wywołując pożar³⁹⁴. Spłonął wtedy dach świątyni, runął szczyt, burząc część sklepienia nawy głównej, stopiły się dzwony z sygnaturki. W celu zapobieżenia rozprzestrzeniania się ognia „zrzucono” dach klasztoru w miejscach połączenia z kościołem, przez okna wyrzuciono łóżka, pościel i wszystko, co mogło przyczynić się do rozprzestrzenienia się pożaru. Zabudowania klasztorne nie uległy uszkodzeniu, jednak kościół wymagał naprawy. Biorąc pod uwagę stopień przepaleń i okopceń cegły na wysokości prezbiterium przy wschodnim skrzydle klasztoru nie wiadomo, jak udało się uniknąć rozprzestrzenienia pożaru. Uszko-

dzenia odbudowano szybko, co można wnioskować na podstawie licznych darczyńców i znacznych środków płynących na odbudowę. W tym czasie zmodyfikowano fasadę kościoła, nadając jej charakter barokowy³⁹⁵, wykonano nowe sklepienie, zmieniono układ otworów okiennych kościoła z łukowych na odcinkowe. Nie wiadomo nic na temat zmian, jakie miały miejsce w klasztorze. W tej fazie klasztor był już dwukondygnacyjny (od strony łąk Rusałka czterokondygnacyjny) zgodnie z jego widokiem przedstawionym na obrazie z 1774 r., z niemalże w pełni ukształtowanym aneksem wschodnim, aneksem usępów i bramą na tył posesji. Wszystkie pomieszczenia parteru posiadały sklepienia, na piętrze najpewniej stropy drewniane. Nie wiemy dokładnie, kiedy rozbudowa miała miejsce, czy była jednoetapowa, ale na pewno ukończona została przed 1774 r. Najbardziej burzliwe dzieje, jakie miały miejsce na terenie klasztoru, wynikały z sytuacji politycznej i zapoczątkowały je wydarzenia wieku XIX. Do 1820 r. przeniesiono braci do klasztorów w Sandomierzu i Kazimierzu, tymczasowo wprowadzono tu bonifratrów³⁹⁶, później wojsko, aż obiekt opustoszał i zamieszkali w nim bezdomni i biedota. Około roku 1825 J. Hempel wykonał projekt remontu budynku z przeznaczeniem na zamieszkanie w nim pp. wizytek (projekt ten nie został zrealizowany, również nie trafiły do tych zabudowań siostry). W okresie tym stacjonował w klasztorze również pułk ks. Karola Pruskiego, wykorzystując obiekt na kwatery i wojskowe zakłady rzemieślnicze. W 1840 r. reformaci przenieśli pozostałe wyposażenie ruchome (ławki, ołtarze, epitafia, marmurową posadzkę, itp.) do klasztoru w Kazimierzu Dolnym.

394 Ibid., s. 12.

395 W trakcie badań architektonicznych udało się odsłonić dwie nisze na poziomie parteru, powstałe po pożarze z 1720 r.

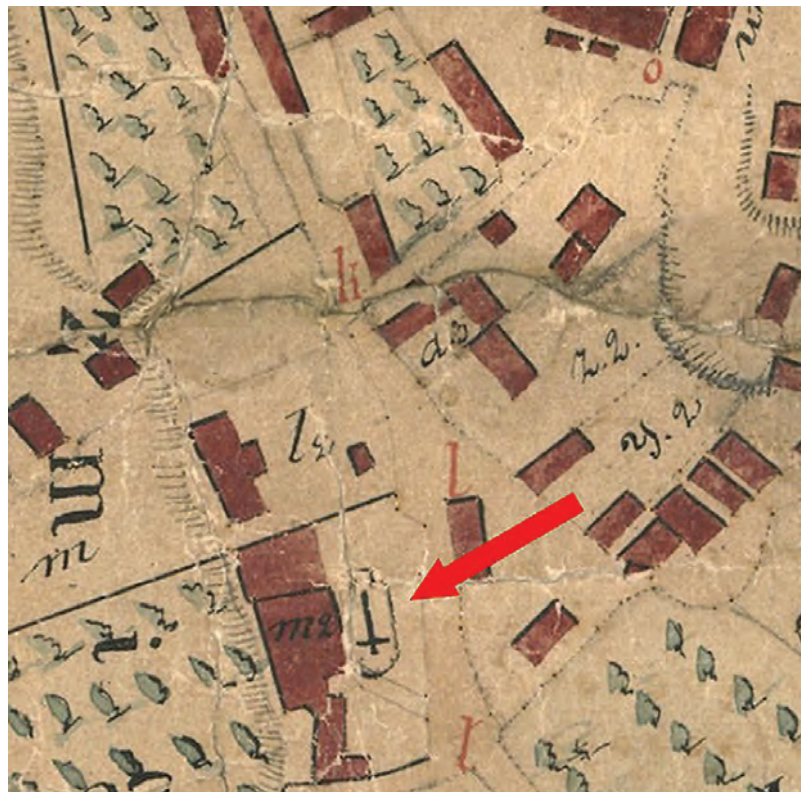
396 M. A. Ronikierowa, *Ilustrowany przewodnik po Lublinie*, ułożony przez M.A.R., cz. II, Warszawa 1901 r., s. 152.

Il. 338. Fragment widoku Lublina od strony południowej, J. Maszewski, 1774 (na rycinie widoczny kościół z zabudowaniami klasztorными), Muzeum Lubelskie w Lublinie, sygn. ML/H/1564

Il. 339. Fragment obrazu Lublina z 1826 r., F. Dombeck, na głównym planie omawiany obiekt, UM Lublin

Il. 340. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., m2 – omawiany obiekt, APL, PmL, sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., m2 – omawiany obiekt APL, PmL, sygn. 2

Il. 341. Zdjęcie wykonane w latach 50., Muzeum m. Lublina

Il. 342. Elewacja tylna browaru Vettera, APL, Bank Spółdzielczy, sygn. 54

Il. 343. Elewacja budynku administracyjnego browaru Vettera od strony ul. Bernardyńskiej, APL, Bank Spółdzielczy, sygn. 54

Il. 344. Tarcza kamienna z datą 1643 znajdująca się nad wejściem do dawnego klasztoru, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 345. Prezbiterium dawnego kościoła poreformackiego, fot. K. Janus, 2014 r.

Il. 346. Fragment elewacji prezbiterium od strony południowej z widocznymi osmoleniami cegły, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 347. Widok ogólny kościoła i klasztoru poreformackiego z pałacu Sobieskich, fot. K. Janus, 2010 r.

Il. 348. Elewacja od strony łąk Rusałka, fot. K. Janus, 2014 r.

Il. 349. Elewacja tylna dawnego klasztoru od strony nieistniejącej uliczki, fot. K. Janus, 2014 r.

Il. 350. Elewacje budynków od strony ulicy Bernardyńskiej, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 351. Parter, korytarz klasztorny prowadzący do dawnego aneksu ustępów, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 352. Parter – sklepienie jednego z mieszkań od strony łąk Rusałka, fot. K. Janus, 2010 r.

Il. 353. Parter – sklepienie jednego z mieszkań od strony łąk Rusałka, fot. K. Janus, 2010 r.

Il. 354. Pomieszczenie archiwum z polichromią przedstawiającą najważniejsze zabytki województwa lubelskiego, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 355. Pomieszczenie archiwum z polichromią przedstawiającą kościół pobrygidkowski w Lublinie, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 356. Fragment polichromii odsłoniętej w dawnym korytarzu klasztornym, tuż przy magazynie kwasów, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 357. Poddasze kościoła poreformackiego, zachowana polichromia nad łukiem tęczowym, prawdopodobnie z XVIII w., fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 358. Fragment polichromii łuku tęczowego przedstawiającej psa z pochodnią, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 359. Poddasze nad nawą kościoła, widok na ścianę tęczy, fot. K. Janus, 2010 r.

Il. 360. Poddasze – widoczna elewacja północna kościoła, która została zasłonięta po wykonaniu dachu budynku w 1910 r., fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 361. Elewacja południowa nawy kościoła z zachowanym tynkiem, gzymsami i oryginalnym kształtem otworu okiennego z pierwszej fazy budowy kościoła, w skrajnych częściach widoczny odcisk (negatyw) starszego dachu (prawdopodobnie sprzed pożaru z 1720 r.), fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 362. Elewacja południowa nawy kościoła – odcisk (negatyw) starszego dachu (prawdopodobnie sprzed pożaru z 1720 r.), fot. K. Janus, 2017 r.

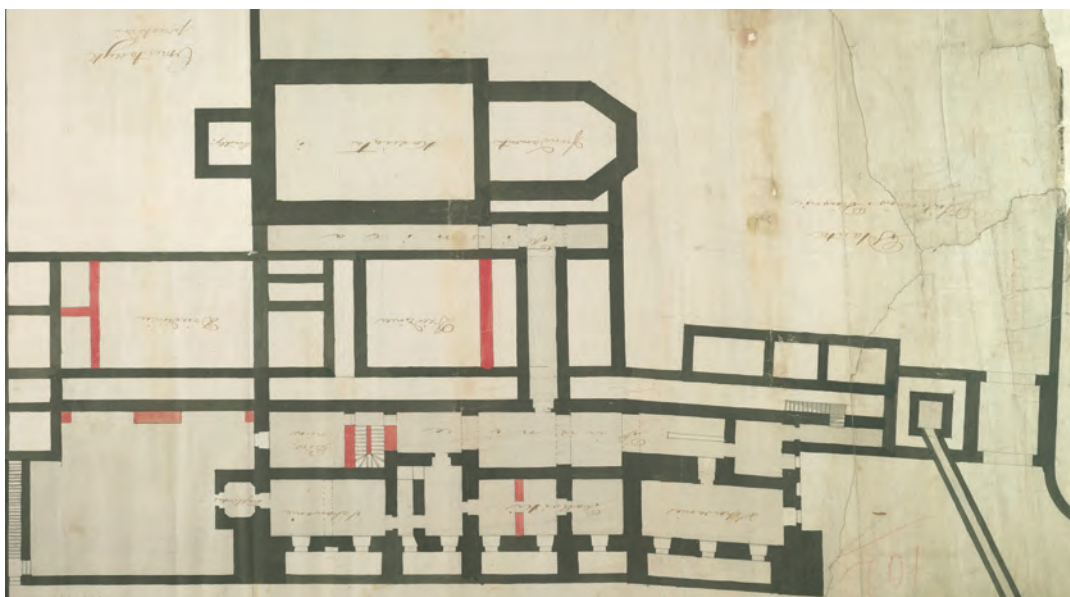
W 1843 r. obiekt po raz pierwszy trafił na publiczną licytację, ale dopiero w 1844 r. kupił go Karol Vetter „z wolnej ręki” za kwotę 2734 rs i 84 kop.³⁹⁷ Chętnych do kupna obiektu nie było ze względu na jeden z warunków sprzedaży, czyli remont zespołu w ciągu 6 lat. W tym samym roku Vetter wymienił dach kościoła bez odtworzenia sygnaturki. Niedługo później przystąpił do przekształcania obiektu na potrzeby przemysłowe, jednak przy założeniu, że obiektu remontuje³⁹⁸, a nie wyburza i buduje, jak w przypadku sąsiedniego pałacu Sobieskich, co wbrew logice przyniosło wymierny sukces Vetterowi. W pierwszych 4 latach Vetter ustalił plenipotencję, a pierwszą funkcją przemysłową była produkcja mydła w południowym skrzydle klasztoru. Dopiero w późniejszym okresie zdecydował się

na destylarnię wódek. W 1847 r. klasztor był już częściowo wyremontowany, pełnił funkcje mieszkaniowe i produkcyjne. Przebudowa kościoła nastąpiła dopiero po usunięciu pochówków z krypt kościelnych i cmentarza, co trwało niemalże do 1855 r. Rok później Vetter uzyskał zgodę na budowę dwóch budynków z przeznaczeniem na składy na podwórzu³⁹⁹. W latach 1858–59 mistrz murarski Tomasz Filiposki przebudował kościół na potrzeby produkcji piwa. Również w tym przypadku nie wprowadzono większych zmian, a jedynie niezbędne do funkcjonowania i prowadzenia procesu produkcyjnego. Nawa główna została przedzielona dwoma nowymi poziomami (sklepienia i strop drewniany). Wprowadzono dwie windy, jedną od strony fasady, co wiązało się z wykonaniem nowych przebić na każdy

397 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/126, s. 3.

398 Informacje te potwierdzają się w obiekcie, zachowała się kompletna polichromia łuku tęczowego, w trakcie trwania badań konserwatorskich odsłonięto relikty wystroju z okresu klasztornego, ale również fragment postaci św. Franciszka, tuż przy magazynie kwasów.

399 APL, Urząd Municipalny i Magistrat Miasta Lublina, 1809–1874, sygn. 2401, notatka pod datą 9/20 listopada 1856 r.

Il. 363. Projekt na wyrestaurowanie klasztoru poreformackiego (Bernardyńska 15) na lokal mieszkania pp. wizytek przeznaczonych w Lublinie – rzut piwnic, Jakob Hempel, AGAD, Zab. Kartograficzny, sygn. 33

nowo powstały poziom łącznie z poddaszem i wyburzeniem kruchty oraz drugą od prezbiterium, gdzie powstała nowa nadbudowa ściany, a układ dachu uległ zmianie. Zamurowano ścianę tęczy z jednoczesnym wyprowadzeniem potężnego komina nad dach⁴⁰⁰. Na kondygnacji poddasza i pierwszej kondygnacji znajdowały się składy słodu, w prezbiterium kocioł warzelny, który rozprawał brzczykę do dalszego procesu produkcyjnego na niższe kondygnacje. W piwnicach znajdowała się leżakownia, a na parterze rozlew piwa. O ile zasada produkcji piwa nie zmienia się od lat, o tyle co kilka lat proces technologiczny ulepszano i modyfikowano⁴⁰¹, przy minimalnej ingerencji w klasztorną strukturę budynków. W 1878 r. skrzydło wschodnie klasztoru w części środkowej zostało nadbudowane dodatkową kondygnacją, która służyła na potrzeby powiększenia mieszkania Vettera⁴⁰².

W tym okresie, wychodząc ze swojego mieszkania na balkony mógł obserwować, co dzieje się na podwórku i na tyle posesji. Około 1881 r. powstał budynek 15a z przeznaczeniem na biura i mieszkania, w jego piwnicach i piwnicy pod podwórkiem powstała duża lodownia⁴⁰³. W 1881 r. ukończony został budynek warzelni (warni). Dzięki wprowadzeniu w produkcji piwa tzw. dolnej fermentacji, inwestując w nowe zabudowania i technologie zwiększające produkcję piwa Vetter znacznie się wzbogacił, a browar rozrastał się i zmieniał⁴⁰⁴. W 1886 r. Marian Jarzyński zaprojektował budynek przylegający do ściany posesji nr 13, który w następnym roku oddano do użytku⁴⁰⁵. Akcja budowlana rozpoczęta w 1878 trwała niemalże do końca 1910 r. a modyfikacje, przebudowy i produkcja trwały nieprzerwanie do końca XX w.

400 Nie wiadomo jakim cudem komin ten wykonano w istniejącym murze, bez uszkodzenia polichromii nad łukiem tęczowym.

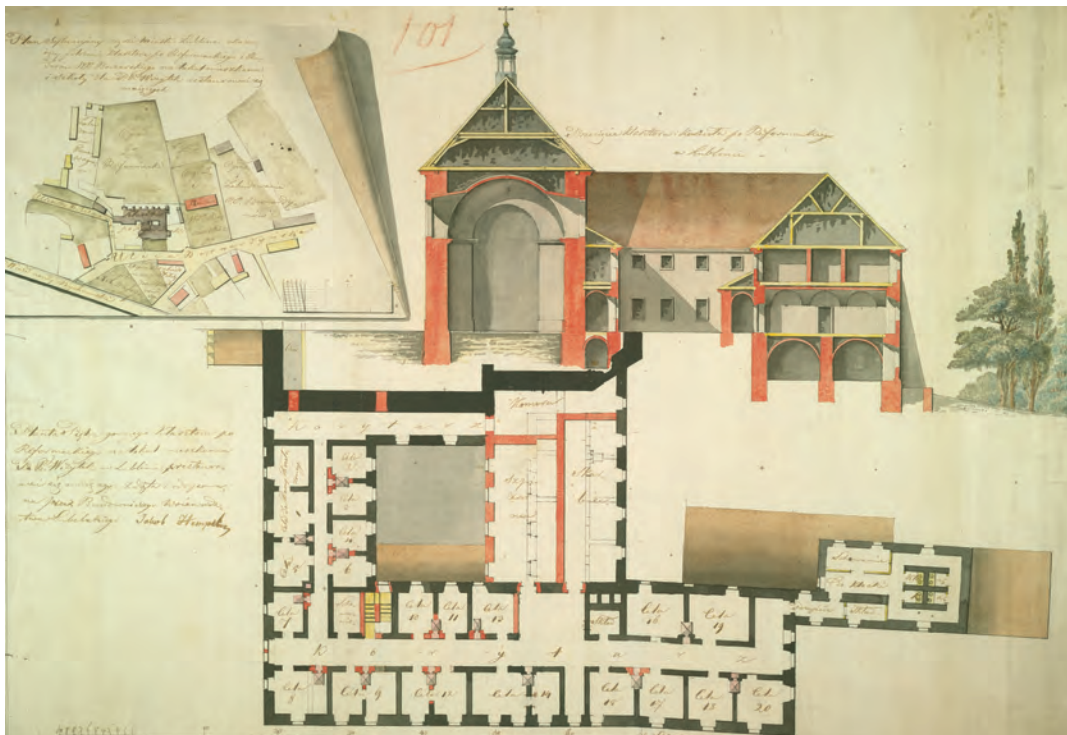
401 W praktyce wiązało się to z całkowitą przebudową linii technologicznej.

402 APL, RGB B I, 1878:20, s. 682.

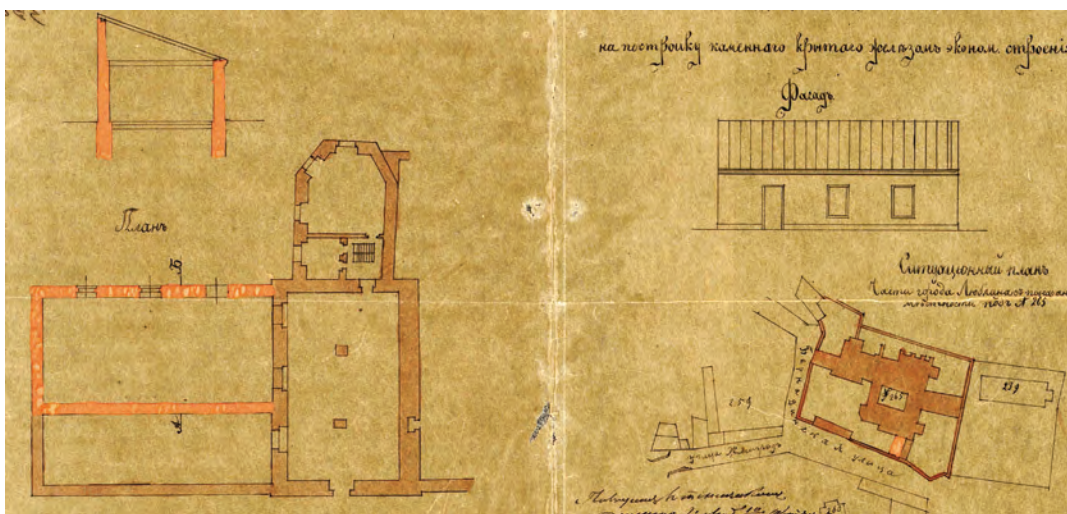
403 APL, RGB B I, 1880:2, s. 71.

404 W okresie tym był to największy browar w województwie i jeden z największych w Polsce.

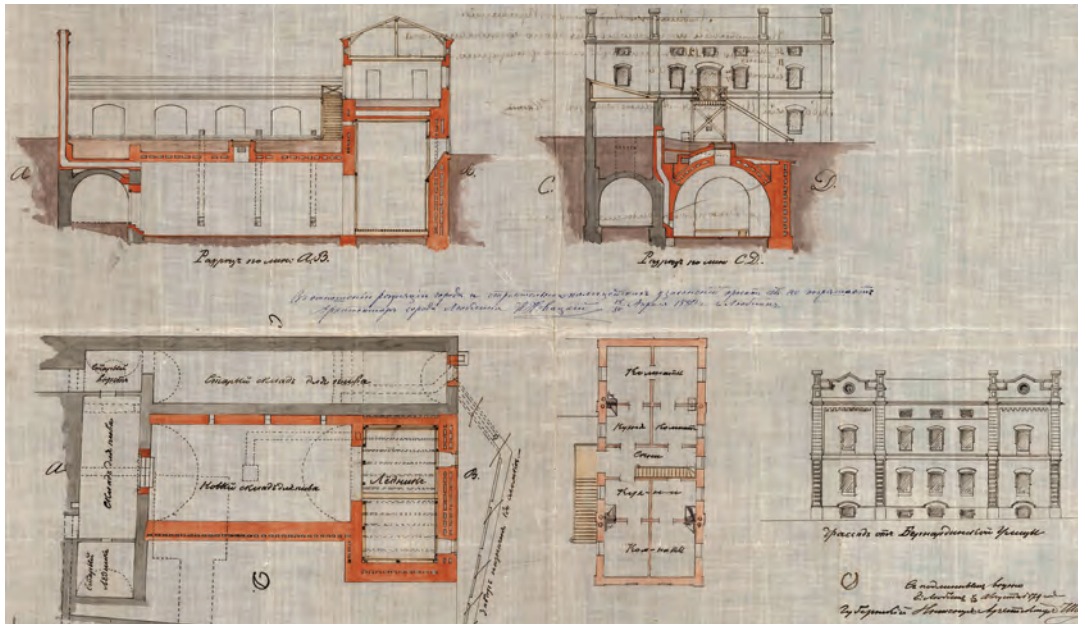
405 APL, RGB B I, 1868:9, s. 16.

Il. 364. Projekt na wyrestaurowanie klasztoru poreformackiego (Bernardyńska 15) na lokal mieszkania pp. wizytek przeznaczonego w Lublinie – rzut piętra, przekrój, sytuacja, Jakob Hempel, AGAD, Zab. Kartograficzny, sygn. 561–23

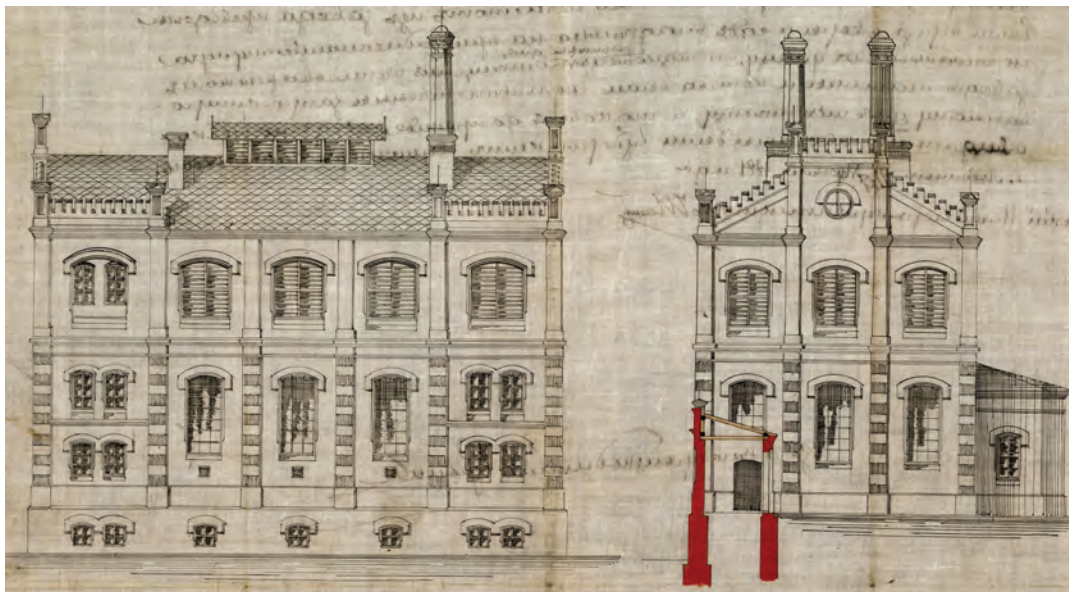
Il. 365. Projekt budynku od strony ulicy Bernardyńskiej na posesji Bernardyńska 15, APL, RGL BI, sygn. 1877:4, s. 555

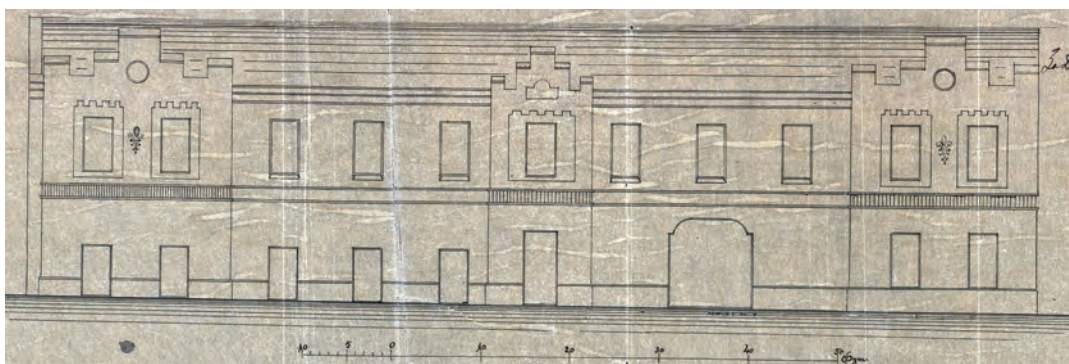
Il. 366. Projekt budynku Bernardyńska 15a, APL, RGL BI, sygn. 1880:2, s. 82

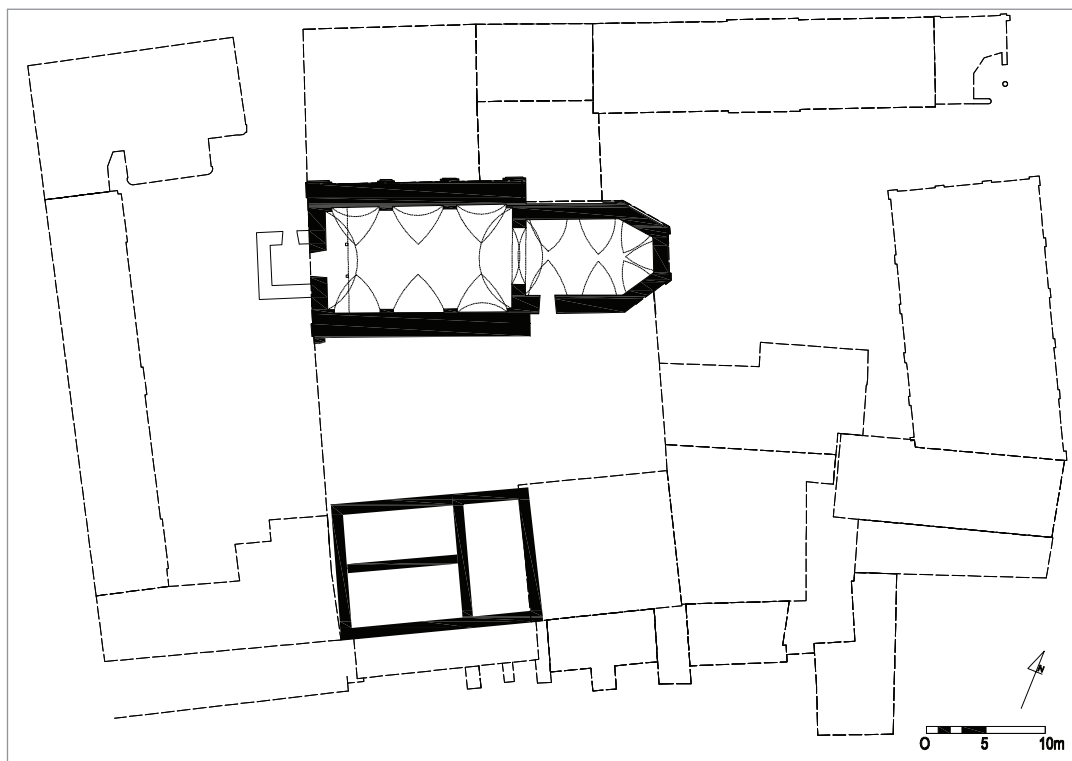
Il. 367. Projekt przebudowy wschodniego skrzydła klasztoru (Bernardyńska 15) na potrzeby rektyfikacji, APL, RGL BI, sygn. 1890:2, s. 21

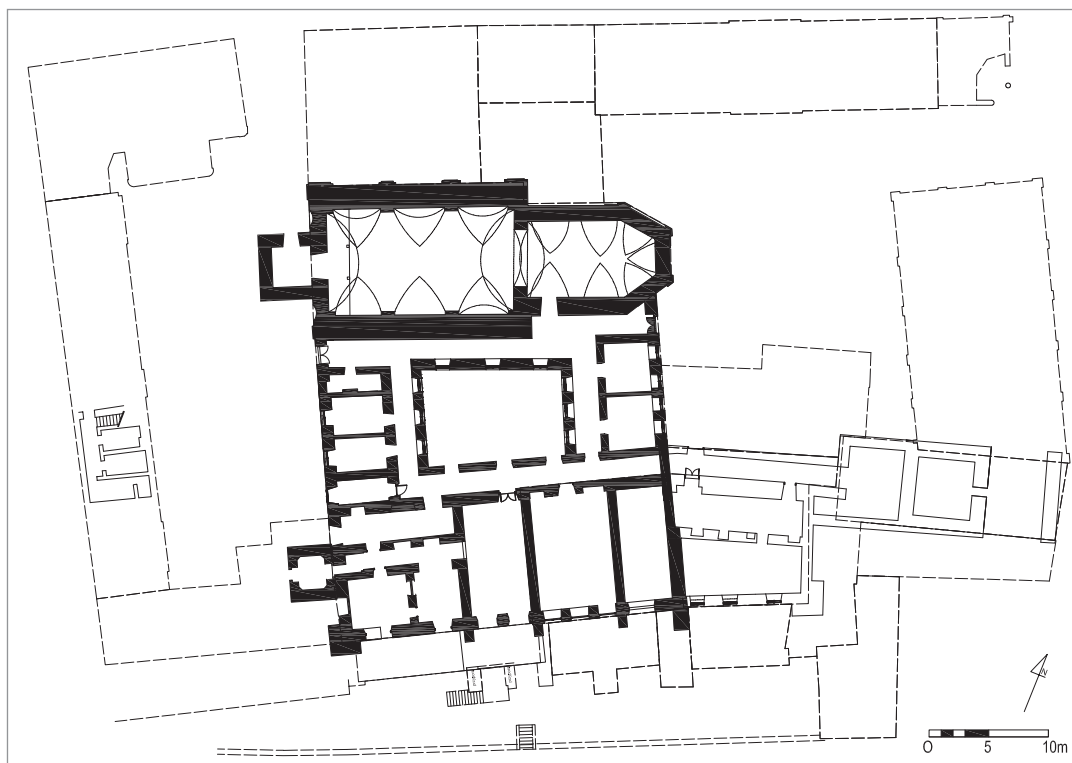
Il. 368. Projekt „warni” na posesji Bernardyńska 15, APL, RGL BI, sygn. 1881:4, s. 29

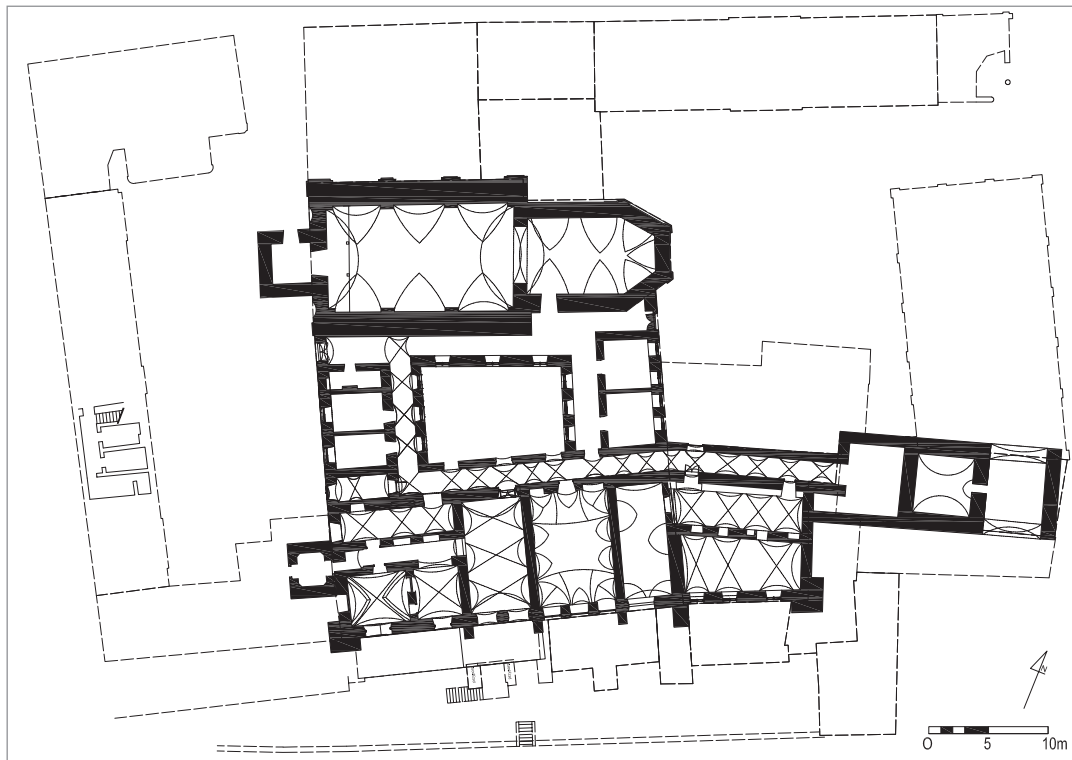
Il. 369. Projekt budynku (Bernardyńska 15) przylegającego do ściany posesji 13 autorstwa M. Jarzyńskiego, APL, RGL BI, sygn. 1886:9, s. 14

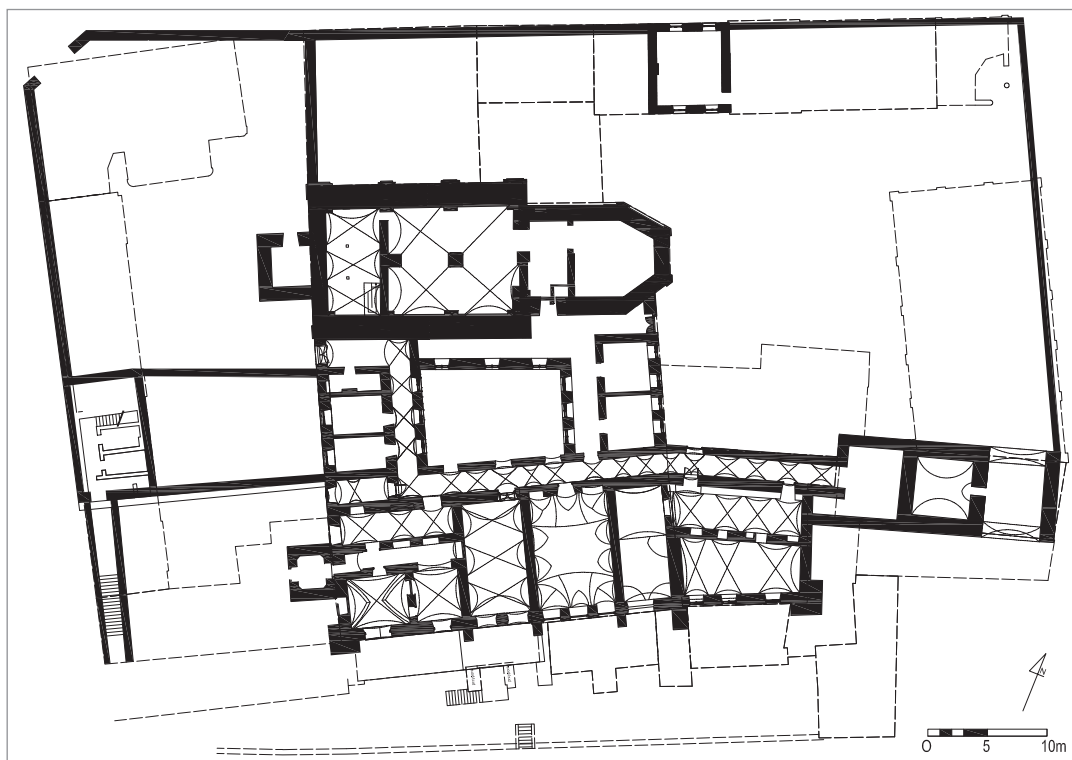
Il. 370. Rzut przyziemia, faza ok. 1674 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

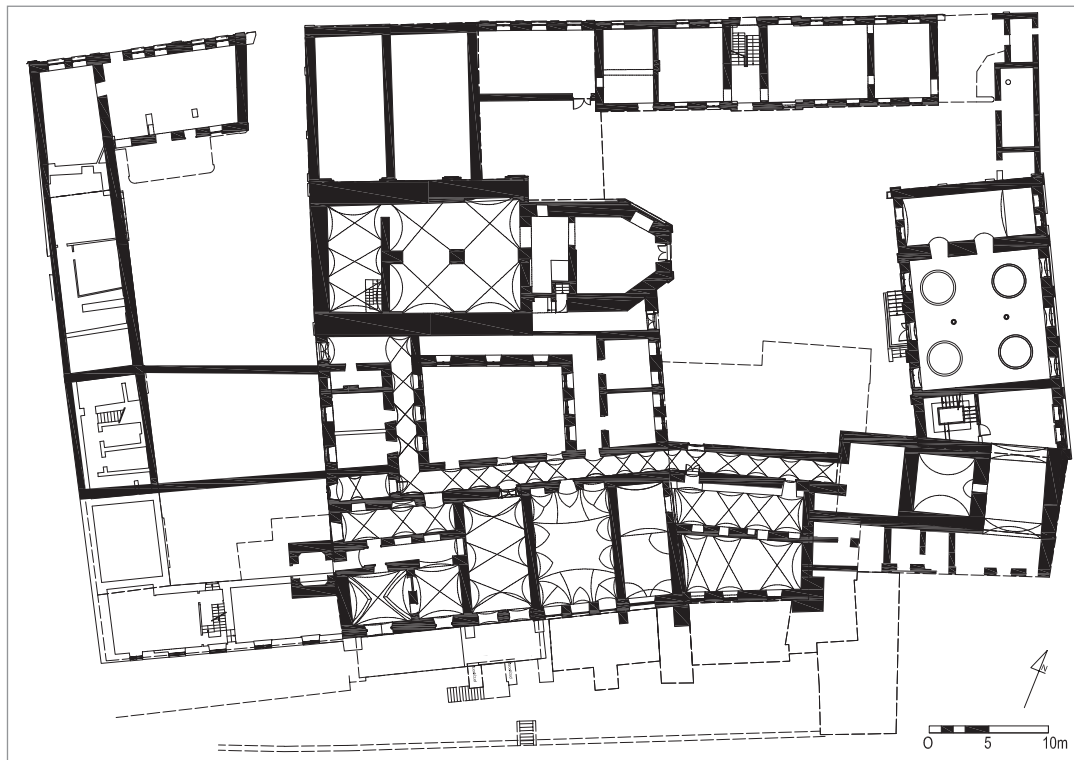
Il. 371. Rzut przyziemia, faza koniec XVII w., oprac. K. Janus, 2017 r.

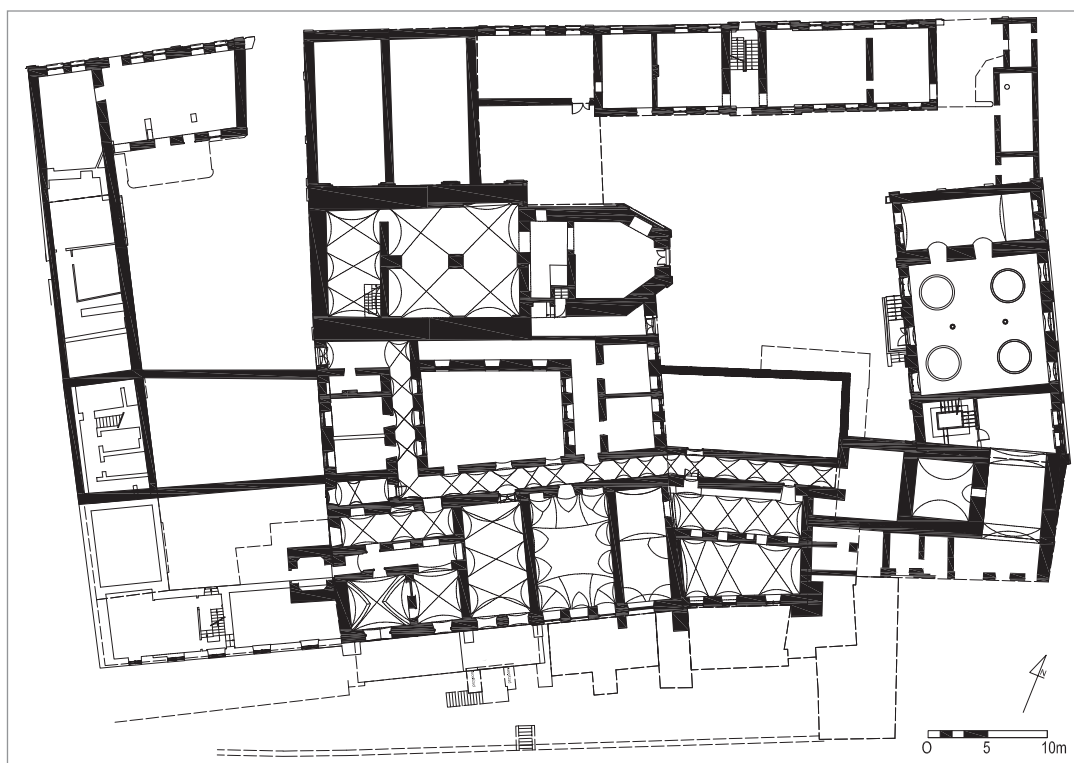
Il. 372. Rzut przyziemia, faza po 1720 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 373. Rzut przyziemia, faza ok. 1852 r. przebudowa na browar, oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 374. Rzut przyziemia, faza 1881 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 375. Rzut przyziemia, faza ok. 1900 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 376. Faza ok. 1720 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

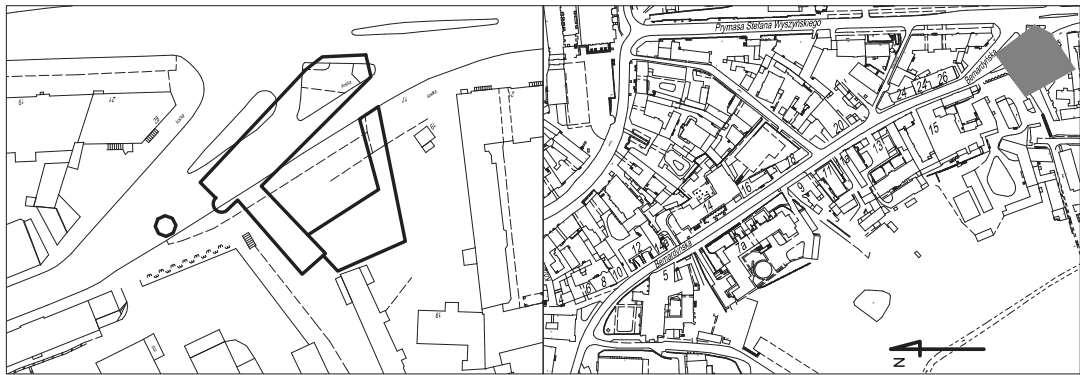
Il. 377. Faza ok. 1900 r. – próba rekonstrukcji, widok od płn. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

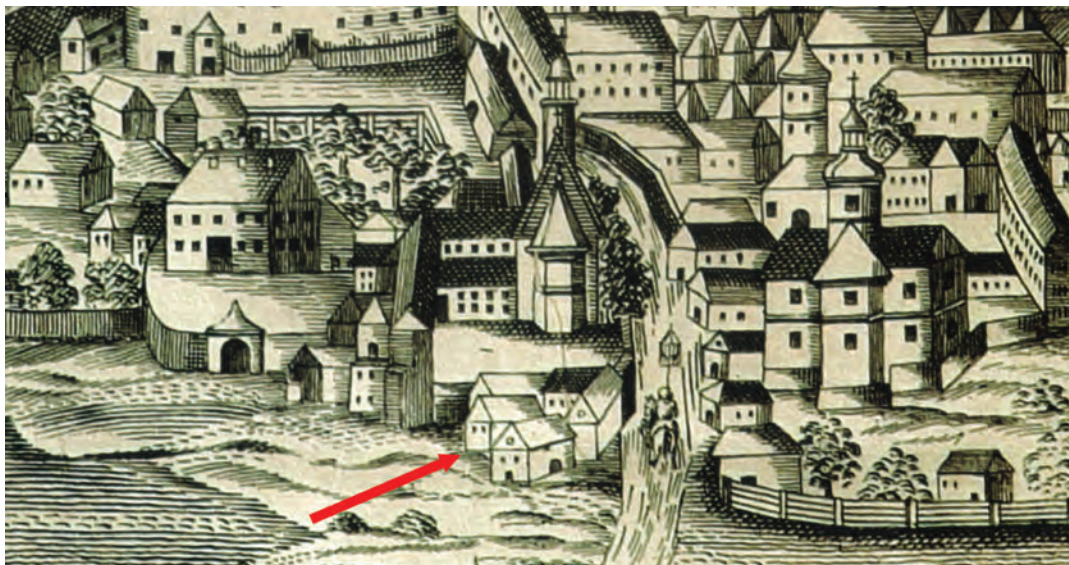
Il. 378. Faza ok. 1720 r. – próba rekonstrukcji, widok od pld. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 379. Faza ok. 1900 r. – próba rekonstrukcji, widok od pld. wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 380. a) Przybliżona lokalizacja nieistniejącej kamienicy Bernardyńska 17 i 19, fot. K. Janus, b) układ rzutu, oprac. K. Janus, c) lokalizacja na planie sytuacyjnym, oprac. K. Janus

Il. 381. Fragment widoku Lublina od strony południowej, J. Maszewski, 1774 (grupa dworów zlokalizowanych w okolicy kamienic Bernardyńska 17/19), Muzeum Lubelskie w Lublinie, sygn. ML/H/1564

3.14. BERNARDYŃSKA 17/19 (DWOREK GROMOWSKICH, DWOREK JABŁONOWSKICH, DWÓR JEZUITÓW FOLWARK, POD KOGUCIKIEM)

Kamienica 17 (260) obiekt nieistniejący

Największym problemem przy opisywaniu omawianych obiektów nie okazał się fakt, że nie istnieją one obecnie, ale brak konsekwencji w prawidłowym ich oznaczaniu. Nawet w księgach wieczystych występują pomyłki. Najstarszy znany numer posesji 17 to „145” funkcjonujący jeszcze w wieku XVIII. Od XIX w. kamienice uzyskały numerację 259 i 260, w przypadku rozdzielenia obiektów na mapach i w projektach za każdym razem oznaczane były w inny sposób. Na początku XX w. otrzymały odpowiednio numery Bernardyńska 25 i 27, a w trakcie ich wyburzania nosiły numer 17 i 19.

W przypadku kamienicy Bernardyńska 17 najstarsza informacja pochodzi z 1802 r. i mówi, że Walenty Krasowski na publicznej licytacji nabył posesję nr 260 (stary numer 145), na której znajdował się dwór w części drewniany, a w części murowany, stajnia, wozownia, ogród owocowy i „oparkanie” oraz dodatkowo „z gruntami Beniamina Finke de Finkenthala”⁴⁰⁶, prezydenta Lublina⁴⁰⁷, w drodze zbycia przez zamianę⁴⁰⁸. Wiemy jednak, że w tym okresie posiadłość była nazywana „folwarkiem”⁴⁰⁹.

Na mapie z 1783 r. w lokalizacji omawianej posesji znajdowały się dwa obiekty oznaczone s2 – dworek książąt Jabłonowskich (Bernardyńska 17), r2 – dworek Gromowskich (Bernardyńska 19). Mała dokładność planu nie pozwala jednoznacznie stwierdzić, czy dworki te mogły stanowić część później powstałych kamienic, czy też zostały rozebrane w trakcie ich wznoszenia. Niestety, nie udało się również powiązać żadnego z właścicieli

406 Nie ustalono tu dokładnie udziału Finke de Finkenthala, ale możliwe, że zamienił część gruntów należących do niego na inne w bliżej nieokreślonej lokalizacji.

407 Drugim prezydentem posiadającym kamienicę był Jakub Świdorski, zmarły w 1830 r.

408 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/62, s. 295.

409 W.K. Zieliński, *Monografia Lublina*, t. I, Warszawa 1887 r., s. 300.

dworów opisanych na mapie z 1783 r. z istniejącymi budynkami na Żmigrodzie w XVI, XVII i XVIII w. Teren w miejscu tym był niemalże płaski, różnica poziomów pomiędzy ulicą Bernardyńską, a Wesołą była na tyle niewielka, że wykluczała konieczność wznoszenia masywnych fundamentów i ścian oporowych, ale jednocześnie zatrzymywała wody rozlewającej się Bystrzycy. W 1813 r. w drodze kupna dworek przeszedł w ręce Jakuba i Tekli Świderskich za kwotę 5 tys. złp⁴¹⁰. Wiemy również, że wykonali oni bliżej nieokreślony remont, który zwiększył wartość obiektu do 10 tys. złp. Remont ten zakończył się na pewno przed 1823 r. W 1830 r. całą posesję nabył drogą kupna Marcin Kozyrski za kwotę 8 tys. złp⁴¹¹, a w 1838 r. część posesji „od słupa nowo murowanego do spichlerza Pawła Wagnera” kupił Jan Grundlich za 1350 złp. Nie wiemy, jak dokładnie mógł wyglądać dworek z tego okresu ale można przypuszczać, że był parterowy, możliwe, że w części murowany o dosyć prostym programie użytkowym. Jego wygląd mogą odzwierciedlać przedstawienia Lublina z 1774, 1826 czy 1836 r.

W 1847 r. sporządzono pierwszy opis na potrzeby ubezpieczenia pożarowego. Na posesji znajdował się budynek piętrowy, murowany o wymiarach 7,5x6,8 i wysokości 6,9 m, budynek parterowy, mieszkalny, murowany o wymiarach 6,9x24,2 i wysokości 3,2 m, drewniane budynki stajni, wozowni i kloak⁴¹². Od 1813 r. nie odnaleziono żadnych wzmianek na temat przebudowy lub budowy nowych obiektów. Cena posesji w tym okresie nie uległa znaczącej zmianie, która mogłaby sugerować jakąś większą przebudowę. Stąd przypuszczać można, że jeden z obiektów istniejących w 1847 r. mógł stanowić opisany na początku XIX w. dwór lub jego część.

W 1851 r. Petronela Pliszczyńska za 6500 rs (ok. 44 tys. złp) drogą kupna nabyła posesję 19. Mimo iż obie posesje pozostały jej własnością przez długi okres, wydawały się funkcjonować niezależnie.

Z projektu przebudowy obiektu z 1883 r. dowiadujemy się, że kamienica posiadała jeden trakt bez podziałów wewnętrznych, piwnicę o jednym sklepieniu, schody na piętro musiały prowadzić galerią na boku lub tyle, schody do piwnicy prowadziły z poziomu gruntu przy elewacji oficyny. Elewacja frontowa była dwuosiowa najprawdopodobniej z dachem pulpitym. Oficyna parterowa, murowana stanowiła niejako przedłużenie budynku frontowego z potrójnym działem. Projekt zakładał nadbudowę tylnego traktu dodatkowym piętrem oraz poszerzenie części frontowej dodatkowym traktem. Projektu nie zrealizowano⁴¹³. Dopiero po wykonaniu nowego projektu w 1896 r. kamienicę poszerzono o jeden trakt i wykonano charakterystyczną klatkę schodową (data na elewacji 1896), oficynę nadbudowano jednym piętrem tylko w trakcie od strony kamienicy⁴¹⁴. Projekt ten zrealizowano, a dodatkowo w bliżej nieokreślonym czasie w części parterowej oficyny powstała piekarnia z potężnym ośmiokątnym kominem murowanym z cegły.

W 1887 r. zaprojektowano i wykonano budynek drewniany na murowanych słupach⁴¹⁵, a rok później powstał charakterystyczny budynek owocarni na planie ośmiokąta⁴¹⁶, który mimo drewnianej konstrukcji utrzymał się w tym miejscu przez następnych kilkadziesiąt lat.

W 1898 r. nastąpił podział działki na trzy części, pierwsza pozostała we własności Elżbiety Braun o powierzchni ok. 660 m², druga 260A, o powierzchni ok. 1270 m² przeszła w posiadanie Augustai Juliusza Vetterów,

410 APL, Hipoteka w Lublinie, 4/62, s. 4.

411 Ibid., s. 5.

412 APL, AML 1874-1915, sygn. 7231.

413 APL, RGK BI, sygn. 1883:5, s. 108.

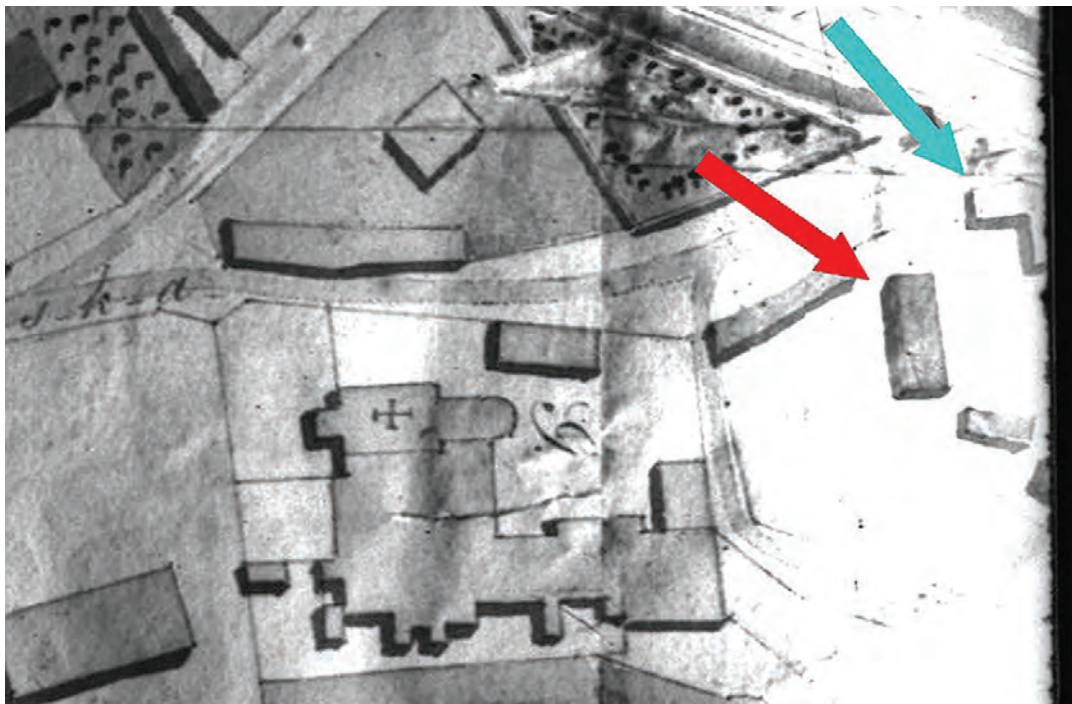
414 APL, RGK BI, sygn. 1896:5, s. 22.

415 Ibid., s. 237.

416 Ibid., s. 236.

Il. 382. a) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 r. wykonana przez F. Bieczyńskiego w 1852 r., (s2 – Bernardyńska 17, r2 – Bernardyńska 19), APL, PmL, sygn. 3, b) Kopia planu J.N. Łęckiego z 1783 r. wykonana przez Kierłowicza w 1802 r., (s2 – Bernardyńska 17, r2 – Bernardyńska 19), APL, PmL, sygn. 2

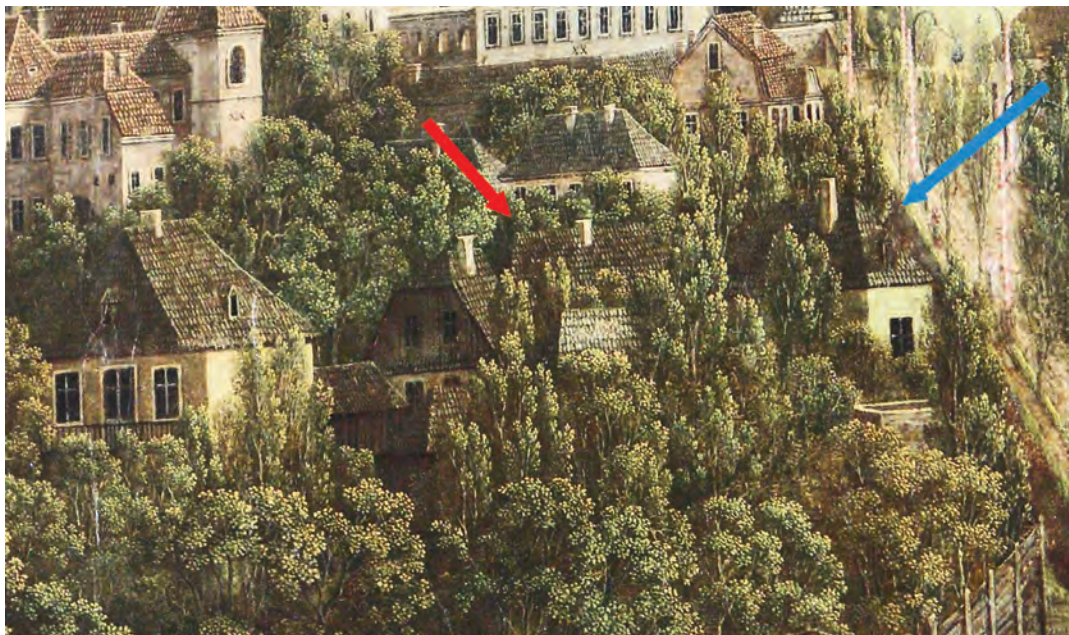
Il. 383. Fragment planu Lublina (kopia na podstawie zdjęcia z negatywu szklanego), strzałką czerwoną oznaczono posesję 19, niebieską 17, IS PAN 8440 B

Il. 384. Fragment planu Lublina z 1870 r., APL, PmL, sygn. 5

a właścicielem trzeciej stał się Stanisław Kubicki. W przypadku Kubickiego i Braun, mimo iż posesje podzielono nic się nie zmieniło względem stanu sprzed podziału. Inaczej sprawa się

miała w przypadku posiadłości Vetterów, którzy niedługo później na działce wzniesli budynek parterowy o charakterze przemysłowym (leżakownia).

Il. 385. Fragment obrazu Lublina z 1826 r., F. Dombeck, strzałką czerwoną oznaczono dach posesji 17, niebieską 19, UM Lublin

Il. 386. Fragment widoku Lublina z około 1836 r. (na czerwono oznaczono kamienice Bernardyńska 17 i 19), Muzeum Lubelskie w Lublinie, R/5226/ML

Il. 387. Kamienica Bernardyńska 17 i 19, 1956 r.,
<https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=417>, dostęp 11.03.2018 r.

Il. 388. Kamienica Bernardyńska 19 od strony ul. Zamojskiej, przed 1977 r.,
<https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=95>, dostęp 1.05.2012 r.

Il. 389. Kamienica Bernardyńska 19 od strony ul. Zamojskiej, 1977 r.,
<https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=95>, dostęp 1.05.2012 r.

Il. 390. Kamienica Bernardyńska 17 od strony ul. Bernardyńskiej,
<https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=417>, dostęp 11.03.2018 r.

Il. 391. Lokalizacja kamienicy Bernardyńska 17 pod obecną nawierzchnią drogi, fot. K. Janus, 2016 r.

Il. 392. Kamienica Bernardyńska 19 od strony ul. Zamojskiej, przed 1977 r.,
<https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=413311&page=95>, dostęp 1.05.2012 r.

Il. 393. Lokalizacja kamienicy Bernardyńska 19 pod obecną nawierzchnią drogi, fot. K. Janus, 2016 r.

Kamienica 19 (259) obiekt nieistniejący

Najstarsze informacje na temat posesji pochodzą z 1795 r. i mówią, że dworek murowany od Rzeplińskiej po jezuitach nabył Marian Grotkowski, cześnik krasnostawski i sprzedał za 1800 zł Wojciechowi i Elżbiecie Kosiar-skim⁴¹⁷. Niestety, są to jedyne informacje, jakie zachowały się na temat kamienicy w tym okresie, nie wiemy również nic na temat kwestii własnościowych, ponieważ nie zachowała się księga wieczysta obiektu⁴¹⁸, a jedyne informacje pochodzą z oszacowań pożarowych i innych publikacji. Na pewno możemy powiedzieć, że kamienica 19 powstała przed wytyczeniem biegu ulicy Zamojskiej w 1815 r.⁴¹⁹, więc istnieje duże prawdopodobieństwo, że któraś jej część zachowała relikty XVII-wiecznego dworku jezuickiego.

W 1847 r. na posesji 19 znajdował się budynek murowany piętrowy o wymiarach 42,3x36x11,95 m i wysokości 7,5 m „nowo postawiony”⁴²⁰. Murowana stajnia i wozownia o wymiarach 17,7x12x7x43,2 i wysokości 2,9 m⁴²¹. Na posesji znajdowały się również kloaka i drwalnie drewniane⁴²². Budynek kamienicy posiadał w tym okresie sutereny mieszkalne ze stropami „trzciniowymi”, gdzie znajdowały się najprawdopodobniej dwa lub trzy lokale mieszkalne, ogrzewane 3 piecami kaflowymi i jedną kuchnią. Kondygnacja była oświetlana jedenastoma oknami, prowadziły na nią dwie klatki schodowe, z czego jedna krę-

cona. Na parterze znajdowała się sień przejazdowa na podwórko, stropy płaskie „trzciniowe”, klatka schodowa o 20 stopniach prowadząca na I piętro, jak również 20 schodów kręconych. Na pierwszym piętrze znajdował się balkon od frontu i niewielka galeria drewniana (około 6 m długości) prowadząca do ustępów i na poddasze. W 1851 r. Petronela Pliszczyńska stała się właścicielką obu posesji 17 i 19. W 1882 r. powstał projekt na połączenie dwóch budynków oficyn niewielkim budynkiem parterowym, który niedługo później został zrealizowany i mimo swych niewielkich rozmiarów był traktowany jako oficyna⁴²³. Dalsze losy kamienicy nie są znane, a jedyne co wiemy to fakt, że na początku XX w. mieściły się tu mieszkania, w parterze różnego rodzaju usługi oraz „szynk Pod Kogucikiem”⁴²⁴, od którego przyjęła się potoczna nazwa kamienicy.

Obie kamienice (17 i 19), mimo iż tworzyły dwie niezależne posesje, stanowiły niemalże jeden organizm. Od 1851 r. pozostawały w posiadaniu jednego właściciela i wyraźnie widoczne są cechy wspólnie wykonywanych remontów i przekształceń. Na elewacji frontowej, gdyby nie ścianka ogniowa ponad dachem, nie byłoby możliwe wyróżnienie miejsca połączenia kamienic. Obie mają takie same okna umieszczone na tych samych poziomach, sposób zdobienia i kondygnacji łącznie z obramieniami okiennymi jest identyczny, na tym samym poziomie znajduje się gzyms o tym samym profilu, dach ma ten sam spadek i rodzaj

417 W.K. Zieliński, *Monografia Lublina*, t. I, Warszawa 1887 r., s. 300.

418 Księga o numerze 168, figuruje w spisie X Wydziału Ksiąg Wieczystych, jednak fizycznie jej nie ma, nie została również przekazana do Archiwum Państwowego.

419 Niemalże cały wschodni trakt (około 8 m) wysunięty był przed linię zabudowy obecnej ulicy Zamojskiej.

420 Chodziło w tym przypadku zapewne o remont lub większą przebudowę, wydaje się bardzo mało prawdopodobne, że niemalże 50 lat po wytyczeniu ulicy Zamojskiej, pozwolono by wznieść budynek w linii pasa drogowego.

421 Budynek ten stał się później oficyną mieszkalną.

422 APL, AML 1874-1915, sygn. 7231.

423 APL, RGL BI, sygn. 1882:1, s. 202.

424 W.K. Zieliński, *Monografia Lublina*, t. I, Warszawa 1887 r., s. 300.

Il. 394. Projekt przebudowy kamienicy Bernardyńska 17, APL, RGL B I, 1883:5, s. 152

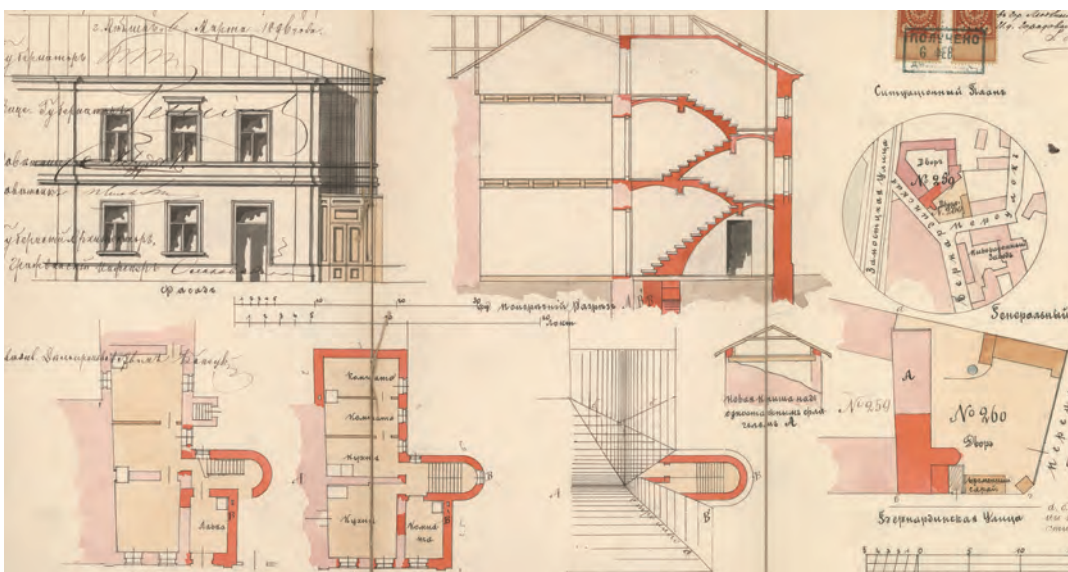
pokrycia, można z całą pewnością stwierdzić, że elewacja została wykonana w myśl jednej akcji budowlanej, jedyne pytanie, jakie można postawić to czy ujednolicenie elewacji nastąpiło zgodnie z projektem z 1896 r., czy też wcześniej.

Kamienica 17 łącznie z kamienicą 19 zostały wyburzone w 1977 r. na potrzeby posze-

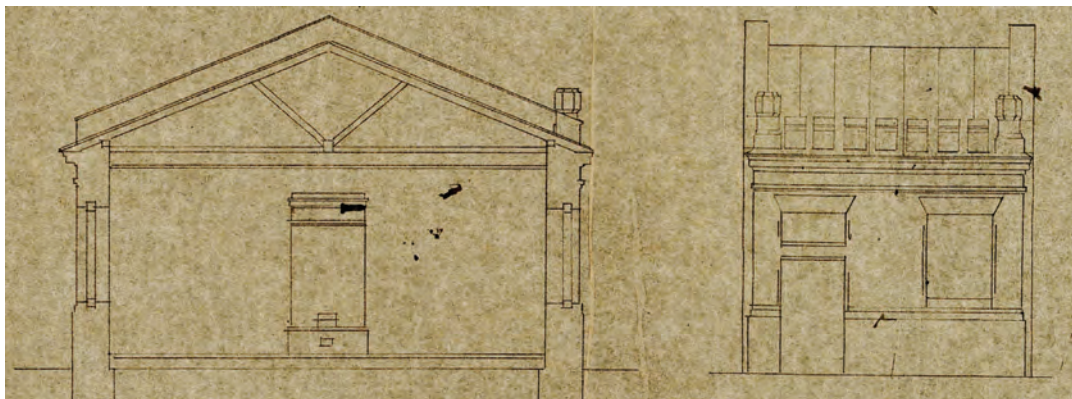
żenia skrzyżowania ulic Zamojskiej i Bernardyńskiej, do zwiększenia jego przepustowości i uregulowania linii zabudowy. Po ukończeniu budowy al. Unii Lubelskiej w 1986 r., zabieg ten przestał mieć większe znaczenie. Obecnie na skrzyżowaniu o szerokości ok. 53 metrów znajdują się dwie wyspy, 3 funkcjonujące pasy ruchu oraz pas ścieżki rowerowej.

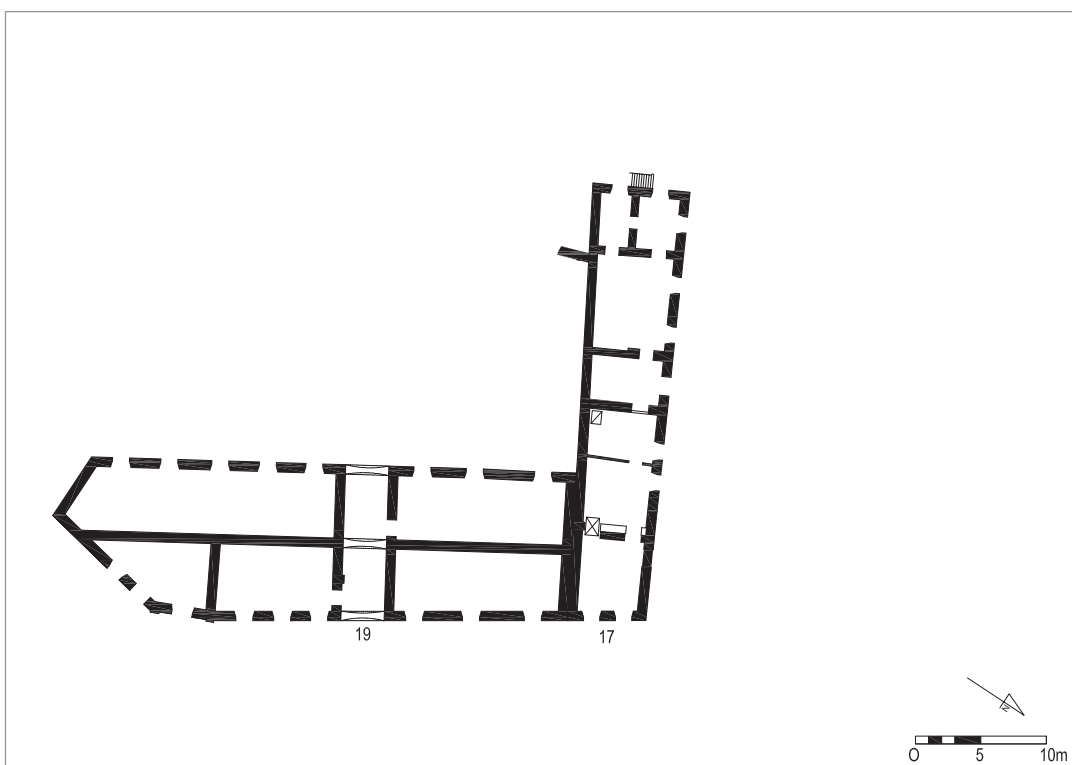
Il. 397. Projekt budynku drewnianego na posesji Bernardyńska 17, APL, RGL B I, 1887:11, s. 238

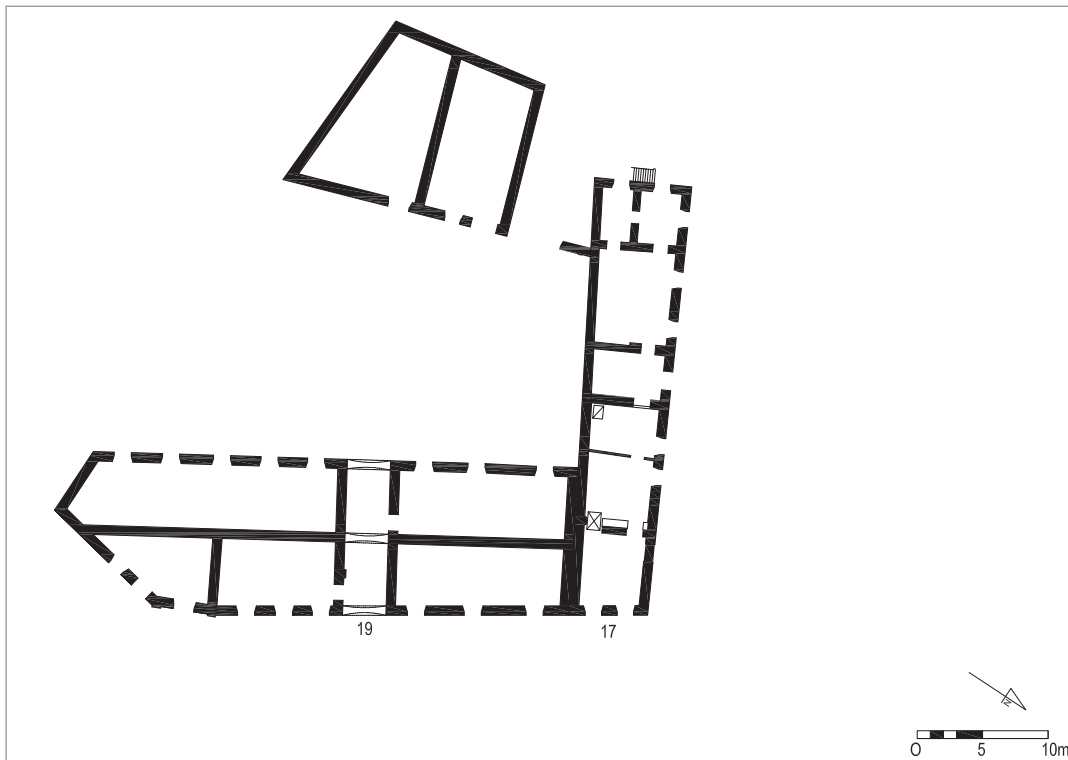
Il. 398. Projekt budowy klatki schodowej kamienicy Bernardyńska 17, APL, RGL B I, 1896:5, s. 22

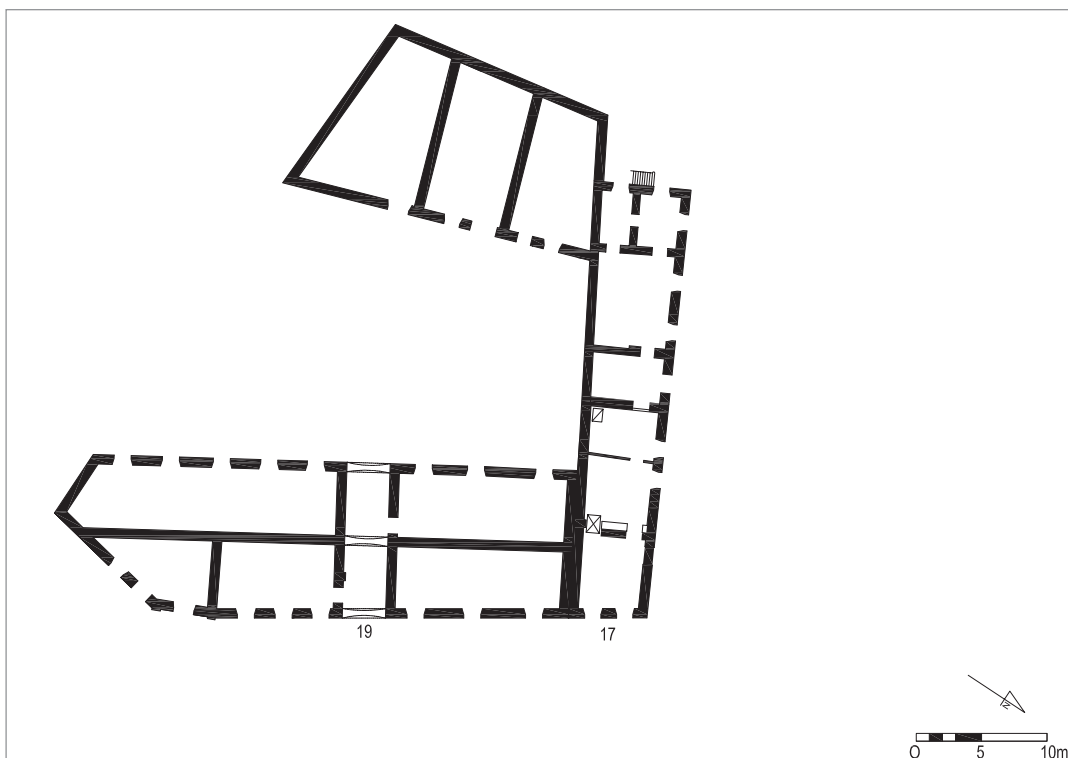
Il. 399. Projekt budynku na podwórku kamienicy Bernardyńska 19, APL, RGL B I, 1882:1, s. 201

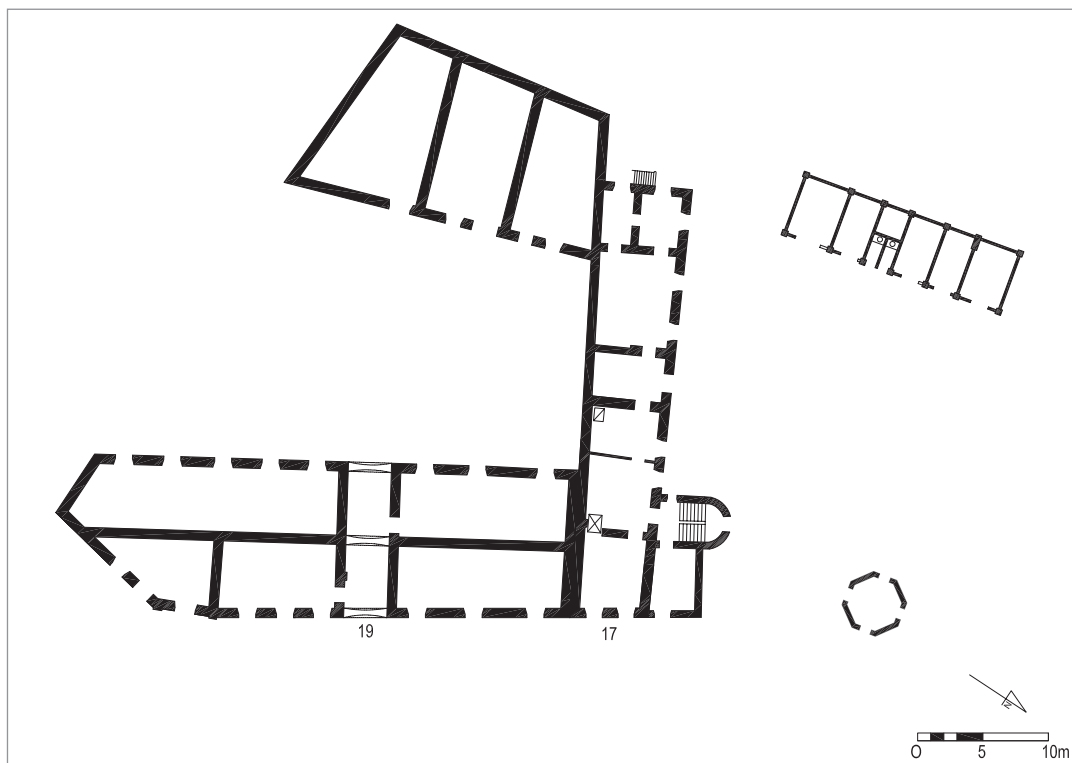
Il. 400. Rzut przyziemia, faza ok. 1847 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 401. Rzut przyziemia, faza ok. 1877 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 402. Rzut przyziemia, faza ok. 1890 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 403. Rzut przyziemia, faza ok. 1899 r., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 404. Faza ok. 1847 r. – próba rekonstrukcji, widok od wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

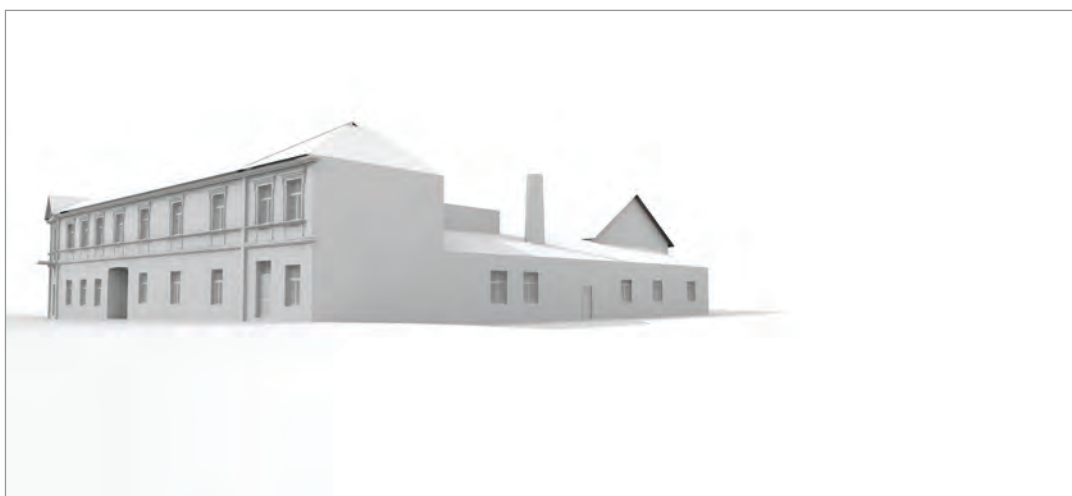
Il. 405. Faza 1890 r. – próba rekonstrukcji, widok od wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 406. Faza ok. 1900 r. – próba rekonstrukcji, widok od wsch., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 407. Faza 1847 r. – próba rekonstrukcji, widok od płu., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 408. Faza ok. 1890 r. – próba rekonstrukcji, widok od płu., oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 409. Faza ok. 1900 r. – próba rekonstrukcji, widok od płu., oprac. K. Janus, 2017 r.

4. Przekształcenia urbanistyczne

4.1. PRZEKSZTAŁCENIA TERENU

Il. 410. Widok na tylną zabudowę ulicy Bernardyńskiej od strony łąk Rusałka (1 – kościół pobernardyński, 2 – pałac Sobieskich, 3 – browar, dawny klasztor Reformatów, 4 – kamienica Bernardyńska 9), fot. K. Janus, 2008 r.

Il. 411. Widok na tylną zabudowę ulicy Bernardyńskiej od strony łąk Rusałka (2 – pałac Sobieskich, 3 – browar, dawny klasztor Reformatów), fot. K. Janus, 2008 r.

Il. 412. Widok na tylną zabudowę ulicy Bernardyńskiej od strony łąk Rusalka (1 – kościół pobernardyński, 2 – pałac Sobieskich), fot. K. Janus, 2008 r.

Il. 413. Rów melioracyjny, biegnący prawdopodobnie po starym „dawnym kanale zamkowym”, fot. K. Janus, 2008 r.

Il. 414. Skrzyżowanie ulic Zamojska, Wyszyńskiego, Bernardyńska, po prawej i lewej widoczne pierwotne ukształtowanie terenu „ścięte” w trakcie tworzenia się ulicy Zamojskiej (linia przedstawiająca zbliżony układ terenu przed wytyczeniem ulicy Zamojskiej), fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 415. Skrzyżowanie ulic Zamojska, Wyszyńskiego, Bernardyńska, widok w kierunku wschodnim z widoczną skarpą wyznaczającą zamknięcie wzgórza Żmigród od strony południowej, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 416. Ulica Wyszyńskiego, widok w kierunku północnym, po prawej widoczna skarpa, wyznaczająca pierwotne ukształtowanie wzgórza Żmigród ścięta w trakcie wykonywania ulicy Zamojskiej (linia przedstawia zbliżony układ terenu przed wytyczeniem ulicy Zamojskiej), fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 417. Ulica Wyszyńskiego, widok w kierunku południowym, po lewej widoczna skarpa, wyznaczająca pierwotne ukształtowanie wzgórza Żmigród ścięta w trakcie wykonywania ulicy Zamojskiej, fot. K. Janus, 2017 r.

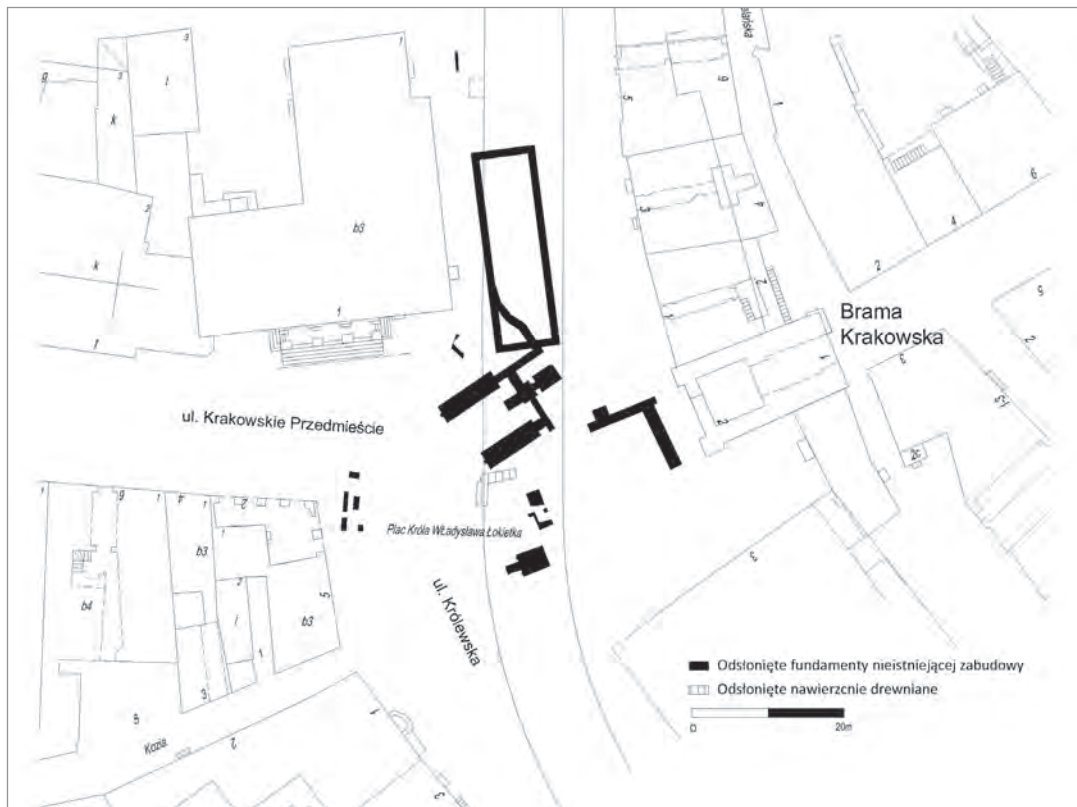
Il. 418. Ulica Wyszyńskiego, widok w kierunku północnym, widoczna różnica wysokości pomiędzy poziomem nawierzchni ulicy (po lewej) a poziomem podwórka posesji przy ul. Misjonarskiej (po prawej) – 2017 r. po wykonaniu muru oporowego, fot. K. Janus, 2017 r.

Il. 419. Ulica Wyszyńskiego, widok w kierunku północnym, widoczna różnica wysokości pomiędzy poziomem nawierzchni ulicy (po lewej) a poziomem podwórka posesji przy ul. Misjonarskiej (po prawej) przed wykonaniem muru oporowego, fot. K. Janus, 2016 r.

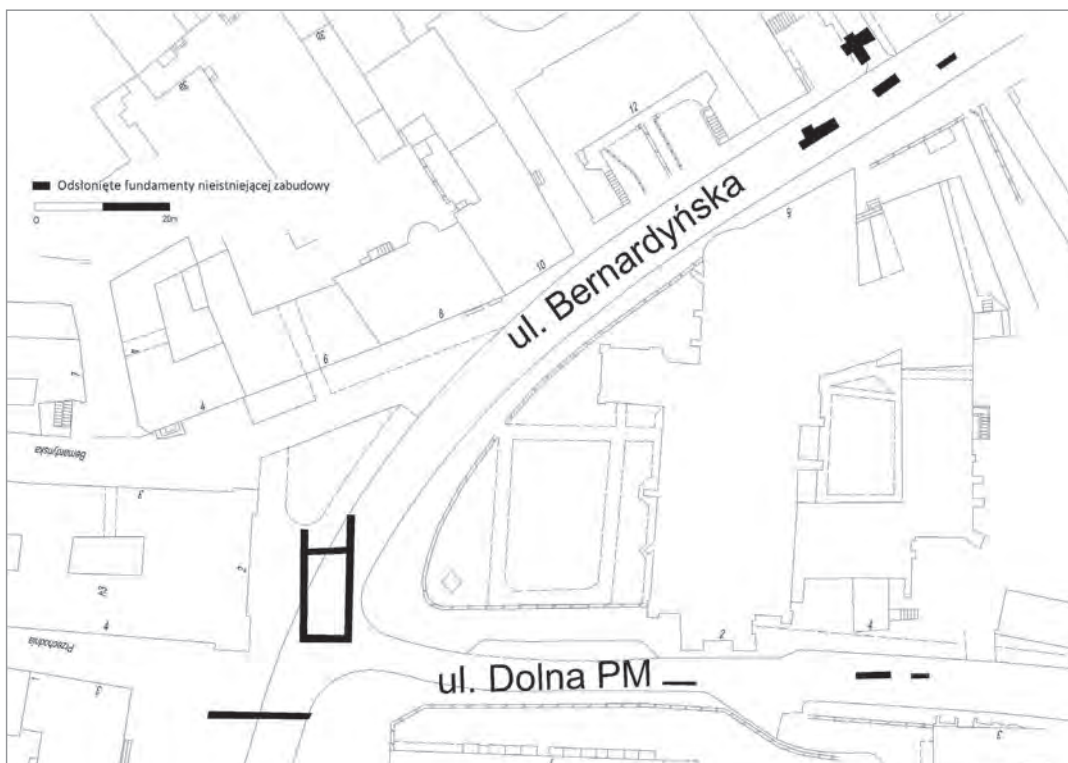
Il. 420. Uliczka biegnąca od skrzyżowania ulic Wyszyńskiego, Królewskiej i Podwale wzdłuż ogrodzenia Kurii Biskupiej (obecnie trakt pieszy i rowerowy), wyznaczająca najpewniej bieg ulicy Żmigród w XIX w., przed wtyczeniem ulicy Zamojskiej, fot. K. Janus, 2017 r.

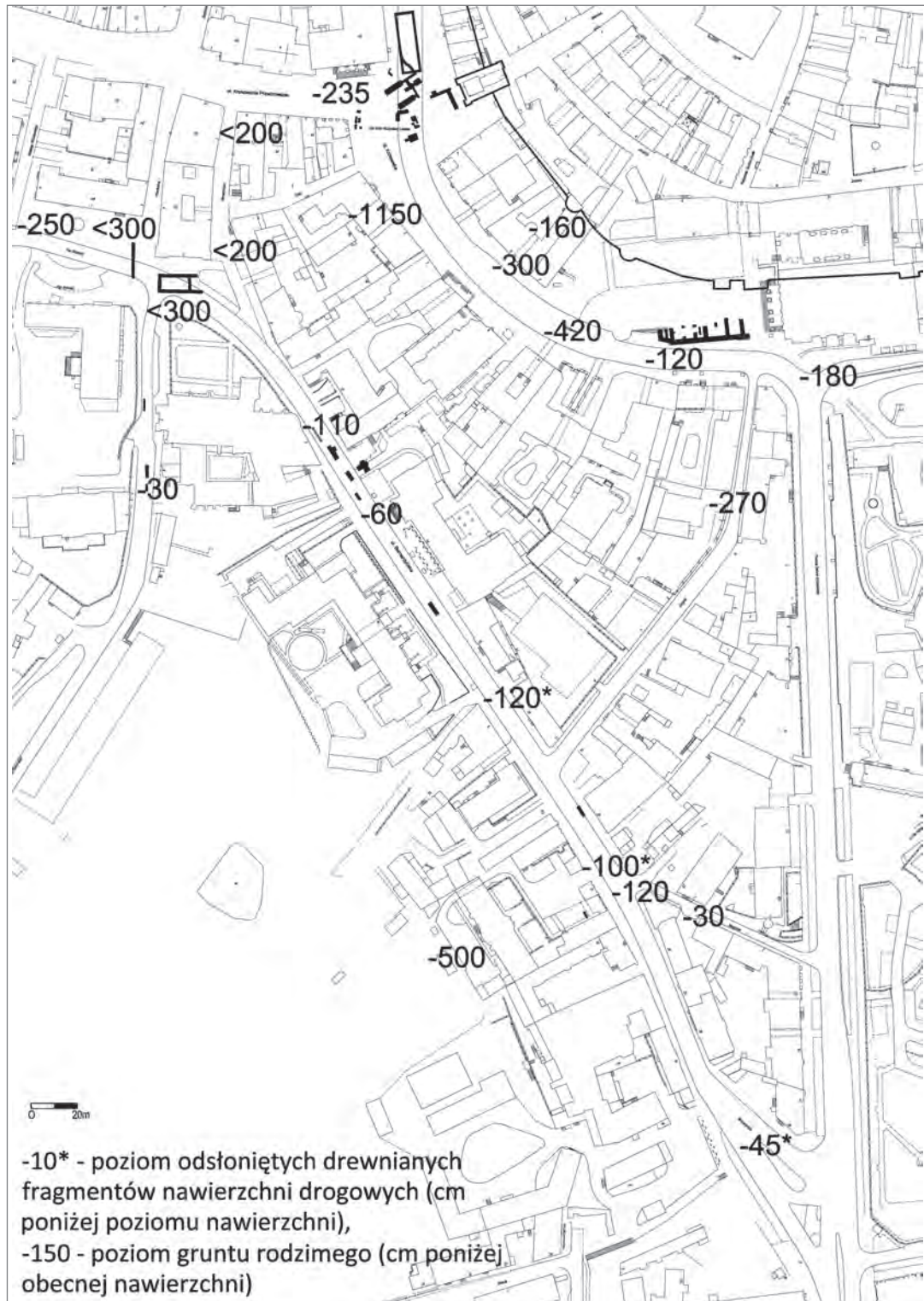
Il. 421. Odsłonięte relikty nieistniejących zabudowań i nawierzchni drewnianych w trakcie prac archeologicznych przed Bramą Krakowską, oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 422. Odsłonięte relikty nieistniejących zabudowań jezuickich w okolicy placu Katedralnego, oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 423. Odsłonięte relikty nieistniejących zabudowań ulicy Bernardyńskiej i Dolnej Panny Marii, oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 424. Lokalizacja gruntów rodzimych odsłoniętych w trakcie trwania prac archeologicznych i geotechnicznych, oprac. K. Janus, 2017 r.

Il. 425. Fragment rury wodociągowej odsłoniętej pod nawierzchnią placu Wolności, M. Matyaszewski, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych nad modernizacją ulic śródmieścia Lublina, współfinansowanych przez fundusz PHARE*, t. VII, 2003 r., Archiwum Pracowni Badań i Nadzorów Zabytków, ul. Grodzka 7, fot. 18

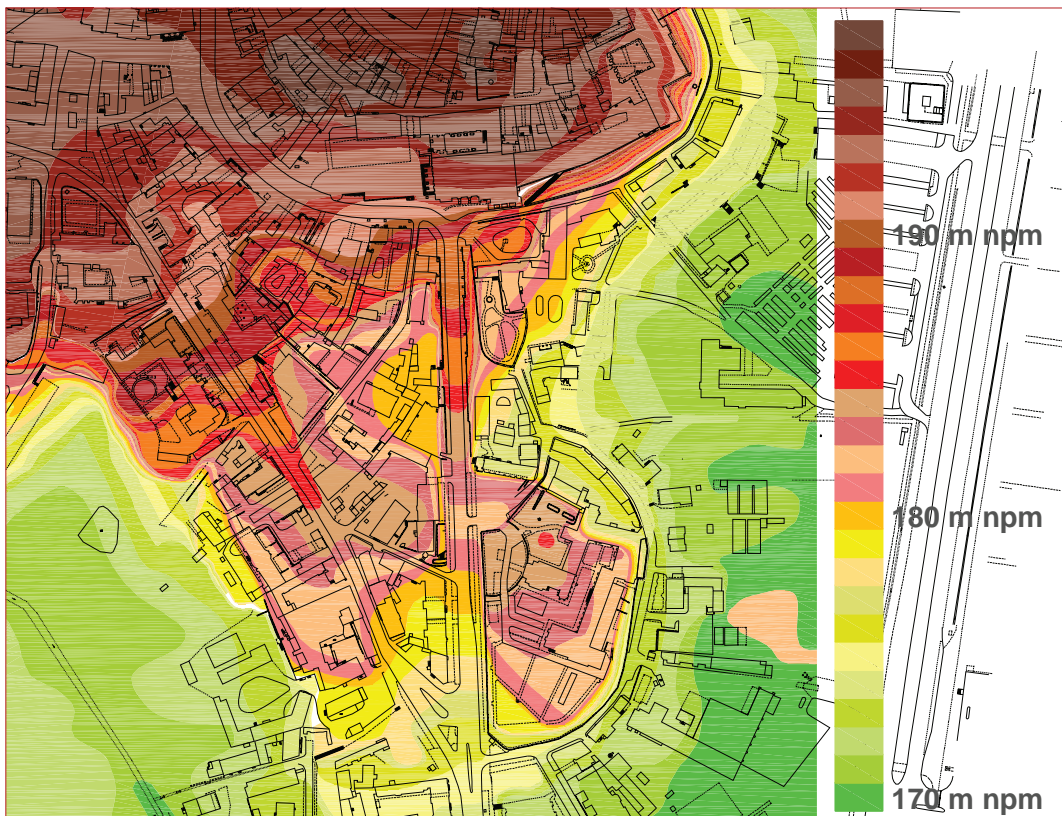
Il. 426. Wykopy pod c.o. na wysokości posesji Bernardyńska 15, poniżej warstw bitumicznych widoczna nawierzchnia z cegł i kamieni polnych, fot. K. Janus, 2015 r.

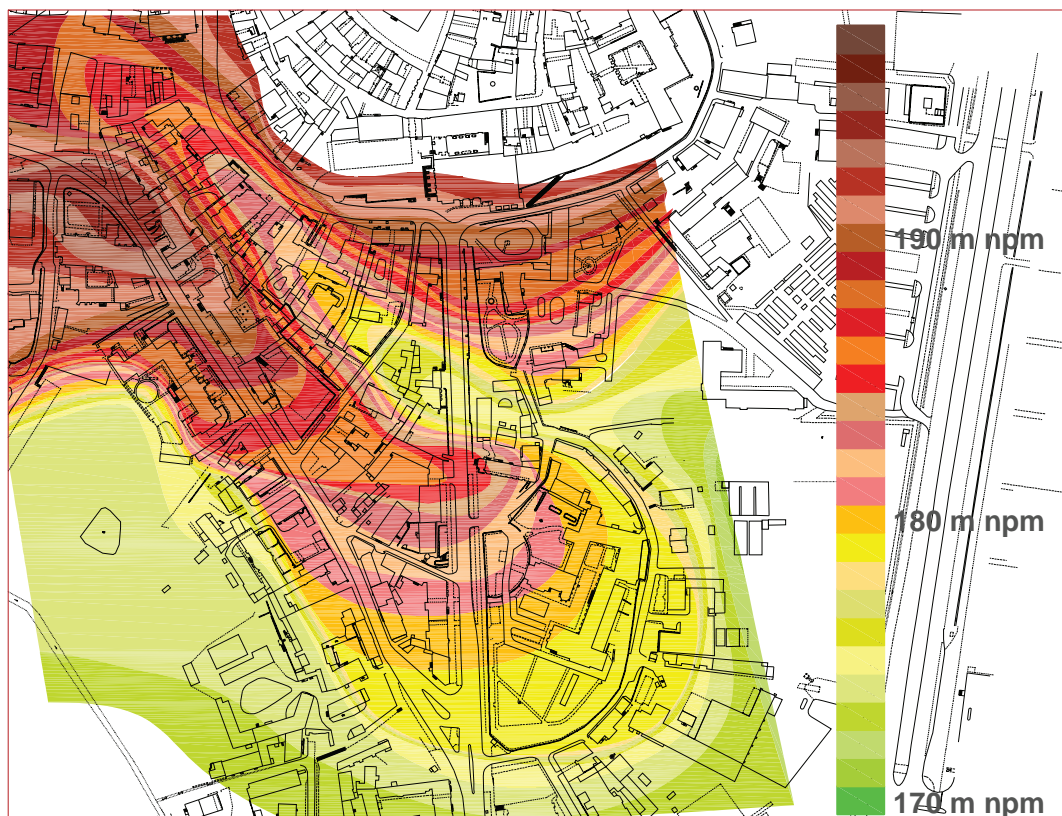
Il. 427. Fragment odsłoniętych fundamentów nieistniejącego budynku klasztoru Bernardynek zlokalizowanego pod nawierzchnią ulicy Bernardyńskiej, R. Niedźwiadek, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych związanych z budową sieci wodociągowej w ulicy Bernardyńskiej w Lublinie*, t. 3, 2002 r., Archiwum Pracowni Arche, fot. 19

Il. 428. Fragment odsłoniętych konstrukcji drewnianych zlokalizowanego pod nawierzchnią ulicy Bernardyńskiej, R. Niedźwiadek, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych związanych z budową sieci wodociągowej w ulicy Bernardyńskiej w Lublinie*, t. 3, 2002 r., Archiwum Pracowni Arche, fot. 45

Il. 429. Mapa wysokościowa na podstawie danych z Wydziału Geodezji UM Lublin, oprac. K. Janus 2017 r.

Il. 430. Próba rekonstrukcji ukształtowania terenu przed okresem osadniczym, oprac. K. Janus 2017 r.

4.2. FAZY PRZEKSZTAŁCEŃ ZABUDOWY PRZEDMIEŚCIA

Il. 431. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – przed 1460 r., oprac. K. Janus

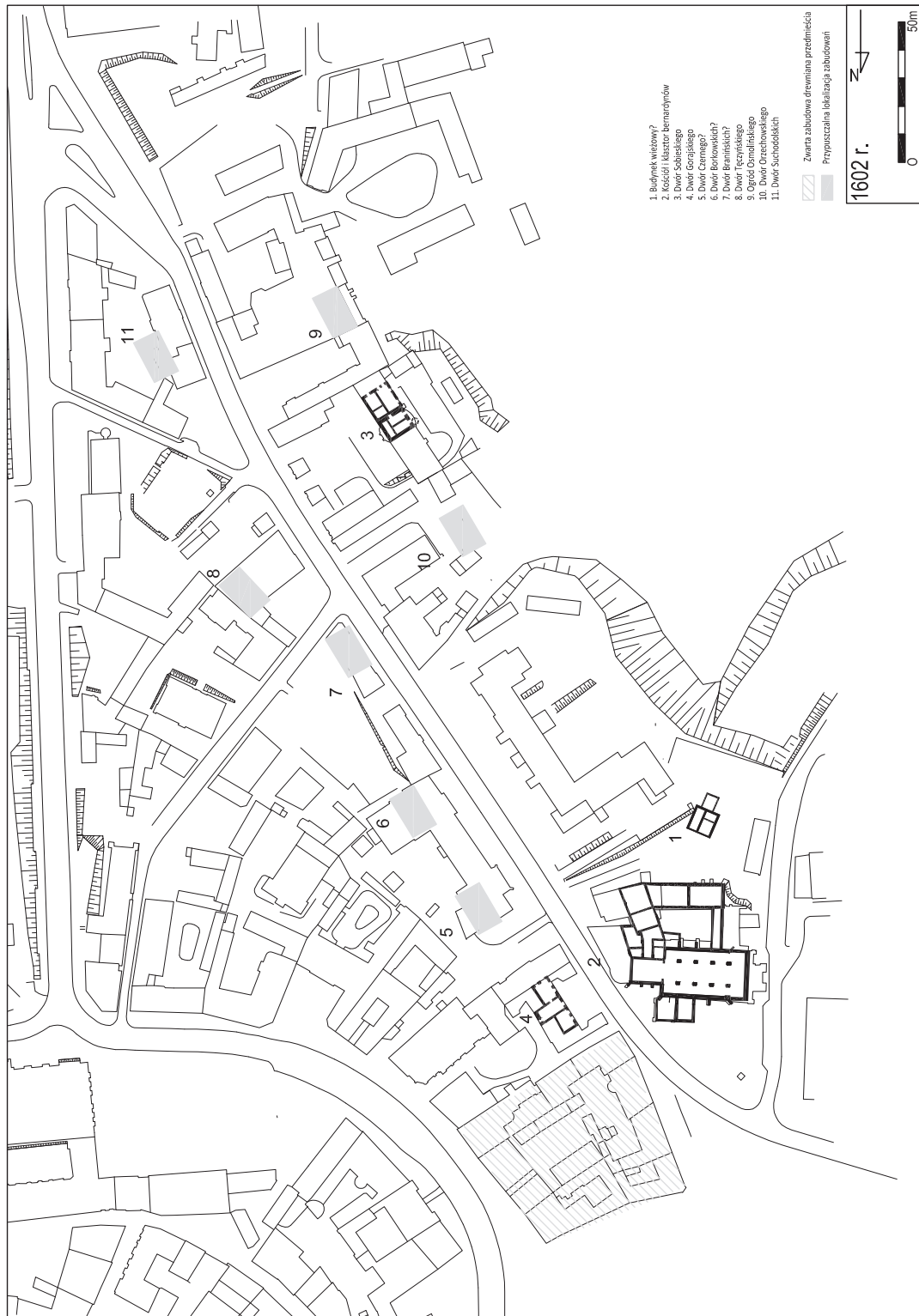
Il. 432. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – po 1460 r., oprac. K. Janus

Il. 433. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – przed 1523 r., oprac. K. Janus

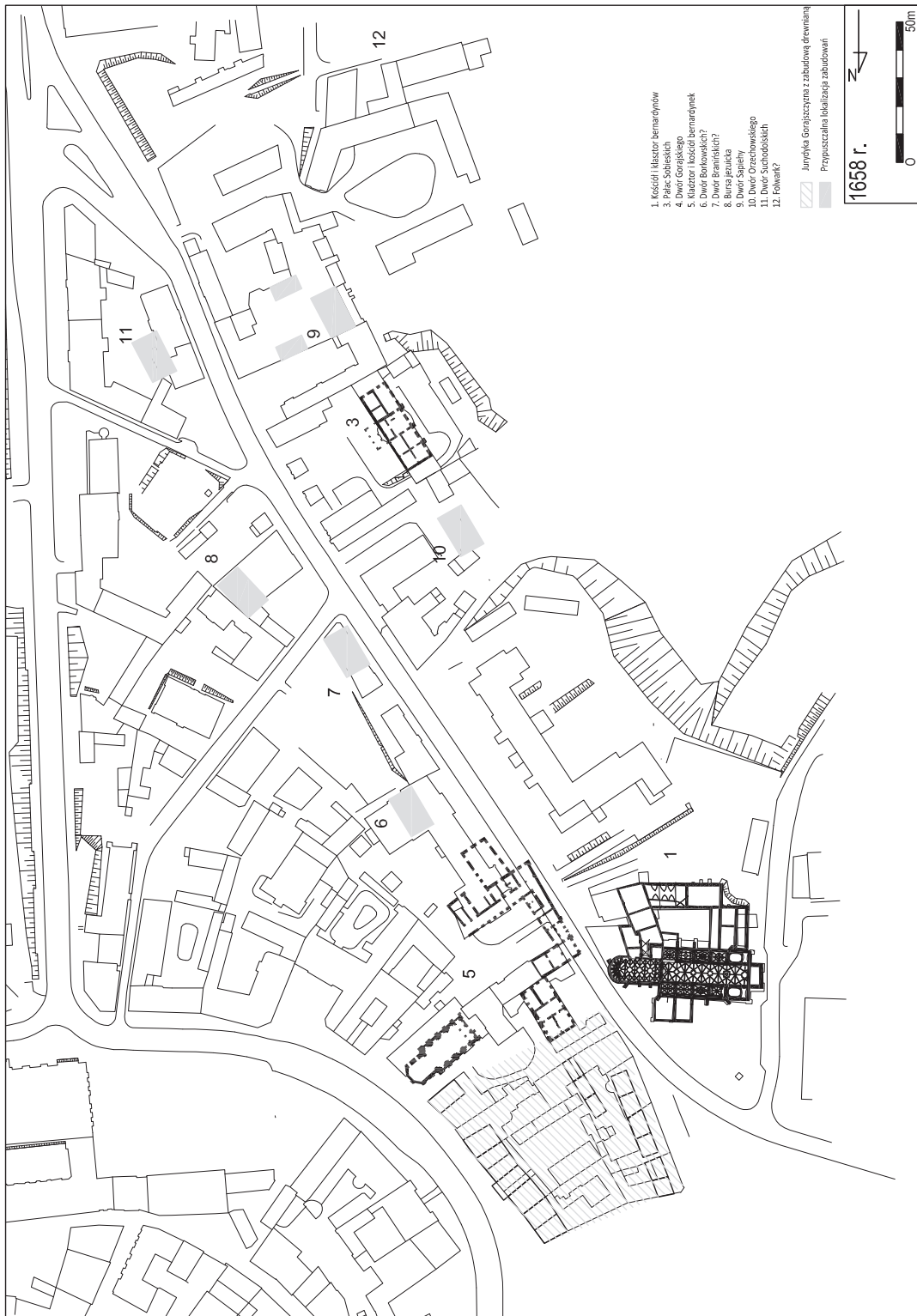
Il. 434. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – poł. XVI w., oprac. K. Janus

Il. 435. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – 1602 r., oprac. K. Janus

Il. 436. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – 1633 r., oprac. K. Janus

Il. 437. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – 1658 r., oprac. K. Janus

Il. 438. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – 1680 r., oprac. K. Janus

Il. 440. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – ok. 1826 r., oprac. K. Janus

Il. 441. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – 1847 r., oprac. K. Janus

Il. 442. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – 1873 r., oprac. K. Janus

Il. 443. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – 1884 r., oprac. K. Janus

Il. 444. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – 1890 r., oprac. K. Janus

Il. 445. Fazy przekształceń zabudowy przedmieścia – 1900 r., oprac. K. Janus

5. Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych badań i analiz można jednoznacznie stwierdzić, iż przedmieście za bernardynami zaczęło się kształtować już w XV w. Przechodząc przez pożary, najazdy, przebudowy, rozbudowy, zmiany właścicieli i ustrojów politycznych, stojąc zawsze na uboczu Lublina, lekko zapomniane dotrwało do dnia dzisiejszego, zachowując bardzo wiele substancji zabytkowej. Najstarsza zabudowa powstała najprawdopodobniej na terenie obecnego zespołu pobernardyńskiego, a najstarszą znaną funkcją były ogrody i sady należące do mieszczan. Obie te funkcje wykształciły się już przy istniejącej drodze, a raczej ścieżce prowadzącej na wzgórze Żmigród (droga ta niemalże pokrywała się z przebiegiem obecnej ulicy Bernardyńskiej). Najprawdopodobniej działki ogrodowe lokowane były pomiędzy przebiegiem drogi (obecnej ul. Bernardyńskiej), a gwałtownie opadającą skarpią od strony północnej i południowej. Szerokość takiej działki wynosiła około 52 metrów.

Ukształtowanie terenu w okresie przedlokacyjnym znacznie odbiegało od obecnego. Pomiędzy murami miejskimi a ulicą Bernardyńską istniał wąwóz, który ciągnął się od Krakowskiego Przedmieścia aż do terenów zalewowych. Obecnie w większości jest zniwelowany wielometrowymi nasypami, których

miażdżość sięga nawet 11 metrów. Na omawianym obszarze znajdowało się wzniesienie, na którym powstał kościół św. Pawła⁴²⁵ oraz rozległe wzniesienie Żmigród⁴²⁶, na którym zabudowa pojawiła się znacznie później.

Jednym z powodów, mających wpływ na rozwój przedmieścia, było powstanie klasztoru Bernardynów i związanej z nim specyficznej zabudowy towarzyszącej. Jednak rozwój ten był bardzo wolny i jeszcze przez długi okres znajdowały się tu głównie ogrody i sady. Rozkwit i zmiana funkcji przedmieścia miały miejsce po 1532 i 1543 r., kiedy to Lublin stał się miejscem obrad sejmku, wówczas wytworzyło się zapotrzebowanie na specyficzny rodzaj zabudowy wykorzystywanej okazjnie.

Szlachta ściągająca na obrady sejmku pojawiała się w mieście nawet kilka tygodni wcześniej, wykorzystując to wydarzenie jako formę rozrywki. Podróżowała często z rodziną, służbą w taborze składającym się z kilku lub kilkunastu wozów i kilkudziesięciu osób (w zależności od stopnia zamożności). Ulokowanie taboru w mieście lub pobliskiej karczmie było właściwie niemożliwe, stąd rosło zapotrzebowanie na budynki/dwory zlokalizowane na dużej posesji. Nierzadko przy tego typu dworach powstawały szynki, gdzie sprzedawano piwo i gorzałki, zarówno miejscowym, jak

425 Wzniesienie znajdowało się około 1 metra niżej niż teren przed Bramą Krakowską.

426 Wzniesienie znajdowało się około 11 metrów niżej niż teren przed Bramą Krakowską.

i przyjeźdnym. Pierwsze tego typu założenia miały miejsce w II połowie XVI w. a znanym ich przykładem jest posesja Bernardyńska 13 z dworem Curośów, późniejszym pałacem Sobieskich, dwór Sobieskich z szynkiem (w bliżej nieokreślonej lokalizacji), itp. Powstanie Trybunału Koronnego dla Małopolski w 1578 r. jeszcze bardziej napędziło rozwój tej części miasta, która w 1616 r. była już niemalże całkowicie zabudowana dworami, tworząc magnacką dzielnicę o charakterze rezydencjonalnym, w której dwory posiadali Poniatowscy, Sobiescy (kilka), Suchodolscy (kilka), Radziwiłłowie (kilka), Sapieżyńscy, itp.

Okolo 1575 r. powstała jurydyka Gorajskiego, a na niej dwór/kamienica, wokół którego w późniejszym okresie skupiło się około 10 budynków drewnianych. Jurydyka funkcjonowała niezależnie od miasta z wójtem Gorajskim na czele. Miała ona charakter rzemieślniczy, a w pewnym okresie rzemieślnicy w niej zamieszkujący musieli przynależeć do cechów lubelskich. Mimo iż nie ma informacji na temat innych jurydyk na przedmieściu to wiadomo, że miasto nie czerpało dochodów z tytułu podatków z omawianego obszaru od większości budynków⁴²⁷.

W trakcie badań archeologicznych odsłonięto nawierzchnie drewniane, w dodatku kilkakrotnie naprawiane. Mogły one powstać i funkcjonować jedynie w tym okresie, kiedy to ze względu na charakter dzielnicy nawierzchnia również musiała być dostosowana do charakteru i rangi zabudowy.

Na początku XVII w. wytyczony został nowy plac targowy pomiędzy Bramą Krakowską, a zabudowaniami jezuitów. Wiązało się to z częściową niwelacją terenu i powstaniem nowej pierzei zabudowy (południowej strony obecnej ulicy Królewskiej), która

ze względu na handlowy charakter rozwijała się stosunkowo szybko, a w okolicy powstawały pałace przekształcane później w kamienice mieszczańskie. W 1617 r. rozpoczął kształtować się nowy klasztor Bernardynek, który ukończony został po 50 latach, a powstał w miejscu przynajmniej pięciu parceli budowlanych i czterech dworów. Powstawał on etapami dzięki wsparciu możnowładców związanych z Lublinem, którzy przekazywali swe działki z dworami lub dokupowali działki, aby je przekazać klasztorowi, stąd też kościół nie był orientowany, a zabudowa klasztorna nieregularna. Po ukształtowaniu się południowego skrzydła klasztoru Bernardynek i północnych aneksów bernardynów szerokość pomiędzy budynkami wynosiła około 5 m. Okolo 1674 r. powstał kolejny klasztor Reformatów w miejscu przynajmniej dwóch działek przekazanych przez rodzinę Sapiechów. W taki oto sposób trzy klasztory franciszkańskie zajmowały teren około 5,5 ha, co stanowiło ponad 50% terenów przedmieścia. Dalszy rozwój jakiegokolwiek zabudowy był właściwie niemożliwy, a dodatkowo przez nowe nadania klasztory jeszcze bardziej powiększały swoje własności.

Dalsze zmiany zabudowy związane były z przekształceniami na poszczególnych posesjach. Klasztory powiększono, rozbudowywano i naprawiano. Podobnie było w przypadku budynków świeckich. Na wysokości nieistniejącej posesji Bernardyńska 17 i 19 powstał „cypel”, na którym zabudowa została zintensyfikowana. W XVIII w. istniało tam 11 budynków o charakterze dworskim⁴²⁸. W tym samym okresie zaczęły powstawać pierwsze zabudowania na terenach zalewowych (przy ul. Wesołej), czy też w stopniowo niwelowanym wąwozie (Żmigród 8, 10, 14, zabudowania gospodarcze na tyłach posesji Królewskiej

427 W lustracjach z różnych okresów wymieniane są dwory, od których w rejestrach dochodów miejskich nie odprowadzane są żadne podatki, nie są one nawet w nich wymieniane.

428 Plan J. Łęckiego z 1783 r.

i Bernardyńskiej). W XVIII w., kiedy zaczęły znikać stawy wokół miasta, powstała przeprawa i most do pobliskiej wsi Piaski, obecna ulica Bernardyńska przestała być „ślepa” i miała swą kontynuację, mimo iż ze względu na szerokość nie była dogodnym szlakiem transportowym. Dopiero na początku XIX w. nowy trakt zamojski (powstały ze względów wojskowych), zwiększył znaczenie ulicy Bernardyńskiej jako formy połączenia ul. Narutowicza z nowym traktem. Spowodowało to znaczne zmiany w układzie komunikacyjnym i zabudowie wzgórza Żmigród, powstanie ulicy Żmigród o przebiegu zbliżonym do obecnego, wyburzenia obiektów, itp. Rozpoczął się również stopniowy proces wywłaszczania działek na potrzeby poszerzenia ulicy, począwszy od lat 20. XIX w., trwający aż do 1978 r. Proces ten wiązał się również z wyburzeniami (skrzydło południowe klasztoru Bernardynek w 1896 r., kamienice 17 i 19 w 1977 r.).

Największą zmianę w ustabilizowanej strukturze urbanistycznej przedmieścia przyniósł wiek XIX, co wynikało głównie z sytuacji politycznej. Po wieloletnich sporach i zmianach funkcji, jakie miały miejsce w zabudowaniach klasztoru Reformatów⁴²⁹, w 1844 r. kupił je od klasztoru Karol Vetter (mimo że licytacje i proces sprzedaży prowadzone były przez miasto). Jednym z warunków sprzedaży była konieczność wyremontowania zabudowań, a nie ich wyburzenie. Proces remontu i adaptacji klasztoru zapoczątkowany przez Vettera trwał niemalże nieprzerwanie do lat 60. XX w.⁴³⁰

Około 1840 r. Dominik Boczarski wyburzył ruiny pałacu Sobieskich, a na jego miejscu zbudował młyn wiatrak z kołem deptakowym, który później stopniowo rozbudowywał. W przeciwieństwie do Vettera dokonał on

akcji wyburzeniowej i zbudował nowy obiekt od fundamentów, niwelując teren i usypując charakterystyczny cypel, który często mylnie jest interpretowany jako wysunięty punkt obronny czy nawet bastion. Obiekt ten później był modyfikowany i wyposażony w maszynę parową.

Dalsze zmiany były związane z represjami popowstaniowymi i kasatą wszystkich klasztorów lubelskich po 1864 r. Klasztor Bernardynów został podzielony pomiędzy instytucje miejskie, w kościele i części klasztoru utworzono nową parafię. Z części posesji wydzielono działki (9–11), gdzie powstała zabudowa mieszkaniowa i warsztaty. Klasztor Bernardynek nieużytkowany stopniowo podupadał. W 1896 r. dokonano jego częściowej rozbiórki, tłumacząc to fatalnym stanem technicznym i koniecznością poszerzenia ulicy Bernardyńskiej. Podobnie jak w przypadku bernardynów z posesji wydzielono parcele budowlane i sprzedano na licytacji, zasilając kasę miasta. Niedługo później powstała tam zabudowa mieszkaniowa i usługowa. Pozostałe skrzydła klasztoru rozebrano do 1904 r., a w ich miejscu zbudowano istniejący do dziś budynek szkoły ekonomicznej.

Przedmieście za bernardynami w XIX w. zmieniło swój charakter z rezydencjonalnego i klasztorowego na przemysłowy. W późniejszym okresie stopniowo zaczęło zmieniać swą funkcję na mieszkaniową, edukacyjną (szkoła H. Czarneckiej, Politechnika Lubelska, Technikum Ekonomiczne) utrzymując charakter przemysłowy jedynie w przypadku browaru Vettera. Obecnie znajdują się tu zabudowania głównie mieszkalne z usługami.

Omawiany obszar jest ciągle niedoceniany, pomimo dobrze zachowanych wartości historycznych i zabytkowych. Zawsze znaj-

429 Przeniesienie reformatów do sąsiednich klasztorów, wprowadzenie bonifratrów, wojska, mieszkań dla ubogich, plany wprowadzenia wizytok.

430 Na podstawie zachowanego układu kościoła, jak i klasztoru Vetter adaptował to co było, nie wprowadzał większych zmian i modyfikacji, zachowały się również polichromie np. przy magazynie kwasów.

dował się na uboczu miasta i niejako omijany był przez większe kataklizmy (pożary, wojny, itp.) zachował bardzo wiele substancji zabytkowej zarówno w poszczególnych budynkach, jak i poniżej istniejącego terenu. W XVII w. istniało tu kilkanaście dworów i kilkadziesiąt „domostw”, o których lokalizacji i istnieniu nic nie wiemy. Na terenie zespołu pobernardyńskiego pod ziemią kryją się pozostałości wieży tuż przy krawędzi skarpy oraz relikty starszego klasztoru i świątyni bernardyńskiej,

o której mówi tylko historia. Wiemy również, że zachowały się piwnice dworu Suchodolskich, wychodzące poza obrys kamienicy Bernardyńska 24. Istotnym a zarazem intrygującym znaleziskiem były pochówki odnalezione na posesji 11a, których istnienie w tej okolicy należy rozpatrzyć w szerszym kontekście. Mimo iż wiemy dużo na temat historii tej części Lublina, to ciągle jeszcze pozostaje bardzo wiele rzeczy do odkrycia, a przedmieście jeszcze nieraz nas zaskoczy.

6. Bibliografia

WYKAZ SKRÓTÓW

AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie,
AKL – Akta Konsystorza Lubelskiego, Archiwum Kurii Biskupiej w Lublinie,
AmL – Akta Miasta Lublina,
APL – Archiwum Państwowe w Lublinie,
IB – Inspekcja Budowlana
KIO – AGAD, Kartografia innych oddziałów,
PKZ – Pracownie Konserwacji Zabytków,
PmL – Plany Miasta Lublina,
RGL B I – Rząd Gubernialny Lubelski 1867–1918, Wydział Budowlany, Referat I – Architektoniczny,
rs – rubel srebrny,
WBPL – Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego, Dział Zbiorów Specjalnych
złp – złoty polski.

A. ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
Akta Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji (KRSW), sygn. 3665, 3666, 3673, 3685, 3692, 3715, 6488.
Zbiór kartograficzny sygn. 7.5, 10.4, 18.11, 18.1, 13.5, 8.34, 17.33, 17.34, 17.25, 92.13, 66.5, 47.4
Kartografia innych oddziałów sygn. 33
Archiwum Radziwiłłów, XVIII, sygn. 441, 442

APL – Archiwum Państwowe w Lublinie
KSIĘGI MIEJSKIE 1465–1810

Zapisy wieczyste, sygn. 126, 127, 128, 129, 130, 131
Rejestry dochodów, wydatków, sygn. 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295
Rejestry podatkowe, sygn. 265, 266, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 176, 277, 279, 280, 281, 286, 287, 288
Lustracje Miasta Lublina i Województwa Lubelskiego, sygn. 312, 313, 314, 319

URZĄD MUNICYPALNY I MAGISTRAT MIASTA LUBLINA 1809–1874

Sygn. 456, 462, 463, 491, 501, 502, 503, 517, 518, 519, 521, 522, 548, 576, 577, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639,
640, 641, 642, 643, 666, 672, 673, 679, 1148, 1287, 1370, 1371, 1990, 1993, 2138, 2303, 2311, 2344, 2345, 2346,
2347, 2348, 2366, 2367, 2368, 2371, 2401, 3337, 3338

MAGISTRAT GORODA LUBLINA 1874–1915

Oszacowania domów w mieście, sygn. 7163, 7164, 7170, 7171, 7172, 7173, 7174, 7175, 7176, 7177, 7178, 7199, 7200, 7201, 7202, 7203, 7204, 7205, 7206, 7207, 7208, 7209, 7210, 7230, 7231, 7232, 7233, 7234, 7235, 7236, 7237, 7238, 7239, 7240, 7241, 7242, 7243, 7244, 7245, 7246, 7247

PLANY MIASTA LUBLINA

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 66, 67, 75, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 134, 224, 309

RZĄD GUBERNIALNY LUBELSKI 1867–1918, Wydział Budowlany, Referat I – Architektoniczny, sygn. 1869:2, 1872:3, 1872:3, 1874:10, 1874:12, 1874:16, 1875:23, 1876:7, 1877:4, 1878:20, 1879:17, 1880:2, 1880:9, 1881:4, 1882:1, 1883:5, 1884:4, 1886:9, 1887:11, 1887:4, 1888:9, 1889:3 cz.1, 1889:4, 1890:2, 1891:13, 1892:21, 1892:5, 1895:7, 1896:5, 1896:6, 1897:9, 1898:6, 1899:4, 1900:4 cz.1, 1901:3, 1902:1, 1903:2 cz. 1, 1904:1 cz. 1, 1906:11, 1907:10, 1908:6, 1910:4, 1911:4 cz.1, 1912:147, 1912:2, 1913:11, 1913:196, 1913:311, 1914:136

HIPOTEKA W LUBLINIE

sygn. 52, 53, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 126, 143, 145, 166, 169, 171, 172 200, 219, 236, 252, 253, 254, 267, 343, 351, 372, 383

Archiwum X Wydział Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie

Sygn. 135, 136, 136 T 2, 137, 137 T2, 137 T3, 144, 158, 158 T2, 159, 160, 160 T2, 161, 161 T2, 864, 884, 985, 986, 1065, 1197, 1207 1327

Archiwum Kurii Biskupiej w Lublinie

sygn. Rep 60 IV 122, Rep 60 IVb 106, Rep 60 IVb 107, Rep 60 IVb 108, Rep 60 IVb 109, Rep 60 IVb 110, Rep 60 IVb 111, Rep 60 IX 39, Rep 60 IX–39, Rep 61 IVb–54, Rep 61 IVb-55, Rep 61 IVb-56, Rep 61 IVb–134

B. MATERIAŁY KARTOGRAFICZNE I PLANISTYCZNE

Mappa der ganzen königl. Stadt Lublin samt allen Gässen, Vorstädten, Jurisdiktionen, Klöstern, Kirchen, Manerhöfen, Palläßten, Steinhäußern...mit allen um die Stadt liegenden Gegenden 1802/1941, APL, PmL, sygn. 1

Mappa der ganzen königl. Stadt Lublin samt allen Gässen, Vorstädten, Jurisdiktionen, Klöstern, Kirchen, Manerhöfen, Palläßten, Steinhäußern...mit allen um die Stadt liegenden Gegenden 1802/1783 Kierłowicz, APL, PmL, sygn.2

Mapa całego miasta Lublina z wszystkimi ulicami, przedmieściami, jurydykami oraz wszelkimi koło tegoż miasta przyległościami 1852/1783, Bieczyński, APL, PmL, sygn.3

Miasto Lublin z projektem usunięcia głównych przyczyn zanieczyszczających w niem powietrze, Bieczyński, APL, PmL, sygn.4

Plan goroda Lublina 1870, APL, PmL, sygn. 5

Plan goroda Lublina 1879/1829, Czempiński, APL, PmL, sygn. 6

Plan goroda Lublina 1829, K. Kozłowski, APL, PmL, sygn. 7

Plan goroda Lublina ~1876, APL, PmL, sygn. 8

Kopia plana gorada Lublina 1884, Jarzyński 1827/1847/1910, APL, PmL, sygn. 9

Plan gubernskiego goroda Lublina 1827/1899, Orłowski, APL, PmL, sygn.10

Plan gubernskiego goroda Lublina 1827/1908, Stelmasiewicz, APL, PmL, sygn.11

Układ historycznych dróg przebiegających przez m. Lublin 1938, APL, PmL, sygn. 19

Plan części miasta Lublina Lublin śródmieście, 1864, Jan Chrościelewski, APL, PmL, sygn. 67

Situacjomnyj plan czasti Bernardyńskiej ulicy s pokazaniem rassirenija s nasczet płaca iż niedwizimosti Janowskago sytuacjonnyj, APL, PmL, sygn. 75

Projekt na zamoszczeniej pierieułka Żmigrog w g. Lublinie, APL, PmL, sygn. 104

BIBLIOGRAFIA

- Profile poprzeczne ulic – miasta Lublina, APL, PmL, sygn. 105
- Situacyjny plan po-bernardynskiej miejscowości w g. Lublinie 1866, APL, PmL, sygn. 121
- generalny plan po Bernardynów zdaniami pod No 268 w gor. Lublinie, 1890, APL, PmL, sygn. 122
- Plan sytuacyjny posesji N. 204 przy ulicy Królewskiej i Bernardyńskiej w Lublinie położonej, a będącej własnością P.P. Bernardynek Lubelskich 1864, APL, PmL, sygn. 123
- B. Monastyr Diewic Bernardynok [w g. Lublinie] 1903/1888 Jarzyński, APL, PmL, sygn. 124
- Situacyjny plan części gor. Lublina, w której położony Monastyr Diewic Bernardynek 1903, APL, PmL, sygn. 125
- Situacyjny plan części gor. Lublina, w której położony Monastyr Diewic Bernardynek, APL, PmL, sygn. 126
- Plan niedzielnicy Nr. 240 pojeźdźni uprzednio monastyrja Bernardynok w g. Lublinie, APL, PmL, sygn. 127
- Plan posesji pobernard. W.m. Lublinie Z. Herr, APL, PmL, sygn. 134
- Plan części miasta Lublina z wykazaniem posesji Vettera, Waręskiego i Jakubowskiego, Piątkowski, APL, PmL, sygn. 224
- Plan g. Ljublina s podrazdženiem na časti pristarow i učastki stražnikov (okolotki) plan lublina 1892, APL, PmL, sygn. 309
- Plan nowo zaprojektowanego wjazdu do Miasta Lublina na Trakcie głównym z Warszawy do Rosji z Sytuacją i Niwellacją, Ł. Rodakiewicz, ok. 1820 r., AGAD, KIO sygn. 52
- Projekt na wyrestaurowanie Klasztoru po Reformackiego na lokal mieszkania P.P. Witytek przeznaczonego w Lublinie – rzut piwnic, Jakob Hempel, AGAD, KIO sygn. 33

C. ŹRÓDŁA IKONOGRAFICZNE

- Georg Braun, Frans Hogenberg, „Civitates Orbis Terrarum”, t. VI, „TIPUS CIVITATIS LVBLINESI IN REGNO POLONIAE EX OMNIBVS PARIBVS MVDI EMPORIO TER IN ANO CELEBRARI COSVETOCLARE...”, Bonn 1617
- Plan Karola Bekiewicza z ok. 1650 r., Dział Zbiorów Specjalnych WBPL, sygn. 12/VI
- Obraz F. Dąbka, *Wjazd gen. Zajęczka do Lublina w 1826 r.*, w posiadaniu Urząd Miasta Lublina
- J. Maszewski, 1774 r., miedzioryt przedstawiający widok Lublina od strony południowej, w posiadaniu Muzeum Lubelskiego w Lublinie
- Litografia P. E. Hackert, litografia, wyd. A. Fietta, ok. 1830 (oryginał: Muzeum Narodowe Kraków – widok miasta od strony rogatki piaseckiej)
- Widok miasta Lublina od południa*, L. Horwarth, ok. 1830 r., w posiadaniu Muzeum Lubelskiego w Lublinie
- Litografie A. Lerue z *Album Lubelskie*, 1857, Atlas 6, ilustracje 1–8
- Pocztówki z XIX i XX w., zbiory własne

Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Biała karta obiektów przy ul. Bernardyńskiej 5, 7, 9, 11a, 13, 15, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 14a, 16, 18, 20, 22, 24, 28 w Lublinie

Karty fototeczne

Bernardyńska 4

- W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 4 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*, Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5436
- W. Boruch, *Projekt techniczny – architektura*, 1991 r., sygn. 2191
- T. Bolek i inni, *Dokumentacja techniczna – architektura*, 1986 r., sygn. 2192

Bernardyńska 6

W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 6 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*,
Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5437

Bernardyńska 8

W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 8 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*,
Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5438

M. Kwiecień, Projekt odbudowy budynku

Bernardyńska 10

W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 8 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*,
Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5439

Bernardyńska 12

W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 8 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*,
Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5440

Bernardyńska 14

W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 8 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*,
Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5441

Bernardyńska 14a

W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 8 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*,
Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5442

A. Kurzątkowska, *Dawny klasztor pp. bernardynek w Lublinie, przy ul. J. Dąbrowskiego 14A*, Lublin 1976 r., sygn. 1800

R. Basek, *Projekt modernizacji instalacji elektrycznej*, 1998 r., sygn. 11304

R. Mazurek, *Sprawozdanie z sondażowych badań architektonicznych tynków i warstw malarskich na elewacji d. klasztoru pp. bernardynek w Lublinie przy ul. Bernardyńskiej*, 1999 r., sygn. 12501

Inwentaryzacja budynku mieszkalnego przy ul. Królewskiej 9, sygn. 132

J. Paszenda, *Dawny kościół i klasztor Bernardynek w Lublinie – monografia architektoniczna*, 1955 r., sygn. 4897

Bernardyńska 16

W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 8 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*,
Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5443

Bernardyńska 18

W. Boruch, *Kamienica przy ul. Bernardyńskiej 8 w Lublinie – rozpoznanie historyczne i wnioski konserwatorskie*,
Archiwum Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, sygn. 5444

Bernardyńska 5

A. Niewczański, *Inwentaryzacja architektoniczna*, 1926 r., sygn. 2492

J. Ogorkiewicz, *Projekt sygnaturki, Plan przyziemia*, 1950 r., sygn. 9933

Inwentaryzacja kaplicy Uchroniewskich, 1956 r., sygn. 2493

J. Ogorkiewicz, *Inwentaryzacja i projekt rekonstrukcji kaplicy*, 1956 r., sygn. 2693

K. Kędziński, *Orzeczenie techniczne dotyczące budynku mieszkalnego w Lublinie przy ul. Podgrodzie nr 6*,
1969 r., sygn. 3386

Z. Wyrzkowski, *Budynek w zespole pobernardyńskim Podgrodzie 2*, 1970 r., sygn. 3387

J. Teodorowicz-Czerepińska, *Dokumentacja naukowo-historyczna*, 1971 r., sygn. 1588, 1589

BIBLIOGRAFIA

- Cz. Szindler, *Opinia dotycząca stanu technicznego zabytkowego zespołu obiektów kościoła i klasztoru pobernardyńskiego w Lublinie*, 1977 r., sygn. 1304
- W. Kwiatkowski, *Opinia techniczna w sprawie ustalenia stanu technicznego budynku skrzydła zachodniego*, 1979 r., sygn. 3630
- M. Mrzygłód-Tomasik, *Program badań konserwatorskich na obecność zabytkowych warstw malarskich i wypraw tynkowych wnętrza kościoła pw. Nawrócenia św. Pawła w Lublinie*, 2013 r., sygn. 25984
- T. Stankiewicz, K. Janus, *Badania architektoniczne kościoła I etap*. 2013 r., sygn. 26181
- K. Kawiak, *Dokumentacja prac konserwatorskich przy ołtarzu bocznym pw. św. Franciszka z Asyżu z kościoła pw. św. Pawła w Lublinie*, 2013 r., sygn. 26485

Bernardyńska 9

- J. Bagiełło, *Projekt techniczny kolorystyki elewacji*, 1995 r., sygn. 6902

Bernardyńska 11A

- W. Klauda, *Inwentaryzacja i projekt rozbiórki budynku mieszkalnego*, 1995 r., sygn. 6368

Bernardyńska 13

- T. Dziuba, *ZZK na remont elewacji*, sygn. 2415
- Inwentaryzacja*, sygn. 3044
- A. Wiewiórka, *Projekt techniczno-roboczy przebudowy części poddasza*, sygn. 3045
- S. Wojtkiewicz, *Inwentaryzacja elewacje oficyny*, 1966 r., sygn. 3046
- K. Janus, M. Mysiak, *Inwentaryzacja architektoniczna*, 2007 r., sygn. 20787
- M.M. Łukacz i inni, *Badania architektoniczno-konserwatorskie*, 2008 r., sygn. 21175
- R. Zawisza, A. Kossowska, M. Falkiewicz, *Dokumentacja geotechniczna oraz opinia techniczna o stanie fundamentów budynków*, 2008 r., sygn. 21176
- J. S. Fronczyk, *Ekspertyza budowlana o stanie technicznym budynków, pałac, 2 oficyny, 2 kordegardy*, 2008 r., sygn. 21177
- K. Padło, Ł. Rejniewicz, R. Ratajczak, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych nad wykopami związanymi z badaniem geotechnicznym*, 2008 r., sygn. 21262
- K. Janus, M. Mysiak, *Inwentaryzacja architektoniczno-budowlana I część opisowa budynek gospodarczy i detale II zespół pałacowy III pałac IV oficyny V kordegardy*, 2008 r. sygn. 21930

Bernardyńska 15

- E. Szczęch, *Dokumentacja naukowo-historyczna*, 1973 r., sygn. 1224
- T. Stankiewicz, *Inwentaryzacja architektoniczno-konserwatorska elewacji*, 1987 r., sygn. 1307
- T. Stankiewicz, *Projekt remontu i kolorystyki elewacji*, 1987 r., sygn. 1308
- L. Kręgliński, *Projekt kolorystyki elewacji budynków usytuowanych wzdłuż ulicy opracowany na podst. sondażowych badań tynków i warstw malarskich*, 1995 r., sygn. 5682
- L. Gazda J. Słoma, *Sprawozdanie z geotechnicznej praktyki studenckiej badania podłoża gruntowego*, 2010 r., sygn. 24264
- M. Podgórska-Makal, *Polichromia na łuku tęczowym w kościele oo. Reformatów. Prace zabezpieczające – sprawozdanie*, 2011 r., sygn. 26309
- K. Janus, T. Stankiewicz, *Badania architektoniczne – częściowe*, 2014 r., sygn. 26948
- M. Podgórska-Makal, *Dokumentacja konserwatorskich badań sondażowych polichromii ściennych*, 2014 r., sygn. 27298
- M. Matyaszewski, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru przy realizacji prac ziemnych zw. z remontem nawierzchni dziedzińca na działce nr 3 (teren d. zespołu poreformackiego)*, 2015 r., sygn. 27451
- M. Matyaszewski, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru nad pracami ziemnymi związanymi z wykonywaniem przyłącza ciepłego oraz remontem nawierzchni przed dawnym kościołem*, 2016 r., sygn. 28587

- A. Hunicz, *Ulice Bernardyńska i Zamojska. Dokumentacja z nadzorów archeologicznych nad wykopami związanymi z wymianą sieci gazowej*, 1998 r., sygn. 11623
- M. Matyaszewski, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad badaniami geologiczno-inżynierskiego podłoża projektowanego budynku biurowego przy ul. Żmigród 3 w Lublinie*, 2002 r., sygn. 15621
- R. Niedźwiadek, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych związanych z budową sieci wodociągowej w ulicy Bernardyńskiej w Lublinie*, t. 1 – t. 3, 2002 r., sygn. 15730
- M. Matyaszewski, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych nad pracami ziemnymi związanymi z budową linii kablowych SN 15 kV i nn 0,4 kV w rejonie ulic: Królewska, Żmigród, Podwale, Bernardyńska, Wyszyńskiego, Zamojska w Lublinie*, 2002 r., sygn. 17045
- R. Niedźwiadek, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych przeprowadzonych w związku z przebudową sieci wodociągowej na ulicy Zamojskiej w Lublinie*, 2005, 2006 r., sygn. 19530
- A. Hunicz, *Lublin, ulica Żmigród, Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową sieci gazowej*, 2008 r., sygn. 21264
- D. Włodarczyk, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych nad pracami ziemnymi związanymi z izolacją fundamentu południowo-wschodniej ściany budynku Młodzieżowego Domu Kultury nr 2 przy ul. Bernardyńskiej 14a w Lublinie*, 2008 r., sygn. 21667
- S. Gołub, *Lublin, Bernardyńska 11a, Dokumentacja z nadzorów i badań archeologicznych wykopaliskowych sezonu 2011*, 2011 r., sygn. 25234
- A. Hunicz, *Lublin, ul. Bernardyńska 11a, nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową przyłącza gazowego*, 2012 r., sygn. 24913
- A. Hunicz, *Ul. Bernardyńska 12, 7, Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową przyłącza ciepłowniczego*, 2016 r., sygn. 28161
- J. Tkaczyk, 2016, Niedźwiadek

STRONY WWW

- <http://teatrnn.pl>
<http://dig.ub.uniheidelberg.de>
<http://www.skyscrapercity.com>
<http://polona.pl>

D. ŹRÓDŁA DRUKOWANE I LITERATURA

1. Boniecki K., *Opis historyczny Diecezji Lubelskiej*, AKL, sygn. 259, s. 309.
2. Bortkiewicz E., *Ciągi piesze ulic Krakowskiego Przedmieścia i Królewskiej w Lublinie*, Lublin 1986 r.
3. Buczyński M., *Nazwy dzielnic i przedmieść Lublina*, „Rocznik Lubelski”, Lublin 1962, s. 251–268.
4. Ciołek G., *Ogrody Lublina*, „Ochrona Zabytków”, R. VII, 1954, s. 263–270.
5. Czerepińska J., Michalska G., Studziński J., *Katalog architektury przemysłowej w Lublinie*, t. I, cz. I, maszynopis opracowany na zlecenie Państwowej Służby Ochrony Zabytków, Lublin 1995.
6. Danczowska H., *Dzielnica Dziesiąta*, Lublin 1998 r.
7. *Dzieje Lublina*, t. II, pod redakcją Stanisława Krzykały. Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1975.
8. Gawarecki H., *O dawnym Lublinie. Szkice z przeszłości miasta*, Lublin 1974 r.
9. Gawarecki H., *Rozwój urbanistyczny i architektoniczny miasta w latach 1918–1938. Dzieje Lublina*, t. II, pod redakcją Stanisława Krzykały. Wydawnictwo Lubelskie 1984 r., s. 243–265.
10. Gawdzik Cz., Gawarecki H., *Ulicami Lublina*, 1976 r.
11. Gawdzik Cz., *Rozwój urbanistyczny starego Lublina*, „Ochrona Zabytków” 1954, R. 7, nr 3(26), s. 143–160
12. *Ilustrowany przewodnik po Lublinie*, Polskie Towarzystwo Krajoznawcze Oddział Lubelski, Lublin 1931 r.
13. Janus K., *Badania georadarowe zespołu pobernardyńskiego przy ul. Bernardyńskiej 5 w Lublinie*, Lublin 2015 r.

14. Janus K., Janusz R., *Analiza architektoniczna kamienicy przy ul. Bernardyńskiej 9 w Lublinie*, „Budownictwo i Architektura” 2012, nr 2, vol. 11, s. 65–72,
15. Janus K., *Mechanizm młyński w byłym pałacu Sobieskich w Lublinie*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN”, OL PAN, 2008 B, s. 73–82
16. Janus K., N. Przesmycka, *Przemysł Lublina*, t. 1, Lublin 2014 r.
17. Janus K., Stankiewicz T., *Badania architektoniczne zespołu pobernardyńskiego przy ul. Bernardyńskiej 5 w Lublinie, Etap I*, Lublin 2014 r.
18. Janus K., *Zapomniany dwór Gorajskich przy ul. Bernardyńskiej 12 w Lublinie*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN”, 2015, nr 1, vol. 11, s. 84–97.
19. Kasiborski A., *Kamienica mieszczkańska przy Krakowskim Przedmieściu 6 – badania architektoniczne*, Lublin 1991 r.
20. Kasiborski A., *Wieża przy kościele oo. Dominikanów w Lublinie*, „Wiadomości Konserwatorskie”, 2010 r., s. 262–271
21. Kantak K., *Bernardyni polscy*, t. I, Lwów 1933 r.
22. Kantak K., *Bernardyni polscy*, t. II, Lwów 1933 r.
23. Kierek A., *Rozwój Lublina w latach 1864–1914*, [w:] *Dzieje Lublina*, t. 1, Lublin 1965 r.,
24. Kierek A., *Rozwój przestrzenny i stan urządzeń komunalnych m. Lublina w latach 1870–1915*, „Rocznik Lubelski”, t. IV, 1961 r., s. 171–214.
25. Kłoczowski J., *Lublin po nadaniu prawa miejskiego*, [w:] *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. I, 1965 r., s. 45–56.
26. Kociuba D., *Lublin. Rozwój przestrzenny i funkcjonalny od średniowiecza i współczesności*, Toruń 2011 r.
27. Kociuba D., *Naturalne uwarunkowania rozwoju przedlokacyjnego Lublina*, „Archeologia Polski”, t. LIV: 2009, z. 1, s. 37–66.
28. Kowalczyk J., *Kościół pobernardyński w Lublinie i jego stanowisko w renesansowej architekturze Lubelszczyzny*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1957, t. II, z. 1., s. 125–145.
29. Kunkel R. M., *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa, 2006 r.
30. Kunkel R., *Perły polskiej architektury*, 2008 r.
31. Kurtyka J., *Urzednicy małopolscy XII–XV wieku*, 1990 r.
32. Kurzątkowski M., *Lublin trzech pokoleń*, Lublin 1987 r.
33. Kutylowska I., *Rozwój Lublina w VI–XIV wieku na tle urbanizacji międzyrzecza środkowej Wisły i Bugu*, Lublin 1990 r.
34. Mazurkiewicz J., *Jurydyki lubelskie*, Wrocław 1956 r.
35. Mencil T., *Lublin przedkapitalistyczny*, [w:] *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. I, 1965 r., s. 199–217.
36. Michalczuk S., *O początkach Lublina, czyli geneza układu urbanistycznego Starego Miasta*, „Biuletyn Historii Sztuk” 1970, nr 2, s. 230–236.
37. Michalska G., Studziński J., *Katalog architektury przemysłowej w Lublinie*, t. I, cz. I, maszynopis opracowany na zlecenie Państwowej Służby Ochrony Zabytków, Lublin 1995 r.
38. Michalska G., Studziński J., *Katalog architektury przemysłowej w Lublinie*, t. I, cz. II, maszynopis opracowany na zlecenie Państwowej Służby Ochrony Zabytków, Lublin 1995 r.
39. Michalska G., Studziński J., *Katalog architektury przemysłowej w Lublinie*, t. II, maszynopis opracowany na zlecenie Państwowej Służby Ochrony Zabytków, Lublin 1995 r.
40. *Monumenta Poloniae historica*, t. II, Lwów 1872 r.
41. *Monumenta Poloniae historica*, t. III, Lwów 1878 r.
42. Myśliński K., *Czasy walki o samorząd*, [w:] *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. I, 1965 r., s. 57–79.
43. Myśliński K., *Najstarszy Lublin – proces tworzenia się średniowiecznego miasta*, „Rocznik Lubelski” 1966r., nr 9, s. 145–188.
44. Oprawko H., Schuster K., *Lustracja województwa lubelskiego 1661*, Warszawa 1962 r.
45. Przesmycka N., *Lublin. Przeobrażenia urbanistyczne 1815–1939*, Lublin 2012 r.
46. Radzik T., Witusik A., *Lublin w dziejach i kulturze polskiej*, Lublin 1997 r.
47. Ronikierowa M. A., *Ilustrowany przewodnik po Lublinie, ułożony przez M.A.R.*, cz. I, Warszawa 1901 r.
48. Ronikierowa M. A., *Ilustrowany przewodnik po Lublinie, ułożony przez M.A.R.*, cz. II, Warszawa 1901 r.
49. Rozwałka A., *Lubelskie wzgórze staromiejskie w procesie formowania średniowiecznego miasta*, Lublin 1997.
50. Rozwałka A., Niedźwiadek R., Stasiak M., *Lublin Wczesnośredniowieczny*, 2006 r.

51. Rozwałka A., *Przemieszczanie lubelskiego grodu w czasach średniowiecza i jego związku z powstaniem miasta*, [w:] *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, Lublin 1997 r., s. 7–21.
52. Rozwałka A., *Rola wzgórza staromiejskiego w formowaniu się lubelskiego ośrodka miejskiego w średniowieczu*, „Archeologiczne Listy” 1994, nr 4, s. 1–12.
53. Rozwałka A., *Wędrówki lubelskiego grodu*, [w:] *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, Lublin 1997 r., s. 39–57.
54. Sierpiński Z., *Obraz miasta Lublina*, Warszawa, 1839 r.
55. Stankowa M., *Zmierzchnaczenia Lublina. Upadek (1648–1764)*, [w:] *Dzieje Lublina, Próba syntezy*, t. I, 1965 r., s. 123–148.
56. *Studium historyczno-urbanistyczne do planu szczegółowego śródmieścia w Lublinie*, mps. LWKZ (red. A. Kurzątkowski), Lublin, 1969, t. 4–5, sygn. 1187.
57. *Studium naukowo-historyczne Lublin – Śródmieście*, opracowane na zlecenie MRN w Lublinie, Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury, t. 1–4, Lublin 1971–1972, maszynopis, Archiwum LWKZ, sygn. 1187.
58. *Studium naukowo-historyczne przedmieścia*, LWKZ, 1972, t. 1–4, maszynopis, sygn. 1188.
59. Sułowski Z., *O początkach Lublina spokojnie*, „Kamena” 1967 r., nr 9, s. 1–4.
60. Szylar A., *Kronika bernardynek lubelskich 1618–1885*, 2009 r.
61. Śladkowski W., *W epoce zaborów*, [w:] *Lublin dzieje miasta*, t. II, XIX i XX wiek, Lublin 2000.
62. Teodorowicz-Czerepińska J., *Mury obronne miasta Lublina*, Lublin 1984 r.
63. Teodorowicz-Czerepińska J., *Zespół klasztorny bernardynów w Lublinie. Dokumentacja naukowo-historyczna*, Lublin 1971 r.
64. Tworek S., *Rozkwit miasta, renesans*, [w:] *Dzieje Lublina, Próba syntezy*, t. I, 1965 r., s. 80–112.
65. Wadowski J. A., *Kościół lubelskie*, Kraków 1907 r.
66. Wyczański A., *Lustracja województwa lubelskiego, 1565*, t. 1, Wrocław, 1959 r.
67. Wyczawski H. E., *Klasztory bernardyńskie w Polsce*, Kalwaria Zebrzydowska 1985 r.
68. Zieliński W.K., *Monografia Lublina*, t. 1, [w:] *Dzieje miasta*, Lublin, 1878 r.
69. Zieliński W.K., *Monografia Lublina*, t. 2, Lublin, 1887 r.

E. CZASOPISMA

1. *Przegląd Techniczny*, nr 26, 1884
2. *Kurier Lubelski*, 1914, nr 34
3. *Technik Lubelski*, 1929, nr 8
4. *Technik Lubelski*, 1930, nr 10, 11, 12
5. *Technik Lubelski*, 1931, nr 2, 3
6. *Codzienna Gazeta Handlowa*, nr 118, 25. 04. 1939, R. XIV, s. 16
7. *Biuletyn Stowarzyszenia Techników Woj. Lubelskiego* nr 2, luty 1929
8. *Tygodnik Ilustrowany*, nr 14, 6 IV 1912
9. *Tygodnik Ilustrowany*, nr 14, 5 IV 1924
10. *Tygodnik Ilustrowany*, nr 40, 2 IX 1926
11. *Samorząd Miejski*, t. VI, 1926

7. Aneks

SPIS TREŚCI ANEKSU

1. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 4	327
2. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 6	330
3. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 8	334
4. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 10	340
5. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 12	344
6. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 20 POSESJA 244	346
7. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 20 POSESJA 245	349
8. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 20 POSESJA 247 (OBECNIE OKOLICE MIEDZIANA 1)	349
9. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 24	351
10. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 9-11	353
11. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 13	353
12. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 15	362
13. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 17	362
14. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 19	372
15. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA (ZA NIEISTNIEJĄCĄ POSESJĄ 17 I 19)	376

OSZACOWANIA DOMÓW W MIEŚCIE DOKONANE W ZWIĄZKU Z UBEZPIECZENIEM OD OGNIA

1. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 4¹

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości Miejskiej pod Nr. 236 przy ul. Bernardyńskiej i Przechodniej Właściciela Bazylego Liwaszewskiego

Possessya N 236 leży przy Ulicy Bernardyńskiej i Przechodniej graniczy z prawej strony z posesją N 237 z lewej z tąż Ulicą przechodnią od tyłu z possessyją N 200 i składa się z Zabudowań następujących

Klasa 1^{sz}

N 236 Kamienica narożna murowana dachówką holenderką kryta o parterze i piętrze

a. Drwalnia parterowa drewniana gątem kryta

b. Kloaka drewniana piętrowa dachówką kryta

Szacunek tych Zabudowań jest następujący

Plan do 1^{go} Exemplarza dołącza się

Z Klasy 1^{ej}

N 236

Kamienica narożna murowana o parterze i piętrze dachówką kryta zamieszkała w stanie dobrym (25 ½ x 15 x 13 ½)

Dach i poddasze

550 łokci kwadratowych dachu w dwóch płaszczyznach wraz z zagięciami (11 x 2½)2 dachówką holenderką krytego wraz z łączeniem

18 sztuk krokwi całych po łokci 11

2 sztuki narożnych po łokci 12,5

12 sztuk krótszych różnej długości średnio po łokci 7

9 Bantów po łokci 8

12 Mieczy po łokci 2

1 APL, AML 1874–1915, sygn. 7200.

2 Płatwy nad słupami i stolcami
443 łokci bieżących drewna grubego 5/6 cali
4 Belki przewiązkowe po łokci 17
5 Sztychów nad gankiem po łokci 6
16 Sztychów od strony Ulic średnio po łokci 3
3 Wexle 21+21+4
8 słupów stolcowych po łokci 3 ¼
228 razem łokci bieżących drzewa gr. 8/9 cali
56 łokci kubicznych komina 6½ x 1¼ x 7
39 łokci kubicznych szczytu wspólnego 15 x ¾ x 7/2
96 ¼ Razem łokci kubicznych murów poddasza z cegły na wapno przyjmując na uszkodzenie w ¼ części wartości
48 łokci kwadratowych forsztowań strychu 16x3 z tarcic 1½ calowych wraz z wieszakami
2 drzwi gładkich ze skoblem
1 Dymnik z drzwiczkami
46 łokci bieżących gżemsu z cegły wysadzanego z modylionami pod pŁatą

Pierwsze piętro

Mury okolne 69½ x 1
Mor wspólny z N^{em} (15x1)/2
Mory kominowe 13 x 1¼
2. Mory przedziałowe 17 x 1
Wysokości łokci 7 czyli 110¼ x 7
771¾ Razem łokci kubicznych murów 1^{so} piętra z cegły na wapno
350 łokci kwadratowych powały nad całym domem 25 x 14 wraz z belkami i posadzką ceglana
280 łokci kwadratowych sufitu w całym piętrze 26 x 15 = 390 – 110 potrącając powierzchnię murów, trzcinowego wraz z podsufitką
34½ łokci kwadratowych posadzki ceglanej w kuchni 5¾ x 6
65 łokci kwadratowych podłogi prostej w sieni i przedpokoju 5 x 13 nowej sosnowej
180½ łokci kwadratowych posadzki krzyżowej w reszcie piętra jak sufit 280 – (34,5 + 65) potrącając posadzkę i podłogę wyżej rachowaną
114 łokci kwadratowych ścian forsztowanych z tarcic 1½ calowych z obu stron trzcinowanych 16 x 6,5
17 trepów na strych z obudowaniem z tarcic sosnowych
21 łokci bieżących ganku z balustradą i podłoga
4 drzwi fasowanych dwuskrzydłowych z futrynami okuciem i pomalowaniem olejno perłowo
2 drzwi fasowanych pojedynczych z sieni na ganek z resztą jak powyższe
1 drzwi na schody szponkowe z okuciem i zamkiem
2 okna pojedyncze dwuskrzydłowe z okuciem futryną i pomalowaniem perłowo olejno
7 okien dubeltowych to jest letnich i zimowych dwuskrzydłowych z futrynami okuciem i pomalowaniem olejno perłowo
1 piec Kaflowy duży Moskiewski z przyborem
1 komin Kuchenny z piecem chlebowym z kapą, roboty mularskiej
7 Ram przy oknach z tynku wysadzonych
46 łokci bieżących opaski pod oknami

Parter

Mury okolne $69 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4}$

Mur wspólny $(15 \times 1 \frac{1}{4})/2$

Mury kominowe $12 \frac{3}{4} \times 1 \frac{1}{4}$

Mury przedziałowe $12 \frac{1}{4} \times 1 \frac{1}{4}$

Wysokości łokci $6 \frac{1}{2}$ czyli $128 \frac{1}{2} \times 6 \frac{1}{2} = 1135$

$771 \frac{3}{4}$ Razem łokci kubicznych murów 1° piętra z cegły na wapno

350 łokci kwadratowych powały nad całym domem 25×14 wraz z belkami i posadzką ceglana

280 łokci kwadratowych sufitu w całym piętrze $26 \times 15 = 390 - 110$ potrącając powierzchnię murów, trzcinowego wraz z podsufitką

$34 \frac{1}{2}$ łokci kwadratowych posadzki ceglanej w kuchni $5 \frac{3}{4} \times 6$

65 łokci kwadratowych podłogi prostej w sieni i przedpokoju 5×13 nowej sosnowej

$180 \frac{1}{2}$ łokci kwadratowych posadzki krzyżowej w reszcie piętra jak sufit $280 - (34 \frac{1}{2} + 65)$ potrącając posadzkę i podłogę wyżej rachowaną

114 łokci kwadratowych ścian forsztowanych z tarcic $1 \frac{1}{2}$ calowych z obu stron trzcinowanych $16 \times 6 \frac{1}{2}$

17 trepów na strych z obudowaniem z tarcic sosnowych

21 łokci bieżących ganku z balustradą i podłogą

4 drzwi fasowanych dwuskrzydłowych z futryną

Arkada w sieni $5 \times 1 \times 5 = 5$

Parkan od ulicy przechodniej $9 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4} \times 7 = 32 \frac{1}{4}$

$1172 \frac{1}{4}$ razem łokci kubicznych murów parterowych z cegły na wapno nowych

Z uwagi, że mury cienkie i pater niesklepiony po kopiejek 10

$261 \frac{1}{2}$ łokci kwadratowych powały nad całym parterem $390 - 128 \frac{1}{2}$ potrącając powierzchnię murów wraz z belkami

$261 \frac{1}{2}$ łokci kwadratowych sufitu w całym parterze jak powała trzcinowego oraz z podsufitką

$261 \frac{1}{2}$ łokci kwadratowych podłogi prostej sosnowej wraz z legarami jak sufit

88 łokci kwadratowych ścian forsztowanych z obu stron obsufitowanych $16 \times 5 \frac{1}{2}$

19 trepów z parteru na piętro dębowych z wangą sztorebretami i galerią

25 łokci kwadratowych zabudowania pod schodami to jest wejścia do piwnicy $10 \times 2 \frac{1}{2}$ z tarcic $1 \frac{1}{2}$ calowych z jednej strony trzcinowanych

35 łokci kwadratowych dachu nad pokoikiem parterowym 5×7 dachówką pokrytego wraz z wiązaniem którego dla braku przystępu nie można szczegółowo obliczyć

36 łokci kwadratowych powały nad tymże

36 łokci kwadratowych sufitu tamże jak powała wraz z podsufitką trzcinową

36 łokci kwadratowych podłogi prostej sosnowej wraz z legarami

72 łokci kwadratowych ściany tegoż pokoiku z bali 3 calowych z obu stron obsufitowanych 12×6

4 drzwi pojedynczych fasowanych z okuciem futrynami i olejnym pomalowaniem perłowo

1 drzwi dwuskrzydłowe fasowane na ulicę wychodzące z resztą jak wyżej opisane

1 drzwi półszklane jak wyżej

2 drzwi szpongowych przy powyższych drzwiach olejno malowanych

1 drzwi fasowane w sieni dwuskrzydłowe czerwono olejno malowane

1 drzwi do pokoiku półszklane z futryną okuciem i pomalowaniem perłowo

4 drzwi pojedynczych gładkich z klamkami i skoblami

Aneks

- 1 brama na podwórzu dwuskrzydłowa z okuciem
- 7 okien dubeltowych to jest letnich i zimowych dwuskrzydłowych z okuciem futrynami i pomalowaniem olejno perłowo
- 1 okno w kuchni pojedyncze
- 1 okienko małe
- 1 okienko dwuskrzydłowe z okuciem i pomalowaniem
- 1 piec kaflowy duży rosyjski z przyborem
- 1 piec w pokoiku ceglany rosyjski z rurą do odchodu dymu
- 1 komin kuchenny z piecem chlebowym z kapą roboty mularskiej i płytą żelazną na trzonie

Z klasy 3^{ej}

- a. Drwalnia parterowa z drzewa gątem kryta używalna w stanie dobrym (9 ½ x 7 ½ x 4 ½)
- Dach z wiązaniem i belkami
- Zrąb

Połap

- b. Kloaka z drzewa piętrowa gątem kryta używalna w stanie dobrym (3 x 3 x 12)
- Dach z wiązaniem i belkami
- Zrąb
- Połap
- Podłoga

Ogółem

- Kamienica N 236 1200 RS
- a. Drwalnia 30 RS
- b. Kloaka 10 RS

Ogółem possessyja 1240 Rubli Srebrnych

12/24 stycznia 1874 roku

2. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 6²

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 237 przy ul. Bernardyńskiej Właściciela Jana Gromman

Possessyja nr 237 leży przy Ulicy Bernardyńskiej graniczy z prawej strony z placem pustym N 237 lit. A z lewej z possessyją N 236 od tyłu z possessyją N 200 lit A i składa się z następujących budynków

Z Klasy 1^{szej}

Nr 237 Kamienica o piętrze holenderko kryta

2 APL, AML 1874–1915, sygn. 7201.

Z klasy 2^{giej}

- a. Wozownia parterowa z drzewa dachówką holenderką kryta
- b. Stajnie i drwalnia parterowa z drzewa holenderką kryta jedna ściana murowana
- c. Kolaka o piętrze przy kamienicy stojąca z drzewa dach kamienicy przykrywa ją.

Szacunek tych zabudowań jest następujący

Plan do 1^{go} Exemplantarza dołącza się

Z Klasy 1^{szej}

Nr 237 Kamienica o piętrze holenderko kryta z kominami i szczytami murowanymi Dach z stolcem podwójnym Zamieszkała w stanie średnim 38 ½

33 x 19 ¼ x 13

Dach i poddasze

- 1008 Łokci kwadratowych dachu dachówką holenderka krytego z latami staremi wraz z wystawa nad gankiem (36 x 14)/2
- 17 par krokiew po łokci 28
- 17 bantów po łokci 11
- 16 ramion przy słupach stalowych po łokci 2
- 693 Razem łokci bieżących drzewa grub. 6/6 cali
- 68 Łokci bieżących płatew pod bantami grub 5/7 cali
- 40 Łokci bieżących słupów stolcowych sztuk 10 po łokci 4 grub 7/8 cala
- 5 belek przewiazkowych po łok 22 ½
- 10 sztychbelek po łokci 10
- 10 sztychbelek po łokci 7
- 222 ½ Razem łokci bieżących drzewa grub 8/9 cali
- 68 łokci bieżących dwóch wexli razem gr 9/10 cali po 16 ½
- 247 łokci kubicznych muru w kominie (31 + 27) / 2 x 9 ½ potrącając arkadę półokrągłą średnicy 5 łokci
- 44 łokci kubicznych muru szczytowego z prawej strony 22 x ½ x 8/2
- 22 łokci kubicznych szczytu z lewej strony wspólnego (22 x ½ x 8/2)/2
- 313 Razem łokci kubicznych murów poddasza z cegły na wapno
- 39 łokci bieżących gzymsu z frontu z cegły na wapno wysadzanego

Pierwsze Piętro

- Mury 1 ¼ łokcia grube 118 ¼ x 1 ¼
- Mury 1 łokieć grube 27 ½ x 1
- Mury ¾ łokcia grube 11 ¼ x ¾
- Wysokość łokci 6 ½ czyli 183 ½ x 6 ½
- Mur boczny wspólny 22 x ¼ x 6 ½ / 2
- Razem łokci kubicznych murów z cegły na wapno na uszkodzenia
- 735 łokci kwadratowych powały nad całym domem wraz z belkami i posadzka ceglana oraz nad gankiem 35 x 21

Aneks

427 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych sufitu trzcinowego wraz z podsufitką 679 – (183 $\frac{1}{2}$ + 4 x 2) potrącając mur i schody

263 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych podłogi krzyżowej sosnowej w fryzy dębowe 14 $\frac{1}{2}$ x 9 $\frac{1}{2}$ + 9 $\frac{1}{2}$ + 8 $\frac{3}{4}$ x 9 $\frac{1}{2}$ w pokojach od frontu

14 Stopni schodów na strych z wangą

204 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych podłogi prostej sosnowej w reszcie domu 679 – (183 $\frac{1}{2}$ + 263 $\frac{1}{2}$ + 6 $\frac{1}{2}$ x 4 $\frac{1}{4}$) potrącając mury posadzkę wyżej rachowaną i schody

90 łokci kwadratowych ścianki forsztowanej z tarcic z jednej strony sufitowanej przy schodach na strych 15 x 6

1 drzwi na strych gładkich z zamkiem

93 łokci kwadratowych forsztowań obsufitowanych 15 $\frac{1}{2}$ x 6

9 okien dubeltowych to jest letnich i zimowych z kompletem okuciem i futrynami pomalowanych

1 okno przy schodach pojedyncze także

Balkon z frontu wraz z podłogą kroksztynami i galeryą żelazna

30 łokci bieżących ganku od tyłu wraz z podłogą i galeryą

1 Kuchnia angielska

1 Drzwi półszklone dubeltowe Weneckie balkonowe z okuciem futryną i pomalowaniem

5 Drzwi dwuskrzydłowe fasowanych z okuciem francuskim i pomalowaniem

4 Drzwi pojedynczych sasowanych z okuciem i pomalowaniem

1 drzwi półszklane fasowane na ganek z okuciem i pomalowaniem

1 Drzwi gładkie przy tychże drzwiach

2 piec z kafli białych polewanych rosyjskich z przyborem

1 piec kaflowy mniejszy rosyjski

Parter

Mury 1 $\frac{1}{2}$ łokcia grube 116 $\frac{3}{4}$ x 1 $\frac{1}{2}$

Mury 1 $\frac{1}{4}$ łokcia grube 26 $\frac{3}{4}$ x 1 $\frac{1}{4}$

Mury 1 łokcie grube 5 $\frac{3}{4}$ x 1

Wysokość łokci 5 $\frac{1}{2}$ czyli 214 $\frac{1}{4}$ x 5 $\frac{1}{2}$

Arkada w sieni 5x 1 $\frac{1}{2}$ x 1

Mur boczny wspólny 22 $\frac{1}{2}$ x 1 $\frac{1}{2}$ 5 $\frac{1}{2}$ / 2

1270 $\frac{1}{4}$ Razem łokci kubicznym muru z cegły na wapno na uszkodzenie po kop 10

438 łokci kwadratowych połapu nad całym parterem 679 – (214 + 4 x 6 $\frac{3}{4}$) potrącając mury i schody

438 łokci kwadratowych sufitu trzcinowego wraz z podsufitką jak połap

92 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych podłogi z bali 3 calowych z sieni przejezdnej wraz z legarami 18 $\frac{1}{2}$ x 5

345 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych podłogi prostej sosnowej z legarami jak sufit mniej podłoga w sieni 438 – 92 $\frac{1}{2}$

121 łokci kwadratowych ścian forsztowanych z tarcic z obu stron trzcinowanych

22 stopni schodów na pierwsze piętro z wangami i sztarebretami i galeryą

5 okien dubeltowych dwuskrzydłowych z frontu z okuciem i pomalowaniem

3 okna letnie od tyłu

1 drzwi półszklone z frontu

1 drzwi gładkie przy tychże

1 brama z frontu szalowana dwuskrzydłowa z okuciem i pomalowana

- 1 brama od tyłu gładka
- 2 drzwi dwuskrzydłowych fasowanych
- 1 drzwi pojedynczych fasowanych z okuciem
- 1 drzwi przy schodach
- 2 piece z kafli białych polewanych rosyjskich z przyborem
- 2 kominy Kapiaste
- 1 kominek szopiasty

Ogółem kamienica N 237 1920 RS

Z klasy 2^{giej}

a. Wozownia holenderka pokryta której ściana tylna jest murowana frontowa z bali 3 calowych używalna w stanie średnim 15 ½ x 9 ½ x 6 łokci

Dach z wiązaniem	40 RS
Zrąb	30 RS
Pułap	10 RS

Ogółem wozownia 90 RS

b. Stajnia i drwalnia ściana tylna murowana inne z drzewa w słupy dach kryty holenderką używalna w stanie średnim 17 x 5 x 5 łokci

dach	20 RS
zrąb	4 RS
połap	8 RS
podłoga	8 RS

Ogółem Stajnie 40 RS

e Kloaka przy kamienicy stojąca z drzewa o piętrze dach kamienicy przykrywa Jest używalna w stanie średnim 3 x 3 x 13 łokci

Piętro

Zrąb	6 RS
Połap	2 RS
Podłoga	2 RS

Parter

Zrąb	6 RS
Połap	2 RS
Podłoga	2 RS

Ogółem kloaka e 20 RS

Ogółem possessya N 237 2070 RS

16/28 Stycznia 1847 roku

3. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 8³

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 237 przy ul. Bernardyńskiej Właściciela W⁸⁰ Dawida Warmana

Possessyia ta leży frontem do Ulicy Bernardyńskiej z prawej strony graniczy z possessyą N 238 z lewej strony z possessyą N 237 a od tyłu z possessyją N 201 i składa się z domu frontowego połączonego z Officyną jeszcze nie skończonych masiw murowanego o Suterenie, parterze pierwszym i drugim piętrze z pokryciem blachą żelazną

Szacunek tej possessyji jest następujący, plan do pierwszego egzemplarza dołącza się.

Stopień niebezpieczeństwa I Klasa I

Dom frontowy nowy połączony z Officyną jeszcze nieukończony masiw murowany z cegły palonej i kamienia na wapno z tynkowaniem blachą żelazną pokryty o Suterenie, parterze pierwszym i drugim piętrze. pokryty blachą żelazną w większej połowie zamieszkały w stanie dobrym. Długi łokci 34 ½ szeroki łokci 21 wysoki łokci 22. W podłączeniu Officyna nowa długa łokci 24 szeroka łokci 10 ½ wysoka łokci 20. Jeszcze nieskończona.

Dach i Poddasze

Nad domem frontowym $(34 \frac{1}{2} \times 12 \frac{1}{2})2 = 862 \frac{1}{2}$ mniej powierzchnią zajęta przy zetknięciu się z rotundo $10 \times 5 = 25$

Nad rotundo obwód dolny 13

Grzbiet 5 czyli $((13 + 5)/2) \times 4 = 36$

Nad Officyną $24 \times 13 \frac{1}{2} = 324$ Razem 1195,5

1197,5 łokci kwadratowych dachu pokrytego blachą żelazną z oszalowaniem tarcicami 1° calowemi w ustępach 4° calowemi z pomalowaniem olejno kolorem miedzi

255 łokci bieżących rynien i rur spustowych $34 \frac{1}{2} \times 2 + 6 \times 21 + 24 + 2 \times 18$ z blachy białej Angielskiej z rynajzami i rurajzami z pomalowaniem olejno kolorem perłowym

OBLICZENIA DRZEWA

Nad Domem frontowym

2 Murłaty podłużne po łokci 34 ½

1 Murłat nad rotundo 11

32 krokiew po łokci 12 ½

16 kielbelek po łokci 10

2 Ramy na słupach stolcowych po łokci 34 ½

2 Płatwy pod słupami stolcowymi po łokci 34 ½

12 słupów stolcowych po łokci 4

Nad facyatą 2 Krokiew po łokci 7

Nad rotundo 7 krokiew po łokci 4

Nad Officyną

1 Murłat podłużny

3 APL, AML 1874–1915, sygn. 7202.

- 13 Krokwi po łokci $13 \frac{1}{2}$
- 2 Rama i ława nad słupami stolcowymi po łokci 24
- 4 słupów stolcowych przy szczycie po łokci 4
- 8 Ramion po łokci 2
- 12 słupów po łokci $2 \frac{1}{2}$ Razem łokci 1180
- 1180 Łokci bieżących budulca małego $\frac{6}{7}$ cali grubego porządnie obrobionego z mocowaniem i klamrami żelaznymi
- 12 sztuk belek dłuższych po łokci 7
- 20 sztuk belek krótszych po łokci $3 \frac{1}{4}$
- 2 Belele w całej długości po łokci $34 \frac{1}{2}$
- 1 Belka nad rotundo
- 5 szychbelek po łokci 4 Razem łokci 247
- 247 Łokci bieżących budulca średniego porządnie obtoporowanego razem z zamkami i klamrami żelaznymi

Obliczenie murów w poddaszu u nad dachem

- 1 Ściana podłużna frontowa w poddaszu $34 \frac{1}{2} \times 7 / 8 \times 1 \frac{1}{2}$
- 1 ściana podłużna tylna razem z rotundo $40 \times 7 / 8 \times 1 \frac{1}{2}$
- 2 Ściany poprzeczne zewnętrzne prawa i lewa $(19 \frac{1}{4} \times 1 \frac{1}{2} \times 5 \times 7/8)/2$
- 2 przycółki nad temiż ścianami $((21 \times 5)/2) \times \frac{3}{4} / 2$
- Pogrubienie dwóch kominów w przycółkach $2 \frac{1}{2} \times \frac{1}{4} \times 6 \frac{1}{2}$
- 2 kominy nad przycółkami $1 \frac{1}{2} \times 1 \times 2/2$
- 2 Kominy w poddaszu nad dachem $(13 + 5 \times 1 \times 9)/2$
- 1 Szczyt nad Oficyną przycółkowy w całej dł $33 \times \frac{3}{4} \times 5$
- 1 Szczyt poprzeczny prawy $9 \frac{1}{4} \times 4 \frac{1}{2} \times \frac{3}{4}$
- Pogrubienie trzech kominów $(2 \times \frac{1}{2} \times 5)/3$
- Kominy nad dachem $(2 \times 1 \times 2)3$
- Kominy w poddaszu i nad dachem $2 \times 1 \times 5 \frac{1}{2}$
- Razem łokci kubicznych $541 \frac{1}{3}$
- $541 \frac{1}{3}$ Łokci kubicznych murów w poddaszu i nad dachem z cegły palonej na wapno z tynkowaniem

Obliczenie pułapów

- Nad Domem frontowym $33 \times 19 = 627$ po potrąceniu powierzchni dwóch kominów $12 \times 1 \times 2 +$ schody $4 \times 2 = 595$
- Nad rotundo $5 \times 2 \frac{1}{2}/2$
- Nad Oficyną $23 \times 11 \frac{1}{2} = 264 \frac{1}{2}$ po potrąceniu 4 kominów $2 \times 1 = (2 \times \frac{1}{2}) 3 = 259 \frac{1}{2}$
- Razem łokci kubicznych $860 \frac{3}{4}$
- $860 \frac{3}{4}$ łokci kwadratowych pułapu z tarcic $1 \frac{1}{2}$ calowych na zakładkę z polepą gliną i belkami
- 4 Dymników z ramami okuciem i oszkleniem pokrytych blachą żelazną
- 97 łokci kwadratowych podbitki pod belkami od dziedzińca $34 \times 1 +$ około Oficyny $24 \times 2 \frac{1}{2}$ z tarcic $1 \frac{1}{2}$ calowych heblowanych
- 1 Drzwi dwupodziałowe proste szponowe z futryną prowadzące na poddasze z okuciem polskim

Drugie piętro Dom

- 1 Ściana podłużna frontowa $34 \frac{1}{2} \times 7/8$
- 1 Ściana poprzeczna szczytowa lewa $19 \frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$
- 1 Ściana poprzeczna szczytowa prawa $19 \frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$
- Pogrubienie komina $2 \frac{1}{4} \times \frac{1}{2}$
- Ściana podłużna kominowa $33 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{2}$
- Dusza wchodowa $6 \times \frac{1}{2}$
- 1 Ściana poprzeczna przedziałowa z frontu 8×1
- 2 Ściany poprzeczne przedziałowe od tyłu $(9 \frac{1}{2} \times 7/8)2$

Officyna

- 1 Ściana podłużna od dziedzińca razem z załamkiem $24 \frac{1}{2} \times \frac{3}{4}$
- 1 Ściana podłużna szczytowa $23 \times \frac{3}{4}$
- 1 Ścian szczytowa zewnętrzna prawa $8 \frac{1}{2} \times \frac{3}{4}$
- 1 ściana poprzeczna wewnętrzna kominowa $8 \frac{1}{2} \times 1$
- Pogrubienie trzech kominów $2 \times \frac{1}{4} \times 2,$
 $2 \times \frac{1}{4}$

Wysokość drugiego piętra z obmurowaniem belek łokci 6 czyli $6 \times 203 \frac{1}{2} = 1221$

1221 Łokci kubicznych murów drugiego piętra z cegły palonej na wapno z otynkowaniem

49 łokci bieżących gżemsu ozdobnego razem z gipsowymi ozdobami to jest z Kroksztynami wołowymi oczami i sztabikiem $34 \frac{1}{2} +$ nad frontonikiem $14 \frac{1}{2}$

Obliczenia powierzchni ścian trzcinowanych

Dom frontowy $(8 \frac{3}{4} + 9 + 9)5 \frac{1}{2} = 147 \frac{1}{8}$

147 $\frac{1}{8}$ łokci kwadratowych ścian z bali 4° calowych z podwalinami ze słupami ściennymi i ocapem obustronnie obsufitowanych

529 $\frac{1}{4}$ łokci kwadratowych sufitu trzcionowanego razem z podsufitką $9 \times 9 = 81 + 5 \frac{1}{4} \times 9 = 47 \frac{1}{4} + 6 \times 9 = 54 + 5 \frac{1}{4} \times 4 = 21 + 5 \frac{1}{2} \times 9 = 49 \frac{1}{2} + 12 \frac{1}{2} \times 8 \frac{3}{4} = 109 + 7 \frac{1}{4} \times 8 \frac{3}{4} = 63 \frac{7}{8} + 11 \frac{3}{4} \times 8 \frac{3}{4} = 102 \frac{13}{16}$

88 łokci kwadratowych ścian z bali 40 calowych w Officynie $(8 + 8)5 \frac{1}{2}$ z podwalinami ze słupami ściennymi i ocapem

529 $\frac{1}{2}$ Łokci kwadratowych podłogi heblowanej we fryzy dębowe w tafle drobne z fuszgżemsami

8 Okien dwupodziałowych dubeltowych to jest letnich i zimowych z futrynami z kompletnym okuciem francuzkiem oszkleniem szkłem białym lagrowym z pomalowaniem olejno kolorem perłowym

12 okien dwupodziałowych fassowanych z futrynami z ferklejdunkami z Kompletnym okuciem francuzkiem rurki i klamki mosiężne z pomalowaniem olejno kolorem perłowym

2 drzwi dwupodziałowych pod szklanymi fassowanych z futrynami z ferklejdunkami z kompletnym okuciem francuzkiem szyldy rury i klamki mosiężne z oszkleniem szkłem białym lagrowym perłowo

6 futryn okiennych i drzwiowych w Officynie olejno upokostowanych

2 Okien pojedynczych dwupodziałowych z okuciem, oszkleniem i pomalowaniem

25 Łokci bieżących ganku z balustradą z pomalowaniem olejno kolorem ciemno orzechowym na kroksztynach drewnianych

3 Pieców z Kafli drobnych biało polewanych na podestach murowanych z przyborem w stanie dobrym

- 1 Wchody prowadzące na poddasze na sklepieniu w mur wpuszczone wstanie dobrym o 22 trepach
- 5 Ram okiennych porządnie obrobionych razem z celbantem
- 34 ½ Łokci bieżących pasa między ramami okiennymi a gzemsem
- 4 Rozet gipsowych na pilastrach porządnie obrobionych

Pierwsze Piętro

- 1 Ściana podłużna frontowa 34 x 1 1/8
- 1 Ściana podłużna tylna 70 7/8 x 1 1/8
- 1 Ściana poprzeczna szczytowa lewa 19 x ¾
- Pogrubienie komina 2 ¼ x ¼
- 1 Ściana poprzeczna szczytowa prawa 19 x ¾
- 1 Ściana podłużna środkowa kominowa 33 x 1 1/8
- Dusza wschodowa 6 x ½
- 1 Ściana poprzeczna przeddziałowa z frontu 8 ¾ x 1 1/8
- 2 Ściany przedziałowe poprzeczne od tyłu (19 x 1 1/8)2

Officyna

- 1 Ściana podłużna od dziedzińca razem z załamkiem 24 ½ x 1
- 1 Ściana podłużna szczytowa 23 x ¾
- 1 Ściana szczytowa zewnętrzna prawa 8 ¼ x 1
- 1 Ściana poprzeczna wewnętrzna
- 1 Ścian poprzeczna wewnętrzna kominowa 8 ¼ x 1
- Pogrubienie dwóch kominów 2 x ¼
- 4 x ¼

Razem 244

- Wysokość pierwszego piętra łokci 6 7/8 czyli $244 \frac{9}{64} \times 6 \frac{7}{8} = 1678 \frac{1}{2}$
- 1678 ½ Łokci kubicznych muru 1° piętra z cegły palonej na wapno z otynkowaniem
- 700 ½ Łokci kwadratowych pułapu zasuwanego z polepą glinianą i belkowaniem $(8 \frac{1}{4} \times 4 \frac{1}{2} = 37 \frac{1}{8} + 8 \frac{1}{4} \times 5 \frac{1}{2} = 45 \frac{3}{8} + 8 \times 9 = 72 + 2 \frac{1}{2} \times 7 \frac{3}{4} = 19 \frac{3}{8} + 9 \times 8 \frac{3}{4} = 78 \frac{3}{4} + 5 \frac{1}{4} \times 9 = 47 \frac{1}{4} + 5 \frac{1}{2} \times 9 = 49 \frac{1}{2} + 2 \times 6 = 12 + 5 \frac{1}{4} \times 3 \frac{1}{2} = 18 \frac{3}{8} \frac{3}{4} = 61 \frac{1}{4} + 11 \frac{3}{4} \times 8 \frac{3}{4} = 102 \frac{13}{16} = 700 \frac{1}{2}$
- 526 łokci kwadratowych sufitu trzcionowego w planie $78 \frac{3}{4} + 47 \frac{1}{4} + 49 \frac{1}{2} + 18 \frac{3}{8} + 12 + 47 \frac{1}{4} + 109 \frac{3}{8} + 61 \frac{1}{4} + 102 \frac{13}{16}$ razem z podsufitką
- 417 ¼ łokci kwadratowych podłogi heblowanej z tarcic 1 ½ calowych we fryzy dębowe razem z fugsamsami in plano $78 \frac{3}{4} + 47 \frac{1}{4} + 99 \frac{1}{2} + 18 \frac{3}{8} + 12 + 47 \frac{1}{4} + 61 \frac{1}{4} + 102 \frac{13}{16}$
- 109 ½ Łokci kwadratowych posadzki taflowej z podłogą ślepą liściowej w deseń $12 \frac{1}{2} \times 8 \frac{3}{4}$

Obliczenie powierzchni ścian i sufitów

- 160 ½ Nad domem $(9 + 9 + 8 \frac{3}{4})6 = 160 \frac{1}{2}$
- 160 ½ łokci kwadratowych ścian z bali 4° calowych z podwalinami ze słupami ściennymi i ocapem obustronnie obsufitowanych
- 25 łokci bieżących balustradą boczną na kroksztynach drewnianych olejno pomalowanego kolorem ciemno orzechowym
- 5 Ram okiennych frontowych przyozdobionych w kapitale na konsolach gipsowych z celbantami

Aneks

- 7 Okien dwupodziałowych dużych z oberlichtami dubeltowych to jest letnich i zimowych z futrynami z kompletnym okuciem francuzkiem oszkleniem szkłem białym lagrowaniem z pomalowaniem olejno kolorem perłowym
- 2 Okien dużych pojedynczych dwupodziałowych w rotundzie z kompletnym okuciem francuzkiem oszkleniem z pomalowaniem olejno kolorem perłowym
- 5 futryn okiennych o drzwiowych w Oficynie olejno pokostowanych
- 96 łokci kwadratowych ścian z bali 4° calowych z podwalinami i ze słupami ściennymi nad Officiną ($8 \frac{1}{4} + 7 \frac{3}{4}$) $6 \frac{1}{2}$
- 2 Drzwi dwupodziałowych balkonowych dubeltowych to jest letnich i zimowych fassowanych podszklanych z kompletnym okuciem francuzkiem szyldy rury i klamki mosiężne z oszkleniem szkłem białym lagrowaniem pomalowanych olejno kolorem perłowym
- 1 Drzwi dwupodziałowe fassowane podszklane z kompletnym okuciem francuzkiem oszkleniem szkłem białym lagrowane z pomalowaniem olejno kolorem perłowym
- 9 Drzwi dwupodziałowych fassowanych z futrynami z ferklejdunkami z kompletnym okuciem francuzkiem szyldy rury i klamki mosiężne z pomalowaniem olejno kolorem perłowym
- 1 Wschody o 22 trepach w mur wpuszczone na sklepieniu prowadzące z pierwszego piętra na drugie z bali dębowych
- 1 Balkon żelazny lany na 4 kroksztynach długi łokci 6 szeroki łokci 2 w stanie dobrym
- 3 Pieców z kafli drobnych biało polewanych na podestach murowanych z kompletnym przyborem nowych
- 1 Kuchnia Angielska z piecem chlebowym obłożona kafłami z kompletnym przyborem

Parter

- 1 Ściana podłużna frontowa $34 \frac{1}{2} \times 1 \frac{3}{8}$
- 1 Ściana podłużna tylna $40 \frac{7}{8} \times \frac{3}{8}$
- 1 Ściana poprzeczna szczytowa lewa $18 \frac{1}{2} \times \frac{3}{4}$
- 1 Ścian poprzeczna szczytowa prawa $18 \frac{1}{2} \times \frac{3}{4}$
- 2 Ściany podłużne wewnętrzne kominowe $11 \frac{1}{2} + 12 \frac{1}{2} = 24 \times 1 \frac{3}{8}$
- Dusza wschodów $6 \times \frac{1}{2}$
- 2 Ściany poprzeczne wewnętrzne przedziałowe od frontu w sieni głównej ($18 \frac{1}{4} \times 1 \frac{3}{8}$) 2
- 1 Ściana przedziałowa poprzeczna od tyłu $8 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4}$

Officyna

- Ściana podłużna frontowa od dziedzińca z załamkiem $24 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4}$
- 1 Ściana podłużna szczytowa lewa $23 \times \frac{3}{4}$
- 1 Ściana szczytowa zewnętrzna prawa $8 \frac{1}{2} \times 1 \frac{3}{4}$
- 1 Ściana wewnętrzna poprzeczna kominowa $8 \frac{1}{4} \times 1$
- Pogrubienie dwóch kominów ($2 \times \frac{1}{4}$) 2
- Wysokość parteru z obmurowaniem belek $17 \frac{3}{8} \times 300 \frac{13}{16}$
- 2218 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych murów parterowych z cegły palone na wapno z otynkowaniem
- Arkada w sieni przejazdnej $5 \frac{3}{4} \times 1 \frac{1}{4} \times 1 \frac{1}{4}$ z dodaniem $\frac{1}{3}$ części na obłąkowatość 2 pilastry pod tąż ($\frac{1}{4} \times 1 \frac{1}{4} \times 7$) 2
- 16 $\frac{1}{8}$ Łokci kubicznych murów parterowych z cegły palonej na wapnie z otynkowaniem

628 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych pułapu zasuwanego z polepą glinianą i belkami $8\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2} = 29\frac{3}{4} + 8\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2} = 46\frac{3}{4} + 8\frac{1}{4} \times 5\frac{1}{2} = 45\frac{3}{8} + 8\frac{1}{4} \times 5\frac{1}{2} = 45\frac{3}{8} + 6\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2} = 55\frac{1}{4} + 6 \times 6\frac{1}{2} = 39 + 12\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{4} = 103\frac{1}{3} + 5\frac{3}{4} \times 18 = 102\frac{1}{2} + 6 \times 2 = 12 + 5 \times 3 = 15 + 5 \times 8\frac{1}{2} = 42\frac{1}{2} + 8\frac{1}{4} \times 5 = 41\frac{1}{4} + 8\frac{1}{4} \times 6 = 49\frac{1}{2}$

357 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych sufitu trzcinowanego razem z podsufitką in plano $55\frac{1}{4} + 39 + 103\frac{1}{8} + 15 + 12 + 45\frac{1}{2} + 49\frac{1}{2} + 41\frac{1}{4}$

254 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych podłogi heblowanej we fryzy dębowe wraz z fuszgzymami in plano $55\frac{1}{4} + 39 + 12 + 12 + 42\frac{1}{2} + 49\frac{1}{2} + 41\frac{1}{4}$

5 Okien dwuprzędziowych dubeltowych to jest letnich i zimowych z futrynami z oberlichtami z kompletnem okuciem francuzkiem oszkleniem i pomalowaniem olejno kolorem perłowym

10 Futryn okiennych i drzwiowych upokostowanych

6 Drzwi dwuprzędziowych fassowanych z futrynami z ferklejdunkami z kompletnem okuciem francuzkiem szyldy rury i klamki mosiężne z pomalowaniem olejno kolorem perłowym

2 Pieców z kafli drobnych biało polewanych na podestach murowanych z kompletnem przyborem

1 Wschody prowadzące z parteru na 1o piętro o 22 trepach na sklepieniu w mur wpuszczone w stanie dobrem

191 $\frac{3}{4}$ łokci kwadratowych powierzchni 4 ścian z bali 4o calowych z podwalinami ze słupami scien-nemi i ocapem ($8\frac{1}{2} + 8\frac{1}{4} + 6\frac{1}{4} + 6\frac{1}{2}$) przy wysokości łokci $6\frac{1}{2}$

3 Okien dużych w rotundzie dwuprzędziowych z futrynami z kompletnem okuciem i oszkleniem

Sutereny

- 1 Ściana podłużna frontowa $34\frac{1}{2} \times 2$
- 1 Ściana podłużna tylna razem z rotundo 41×2
- 2 Ściany podłużne wewnętrzne przedziałowe kominowe ($11\frac{1}{2} + 12\frac{1}{2}$)2
- 1 Ścian poprzeczna szczytowa prawa 17×1
- 1 Ściana poprzeczna szczytowa lewa 17×1
- 2 Ściany poprzeczne wewnętrzne przedziałowe od frontu ($7\frac{1}{2} + 7\frac{1}{2}$) $\frac{3}{4}$
- 2 Ściana przedziałowa poprzeczna od tyłu $8\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$
- 2 Ściany poprzeczne wewnętrzne przedziałowe od tyłu $8 \times 1\frac{1}{2} + 8 \times 1$
- Dusza wschodowa 6×1

Officyna

- 1 Ściana podłużna $24\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$
- 1 Ściana podłużna tylna $23 \times \frac{3}{4}$
- 1 Ściana szczytowa zewnętrzna prawa $7\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$
- 1 Ściana poprzeczna wewnętrzna kominowa $7\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$
- Pogrubienie dwóch kominów ($2 \times \frac{1}{4}$)2
- Wysokość Suterren z obmurowaniem belek nad parterem łokci 6 czyli $6 \times 405\frac{3}{4}$
- 2434 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych murów w Suterrenie z cegły palone i kamienia na wapno jeszcze nie otynkowanych
- 447 łokci kwadratowych sklepienia z cegły palonej na wapno in plano $46 + 46 + 43\frac{1}{8} + 43\frac{1}{8} + 12 + 15 + 38 + 46 + 46 = 335\frac{1}{4}$ z dodaniem $\frac{1}{3}$ części na obłąkowatość
- 16 Futryn okiennych i drzwiowych upokostowanych
- 2 Drzwi heblowanych szpungowych z okuciem polskim

W Ogóle 7140 RS

Lublin dnia 10/22 Lipca 1865 r.

4. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 10⁴

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości Miejskiej pod Nr. 238 przy ul. Bernardyńskiej Właściciela Michała Kamińskiego

Possessya N 238 leży frontem przy Ulicy Bernardyńskiej z lewej strony graniczy z podwórzem possessyi N 201 od tyłu z possessją N 202 a z prawej strony dotyka uliczki przechodniej nie mającej nazwiska i składa się z jednego tylko domu

Klasa 2ga

N 238 Dom Murowany parterowy z kominem murowanym Dach z bantem gątamii pokryty.

Zamieszkały wyrestaurowany nowo w stanie dobrym 20 $\frac{3}{4}$ x 23 x 5 łokci

Podwórkko 10 $\frac{1}{2}$ x 8

Dach z wiązaniem 73,50 RS

Uszkodzenie Zrębu 18 RS

Połap 58,80 RS

Podłoga po dodaniu 29,70 RS

Ogółem 180 RS

Lublin dnia 15/27 stycznia 1847 roku

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości Miejskiej pod Nr. 238 przy ul. Bernardyńskiej Właściciela Michała Kamińskiego

Planik dołącza się do I egzemplarza

Nieruchomość N238 leży frontem od ulicy Bernardyńskiej graniczy z prawej strony z possessją N 201 z lewej z possessją N 239 z tyłu z possessją N 202

Składa się

Klasa I-a

238 Kamienica połączona z oficynkami wszystko murowane o parterze i piętrze dachówką i blachą kryte

Klasa II-ga

a drwalnia z bali między słupami osadzanych dachówką krytej

Szacuje się jak następuje

Klasa I

Stopień II

N 238 Kamienica o parterze i piętrze murowana pod dachówką w officynach pod blachą w stanie dobrym

4 APL, AML 1874–1915, sygn. 7203.

Poddasze

- 1344 Stóp2 dachu nad częścią holenderką krytego wraz z łątami $16 \times 2 \times 42$
 210 Stóp2 nokapów tamże forsztowanych $(42 \times 2 \frac{1}{2})^2$
 345 Stóp2 dachu nad kuchnią sienią i schodami $((15 + 6)/2) 10 + ((29 + 6)/2) 10 + ((14 + 6)/2) 6 \frac{1}{2}$
 240 Stóp2 dachu nad oficyną $((23+27)/2) 12 \times 2$
 132 Stóp2 hultaju od dachu w holenderki $16 \frac{1}{2} \times 4 \times 2$
 345 Stóp 2 dachu nad oficyna $(23 + 27 / 2) 12 \times 2$
 927 Stóp 2 blachą żelazną pokrytego z szalowaniem
 22 Krokiew po stóp 16
 2 Ramy po stóp 39
 8 Słupów pod ramę po stóp 6
 8 wsporów przy tychże po stóp 6
 1 Tengerek $27 + 14 + (7 + 8)^2$
 1 Wexle po stóp 39
 32 Sztynchbelki $8,8 + 14 \times 4 \frac{1}{2}$
 2 Murłaty pod tęż po stóp 39
 12 Mieczów przysłupowych
 Okapy pod daszkiem większym $8 \frac{1}{2} \times 2 + 10$
 1 Rama w szczycie nad kuchnią
 15 Krokiew roznej długości średnio po 12
 12 Krokiew nad oficynką po stop 11
 1 Rama górna
 2 Murłaty
 10 Słupów pod krokwiemi po stóp 6
 Sztynchbelek przy tychże po stóp 5
 1440 Stóp bieżących razem drzewa
 Zawieszenie dachu
 Ściana od ulicy $40 \times 1 \frac{1}{2} \times 2 \frac{1}{2} = 150$
 Ściana od ogrodu $42 \times 1 \frac{1}{2} \times 2 \frac{1}{2} = 157$
 Ściana od posesji N 202 $25 \times 1 \times 2 \frac{1}{2} = 62 \frac{1}{2}$
 Ściana od posesji N 201 $42 \times 1 \frac{1}{2} \times 2 \frac{1}{2} = 57$
 3 Szczyty od posesji N 201
 Od ogrodu i posesji N 202
 $(27 \times 9 \times 1)/2)^2 + (19 \times 4)/2 \times 1 = 281$
 Zgrubienie na komin na ścianie od posesji N 201 $10 \times \frac{1}{2} \times 14 = 70$
 Komin na ścianie średnio $14 \times 7 \times 1 \frac{1}{2} + 1 \frac{1}{2} \times 2 \times 5 = 162$
 Ściana pod ocapem $14 \times 1 \frac{1}{2} \times 2 \frac{1}{2} = 60$
 Ściana pod kapem $23 \times 1 \frac{1}{2} \times 2 \frac{1}{2} = 86$
 Nadmurowanie ścian ziemi ku ...
 $8 \times 2 + 9 = 50$

1235 Razem stóp kub murów w poddaszu wymurowanych z cegły na wapno z oytynkowaniem
 308 Stóp2 2ch ścian pokoi ku tam deskami oszalowanych wewnątrz sufitowanych $(22 + 22) 7$

Aneks

- 294 Stóp² pułapu z polepą i sufitowaniem nad pokoikiem 14 x 21
- 294 Stóp² podłogi tamże 14 x 21 heblowanej
- 1 Drzwi na ganek półszklone dubeltowe z futryną okute i oszklone
- 1 Drzwi pojedyncze filungowe do mieszkania poddasza
- 1 Piec kaflowy mniejszy z żelastwem i drzwiczkami
- 7 Okienek w poddaszu okrągłych małych z oszkleniem
- 1 Okno w szczycie od posesji Ostrowskiego pojedyncze oszklone z blejtramami i okuciem
- 5 Okien w podwórku oświetlających poddasze z oszkleniem i pomalowaniem
- 1 Schodki na strych z pokoju o 14 trepach z materiałem
- 94 ½ Stóp² sklepienia buksztelowego $7 \times 9 + (7 \times 9) / 2$ z buksztelami oszalowaniem i z podsufitowaniem 1
- 1 Drzwiczki na podwórze z sieni pojedyncze na szpongi z okuciem

I Piętro

- Ściana a i b $39 \frac{1}{2} + 41$
- Ściana c $25 + 7$
- Ściana d i f $41 + 17$
- Ściana g
- Ściana e
- Wszystko
- 4650 stóp kubicznych czyni 275 ściany sieni kuchni na arkadach $8 \times 2 + 9 = 25$
- 4925 Stóp kubicznych murów Igo piętra
- 297 Stóp kwadr ścian z bali obustronnie sufitowanych $14 \times 11 \frac{1}{2} + 8 \times 12 + 4 \times 10$
- 901 Stóp kwadratowych pułapu z belkami i podsufitka $37,14 \times 15,17 + 12,8 + 8,4$ po kop 9
- 973 Stóp podłogi prostej tafłowej 901-8.4
- 1 Rynwa z lejami z piętra i poddasza na dół idąca
- 7 Okien dwuskrzydłowych letnich i zimowych z okuciem i oszkleniem
- 2 Okna jednoskrzydłowe letnie i zimowe z okuciem i oszkleniem
- 2 Drzwi balkonowych od ogródka i podwórza z oberlichtami z okuciem i oszkleniem
- 5 Drzwi 2 skrzydłowych w filunki i okuciem
- 4 Drzwiów pojedynczych z okuciem
- 2 Piece z kafli białych polewanych
- 1 Kuchnia angielska
- 1 Balkon przez dwa piętra przeszklony z oszkleniem daszkiem cynkiem pokrytym na 4 drewnianych
- 135 stóp bieżących rynien i rur okapowych z blachy cynkowej $40 + 15 + 20,4$
- 1 Markiza płócienna przed oknem środkowym od ulicy z urządzeniem do spuszczenia

Parter

- Ściana a $39 \frac{1}{2} \times 2 \frac{1}{2}$
- Ściana b $41 \times 2 \frac{1}{2}$
- Ściana d $42 \times 2 \frac{1}{2}$
- Ściana f $20 \times 2 \frac{1}{2}$
- Ściana c 40×2

Ściana f 4 x 1 ½
 Ściana e 34. 1 ½
 Ściana g 13. 1 ½
 Ściana i 6. 1 ½
 Ściana k 13. 1 ½
 Razem stop kwadr 550
 Wysokość stup 11 ½
 6090 Stop³ murów parterowych
 280 Stop² forsztowania na parterze (13 ½ + 14 ½) 10 obustronnie trzcinowatego
 1129 ½ Stóp² pułapu z belkami 13 ½ x 14 + 13 ½ x 9 + 13 ½ x 7 + 38 x 5 + 14 x 17 + 14 x 16 + 4 ½ x 5
 1129 ½ Stup sufitu z podsufitko
 1008 Stop² podłogi heblowanej z legarami tyleż co sufitu mniej poddasze 1129 ½ – (13 ½ x 9)
 1 Schody z bali dębowych na sklepieniu o 24 stopniach
 6 Okien dwuskrzydłowych letnich i zimowych z okiennicami oszklonych i okuciem
 2 Drzwiów zewnętrznych dwuskrzydłowych z oberluftami wszelkim okuciem
 7 Drzwiów pojedynczych w filutki z okuciem
 2 Piec z kafli biało polewanych na uszkodzenia
 1 Kuchnia angielska

 1 Ganek na kruksztykach żelaznych w wangach żelaznych
 1 Kolumna z arkadami żelazna
 1 Kloaka o 2ch nieckach na parterze i 1e piętrze z rurą i wentylem nad dach

Ogółem Kamienica 1350 RS

Klasa II

Stopień II

Drwalnia z słupów drewnianych deskami obitych, dachówką holenderką kryta w stanie dobrym
 11 ½ x 10 ½ x 9

Dach z szczytem i gzymsami

Ogółem szacunek nieruchomości wynosi N 238 1370 RS

Lublin dnia 16/28 Kwietnia 1856 roku

5. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 12⁵

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 239 przy ul. Bernardyńskiej Właścicielki Ludwika Boczarskiej

Possessyia N 239 leży frontem przy ulicy Bernardyńskiej graniczy z prawej strony z possessyą N 240 od tyłu z possessyą N 203 z lewej strony dotyka wąskiej uliczki przechodniej bez nazwiska i składa się z zabudowań następujących

Klasa 2^{ga}

N 239 Dom murowany gątem pokryty

Klasa 3^{cia}

a Drwalnia z drzewa gątem pokryta

b Kloaczka z tarcic pod gątem

Szacunek tych zabudowań jest następujący

Plan do 1^{go} Exemplarza dołącza się

Co do 1^{go}

Z Kalssy 2^{ei}

N 239 Dom murowany o parterze i pierwszym piętrze z 2ma kominami murowanymi. Dach z bantem i podpórkami gątem pokryty.

Zamieszkały w stanie średnim 40 $\frac{3}{4}$ x 22 x 12 $\frac{1}{2}$ łokci

Dach i poddasze

1494 łokci kwadratowych dachu w 3ch płaszczyznach frontowej tylnej i jednej przyczółkowej (35x18)2 + 26x 18/2 gątem pokrytego wraz z łatami ciasnymi w stanie średnim

14 par krokiew po łokci 35

14 Bandów po łokci 13

1 Para krokiew narożnych

1 Krokiew środkowa w przyczółku

8 sztuk różnej długości średnio po łokci 9

24 podpory po łokci 3

876 Razem łokci bieżących budulca małego gr 4/5 cali starego

80 łokci bieżących dwóch ław pod podpórkami grubości 6/7 cali

91 łokci kubicznych muru w 2ch kominach (4 $\frac{3}{4}$ + 2 $\frac{1}{4}$) x 1 x 13

54 łokci kubicznych szczytu z prawej strony 24 x $\frac{3}{4}$ x 12/2 biorąc w połowie jako ścianę wspólną

145 Razem łokci kubicznych murów kominowych i poddasza z cegły na wapno

3 dymniki

63 łokcie bieżące gżemsu z 2ch stron

Pierwsze piętro

Ściana wspólna z prawej strony (22 x 1 $\frac{1}{4}$)/2

3 Ściany okolne

5 APL, AML 1874–1915, sygn. 7204.

pozostałe $97 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4}$

ściana podłużna $27 \times \frac{3}{4}$

2 Ściany poprzeczne $13 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4}$

$25 \frac{3}{4} \times 1$

Wysokości łokci $6 \frac{1}{2}$ czyli $204 \frac{1}{2} \times 6 \frac{1}{2}$

$1329 \frac{1}{4}$ Razem łokci kubicznych murów I-go piętra z cegły i kamienia na wapno

$896 \frac{1}{2}$ łokci kwadratowych powały nad domem $40 \frac{1}{4} \times 22$ z tarcic $1 \frac{1}{2}$ cala wraz z belkami

79 łokci kwadratowych powały nad wystawą od tyłu $39 \frac{1}{2} \times 2$ z tarcic z belkami w stanie złym

$210 \frac{1}{2}$ łokci kwadratowych posufitki w sieni kuchni i spiżarni $14 \frac{1}{2} \times 9 + 10 \times 8$ z tarcic calowej na zakładkę

$662 \frac{3}{4}$ łokci kwadratowych sufitu w pokojach $896 \frac{1}{2} - 223 \frac{3}{4}$ potrącając mury i podsufitkę trzcinowego z podsufitką

271 Łokci kwadratowych podłogi w 2ch pokojach frontowych $13 \frac{1}{4} \times 9 \frac{1}{2} + 14 \frac{1}{2} \times 10$ krzyżowej sosenowej z fryzami dębowymi

402 łokci kwadratowych podłogi w reszcie domu $896 \frac{1}{2} - 494 \frac{1}{2}$ potrącając mury ($223 \frac{3}{4}$) i podłogę wyżej rachowaną z tarcic $1 \frac{1}{2}$ cali do czoła

156 łokci kwadratowych ścian forsztowanych 26×6 z tarcic obsufitowanych

40 łokci kwadratowych forsztowania w pokoju frontowym z prawej strony 10×4 z tarcic heblowanych

17 stopni schodów na strych

24 łokci kwadratowych obudowania tychże schodów 6×4

Balkon z frontu na 4ech kolumnach z galeryą drzewa z podłogą i belkami

Ganek od tyłu 8 łokci w stanie złym

1 Drzwi balkonowe z frontu dubeltowe z okuciem i futryną

9 okien dubeltowych z blejtramami okuciem polskim

2 okna pojedyncze

2 Drzwi dwuskrzydłowych fasowanych z okuciem i futrynami

8 Drzwi pojedynczych fasowanych

1 Tambur przy drzwiach w sieni z drzwiami dwuskrzydłowymi

1 Drzwi na ganek od tyłu orydnaryjne

2 piece kaflane większe

2 piece kaflane małe

1 piecyk ceglany

1 Kuchnia z blatem żelaznym i fajerkami

Parter

Ściana wspólna z prawej strony $(22 \times 2 \frac{3}{4})/2$

Ściana frontowa i boczna $57 \times 1 \frac{1}{2}$

Ściana tylna 38×3

2 Ściany poprzeczne $38 \times 1 \frac{1}{2}$

Ściana podłużna $12 \frac{1}{4} \times 1 \frac{1}{4}$

$13 \frac{1}{2} \times 1$

Wysokości łokci 6 czyli $315 \frac{1}{2} \times 6$

1893 Razem łokci kubicznych murów parterowych z cegły na wapno

$538 \frac{1}{2}$ łokci kwadratowych połapu $896 \frac{1}{2} - 358$ potrącając mury $315 \frac{1}{2} + 30 \frac{1}{2} = 346$ i otwór schodów (12) z tarcic z belkami

241 $\frac{1}{4}$ łokci kwadratowych podsufitki w sieni i kuchni $17 \frac{1}{2} \times 8 + 13 \frac{1}{2} \times 7 \frac{1}{2}$ z tarcic całowych
297 $\frac{1}{4}$ łokci kwadratowych sufitu w pokojach $538 \frac{1}{2} - 241 \frac{1}{2}$ trzcinowego wraz z podsufitką
110 $\frac{1}{4}$ Łokci kwadratowych podłogi w pokoju frontowym z lewej strony $12 \frac{1}{4} \times 9$ krzyżowej z fryzami i legarami
101 $\frac{1}{4}$ łokci kwadratowych podłogi w kuchni spiżarni $13 \frac{1}{2} \times 7 \frac{1}{2}$ w stanie złym z legarami
338 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych podłogi w reszcie domu $896 \frac{1}{2} - 557 \frac{1}{2}$ potrącając mury (346) i podłogi wyżej rachowaną z tarcic do czoła z legarami w stanie średnim
19 stopni schodów na 1e piętro ze szturebretami i galeryą
41 $\frac{1}{4}$ łokci kwadratowych ścianki forsztowanej w pokojach od tyłu z lewej strony $7 \frac{1}{2} \times 5 \frac{1}{2}$ z tarcic obsufitowanych
104 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych forsztowania w sieni i kuchni $19 \times 5 \frac{1}{2}$ z tarcic
6 okien dubeltowych z okuciem i blejtramami
1 okna pojedyncze w kuchni
1 Drzwi frontowe dwuskrzydłowe
5 Drzwi dwuskrzydłowych fasowanych 1e półszklane z okuciem i futrynami
3 Drzwi gładkich
1 Tambur przy drzwiach mały z drzwiami lekkimi
1 Drzwi na ganek od tyłu ordynaryjne
2 piece kaflane większe
1 piece kaflane okrągły
1 Kuchnia Angielska z blatem żelaznym i fajerkami
1 Kominiek szafiasty z blachą
Ogółem dom N 239 1620 RS
Co do Klasy 3ej
a Drwalnia z przystawką z bali w słupy pod gątem
 $11 \frac{1}{2} \times 12 \frac{1}{2} \times 4 \frac{1}{2}$
 $11 \frac{1}{2} \times 8 \frac{1}{2} \times 4 \frac{1}{2}$
Ogółem drwalnia 60 RS
Składzik i kloaczka jako nie wynoszące wartości RS 10
Ogółem szacunku 1680 RS
Lublin dnia (nie wpisano daty – opis wykonano ok. 1847 roku)

6. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA ZO POSESJA 244⁶

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 244 przy ul. Bernardyńskiej Właściciela Józefa Kowalskiego
Possessyya N 244 leży na rogu przy Ulicy Bernardyńskiej i Żmigród graniczy z prawej strony z possessyą N 244 od tyłu z ogrodem do possessyi 209 należącym i składa się z Zabudowań następujących N 344 Dom murowany gątem kryty

Klasa 3^{cia}

a Drwalnia z tarcic gątemi pokryta

6 APL, AML 1874–1915, sygn. 7207.

Szacunek tych zabudowań jest następujący
Plan do pierwszego Exemlarza dołącza się

Co do 1^{go}
Z Klasy 2^{ej}

N 244 Dom murowany frontem do podwórza z cegły i kamienia na wapno o parterze i pierwszym piętrze z 3ma kominami Dach z bantem gąkami pokryty Zamieszkały nowo wyrestaurowany w stanie średnim 46 x 12 x 12 łokci
1002 łokci kwadratowych dachu nad domem i wystawą pokrywającą schody 48x19+5x18 gąkami pobitego z łąkami ciasno wstawionymi
2 pary krokiew narożnych
2 Sztuk krokiew środkowych w przeczołkach
8 Sztuk różnej długości średni po 4 ½
12 par krokiew całych po łokci 19
12 Sztuk bantów po łokci 6
3 pary krokiew wystawieniu nad schodami
455 Razem łokci budulca małego 5/4 cali
138 łokci bieżących Ramy płatwiowej w koło w której krokwy są podsadzone gr 6/9 cali
110 łokci bieżących przewiązek wzmacniających tąż Ramę sztuk 10 po łokci 11 gr 7/8 cali
28 łokci kwadratowych półszczytu przy wystawie nad schodami średnio 8 x 3 ½ tarciami zaszalowanego
48 ¾ łokci kubicznych murów w 3ch kominach 3 ½ x 1 x 7 ½ + 1 ½ x 1 x 5 + 2 x 1 x 7 ½ z cegły na wapno

Pierwsze piętro

Ściany okolne 8x 1 ½
105 x 1
Ściany przedziałowe
35 x 1
5 x ½
Wysokość łokci 6 czyli 134 ½ x 6
927 Razem łokci kubicznych murów 1^{go} piętra z cegły na wapno
558 łokci kwadratowych powały nad domem 46 ½ x 12 z tarcic 1 ½ cali z belkami i polepą w stanie średnim
56 łokci kwadratowych powały w wystawie nad schodami z belkami
56 łokci kwadratowych podsufitki tamże
290 łokci kwadratowych sufitu w 4^{ech} pokojach 29x10 trzcinowanego wraz z podsufitką
403 ½ łokci kwadratowych podłogi w pokojach kuchniach i sieni 558 – 154 ½ potrącając mury z tarcic 1 ½ cala do czoła na powale
140 ¼ łokci kwadratowych ścian forsztowanych 25 ½ x 5 ½ z tarcic obsufitowanych
16 stopni schodów na strych
9 Okien dubeltowych z okuciem i blejtramami

Aneks

- 1 Okienko małe z okuciem do sieni wychodzące
- 5 Drzwi pojedynczych fasowanych
- 2 Drzwi pojedynczych gładkich
- 1 Drzwi frontowe fasowane z okuciem
- 2 Piece Kaflane
- 1 Komin kapiasty z piecem Chlebowym
- 1 Komin z kapą
- 4 Kolumny murowane utrzymujące dach nad wystawą

Parter

- 4. Ściany okolne $8 \times 1 \frac{3}{4}$
 $103 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4}$
- 4. Ściany przedziałowe
 $28 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4}$
 9×1
Wysokość łokci 6 czyli 188×6
- 1128 Razem łokci kubicznych murów parterowych
- 370 łokci kwadratowych połapu $598 - 188$ potrącając mury z tarcic
- 259 łokci kwadratowych sufitu w 4^{ech} pokojach $27 \frac{1}{4} \times 9 \frac{1}{2}$ trzcinowanego wraz z podsufitką
- 308 łokci kwadratowych podłogi w całym domu prócz sieni i kuchni $558 - 250$ potrącając mury (188) sien i kuchnię (62) $(6 \frac{1}{2} \times 9 \frac{1}{2})$ z tarcic z legarami
- 115 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych ścian forsztowanych $21 \times 5 \frac{1}{2}$
- Uszkodzenie schodów zewnętrznych na parapecie murowanym osadzonych trepów 30
- 6 Okien dubeltowych z okuciem
- 1 Okienko małe na kuchni
- 5 Drzwi pojedynczych fasowanych z okuciem polskim futrynami i pomalowaniem
- 2 Drzwi pojedynczych gładkich na szpongi wsuwane klejonych z okuciem
- 1 Drzwi frontowe dwuskrzydłowe fasowane z prostym okuciem i futryną
- 2 Piece Kaflane z przyborem
- 1 Komin kapiasty z piecem Chlebowym
- 1 Komin z kapą
- Ogółem Dom 990 RS

Z Klasy 3ej

- A Drwalnia postawiona z tarcic w słupy gętami pokryta nowo postawiona lecz ze starego materiału
 $16 \frac{1}{4} \times 4 \frac{1}{2} \times 2 \frac{3}{4}$

Ogółem oszacowano zabudowania na 1010 RS

22 stycznia / 3 lutego 1847 roku

7. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 20 POSESJA 245⁷

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 245 przy ul. Bernardyńskiej Właściciela Józefa Kowalskiego

Possessyya N 245 leży przy Ulicy Bernardyńskiej graniczy z prawej strony z placem pustym 246 z lewej z possessyą N 244 od tyłu z ogrodem do possessyi 209 należącym i składa się z Zabudowań następujących N 344 Dom murowany gątem kryty

Klasa 3^{cia}

245 Dom z drzewa pod gątem

a Szopa z drzewa pod gątem

Z Klasy 3^{ciej}

245 Dom parterowy postawiony z bali w słupy z kominem murowanym.

Dach z bantem gątemi pokryty.

Zamieszkały w stanie złym zdolny jeszcze do użytku 40 x 17 x 4 ½ łokci

W domu tym w środkowej części jest kuźnia kowalska

Szacuje się go ogółowo na wartość 450 RS

a Szopa z drzewa z bali 3 calowych w słupy gątemi pokryta 17 ¼ x 8 ½ x 4 łokci

Ogółem wartość 30 RS

22 stycznia/3lutego 1847 r.

8. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 20 POSESJA 247 (OBECNIE OKOLICE MIEDZIANA 1)⁸

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 247 przy ul. Bernardyńskiej Właściciela W^a Szczepana Nowosielskiego

Possessyya N 247 leży przy Ulicy małej służącej tylko do przechodu będącej odnogą Ulicy Bernardyńskiej graniczy z lewej strony z ogrodem N 246 z prawej dotyka Szosy od tyłu styka się ogrodem possessyi 209 i składa się z Zabudowań następujących

Klasa 3^{cia}

247 Dom z drzewa pod gątem

a Budynek gospodarski z drzewa pod gątem

b Drwalka z drzewa pod gątem do rozebrania przeznaczona

Szacunek tych Zabudowań jest następujący

Plan do 1^{go} Exemplarza dołącza się

7 APL, AML 1874–1915, sygn. 7208.

8 APL, AML 1874–1915, sygn. 7210.

Aneks

Co do 1^{go}

Z Klasy 3^{ciej}

247 Dom Mieszkalny z jedną ścianą frontową murowaną z ścianami bali szalowany od zewnątrz z kominem arkadowym murowanym Dach z bantem gętami pokryty Zamieszkały w stanie średnim

36 ½ x 18 ¾ x 6 łokci

Dach i poddasze

1036 łokci kwadratowych dachu (27 x 14) 2 + (20 x 14/2)2 gętami nowo pokrytego ze starymi łatami

10 par krokiew całych po łokci 28

20 pary krokiew różnych po łokci 34

2 krokwy środkowe w przyczółkach po łokci 14

28 sztuk krokiew różnej długości średnio po łokci 7

10 sztuk bantów po łokci 8

652 razem łokci kubicznych budulcu małego gr 5x6 cali starego

67 ½ łokci kubicznych komina arkadowego (2 ¾ x 1 ½ x 4 ½)2 + 2x2 ¾ x 5 ½ z cegły na wapno

2 dymniki z drzwiczkami

112 łokci bieżących gżemsu wkoło z tarcic klasycznego starego

Parter

Ściana frontowa 36 ½ x 1

Część ściany tylnej przy sieni 7x1

Ściany kominowe i przedziałowe

21 ½ x 1 ¼

20 ½ x ¾

Wysokości łokci 6 czyli 85 ¾ x 6

514 ½ razem łokci kubicznych murów z cegły na wapno

684 ½ łokci kwadratowych powały nad całym domem 36 ½ x 18 ¾ z tarcic 1 ½ calowych wraz z belkami i polepą glinianą w stanie średnim

156 ¾ łokci kwadratowych podłogi w Sali z prawej strony sieni 14 ¼ x 11 krzyżowej z fryzami dębowymi i legarami

42 łokcie kwadratowe podłogi w reszcie domu 684 ½ - 242 ½ potrącając mury i podłogę krzyżową proste i do czoła z tarcic 1 ½ cala z legarami

156 ¾ łokci kwadratowych sufitu płociennego w Sali

384 łokci kwadratowych ścian 64x6 z bali 5 calowych obszabrowanych jako stare

225 ½ łokci kwadratowych ścian przedziałowych z bali 3 calowych 41 x 5 ½

17 stopni schodów na strych a obudowaniem i drzwiczkami

8 okien dubeltowych większych z prostym okuciem

3 okna pojedyncze małe w kuchni i pokoiku za kuchnią

1 drzwi frontowe dwuskrzydłowe fasowane z okuciem i futryną

5 drzwi pojedynczych fasowanych z okuciem polskim i futrynami

4 drzwi pojedynczych gładkich z prostym okuciem

3 piece kaflane większe

1 piecyk mały
 1 kuchenka polska duża z kapą roboty Mularskiej
 Ogółem dom mieszkalny 700 RS

Co do 2^g

a budynek gospodarski z tarcic słupy dach bez wiązania gątem pokryty w stanie złym zdolny jeszcze do użycia 36x6x3 ½ łokci

Dach z wiązaniem	31,56 RS
Zrąb	31,50 RS
Połap	27 RS
Ogółem Budynek	90 RS

b drwalka do rozebrania nie kwalifikowana

Ogół szacunku 790 RS

Lublin dnia 23 stycznia/4 lutego 1847 roku

g. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 24⁹

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 266 przy ul. Żmigród Własność W. Kossakowskiego

Possessyia N 266 leży frontem do ulicy Żmigród graniczy z prawej strony z przejazdową drogą z lewej zaś z tąż ulicą Składa się z następujących zabudowań

Z Klasa III

N 266 Dom murowany o parterze gontem pokryty

a Oficyna murowana o parterze gątem kryty 67 ½ x 10 x 5 łokci wartość 400 RS

b Stajnia murowana gątem kryta w stanie dobrym 23 x 9 x 6 łokci wartość 100 RS

c Chlewiki z drzewa gątem pokryty 3 ½ x 3 ½ x 3 łokci wartość 10 RS

d Kloaka z muru i drzewa gontem pokryta wartość 100 RS

e Drwalnia z drzewa gontem pokryta wartość 30 RS

Ogółem possessyia N 266 960 RS

18/19 Marca 1848 r.

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 266 przy ul. Barnardyńskiej Właściciela Aleksandra Krzyżanowskiego

Planik do pierwszego Exemplarza dołącza się

Possessyia ta położona jest przy Ulicy Bernardyńskiej, ogrodem swym graniczy z szosą do Piask prowadzącą wązką przechodnią Ulicą oddziela się od possessyji N 247 Składa się z domu mieszkalnego a oficyny b stajni c kloaki e parkanu

Szacuje się szczegółowo jak następuje

Dom mieszkalny murowany w środku ogrodu gontem kryty długi 23 szeroki 16 ¾ wysoki 5 łokci z przystawami 1 długą 8 ½ szeroką 8 ½ łokci

9 APL, AML 1874–1915, sygn. 7240.

Drugą średnią długą 10 szeroką 5 łokci wszystko w stanie dobrym

666 Łokci² dachu gontem krytego wraz z wiązaniem $(25 + 9)/2 \cdot 10 \times 2 + 18 \times 10 / 2 + 8 \times 6 \times 2 + 10 \times 5$

54 łokcie³ muru kominowego na spadku średnio długości 6 wysokość 9 grubość 1

Parter

398 $\frac{1}{2}$ łokci³ ścian zewnętrznych $(23 + 15 \frac{1}{4} \times 2 + 6 \frac{1}{4} + 4 \frac{1}{2} + 4 \frac{3}{4} + 4 \frac{1}{2} + 6 \frac{1}{4}) \cdot 1 \times 5$

140 łokci³ ścian wewnętrznych $(7 \times 2 + 3 \frac{1}{2} \times 4) \cdot 1 \times 5$

48 $\frac{1}{4}$ łokci² ścian wewnętrznych $(6 \frac{1}{2} \times 2) \cdot \frac{3}{4} \times 5$

37 $\frac{1}{2}$ łokci² ściany kominowej $7 \frac{1}{2} \times 1 \times 5$

648 $\frac{3}{4}$ ogółem łokci³ murów z cegły na wapno wraz z otynkowaniem

127 $\frac{1}{2}$ łokci² ścian z bali 4 calowych otynkowanych $(8 \frac{1}{2} \times 3) \cdot 5$

488 łokci² pułapu nad Pokojami wraz z belkami i polepą $23 \times 16 \frac{3}{4} + 8 \frac{1}{2} \times 8 \frac{1}{2} + 10 \times 5$ mniej otwór schodów 4×5

369 łokci² sufitu wraz z podsufitką $8 \times 8 + 5 \frac{1}{4} \times 7 + 9 \times 6 + (10 \times 10 - 4 \times 2 / 2) \cdot 4 + 5 \times 6 + 7 \times 8 \frac{1}{4} + 5 \frac{1}{2} \times 8$

369 łokci² podłogi z desek $1 \frac{1}{2}$ cali wraz z legarami

24 $\frac{1}{2}$ łokci² forsztownia w filungi biało pokostowanego wraz z drzwiami do schodów $5 \frac{1}{2} \times 4 \frac{1}{2}$

1 Buduarek z desek $1 \frac{1}{2}$ cala z daszkiem i drzwiami wschodowymi

1 Wschody prowadzące na poddasze o 14 trepach z bali 3 calowych

5 Okien 2 skrzydłowych letnich i zimowych z okuciem francuzkiem i oszkleniem lagrowem

3 Okna drzwiowe na ogród prowadzące w pokoju bawialnym dwuskrzydłowe letnie i zimowe z okuciem francuzkiem i oszkleniem lagrowem

7 Drzwi 2 skrzydłowych w filungi z ferklejdunkami i okuciem francuzkiem

2 Drzwi pojedynczych szpungowych z okuciem polskim

3 Piece z kafli biało polewanych

1 Kuchnia Angielska z Kapą

Klasa II Stopień I

a Oficyna murowana pod gontem długa 68 szeroka $10 \frac{1}{2}$ wysoka 5 zamieszkała w stanie dobrym

1088 łokci² pokrycia dachu gontami wraz z całym wiązaniem dachowem $(68 \times 8 \times 2)$

25 $\frac{1}{2}$ łokci² szczytów $(10 \frac{1}{2} \times 4 \frac{1}{2} \times \frac{1}{2} \times 2)$

36 łokci³ murów kamiennych w poddaszu średnio długości 6 szerokości 1 wysokości 6

61 $\frac{1}{2}$ łokci³ razem murów

Parter

153 łokci³ murów ścian zewnętrznych $(68 \times 2 + 8 \frac{1}{2} \times 2) \cdot 1$

25 łokci³ murów ścian wewnętrznych kominowych $(8 \frac{1}{2} \times 1 \times 5) \cdot 2 +$ zgrubienie ściany podłużnej $8 \times \frac{1}{2}$

12 $\frac{3}{4}$ Ścian wewnętrznych przedziałowych $8 \frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$

190 $\frac{3}{4}$ łokci² ścian wysokich na łokci 5 czyli

953 $\frac{3}{4}$ łokci² razem z cegły na wapno licząc

76 łokci² ścian z bali obustronnie trzciniowanych $(8 \frac{1}{2} \times 4 \frac{1}{2}) \cdot 2$

697 $\frac{1}{2}$ łokci² pułapu nad pokojami wraz z belkami polepą i spodnim sufitem $68 \times 10 \frac{1}{2}$ mniej mury poddasza $(10 \frac{1}{2} \times \frac{1}{2} \times 2 + 6)$

5234 łokci² podłogi heblowanej $68 \times 10 \frac{1}{2}$ mniej mury parteru $190 \frac{3}{4}$ wraz z legarami

11 Okien 2 skrzydłowych letnich i zimowych z okuciem polskim i oszkleniem

7 Drzwi 2 skrzydłowych fassowanych z okuciem polskim

- 2 Drzwi pojedynczych z okuciem
- 5 Pieców kaflowych
- 2 Kuchnie

Klasa III Stopień I

- b Stajnia ze składem z 3 ścianami murowanymi i 1 drewnianą gontem kryta w stanie dobrym długa 23 szeroka 9 wysoka 6 łokci
- c Kloaka przy murze parkanowym z dalszemi ścianami z drzewa pod gontem słuza 4 ½ szeroka 5 wysoka 4 łokcie
- d Drwalnia z ścianą tylną parkanu murowanego z dalszemi z drzewa pod gontem długa 29 szeroka 1^m boku 12 w drugim 3 wysoka 4 łokcie

Parkan

- 62 łokcie bieżące parkanu sztachetowego między słupami równie osadzonych wysokość 4 łokcie wraz z furtką wyrobioną
- 151 łokci bieżących parkanu sztachetowego między słupy drewniane osadzonego heblowanego i na biało upokostowanego

Dom w ogrodzie ze ścianą murowaną a w części drewniana
Ogólnie całość oszacowano na 2900 RS

29 sierpnia/10 września 1862 roku

10. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 9–11¹⁰

Dom 268 a

Drewniany, parterowy dom mieszkalny pokryty blachą żelazną o wymiarach 39 x 27 x 10 stóp

a Drewniana, sęcześnieciowy budynek mieszczący wozownię, warsztat i szopę o wymiarach 50 x 16 x 8
52 x 17 x 8

B Budynek drewniany pokryty dachówką 37 ½ x 18 x 9 stóp

22 Lipiec/ 3 sierpień 1874 r.

11. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 13¹¹

SZACUNEK SZCZEGÓŁOWY ZABUDOWAŃ

Posiadłość miejska Nr 267 przy ul. Bernardyńskiej

Właściciela W⁸⁰ Dominika Boczarskiego

Possessya N° leży przy ulicy Bernardyńskiej graniczy z jednej strony z possessyą N° 268 z drugiej strony z possessyą N° 265 od tyłu dotyka ogrodu i składa się z zabudowań następujących

10 APL, AML 1874–1915, sygn. 7245.

11 APL, AML 1874–1915, sygn. 7244.

Aneks

Klasa 1^{ej}

267 Gmach w którym młyn deptak i wiatrak wygodny murowany pod blachą

Klasa 2^{ga}

- a) Piekarnia murowana na pokrycie gątem
- b) Domek dla szwajcara murowany gątem kryty

Klasa 3^a

- a) Drwalnia z drzewa pod gątem

Szacunek tych zabudowań jest następujący.

Plan do 1^{go} Exemplarza dołącza się

Co do 1^{go}

z Klasy 1^{ej}

267 Gmach w podwórzu położony, w którym wygodny jest młyn deptak i wiatrak z salami na składy zboża i mieszkaniem dla młynarza. Murowany z cegły na wapno o parterze 1^m i 2^m piętrze z suterrenami z wieżą na środku o czterech kondygnacjach z kominem i szczytami murowanymi.

Dach nad gmachem z bantem i stolcem podwójnym nad wieżą okrągłą buksztelowy – blachą żelazną olejno malowaną kryty. W stanie dobrym dł 66 $\frac{1}{2}$ sz 21 (łokci)

Parter 1^e i 2^e piętro Gmachu wys 15 (łokci)

Sutereny wys 8 (łokci)

Wieża z gzymsem wys 19 $\frac{3}{4}$ (łokci)

1° Wieża o czterech kondygnacjach w której urządzony jest wiatrak.

Kula na sztybrze ofacja blachą miedzianą obita z drzewa wytoczona. (6Ru)

12 łokci obicie blachą żelazną sztybra wraz z palowaniem i buksztelami wypełniającymi okrągłość między kopułą a sztybrem – liczy się blachą w połowie szalowanie zaś w całej wartości (po kop 60) (7,20Ru)

413 Łokci kwadratowych pokrycia kopuły nad wieżą której odcinek półkuli o promieniu długości 11 $\frac{1}{4}$ którego wysokość wynosi 6 $\frac{1}{2}$ to jest 2PIRH czyli 2 x 3,14 x 11 $\frac{1}{4}$ x 6 $\frac{1}{2}$ = 458 - 45 potrącając dwa dymniki jeden nad gankiem drugi stanowiący otwór w którym umieszczony jest wał utrzymujący skrzydła witrakowe – blachą żelazną z arkuszów olejno malowane wraz z szalowaniem – liczy się szalowanie w całej wartości blachę zaś w połowie po kop 45 (185Ru 85kop)

120 ł.kw. obicia końcówki belek kopuły, okrywającego za ... płatwy poniżej umieszczone blachą w połowie wartości łokci 30 (36R)

1 Dymnik duży blachą żelazną pokryty wraz z drzwiami na ganek wiązaniem i pokryciem (30R)

1 Dymnik drugi i pokryciem i wiązaniem (22,30R)

32 Sztuk bukszteli większych po łokci 11 (352 R)

6 Sztuk bukszteli mniejszych po łokci 7 (42 R)

394 Razem łokci bieżących bukszteli z tarcic 1 $\frac{1}{2}$ calowych na dubelt zbijanych

6 Łokci bieżących sztybra w którym umocowane są u góry buksztyle i oszalowana kula – z drzewa.

10 calo w przekroju po kop 30 (1Ru 8kop)

240 Łokci kwadratowych podłogi $\Pi \times 83/4 \times 2 = z$ tarcic $1 \frac{1}{2}$ cali na szpunt wraz z belkami po kop $22 \frac{1}{2}$ (54Ru)
 9 stopni schodów na 3ą kondygnację prowadzących po 25 (2Ru25kop)
 2 Drzwi gładkich szpagowych na ganek w koło wieżę otaczający z futrynami i okuciem po 25 (4Ru 50kop)
 88 Łokci bieżących galeryi czyli poręczy na ganku z umocowaniem $\Pi \times 28$ po 60 (52Ru 50kop)
 300 łokci kwadratowych podłogi na ganku $\pi \times 24 = 75 \times 4$ z tarcic $1 \frac{1}{2}$ cala do czoła wraz z belkami
 czyli kroksztynami po kop. 45 (135R)

Dolna Kondygnacja wieży odpowiadająca poddaszom gmachu

941 $\frac{1}{4}$ ł. kub. muru z cegły na wapno $\pi \times 20 \times 2 = 125 \frac{1}{2} \times 7 \frac{1}{2}$ na uszkodzenie w $\frac{1}{4}$ części wartości po 18 (169,42 $\frac{1}{2}$ R)

36 ł.b. dwóch siostrzanów pod belkami wyższej kondygnacji po kop. 45 (16,20R)

268 ł.kw. podłogi $\frac{p}{9 \frac{1}{4}}$ (2ł. dł) z tarcic z belkami po kop. 22 (0,5ł. dł)

22 stopni schodów na 2go kondygnację z wangami i podestem po kop. 45 (99R)

2 okienka cyrklaste z okuciem po kop 60 (1Ru 20 kop)

2 Drzwi gładkich szpagowanych na poddasze Gmachu prowadzących z okuciem i futrynami po R 2 kop25 (4Ru 50kop)

Dach i poddasze Gmachu po obu stronach wieży rozciągające się.

1144 Łokci kwadratowych pokrycia dachu w 4ch płaszczyznach trapezowych biorąc jedną długość $/22 \times 13/4$ blachą żelazną olejno malowaną wraz z szalowaniem licząc to szalowanie w całej wartości blachę zaś w połowie po kop 30 (343Ru 20kop)

24 par krokiew całych po rubli 24 (576)

12 sztuk krokiew w załawkach przy wieży różnej długości średnio po $2/2$ (30 szer)

24 sztuk bantów po 9 (214 szer)

28 sztuk przyputnic przy krokwach tworzących szwelki w dachu po rubli 5 (140 szer)

płetewki pod temiż przypustnicami (56 szer)

28 sztuk słupków pod płatewkami po łokci 1

Płatwy pod bantami

24 sztuk słupów pod płatewkami po łokci 3,5 (88 szer)

24 sztuk sztrab ukośnych przy tychże słupach po łokci 5 (120 szer)

44 ramion przy słupach po łokci $1 \frac{1}{2}$ (66)

Murłaty

1504 Razem Łokci bieżących budulcu małego gr $6/6$ cali po kop 12 (180Ru 48kop)

1101/4 Łokci kubicznych dwóch murów szczytowych trójkątnych $/21 \times \frac{3}{4} \times 7/2/2$

47 $\frac{3}{4}$ Łokci kubicznych komina nad dach wyprowadzonego $1 / 4 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4} \times 8 \frac{1}{2}$

158 Razem Łokci kubicznych murów poddasza z cegły na wapno na uszkodzenie w $\frac{1}{4}$ części wartości po 15 (23Ru 70kop)

4 okiennic w szwelkach każda z 6u sztuk otwierających się złożona z zawiaskami i haczykami po $41/2$ Rub (18Ru)

4 okna w szczytach pojedyncze z okuciem po rubli 2,5 (9R)

220 ł.b. gzemśów wkoło gmachu i przy fajermurach z cegły wypalanej na uszkodzenie po kop. 60 (132R)

Drugie piętro

Ściany wieży $\pi \times 21 \times 2 =$ wypełnienie czterech kątów utworzonych przez mury gmachu i wieży
 $4 / \frac{6 \times 8,5}{2} / (102\text{szer})$

Ściany okolne gmachu 142×1 (142szer)

Ściana kominowa $4 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{4} = 5 \frac{1}{2}$

Łokci $5 \frac{1}{4}$ wraz z obmurowaniem belek czyli $381 \frac{1}{2} \times 5 \frac{1}{4}$

1882 Razem Łokci murów 2go piętra na uszkodzenie po kop. 15 (282,30R)

1211 Łokci kwadratowych połapu czyli podłogi w poddaszu i wieży z tarcic $1 \frac{1}{2}$ calowych heblowanych na szpunt wraz z belkami dachowymi $1336 \frac{1}{2} - 123 \frac{1}{2}$ potrącając mury kondygnacji dolnej wieży po Łokci $22 \frac{1}{2}$

984 Łokci kwadratowych podłogi $1336 \frac{1}{2} - 358 \frac{1}{2}$ potrącając powierzchnię murów 2^{so} piętra jako wyżę po Łokci $22 \frac{1}{2}$ (222Ru 40kop)

124 Łokci bieżących siostrzanów pod belkami dachowymi i w wieży gr $\frac{12}{24}$ cali po Łokci 45 (55Ru 80kop)

13 Łokci bieżących słupa i 4^{ch} ramion obok komina z prawej strony po kop 18 (2Ru 34kop)

Uwagi z marginesu:

Powierzchnia całego gmachu wynosi $2 \frac{1}{2} \times 21 + /12 \times 2/2/2$ dodając dwa odcinki kołowe wystającej wieży czyli Łokci kwadratowych $1336 \frac{1}{2}$

16 stopni schodów w wieży na 1szą kondygnacją z 2go piętra prowadzących z wangami wygnieniami po kop. 60 (9,60R)

32 stopnie w 2gu schodach bocznych z 2go piętra na poddasze prowadzących po & 45 (14,40R)

12 okien półcyrklastych z futrynami i okuciem po rubli 2 & 25 (27R)

2 drzwi gładkich szpągowych z okuciem po R 2,70 (5,40R)

Pierwsze piętro

Ściany wieży $\pi \times 21 \frac{1}{2} \times 2$

Zapełnienie czterech kątów $4 / \frac{6 \times 8,5}{2} / (102\text{szer})$

Ściany okolne gmachu i ściana kominowa $118 \times 1 \frac{1}{2} = 147$

1922 Razem Łokci kubicznych murów 1^{so} piętra z cegły na wapno na uszkodzenie w $\frac{1}{4}$ części wartości po 12 (230Ru 70kop)

Podłoga zaliczona na 2^m piętrze służy zarazem za połap nad 1^m piętrem tu zalicza się tylko

124 Łokcie bieżących siostrzanów pod belkami górnego piętra $\frac{12}{24}$ cali po kop 45 (55Ru 80kop)

952 Łokci kwadratowych podłogi $1336 \frac{1}{2} - 384 \frac{1}{2}$ z tarcic na szpunt wraz z belkami po $22 \frac{1}{2}$ (214Ru 20kop)

13 Łokci bieżących ścianki z boku w wieży $5 \times 3 \frac{1}{2} = 17 \frac{1}{2} - 4 \frac{1}{2}$ potrącając drzwi z tarcic heblowanych po kop 15 (19Ru 95kop)

16 stopni schodów w wieży z wangą po 60 (9,60R)

16 stopni schodów bocznych prostych po kop. 45 (7,20R)

12 okien z futrynkami i okuciem po rubli 2,70 (5,40R)

2 drzwi gładkich szpągowych z okuciem

Parter gmachu wraz z sienią z prawej strony będącą

55 ł. kw daszku nad sienią blachą żelazną pokrytego $10 \times 5 \frac{1}{2}$ wraz z szalowaniem i wiązaniem którego dla braku przystępu nie można po szczególe obliczyć po kop. 45 (24,75R)

Ściany wieży $\Pi \times 22 \times 2$ (138 szerokości)

Aneks

- Zapełnienie 4ch kątów – $4/5 \times 8/2/ =$ (80 szerokości)
Ściany okolne gmachu – $117 \times 11/2 =$ (1751/2 szerokości)
2 ściany przedziałowe z prawej strony $5 \times 5/4$ (61/4 szerokości)
 $23 \times 3/4$ (172/4 szerokości)
3 ścianki $16 \frac{3}{4} \times \frac{3}{4}$ (12 $\frac{1}{2}$ szerokości)
Wywiewki 5 czyli $429 \frac{1}{2} \times 5 =$
2147 Razem Łokci kubicznych morow parterowych na uszkodzenie których dla mocnej grubości przyjmuje się po kop 10 (214Ru 75kop)
80 Łokci bieżących siostrzanów pod belkami górnymi we młynie i wieży po 45 (36Ru)
330 Łokci kwadratowych połapu suwanego nad mieszkaniem młynarza i sieni $(18 \times 17 \frac{3}{4} + 8 \frac{1}{2} \times 4 = 353 \frac{1}{4} - 23 \frac{1}{2}$ potrącając ściany wewnętrzne tamże z tarcic z polepą po kop. 12 (39,60R)
961 ł.kw. podłogi w całym parterze $1336 \frac{1}{2} + 44 = 1380 \frac{1}{2} - 429 \frac{1}{2}$ potrącając powierzchnię murów z tarcic heblowanych na szpunt wraz z belkami po 22,5 (216,22R)
65 $\frac{1}{4}$ ł.kw. forsztownia w wieży zasłaniającego maszynię młyna deptakowego $14 \frac{1}{2} \times 4 \frac{1}{2}$ z tarcic heblowanych wraz z drzwiami gładkimi po kop. 15 (9,79R)
28 stopni na 2^{gu} schodach z wangami i poręczą 60 (16,80R)
11 Okienek z futrynkami i okuciem po Rub 3 (33Ru)
1 Drzwi z podwórza do wieży szalowane z futryną i okuciem (6Ru)
1 okienko w sieni (2Ru 25kop)
6 Drzwi gładkich szpagowych w mieszkaniu i sieni z okuciem po 2Ru 25kop (13Ru 50kop)

Sutereny

- Ściany wieży $\Pi \times 23 \frac{1}{2} \times 3$ (szerokości 221)
Zapełnienie 4ch kątów $4/3 \times 7,5/2/ =$ (szerokości 45)
Ściany zewnętrzne gmachu $122 \times 2 =$ (szerokości 244)
Ścianki przydziałowe pod mieszkaniem młynarza $10 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{2}$ (szerokości $15 \frac{3}{4}$)
 $16 \frac{1}{2} \times 1$ (szerokości $16 \frac{1}{2}$)
Ściany sieni 17×1 (szerokości 17)
wywiewni 8 czyli $559 \times 8 =$
4472 razem ł. kub. murów sutereny z cegły na wapno na uszkodzenie których dla znacznej grubości przyjmuje się tylko 1/8 czyli wartości jak 7,5 (335,40R)
240 ł. kw. połapu nad mieszkaniem młynarza $17 \times 6 = 272 - 32$ potrącając ściany wewnętrzne tamże – zasuwanego z tarcic z polepą po kop. 12 (28,80R)
80 ł. b. siostrzanów pod belkami górnymi we młynie i wieży $\frac{12}{24}$ cal po 45 (36R)
posadzka z cegły na płask z Klocków jako mało w ogniu lub wcale nie uszkadza się nie mogąc nie ubezpiecza się
10 Stopni schodów nad kołem deptakowym wychodzących z wango i galeryą po kop 45 (4Ru 50kop)
19 Łokci bieżących żłobów po 45 (8Ru 55kop)
19 Łokci bieżących drabin po 10 (19Ru)
4 Okienka małe z okuciem po $1 \frac{1}{2}$ Rub (6Ru)
6 Drzwi szpagowych ordynaryjnych po (10Ru8kop)
50 Łokci bieżących drzewa w 4ch słupach i podciągach pod Maszynię deptaka na parterze urządzoną po 18 (9Ru)

Maszynerie

1° Maszyneria wiatraka urządzona w 3ech górnych kondygnacjach wieży.

Wał główny wiatrakowy do obrotu skrzydeł służący 27 cali średnicy, obręczami żelaznymi opasany (37,50R)

4 skrzydeł wiatrakowych dramigłami zaryglowanych z listwami i szczelblami po 22 ¼ rubli (90R)

1 koło 6 ¼ ł. średnicy na wale głównym osadzone z 80 palcami i sztukami poprzecznym (30R)

1 koło mniejsze poziomo na szpindlu głównym u góry osadzone 14 ¼ ł. średnicy z 54 palcami (18R)

1 szpindel czyli wał główny pionowy 1 ł. średnicy trzymający 12ł. z obręczami i oczepami (22,50R)

1 koło poziome na tymże szpindlu osadzone z dołu 8 ł. średnicy trzymające o 120 palcach z poprzecznymi sztukami (57R)

3 koła trybowe każde o 18 cewkach wraz z uszkodzeniem wrzecion żelaznych do poruszania kamieni po 15(45R)

3 skrzyń do mąki z odpowiednim urządzeniem do pytlów po 22 ½ R (67,50R)

3 sztuk kamieni wierzchnich płaskich z obręczami sztukami i trybami żelaznymi do obrotu na uszkodzenie po 37 ½R

3 sztuk kamieni spodnich na uszkodzenie po 15 (45R)

3 kosze na kamieniach z uzębieniem do poruszania i żelastwem po rubli 15 (45R)

3 małych skrzyń szrutownicy z raflami po 9R (27R)

3 wagi do podnoszenia kamieni z drzewa dębowego ze śrubami i całym umocowaniem po 3R (9R)

Stawidło wiatrakowe z drzewa brzoźowego wyrobione z zawiasami śrubami i drągami 22,50R

8 ł. b. drzewa budulcu grubego w pokładzie pod szpindlem głównym z panewką

48 Łokci bieżących drzewa 6u słupach po rubli 3,5 i trzech ramach dubeltowych pod wrzecionami poruszającymi kamieniem po kop. 20 (8R)

2° Maszyneria do obrotu

Wał główny dolny z drążkami u dołu i cewami u góry 5 ł. wewnątrz z czopami i umocowaniem (7,5R)

Wał środkowy przez wierzchnią i połowę niższej kondygnacji przechodzący z czopami obczepami i umocowaniem (6R)

1 Koło u dołu powyższego wału poziomo osadzone 4 ł. średnicy z 60 palcami i ze śrubami poprzecznymi sztukami (21R)

1 Koło góry na tymże samym wale osadzone z 32 palcami (12R)

1 Wał górny z cewkami u dołu i palcami u góry poruszającymi ławę obrotową kopuły za pomocą pałców w teże osadzonych z obczepami i umocowaniem (4,50R)

18 ł. b. drzewa w pokładzie pod wałem środkowym po 15 (2,70R)

Druga Maszyneria do obrotu kopuły na przeciwnej stronie wieży stojąca składająca się z 3 wałów z cewami i 2 kół palczastych w zupełności jak powyżej (53,70R)

Maszynerya deptaka w suterrenach deptaka i gmachu z lewej strony mieszczące

Wał główny do koła deptakowego 13 ½ ł. długi 40 cali średnicy trzymający z czopami i obejmami żelaznymi (37,50R)

Koło deptakowe 21 ł. średnicy trzymające z 8 calo bali związane 336 palcami z ramionami i podporami z podłogą z bali 3 calo z łatami w ogóle (30R)

22 ł. b. 3 wałów głównych młyna deptaka po 22 cali średniej grubości z czopami i obręczami żelaznymi po 1,5 R (22,50R)

Aneks

- 1 koło w suterrenach poziomo umieszczone na wale przy kole deptakowym z cewami ramionami i żelastwem (22,50R)
- 1 koło 6 ½ ł. średnicy trzymające u góry na tymże samym wale co i powyższe osadzone z cewami z podwójnych kręgów zrobione z ramionami i umocowaniem (30R)
- 1 koło palczaste przy powyższym kole umieszczone na 2^m wale z ramionami i umocowaniem (22,50R)
- 1 koło także mniejsze wprawiające w ruch kamień aż na trzecim piętrze umieszczone z ramionami palcami i umocowaniem
- 1 koło także na tymże samym wale co i powyższe u góry na drugim piętrze umieszczone (20R)
- 4 koła trybowe każde o 18 cewach wraz z uszkodzeniem wrzecion żelaznych do poruszania kamieni po 15 rubli (60R)
- 4 skrzyń do mąki z odpowiednim wygładzeniem do pytlów po 22,5 (90R)
- 4 sztuk kamieni wierzchnich Szlązkich z obręczami sztutami i obejmami żelaznymi do obrotu na uszkodzenie po 37,5 (150R)
- 4 sztuk kamieni spodnich w 2^{ch} na uszkodzenie po 15 (60R)
- 4 kosze na kamieniach z uszkodzeniami do poruszania żelastwem po 15R (60R)
- 4 małych skrzyń z kaflami (36R)
- 4 wagi do podnoszenia kamieni ze śrubami i całym umocowaniem po 3 ruble (12R)

Ogółem Gmach N237 6500R

Co do 2^{go}

Z Klasy 2^{ej}

- a. Piekarnia przy parkanie frontowym stojąca murowana z cegły na wapno parterowa ze szczytami murowanymi z 3^{ch} stron z 2ma kominami murowanymi
- Dach pulpitowy ze stolcem podwójnym gątem pokrytym. W stanie dobrym mierzona w podwórzu prócz ścian bocznych trzyma 33 ¾ dł., 13 ¾ sz., 5 ½ wys. łokci

Dach i poddasze

- 698 ¼ ł.kw. dachu pulpitowego gątemi pobitego 34 ½ x 18 ½ wraz z łączeniem po 10 (63,82 ½ R)
- 16 sztuk krokiew po ł. 18 ½ (296 szer)
- 16 szt. bantów po 7 (112 szer)
- 24 sztuk ramion z tych 12 po 1 ½ (28 szer), 12 po 2 (24 szer)
- 450 Razem ł. b. budulcu małego grubości 5/8 cali po kop. 10 (45R)
- Płatwa w szczycie (33,5 szer)
- Płatwa pod bantami (33,5)
- 7 słupów przy murze po 9 (63 szer)
- 7 sztuk słupów niższych po 4R (28 szer)
- Murłat nad ścianą od podwórza (33,5)
- 191 ½ razem ł. b. budulcu średniego 7/8 cali po kop 12 (22,98R)
- 172 ½ ł. kub. muru szczytowego tylnego (34 ½ ł. szer., 5 ł. dł., 10 ł. wys.)
- 34 1/8 ł. kub. dwóch murów przyczółkowych (27 ¼ x 25 ½)
- 40,5 ł. kub. muru w 2 kominach 2/1 ½ x 1 ½ x 9)
- 246,5 razem ł. kub. Muru z cegły na wapno na uszkodzenie po kop. 15 (36,97 ½ R)

Dół piekarni

Ściana tylna wspólna $\frac{34,5 \times 1}{2} = 17,25$ szer

3 ściany okólne $59 \frac{3}{4} \times 1$

Ściana kominowa $12 \times 5/4 = 155$ szer

Ściany przy sieni $14 \times \frac{3}{4} = 10,5$ szer

Ścianki przedziałowe pozostałe $19 \times \frac{1}{2} = 9 \frac{1}{2}$

wywiewka ł. $5 \frac{1}{2}$ czyli $114 \frac{1}{2} \times 5 \frac{1}{2}$

629 $\frac{3}{4}$ razem ł. kub. murów parterowych z cegły na wapno na uszkodzenie po 15 (99,16R)

478 ł. kw. powały z tarcic $1 \frac{1}{2}$ cala wraz z belkami i polepą

288 ł. kw. sufitu w 2ch warsztatach i sieni $13 \times 8 \frac{1}{2} + 12 \times 8 \frac{1}{2} + 12 \frac{1}{4} \times 7 \frac{1}{2}$ trzciniwanego z podsufitką po 22,5 (64,80)

UWAGI: powierzchnia piekarni wraz z sienią od ulicy i połową ściany tylnej wynosi $34 \frac{3}{4} \times 13 \frac{3}{4} = 478$

249 ł. kw. podłogi w stancyach 478 - 229 potrącając mury /114,5/

2 piece (48+34) i sień czyli inaczej palenisko gdzie posadzka ceglana $/8 \frac{1}{2} \times 5 = 42 \frac{1}{2}/$ z tarcic z legarami po kop. 15 (37,35R)

2 okna weneckie pojedyncze z okuciem i futrynami po R 4,5 (9R)

2 okna z boku zwyczajne po R 3,60

4 drzwi gładkich z okuciem po R 2,25

1 drzwi frontowe dwuskrzydłowe po 4 ruble

2 piece piekarniane czyli na uszkodzenie po 30

na uprzątnięcie miejsca po pogorzeli (7,86R)

Ogółem piekarnia 570R

b. Domek dla szwajcara przy parkanie murowanym frontowym stojący murowany z cegły na wapno z kominem murowanym. Dach pulpitowy gąkami kryty ($12 \frac{1}{2} \times 6+1 \times 4 \frac{1}{2}$ łokci), zamieszkały w stanie dobrym

Dach z wiązaniem (16R)

Uszkodzenie zrębu (4R)

Połąp (12,80R)

Podłoga (7,20R)

Ogółem domek (40R)

Z klasy 3ej

Drwalnia z tarcic w słupy pod gątem w stanie dobrym ($31 \frac{1}{2} \times 10 \frac{1}{4} \times 4 \frac{1}{2}$ łokci)

Dach (45R)

Zrąb (45)

Ogółem drwalnia (90R)

Między powyższymi zabudowaniami grożą niebezpieczeństwem od ognia

Aneks

z Klasy 1^{ej}

Stopnia niebezpieczeństwa 1^{ego}

237 Gmach w którym młyn deptak i wiatrak (6500R)

z Klasy 2^{ej}

Stopnia niebezpieczeństwa 2^{ego}

a Piekarnia (570R)

z Klasy 2^{ej}

Stopnia niebezpieczeństwa 1^{ego}

b) Domek dla szwajcara (40R)

z Klasy 3^{ej}

Stopnia niebezpieczeństwa 1^{ego}

c Drwalnia (90R)

Ogółem szacunku (7210R)

Lublin d. (27 stycznia/8 lutego) 1848 r.

12. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 15¹²

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod n. 265 przy ul. Bernardyńskiej własności Karola Vettera

Posesja 265 leży przy ul. Bernardyńskiej graniczy z prawej strony z posesją N 267 od tyłu styka się z ogrodem do teje posesji należącym z lewej strony dotyka uliczki wąskiej bez nazwiska i składa się z zabudowań następujących

Klasa 1

Kościół opustoszały murowany dachówką pokryty.

a)

Gmach dawniej klasztornej dachówką holenderką pokryty,

b)

skrzydło lewe klasztorne i kłoki murowane holenderką pokryte,

c)

Spichlerz poza kłokami murowany holenderką pokryty

d)

skład wraz z korytarzem murowanym dachówką pokryty.

Wszystkie powyżej wymienione części gmachu połączone są między sobą.

Klasa 3

e)

stajnia przy parkanie murowana w podwórzu drugim położona z drzewa pod gontem,

klasa 2

12 APL, AML 1874–1915, sygn. 7245

f)

wozownia w podwórzu od strony posesji 267 położona murowana gątem kryta,

g)

chlewiki murowane gątem kryte,

żadne (szacunek) z tych zabudowań, jest następujący

plan do 1-go Egzemplarza połączy się

Co do pierwszego z klasy pierwszej

Kościół opustoszały Murowany z Kamienia i części z cegły na wapno ze szczytami murowanymi. Dach ze stolcem leżącym dachówką holenderką pokryty w stanie średnim

nawa	31	22,5	23
prezbiterium	21	15,75	19
kruchta	8	9,5	6

Dach i poddasze

1302 łokci kwadratowych nad nawą płaszczyzny łąt 21 czyli 31x42

626 łok kwad dachu nad presbiterium

1928 łok kub do przeniesienia

1928 ł³ z przeniesienia prezbiterium 14.5x30x(8,5x15/2/3)

1928 razem łokci dachu holenderką pokrytego wraz z łątami w stanie średnim

Wiązanie dachu

Nad nawą

15 par krokiew łokci 42

15 sztuk bantów po łokci 12,5

15 sztuk bantów ... po łokci 7

18 sztuk zastrzałów dolnych po łokci 5,5

5 sztuk zastrzałów górnych po łokci 7

30 sztuk przysuwnic

Murłaty dubeltowe sztuk 4 po łokci 29

2 łąwy pod słupami stolca po łokci 29

2 płatwy pod bantami po łokci 29

2 rygle podłużne

12 sztuk ramion przy słupach po łokci 3

3 sztybry po łokci 3

18 sztuk podperek górnych pod krokwiemi po łokci 3¹³

2 łąwy pod sztybrami na bantach dolnych i górnych leżące po łokci 24

16 sztuk belek po łokci 24

12 sztuk słupów leżących po łokci 8

6 sztuk szponrygów po łokci 12

Nad prezbiterium

8 par krokwi po łokci 30

13 Gdzie dawniej była wieża płatwy były wyrżnięte i dla tego trzymają tylko po łokci 24.

Aneks

5 sztuk krokwi w załomku złych 3 po łokci 15, a 2 po łokci 8
8 sztuk bantów dolnych po łokci 5
22 sztuk przypustnic po łokci 5
4 sztuk zastrzałów górnych po łokci 9
8 sztuk zastrzałów dolnych po łokci 5,5
Murłaty dubeltowe

Ławy pod słupami stolcowymi

5 sztuk podpór pod krokwiemi załomku złych 1 a 4 po łokci 3,5
2 płatwy pod bantami po łokci 14,5
2 rygle podłużne
3 sztybry po łokci 6,5
6 ramion przy tychże sztybrach
8 sztuk belek po łokci 17,5
5 sztuk belek krótszych złych 3 po łokci 6,5 a 2 po łokci 4
6 sztuk słupów stolcowych po łokci 7,5
3 sztuki szpanryglów po łokci 9

Czyli

789,5 Łokci bieżących budulca grubego 9/10 cala po łokci 12¹⁴
681,5 Łokci bieżących budulca średniego gr. 7/8 cali
1809,5 łokci bieżących budulca małego gr. 6/7 cali
286,75 ł3 dwóch facjat $(22,5 \times 0,75 \times 17/2) / 2$ z cegły na wapno, na uszkodzenie których przyjmuje się $\frac{1}{4}$ części wartości z uwagi na stare i dziś bez użyteczne okno w facjacie zdezelowane nie ma wartości.

Kościół

Ściana frontowa nawy $22,5 \times 2,25$
2 ściany boczne razem $57,5 \times 3$
Ściana przy prezbiterium $16,5 \times 1,25$ wysokości łokci 23 czyli $252,75 \times 23 = 5813,25$ potrącając arkadę $18,5 \times 1,25 \times 10 = 106,25$
3707 ł3 ścian nawy
 $2094,75$ ł3 ściany prezbiterium $49 \times 2,25 = 110,25 \times 19$
108 ł3 ściany kruchty $24 \times 0,75 = 18 \times 6$
7909,75 razem ł3 ścian kościoła z kamienia i cegły na wapno na uszkodzenie których z uwagi na stare i zbyt grube przyjmuje się po kop 3
879 ł2 sklepień w całym kościółku $9,25 \times 8 + 31 \times 22,5 + (14,5 \times 15,75 + 7 \times 12)$ ł2 $1084 - 381 = 703 + 176$ odtrącając powierzchnię murów oddając $\frac{1}{4}$ części na obłąkowość i lunety na uszkodzenie po kop 5
10 Okien dużych w kościele w drobne szyby na ołów oszklonych z uwagi na zniszczone ostaje się sam ołów po kop 75
1 drzwi frontowe duże dębowe z okuciem
3 drzwi w kruchcie

14 Jakkolwiek gmach jest dawny drzewo jest jeszcze zdrowe zniżono jedną cenę tegoż z uwagi z Kościół ten dzisiaj nie służy do żadnego użytku.

Galeria na chórze i chór jako bez użyteczne nie szacuje się

Na zrównoważenie sumy

Co do 2^{go}

Gmach dawniej klasztorny z kamienia i w części z cegły na wapno z podwórkiem w środku składający się z pawilonu głównego od strony ogrodu o dolnym i pierwszym piętrze z suterrenami i z 2ch¹⁵ pawilonów prawego i lewego przytykających do kościółka z 7^u kominami murowanymi. Dach ze stolcem dachówką holenderką pokryty. Zamieszkały nowo wyreperowany z uwagi na starożytność tego gmachu przyjmuje się stan średni¹⁶.

Pawilon główny od strony ogrodu mierzony 68

W parterze 24

Na piętrze 19,25

Pawilon prawy

W parterze 19,25 14,75

Na piętrze 24 14,75

Pawilon lewy w parterze mierząc od ściany samego kościoła czyli od winkla 21,75x14

Na piętrze 26,5 x14

Czyli w ogóle uważając gmach mieszkalny za jedną całość będzie od strony ogrodu 68

Wzdłuż kościoła 50

Część wychodząca nad główny czworobok 20x19

Podwórko środkowe biorąc średnio 21x13,5

Uwaga skarpy znacznej wielkości będące od tyłu do wymiarów ani do szacunku nie włączono

Dach i poddasze

2883 ł2 dachu nad całym gmachem 69,5x25+22x20+24x22+18x6 dachówką pokrytego wraz z łatami
... wyrestaurowanego nowo

Wiązanie dachowe

Pawilon główny

28 par krokwi po łokci 26

16 krokwi przyczółkowych różnej długości średnio po ł 6

28 sztuk bantów po łokci 8,5

72 sztuk ramion przy słupach stolcowych po łokci 2

24 sztuk przypustnic przy krokwiach w części wystającej nad czworobok po łokci 6

24 sztuk słupów stolcowych po łokci 4

12 sztuk słupów stolcowych po łokci 6

12 sztuk podpór pod krokwiemi po łokci 2,5

Płatew pod bantami

15 Uwaga na marginesie.

Skrzydło boczne lub b. jako nie zamieszkalne i zupełnie odosobnione przy tem w gorszym daleko stanie niżeli cały gmach będący oddzielnie się szacuje.

16 Po zajęciu planu wymiany w dawnych szacunkach oznaczone okazały się być niezgodnie z istotnym stanem rzeczy.

Murłaty

6 belek przewiązkowych po łok. 21

44 sztuk sztychbelek po łokci 4

2 wxle

Pawilon prawy

14 par krokiew po łokci 20

14 sztuk bantów po łokci 6

22 sztuk podperek pod krokiewmi po łokci 2,5

2 płatwy pod bantami po łokci 27

Murłaty

14 sztuk słupów po łokci 5

14 sztuk mieczów po łokci 5

2 sztuki mieczów krótszych po łokci 2

2 ławy pod słupami leżącymi

7 sztuk szponryglów po łokci 5

12 sztuk ramion przy słupach po łokci 2

Pawilon lewy

14 par krokiew po łokci 22

14 sztuk bantów po łokci 7

18 sztuk ramion przy słupach po łokci 2

Płatwy pod bantami

10 sztuk słupów stolcowych po łokci 2,5

Ławy pod słupami

Murłaty

Korytarzyk przy Kościółku

7 sztuk krokwi po łokci 6

Murłat

Suma

Czyli

491 ł2 budulca grubego 9/10 cala

973 ł3 budulca średniego 7/7 i 7/8 cali

2043 ł3 budulca małego 6/6 i 6/7 cali

282,5 ł3 murów w 7m kominach

$(12 \times 5/4 \times 8) + (5/4 \times 5/4 \times 6) + (2 \times 5/4 \times 7) + 3 \times 5/4 \times 8 + 6 \times 5/4 \times 7,5 + (3 \times 5/4 \times 7)$ z cegły na wapno na uszkodzenie w ¼ części wartości

4 dymników z oknami

171 ł gzymsu zewnątrz całego gmachu z cegły wysadzonego na uszkodzenie

Pierwsze piętro

Ściany zewnętrzne 43+66+17,5+16,5

3. ściany podwórka razem – 60x1

17 Wiązanie to jest dawne wyreperowane czyli wszystko co było zgniłe jest wyrzucone i nowo zastąpione.

4 ściana podwórza biorąc takową w przód od ściany zewnętrznej pawilonu prawego aż do ściany kominowej w lewym pawilonie 39,5x1,25 ściany stanowią korytarz

W pawilonie głównym 64x1,25 74,5x,5

Ściana prawa 11,5x1,25

31x1

39x,5

3x3/4

30x,25

Ściany przedziałowej pawilonu prawego 5x1,25 27x1 34,5x,5

Ściany przedziałowe pawilonu lewego 11x1,25 13,5x3/4

Wysokości 1 5,5

Czyli 564,5x5,5

3104,75 razem 13 murów 1^{ego} piętra z kamienia i cegły na wapno licząc na uszkodzenie w ¼ części wartości jako mury stare

62,5 12 sklepienia w pokoiku narożnym 8x6,25+,25 na uszkodzenie

2013 12 powały nad całym gmachem (50x19,25+19,5x18,5)+(23,5x14,75)+(24,5x14) z tarcic 1,5 calowe z belkami i polepą

62 12 powały nad gankiem przy pomieszczeniu lewym 25x2,5 z tarcic z belkami

273,75 12 sufitu w stancjach pawilonu lewego 23,5x10,5+6,75x4 trzcinowego wraz z podsufitką

38,5 12 ścianki forszowanej tamże obok schodów 7x5,5 obsufitowanej

1538,5 12 podłogi w całym piętrze jak przy powale obliczono powierzchnią to jest 2013+21,25x4,25 dodając korytarz przy kościele czyli 2103-564,5 potrącając mury z tarcic do czoła dawniej wymurowanej wyreperowanej w stanie średnim z legarami na sklepieniu

36,5 12 ganku z dwóch stron podwórka z podłogą, galerią i belkami.

16 stopni schodów z 1 piętra na strych z wangą

7 okien dubeltowych większych od strony podwórza 2go z okuciem i blejtrami

1 okno także pojedyncze

2 okna pojedyncze duże oświetlające korytarz

2 okna pojedyncze małe w korytarzu przy kościele gdzie schody

19 okien pojedynczych małych z prawej strony od ogrodu

14 okien takich pojedynczych na podwórko środkowe wychodzących

5 drzwi pojedynczych starych do komórek i stancji nie zamieszkałych

30 drzwi w stancjach mieszkalnych nowych gładkich na spągi w wsuwane klejowych z okuciem i futryną

10 piecyków ceglanych

2 piece kaflane większe

1 piecyk także mały

1 komin kapiasty z piecem chlebowym

8 kominków szafiastych

PARTER

Ściana frontowa czyli od strony podwórza 1 ego 43x1,5

Ściana od ogrodu 65x1,5

Ściana frontowa od strony podwórza 2go poczynając od kościółka 21,75x1,5

4 ściany podwórka środkowego 74,5x1,25

Ściana przy korytarzu wzdłuż pawilonu głównego 48x1,75 19x1,5

Inne ściany przedziałowe w głównym pawilonie *62x1,5 56x1,25 19x,75 12,5x,5

Ściana korytarzowa w pawilonie prawym 19,5x3/4

Ściany przedziałowe tamże 35x1

Ściany pawilonu lewego przedziałowe 23x1,5 5,5x5/4 6,75x,5

Wysokości ł 8 czyli 714x8

3712 razem ł3 murów parterowych z kamienia i cegły na wapno na uszkodzenie których z uwagi że mury te są w stanie i cały parter sklepiony przyjmuje się po kop 5

1889 ł2 sklepienia w całym parterze 2225 – 714=1511+378 potrącając mury dodając ¼ części na obłą kowalność na uszkodzenie¹⁸

1511 ł2 podłogi w całym parterze jak w sklepieniu in planie starej wyreperowanej w stanie średnim z legarami

18 stopni schodów z parteru na 1 piętro w sieni przy kościele

18 stopni w pawilonie głównym

16 stopni schodów w pawilonie prawym na parapecie murowanym osadzonych

7 okien dużych do ogrodu dubeltowych

8 okien pojedynczych w półcyrkiel zakończonych na podwórku środkowe wychodzących

4 okna od strony podwórka 1-ego czyli w ścianie od posesji N 267 pojedyncze

3 okna dubeltowe frontowe w pawilonie lewym

4 drzwi fasowanych z okuciem polskim

22 drzwi gładkich szpanowanych z okuciem i futryną

1 okno pojedyncze do przystawki z boku od ogrodu

2 piece kaflane z przyborem

3 piece ceglane

1 piecyk żelazny blachą obity z rurą

1 kuchnia angielska na uszkodzenie

2 kominy kapiaste na uszkodzenie

3 kominki szafiaste

Na uszkodzenie obmurowania kotła w dystylarni wody

Wystawka od ogrodu 9,25x5x25x5¹⁹

Daszek

Uszkodzenie zrębu

Połap

podłoga

18 Powierzchnia gmachu mieszkalnego prócz korytarzyka parterowego obok drwalni a w parterze wynosi: 50x24=1260, 19,5x18,5=360,75 20x14=280.

19 Dachówką pokrytą.

Sutereny pod pawilonem od ogrodu w których urządzona jest na teraz fabryka mydła i świec²⁰

2 ściany zewnętrzne 83x2 15,5x1,75

Ściany przedziałowe 17,5x1,75 16x1,5 67x1,25²¹

Kominowe i filaru 7,5x1,5 7,25x1 16x3/4 11x,5

Wysokości łokci 7

czyli 367,5x7

2572,5 razem 13 murów suterrenów z kamienia na wapno na uszkodzenie tynków²²

1090 ł2 sklepień w suterrenach 50x18x19,5x17=1231,5 potrącając mury i dodając 0,25 części na obłąkowatość na uszkodzenie

19 stopni schodów na parter

3 okna dubeltowe

6 okien pojedynczych

1 okno małe

13 drzwi gładkich szpanowanych

1 piec kaflowy

1 komin kapisty na uszkodzenie

1 komin szafiasty

2 okna

2 drzwi tamże

Na uszkodzenie miejsca pogorzeli

Ogółem gmach zamieszkały lerr a

Co do 3go

B

SKRZYDŁO LEWE w którym urządzone były kloaki na teraz rozebrać się mają wraz z kloaka nową urządzoną w dawnym korytarzu łączącym toż skrzydło z gmachem mieszkalnym murowanym ogrodzeniem i lem piętrem z suterrenami

Dach ze stolcem podwójnym dachówką holenderką pokryty. Budowla użytkowana dotąd niewyrestaurowana w stanie złym ściany i Sedesa kloaki nowej w stanie dobrym

Od podwórza 22,5

Od ogrodu 12

Dach i poddasze

439 ł2 dachu nad skrzydłem i kloaką nową 22,5x18x5x6 dachówką holenderką pokrytego

11 par krokwi po łokci 16

11 sztuk bantów po łokci 6

22 sztuk podpór pod krokwiami po łokci 1,5

3 pary krokwi nad kloaką po łokci 6

22 sztuk podpór wyższych pod krokwiami po łokci 4

20 Paleniska pod kotłami urządzone są w piwnicach.

21 Ściany od strony wewnętrznej nie szacuje się jako całkiem z jednej strony ziemią zakryte.

22 Parter i sutereny są sklepione.

Aneks

Murłaty

433 Razem ł.b. budynki małego 5/6 cali

Pierwsze piętro

36 ł3 dwóch szczytów 12x,5x6/2/2

418 ł3 ściany 1-go piętra 76x1x5,5

454 ł3 muru 1-ego piętra z cegły i kamienia na wapno licząc na uszkodzenie w 0,25 wartości

220 ł2 powału 20x10,25+5x3 z tarcic z belkami starej

21 ł2 podłogi w nowej kloace 7x3 z tarcic z belkami

190 ł2 podłogi na dawnej kloace zdezelowanej (220-30) potrącając mniejszą p sedesa zajęte

55 ł2 ściany w kloace z tarcic zdezelowanych lekkimi 5x11

7 okien małych

2 drzwi gładkich z ganku

12 ł ganku przy kloace z galerią podłogą i belkami

2 sedesów w kloace

PARTER

742,5 ł2 murów 64x1,25+10x7=90x8= 720+12,5 arkada zewnętrzna gdzie schody 9x1x2,5 z cegły i kamienia na wapno na uszkodzenie jako stare i zgniłe

Powały nie ma podłoga 1st piętra służy zarazem za poły podłoga zupełnie zniszczone nie wlicza się prócz

19,25 ł2 podłogi w nowej kloace 5,5x3,5 z tarcic z legarami

12 ł2 podłogi na podeście gdzie schody zewnętrzne 4x3

133 ł2 ścian w kloace 19x7 z tarcic z drzwiami

2 stolce

12 stopni schodów zewnętrznych

20,25 ł2 ganku przy klatce schodowej 6,75x3 z tarcic z belkami

10 ł galerii

4 okienka

2 drzwi

2 kolumny zewnątrz z drewna utrzymujące daszek pokrywający schody

40 ł2 daszku 10x4 z dachówką i wiązaniem

= Kloaka nowa w suterrenach z podłogą i ściankami

14 ł bież ganku tamże

Na uprzątnięcie miejsca po pogorzeli

Ogółem skrzydło gdzie kloaki

C

SPICHLERZ DO POWYŻSZEGO SKRZYDŁA przytykający murowany o parterze i I piętrze z bramą przejazdową na ogród urządzony w suterrenach dach pulpitowy ze stolcem podwójnym dachówką holenderką pokryty wyrestaurowany w stanie dobrym

Dach z wiązaniem

Piętro²³

Uszkodzenie zrębu połap podłoga po dodaniu

Parter

Uszkodzenie zrębu

Połap

Podłoga

Ogółem spichlerz

Co do 5^{tego}

D

SKŁADY WRAZ Z KORYTARZEM łączącym korytarz ze składem gdzie kloaki murowane dachówką pokryte wy-restaurowane w stanie dobrym 19,5x6x5

Korytarz 24,75x3x6

Dach z wiązaniem

Uszkodzenie zrębu

Połap

Podłoga po dodaniu

Ogółem składzik

Z klasy 3-ej

Stajnia z drzewa pod gątem w stanie średnim

Dach

Zrąb

Połap

Z klasy 2-ej

1 wozownia przy murze parkanowym wspólnym z posesją N 267 stojąca murowana gątem pokryta w stanie dobrym 19,5x 8,5x4,5

Dach

Uszkodzenie zrębu

Połap

Podłoga

Ogółem wozownia

G

Chlewnię poza tą wozownią stojący murowany gątem kryty w stanie dobrym 6x7,5x8

Dach

Uszkodzenie zrębu

Połap

Podłoga

Ogółem chlewu

Między powyższymi zabudowaniem grożą niebezpieczeństwem od ognia

Z klasy 1ej

23 Szerokość oznaczona w parterze suterrenach bowiem spichlerz trzyma 13,75 gdzie ściany lica na skarpie.

Stop niebezpiego
265 dawny kościółek
Z klasy 1ej
Stop niebezp 2^{ego}
a gmach mieszkalny po dawnym klasztorze²⁴
Z klasy 1ej
Stop niebezpiego
B skrzydło z kloaką
C spichlerz
D skład z korytarzem
Z klasy 3ej
Stop niebezpiego
E stajnie w podwórzu 2 przy ul bernardyńskiej stojące
Z klasy 2ej
Stop niebezp2ego
Wozownia
Chlewy
Ogół szacunku 4240 RS

Lublin 16/28 lutego 1847 r. Karol Vetter

13. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 17²⁵

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 259 przy ul. Bernardyńskiej Właściciela W^{so} Marcina Kozyrskiego

Possessyya N 259 leży przy Ulicy Bernardyńskiej graniczy z prawej strony z possessyą N 260 z lewej do-tyka z traktem bitym Zamojskim i possessyą N 258 i składa się z następujących Zabudowań

Z Klasy 1^{ej}

N 259 Kamienia o piętrze dach blachą kryty

a Kloaka murowana o piętrze blachą kryta

Z Klasy 2^{ej}

b Stajnia i Wozownia murowana w części dachówką w części gątem kryta

Z Klasy 3^{ej}

c Drwalnia parterowa z drzwa gątem kryta

Szacunek tych zabudowań jest następujący

Plan do pierwszego Exemplarza dołącza się

Z Klasy 1^{ej}

N 259 Kamienica o piętrze i suterenach nowo postawiona dach blachą żelazną pokryty ze szczytami i kominami murowanymi z zamieszkały w stanie dobrym mierzący z frontu z załomkami 73 ½ x 20 ¾ od tyłu 62 ½ wysokości 13 lokci

24 Z powodu urządzonej fabryki mydła i świec jakoby składu i dystylarni wody.

25 APL, AML 1874–1915, sygn. 7231.

Dach i poddasze

1554 łokci kwadratowych dachu blachą krytego przyjmując blachę w połowie szalowanie zaś w całości $(51 \times 12)2 + (16 \frac{1}{2} \times 10)2$
 25 par krokwi po łokci 24
 10 $\frac{1}{2}$ par krokiew po łokci 20
 10 bantów po łokci 4
 850 Razem łokci bieżących drzewa grubego $\frac{4}{5}$ i $\frac{5}{6}$ cali
 22 bantów po łokci 6
 36 słupków stolcowych po łokci $2 \frac{1}{2}$
 42 podwiązek pod krokwiemi po łokci $5 \frac{1}{2}$
 2 rygle pod krokwiemi po łokci 51
 535 Razem łokci bieżących drzewa grubości $\frac{6}{6}$ cali
 96 łokci kubicznych Komina nad dach wyprowadzonego $16 \times 1 \times 6$
 45 łokci kubicznych kominu $7 \frac{1}{2} \times 1 \times 6$
 45 $\frac{1}{2}$ łokci kubicznych dwóch szczytów $21 \times \frac{1}{2} \times 5/2 + 15 \frac{1}{2} \times \frac{1}{2} \times 5/2$
 186 $\frac{1}{2}$ razem łokci kubicznych kominowych murów na uszkodzenie
 73 łokci bieżących gżemsu z frontu z cegły wysadzonego
 5 dymników blachą krytego

Pierwsze piętro

Mury 1 łokieć grube $194 \frac{1}{2} \times 1$
 Mur boczny wspólny $20 \times 1 / 2$
 Mury kominowe $41 \frac{1}{4} \times 1 \frac{1}{4}$
 Mury $\frac{3}{4}$ łokcia grube $37 \times \frac{1}{2}$
 Wysokości łokci 7 czyli $300 \frac{1}{2} \times 7 = 2103 \frac{1}{2}$
 2103 $\frac{1}{2}$ Razem łokci kubicznych murów z cegły na wapno
 1245 łokci kwadratowych powały z tarcic wraz z belkami i polepą glinianą $49 \frac{1}{2} \times 20 + 7 \frac{1}{2} \times (19 \frac{1}{2})/2 + 13 \times 14$
 1019 łokci kwadratowych sufitu trzcinowanego wraz z podsufitką $1329 \frac{1}{2} - (300 \frac{1}{2} + 5 \times 2)$ potrącając mury i schody na strych
 993 $\frac{1}{2}$ Łokci kwadratowych podłogi prostej sosnowej $1329 \frac{1}{2} - (300 \frac{1}{2} + 7 \times 4 \frac{1}{2} + 2 \times 2)$ potrącając mury i dwoje schodów
 218 łokci kwadratowych ścian forsztowanych z tarcic z obu stron trzcinowanych $25 \times 6 \frac{1}{2} + 7 \frac{1}{2} \times 6 \frac{1}{2}$
 20 Stopni schodów na strych z wangą galeryą obudowaniem wyższego skrzydła i drzwiami gładkimi
 34 łokci bieżących ganku od podwórza do kloak prowadzącego z podłogą i galeryą
 Balkon z frontu na kroksztynach z drzewa z podłogą i balustradą żelazną
 17 Okien dubeltowych dwuskrzydłowych z okuciem i pomalowaniem
 1 Okno także pojedyncze przy schodach
 4 Drzwi pojedynczych fasowanych
 1 Drzwi balkonowe dwuskrzydłowe fasowane półszklane dubeltowe to jest letnie i zimowe z okuciem i pomalowaniem
 1 Drzwi do pokoju nad bramą z ganku dwuskrzydłowe półszklane z okuciem
 2 Drzwi dwuskrzydłowe gładkie przy wyższych drzwiach

Aneks

- 15 drzwi dwuskrzydłowych forsztowanych z okuciem i pomalowaniem
- 7 Piecy rosyjskich kaflanych białych z przyborem
- 1 Komin kuchenny z piecem chlebowym
- 1 Drzwi dwuskrzydłowe fasowane na ganek z ziemi

Parter

- Mury 1 $\frac{1}{4}$ łokieć grube 235 $\frac{1}{2}$ x 1 $\frac{1}{4}$
- Mury 1 łokieć grube 36 $\frac{1}{2}$ x 1
- Mury $\frac{3}{4}$ łokcia grube 39 $\frac{1}{2}$ x $\frac{3}{4}$
- Mur boczny wspólny 20 x 1 $\frac{1}{4}$ / 2
- Wysokości łokci 6 czyli 396 $\frac{1}{2}$ x 7 = 2217 potrącając otwory czterech bram 25x 1 $\frac{1}{4}$ x 4 $\frac{1}{2}$
- 2076 $\frac{1}{2}$ Razem łokci kubicznych murów z cegły na wapno na uszkodzenie
- 924 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych połapu nad celem parterem 1329 $\frac{1}{2}$ - (7 x 4 $\frac{1}{2}$ + 2 x 2 + 396 $\frac{1}{2}$)
- 87 $\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych podsufitki w Bramie 7 x 12 $\frac{1}{2}$
- 837 łokci kwadratowych sufitu trzcinowanego wraz z podsufitką jak połap mniej podsufitka 924 $\frac{1}{2}$ - 87 $\frac{1}{2}$
- W sienie i Bramie nie ma podłogi 7 x 12 $\frac{1}{2}$ + 6 x 18 $\frac{1}{4}$
- 727 $\frac{1}{2}$ Łokci kwadratowych podłogi prostej w części z legarami nad piwnicą 1329 $\frac{1}{2}$ - (369 $\frac{1}{2}$ + 197 + 7 x 4 $\frac{1}{2}$ + 2 x 2) potrącając mury i dwoje schodów
- 20 Stopni schodów na strych na pierwsze piętro z wangami galeryą obudowaniem i szturebretami
- 34 stopnie schodów kręconych
- 15 Okien dubeltowych dwuskrzydłowych z okuciem i pomalowaniem
- 1 Okno także pojedyncze
- 2 Bramy dwuskrzydłowe fasowane z okuciem
- 10 Drzwi dwuskrzydłowych fasowanych z okuciem i pomalowaniem
- 8 Drzwi pojedynczych fasowanych z okuciem i pomalowaniem
- 1 Okno pojedyncze letnie z okuciem
- 3 Pieców kaflowych rosyjskich z przyborem
- 1 Kuchnia Angielska
- 1 Komin kuchenny z piecem chlebowym
- Schodki z Ulicy na parter

Sutereny

- Mury 1 $\frac{1}{2}$ łokcia grube 113 x 1 $\frac{1}{2}$
- Inne mury przedziałowe 19 $\frac{1}{2}$ x 1 $\frac{1}{4}$
- 37 x 1
- Wysokości łokci 4 czyli 231 x 4
- 924 Razem łokci kubicznych murów z cegły na wapno
- 335 łokci kwadratowych powały z tarcic z belkami 27 $\frac{1}{2}$ x 21 - (231 + 4 x 2 + 2 x 2) potrącając mury i dwoje schodów
- 335 łokci kwadratowych sufitu trzcinowego wraz z podsufitką
- 335 Łokci kwadratowych wraz z legarami
- 14 stopnie schodów kręconych
- 14 Stopni schodów z wangą i poręczą
- 9 Okien dubeltowych z okuciem i pomalowaniem

- 1 Okno pojedyncze także
- 12 Drzwi pojedynczych fasowanych
- 3 Piece kaflowe rosyjskie z przyborem
- 1 Komin kuchenny z piecem chlebowym

Ogółem kamienica 3930 RS

a Kloaka murowana o piętrze blachą kryta w stanie dobrym 3 x 6 x 10 o wartości 30 RS

Klasy 2^{ej}

B Stajnia murowana w części holenderką w części gątem kryta w stanie dobrym o wartości 450 RS

Klasy 3^{ej}

Drwalnia parterowa z drzewa gątem kryta 12 ½ x 9 ½ x 4 o wartości 30 RS

17/29 Stycznia 1847 r.

14. SZACUNEK DLA POSESJI BERNARDYŃSKA 19²⁶

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 260 przy ul. Bernardyńskiej Właściciela W⁸⁰ Marcina Kozyrskiego

Possessyya N 260 leży przy Ulicy Bernardyńskiej graniczy z prawej strony z possessyą N 259 z lewej z uliczką bez nazwiska od tyłu z ogrodem i składa się z następujących Zabudowań

Z Klasy 3^{ej}

N 260 Kamienia o piętrze murowana gątem kryty (Z uwagi iż jedną ścianę kamieniczki stanowi ściana z drzewa stajni b zaliczono do Klasy 3^{ej})

a Dom parterowy murowany gątem kryty

c Stajnia i Wozownia z drzewa gątem kryta

Szacunek tych zabudowań jest następujący

Plan do pierwszego Exemplarza dołącza się

Z Klasy 3^{ej}

N 260 Kamienica o piętrze murowana gątem kryta dach z bantem zamieszkała w stanie średnim

13 x 11 ¾ x 12 łokci

Dach z wiązaniem 30 RS

Piętro

Na uszkodzenie zrębu 6 RS

Połap 36 RS

Podłoga 18 RS

Parter

Na uszkodzenie zrębu 6 RS

Połap 36 RS

Podłoga 18 RS

Ogółem kamienica 150 RS

²⁶ APL, AML 1874–1915, sygn. 7231.

a Dom parterowy murowany gątem kryty z powyższą kamieniczką na parterze jest połączona drzwiami zamieszkała w stanie średnim

42 x 12 x 5 ½ łokci

Dach z wiązaniem 184 RS

Uszkodzenie zrębu 45 RS

Połap 147 RS 20 kop

Podłoga 73 RS 80 kop

b Stajnia i Wozownia z drzewa gątem kryty używalna w stanie złym

36 x 12 ½ x 5 ½ łokci

Dach z wiązaniem 30 RS

Zrąb 30 RS

Połap 15 RS

Podłoga 15 RS

c Chlewiki i Kloaka parterowa z drzewa gątem kryty nie szacuje się

Ogółem possessyia N 260 oszacowano na 690 RS

17/29 Stycznia 1847 r.

15. Szacunek dla posesji Bernardyńska (za nieistniejącą posesją 17 i 19)²⁷

Szacunek szczegółowy zabudowań w posiadłości miejskiej pod Nr. 267 ½ przy ul. Bernardyńskiej Własność Pawła Wagnera

Possessyia N 258 leży w tyle po za possessyami N 257, 259, 260 i 265 z innych stron styka się z łąkami miejskimi i składa się z Zabudowań następujących

Klasa 2^{ga}

Dom murowany pod gątem

Klasa 1^{sza}

b spichlerz murowany kryty dachówką

a, c, d, e, f, g Budowle w stanie złym kwalifikujące się do restauracji lub rozebrania

Szacunek powyższych Zabudowań jest następujący

Plan do 1^{go} Exemplarza dołącza się

Co do 1^{go}

Z Klasy 2^{ei}

258 Dom Murowany z cegły i kamienia na wapno o parterze i pierwszym piętrze z kominem murowanym Dach z bantem i słupami stolcowymi gątem pokryty Zamieszkały w stanie dobrym Dach w stanie średnim

Wymiary wraz z kolumnadą z frontu

18 x 25 ½ x 13 ¼

19 ½ x 27 ½ x 13 ¼

27 APL, AML 1874–1915, sygn. 7233.

Dach i poddasze

840 łokci kwadratowych dachu nad domem wraz z wystawą nad balkonem i okapami 30x28 gąkami pokrytego wraz z łączeniem
 7 par krokiew całych w płatwach osadzonych po łokci 28
 2 pary krokiew narożnych po łokci 32
 2 krokwy środkowe w przyczółkach po łokci 14
 12 sztuk krokiew różnej długości średnio po łokci 6
 7 sztuk bantów po łokci 10
 430 razem łokci bieżących budulcu małego grubości $\frac{5}{6}$ cali
 2 płatwy pod bantami po łokci 15
 2 ławy pod słupami po łokci 15
 60 razem łokci bieżących budulcu grubego $\frac{5}{6}$ cali
 8 sztuk słupów stolcowych po łokci $5\frac{1}{2}$
 Płatwy i murłat ...
 130 razem łokci bieżących budulcu średniego grubości $\frac{7}{7}$ cali
 84 łokci bieżących przewiązek między płatwami sztuk 4 po łokci 21 grubości $\frac{8}{9}$ cali
 1 ... z frontu
 2 sztychy narożne nad balkonem po łokci 7
 2 sztychy środkowe po łokci 6
 46 razem łokci bieżących budulcu grubego $\frac{11}{12}$ cali
 72 łokci kubicznych muru komina arkadowego $4 \times 1 \times 8 + 2 \times 1 \times 8 + 4 \times 1 \times 6$ z cegły na wapno
 4 dymniki z drzwiczkami
 12 kroksztyn mniejszych ... w których są osadzone
 148 łokci kwadratowych podbicia okapu nad balkonem wkoło domu $67\frac{1}{2} \times 1 + 18 \times 3$ tarciami $1\frac{1}{2}$ calowemi z uwagi na średni stan

Pierwsze piętro

Ściany zewnętrzne razem $81 \times 1\frac{1}{4}$
 Ściana kominowa $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$
 Ściana przedziałowa $19\frac{1}{2} \times 1$
 Wysokości łokci $6\frac{1}{2}$ czyli $141\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$
 $919\frac{3}{4}$ razem łokci kubicznych murów pierwszego piętra z cegły na wapno
 450 łokci kwadratowych powały $24 \times 18\frac{3}{4}$ z tarcic $1\frac{1}{2}$ cala wraz z belkami polepą i posadzką ceglana
 290 łokci kwadratowych sufitu $450 - 160$ potrącając mury $141\frac{1}{2}$ i schody $9\frac{1}{4} \times 2$ trzcinowego wraz z podsufitką
 $115\frac{1}{4}$ łokci kwadratowych posadzki taflanej jesionowej w Sali $11\frac{1}{4} \times 10\frac{1}{4}$ wraz ze ślepą podłogą $185\frac{1}{4}$ łokci kwadratowych podłogi w pozostałych pokojach $450 - 264\frac{3}{4}$ potrącając mury $141\frac{1}{2}$ schody 8 i posadzkę wyżej rachowaną z tarcic $1\frac{1}{2}$ cala z legarami na sklepieniu
 45 łokci kwadratowych podłogi na balkonie od frontu z bali $18 \times 2\frac{1}{2}$
 23 łokci bieżących galeryi żelaznej
 $55\frac{1}{2}$ łokci kwadratowych ścianki forsztowanej przy schodach $9\frac{1}{4} \times 6$ z tarcic $1\frac{1}{2}$ calowych obsufitowanych z jednej strony 12 stopni schodów na strych z wangami i szturebretami
 7 okien dubeltowych to jest letnich i zimowych z okuciem i futrynami
 Jedne drzwi balkonu od dołu fasowane dubeltowe z okuciem i futryną

Aneks

4 drzwi dwuskrzydłowych z okuciem polskim futrynami i ferklejdunkami
Jedne drzwi pojedyncze fasowane z okuciem pomalowaniem i ferklejdunkami
2 piece z kafli biało polewanych rosyjskie z przyborem

Parter

2 ściany frontowa i tylna $37 \frac{1}{2} \times 1 \frac{3}{4}$

2 ściany boczne razem $41 \times 1 \frac{1}{2}$

2 ściany przedziałowe

$20 \frac{1}{2} \times 1 \frac{1}{2}$

$14 \times 1 \frac{1}{4}$

Wysokości łokci $6 \frac{3}{4}$ czyli $175 \frac{1}{2} \times 6 \frac{3}{4}$

$1184 \frac{1}{2}$ razem łokci kubicznych murów parterowych z cegły na wapno

$124 \frac{3}{4}$ łokci kwadratowych sklepień w dwóch stancjach z lewej strony $19 \times 5 \frac{1}{4} = 99 \frac{3}{4} + 25$ dodając $\frac{1}{4}$ części na obłąkowatość

$166 \frac{3}{4}$ łokci kwadratowych połapu w reszcie domu $450 - 283 \frac{1}{4}$ potrącając mury $175 \frac{1}{2}$ otwór schodowy 8 i sklepienie $99 \frac{3}{4}$ z tarcic $1 \frac{1}{2}$ calowych z belkami

$66 \frac{1}{2}$ łokci kwadratowych sufitu sieni i kuchni $8 \frac{3}{4} \times 8 \frac{1}{2} = 74 \frac{1}{2} - 8$ potrącając schody trzcinowego wraz z podsufitką

200 łokci kwadratowych podłogi w trzech stancjach $450 - 250$ potrącając mury $175 \frac{1}{2}$ oraz sień i kuchenkę gdzie jest posadzka ceglana $74 \frac{1}{2}$ z tarcic $1 \frac{1}{2}$ calowych do czoła wraz z legarami w stanie średnim

17 stopni schodów z parteru na 1^{em} piętro ze szturebretami wangami i galeryą

54 łokcie kwadratowe ścian forsztowanych stanowiących kuchenkę 9×6 z tarcic obsufitowanych

4 okna dubeltowe z okuciem polskim i blejtramami

3 okna pojedyncze małe

1 drzwi frontowe dwuskrzydłowe gładkie z prostym okuciem

4 drzwi pojedynczych fasowanych z okuciem polskim i futrynami

1 drzwi małe gładkie z prostym okuciem

2 piece kaflane rosyjskie z przyborem

1 komin kapiasty z piecem chlebowym

Buduarek przy drzwiach z boku z tarcic z 3ma drzwiami gładkimi gątem pokryty $5 \times 4 \times 4 \frac{1}{2}$

4 kolumny utrzymujące balkon grubości średniej łokci $1 \frac{1}{2}$ wysokości łokci 8 z cegły na wapno murowane

Ogółem dom N258 1050RS

Z Klasy 1^{szej}

b spichlerz na tyle od strony possessyi N265 położony murowany o parterze i pierwszym piętrze dachówką holenderką pokryty $21 \frac{1}{2} \times 35 \frac{1}{4} \times 12$

Dach z wiązaniem 111,30 RS

Piętro

Uszkodzenie zrębu 23 RS

Podłoga po dodaniu

Parter

Uszkodzenie zrębu 10 RS

Połap 60 RS

Podłoga 30 RS

Ogółem spichlerz 330 RS

Wszystkie inne zabudowania składające tą possessyję kwalifikują się do restauracyi lub rozebrania

Ogółem szacunku 1380 RS

Lublin dnia 8/20 lutego 1847 roku

